

15-åringer – hvem drikker?

En undersøkelse av tiendeklassinger i Oslo 2009

*Tormod Øia
Åse Strandbu*

RAPPORT

NR 1/10

15-åringer – hvem drikker?

En undersøkelse av tiendeklassinger i Oslo 2009

TORMOD ØIA
ÅSE STRANDBU

Norsk institutt for forskning om
oppvekst, velferd og aldring
NOVA Rapport 1/2010

Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA) ble opprettet i 1996 og er et statlig forvaltningsorgan med særskilte fullmakter. Instituttet er administrativt underlagt Kunnskapsdepartementet (KD).

Instituttet har som formål å drive forskning og utviklingsarbeid som kan bidra til økt kunnskap om sosiale forhold og endringsprosesser. Instituttet skal fokusere på problemstillinger om livsløp, levekår og livskvalitet, samt velferds-samfunnets tiltak og tjenester.

Instituttet har et særlig ansvar for å

- utføre forskning om sosiale problemer, offentlige tjenester og overføringsordninger
- ivareta og videreutvikle forskning om familie, barn og unge og deres oppvekstvilkår
- ivareta og videreutvikle forskning, forsøks- og utviklingsarbeid med særlig vekt på utsatte grupper og barnevernets temaer, målgrupper og organisering
- ivareta og videreutvikle gerontologisk forskning og forsøksvirksomhet, herunder også gerontologien som tverrfaglig vitenskap

Instituttet skal sammenholde innsikt fra ulike fagområder for å belyse problemene i et helhetlig og tverrfaglig perspektiv.

© Norsk institutt for forskning om oppvekst,
velferd og aldring (NOVA) 2010
NOVA – Norwegian Social Research
ISBN 978-82-78-94341-0
ISSN 0808-5013

Illustrasjonsfoto: © ingrampublishing
Desktop: Torhild Sager
Trykk: Allkopi

Henvendelser vedrørende publikasjoner kan rettes til:

Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring
Munthesgt. 29 · Postboks 3223 Elisenberg · 0208 Oslo

Telefon: 22 54 12 00
Telefaks: 22 54 12 01
Nettadresse: <http://www.nova.no>

Forord

På oppdrag fra Oslo kommune – gjennom Byrådsavdeling for velferd og sosiale tjenester og Rusmideletatens kompetansesenter – har NOVA gjennomført en undersøkelse av viktige sider ved ungdoms livsstil og levekår. Undersøkelsen inngår samtidig i en større europeisk studie som kalles Youth in Europe.

Bak Youth in Europe står: «Europeiske byer mot rus og alkohol» (European Cities against Drugs (ECAD)). Oslo er en av de europeiske storbyene som er medlemmer i denne sammenslutningen. Andre medlemmer er Sofia, Vilnius, St. Petersburg, Stockholm, Riga, Helsinki, Reykjavik, Istanbul med flere. De byene som er med, samarbeider og utveksler erfaringer gjennom ulike rusforebyggende tiltak og program.

Som en del av det rusforebyggende arbeidet er det også utviklet et forskningsprosjekt. Hensikten er å få gode sammenliknbare og kryssnasjonale data. Slike data vil kunne øke vår forståelse for hvem av de unge som drikker i ung alder, i hvilke sammenhenger ungdom bruker rusmidler, og samtidig gi en tilbakemelding i forhold til det rusforebyggende arbeidet som gjøres i de enkelte byene. I hvilken grad har ulike intervensjoner eller rusforebyggende tiltak i de enkelte byene noen effekt?

Rapporten er lest og kvalitetssikra av Viggo Nordvik på en utmerket måte. Videre er det mottatt gode og nyttige kommentarer fra Steinar Daler og Kjersti Varang i Oslo kommune.

Tormod Øia

Åse Strandbu

Innhold

Sammendrag	7
1 Bakgrunn	10
1.1 Tenåring i Oslo.....	10
1.2 Unge og bruk av alkohol	11
1.3 Den kollektive drikkekulturen	14
1.4 Drikking som marginalisering	15
1.5 Datainnsamling – utvalgets sammensetning og representativitet	18
1.6 Analyseteknikker	21
2 Alkohol og rusvaner	24
2.1 Bruk av rusmidler	24
2.2 Omfang	24
2.3 Ubehagelige opplevelser	30
2.4 Samlemål for alkoholbruk	31
2.5 Bruk av narkotiske stoffer	33
2.6 Sammendrag alkoholbruk.....	38
3 Forholdet til foreldre	39
3.1 Moderne familieformer	39
3.2 Samboere.....	41
3.3 Foreldrenes utdanning og yrkestilknytning.....	43
3.4 Fattige familier.....	47
3.5 Nærhet og omsorg.....	50
3.6 Grensesetting og sosial kontroll	53
3.7 Sammendrag foreldre	59
4 Skole	60
4.1 En ekspanderende sektor.....	60
4.2 Karakterer	61
4.3 Holdninger til skolen.....	65
4.4 Skulking og fravær	68
4.5 Konflikter	72
4.6 Vurdering av egenprestasjon.....	76
4.7 Videre utdanningsplaner	78
4.8 Sammendrag skole	82

5 Kulturelle koder og verdier	83
5.1 Ungdomskultur	83
5.2 Tillit til samfunnsinstitusjoner	84
5.3 Fravær av regler	87
5.4 Status og respekt	90
5.5 Gudstro	94
5.6 Overbevisningens styrke	97
5.7 Sammendrag kulturelle koder og verdier	101
6 Fritid, venner og jamnaldermiljø	103
6.1 Jamnaldermiljøet	103
6.2 Samvær med venner	104
6.3 Sosial støtte	109
6.4 Ute på livet	113
6.5 Finkulturelle aktiviteter	116
6.6 Deltaking i organisasjoner	119
6.7 Idrett og trening	122
6.8 Sammendrag jamnaldermiljø	128
7 Vold, kriminalitet og antisosial atferd	130
7.1 Utagerende og antisosial atferd	130
7.2 Kriminalitet ut fra Youth in Europe	132
7.3 Kriminalitet ut fra Ung i Oslo	134
7.4 Vold	138
7.5 Sammendrag antisosiale handlinger	144
8 Sammenfatning	145
8.1 Bruk av alkohol	145
8.2 Foreldre	146
8.3 Skoletilpasning	150
8.4 Kulturelle koder	154
8.5 Fritid og jamnaldermiljø	156
8.6 Antisosial atferd og kriminalitet	159
8.7 Samlende analyser	162
8.8 Hva fant vi?	169
Summary	173
Litteraturliste:	175
Vedlegg: Tabelloversikter på bydel og skole	181

Sammendrag

Denne undersøkelsen er gjennomført på oppdrag fra Oslo kommune – gjennom Byrådsavdeling for velferd og sosiale tjenester og Rusmiddeletatens kompetansesenter. Spesielt er det fokusert på de unges bruk av alkohol. Undersøkelsen inngår samtidig i en større europeisk studie som kalles Youth in Europe. Utvalget består av i alt 1895 respondenter på tiende klassetrinn.

Litt i overkant av 40 prosent av de unge har drukket øl siste måned. Øl er den mest vanlige alkoholdrikken fulgt av rusbrus. To av tre har drukket alkohol i løpet av livet, mens 43,6 prosent har drukket siste måned. Like mange gutter som jenter har drukket siste måned. Tendensen går likevel i retning av at jenter drikker oftere. Unge med innvandrerbakgrunn drikker mye mindre.

4,5 prosent oppgir at de har brukt hasj eller marihuana siste år, mens 2 prosent oppgir å ha sniffet. 1,4 prosent oppgir å ha brukt andre narkotiske stoffer. Mens det er små forskjeller mellom andel jenter og gutter som drikker, har flere gutter enn jenter prøvd ulike narkotiske stoffer.

Unge som bor sammen med begge foreldrene, drikker mindre. Det er ingen tydelig sammenheng mellom foreldrenes utdanning eller yrkestilknytning og de unges drikkemønster. Ungdommene som oppgir at de kommer fra familier med dårlig råd, drikker likevel noe mer enn andre.

Den relasjonen de unge har til sine foreldre, har konsekvenser for drikkemønster. Unge som opplever nærhet, støtte, råd, hjelp og har god kommunikasjon med sine foreldre, drikker mindre. Tilsvarene er det slik at foreldre som setter klare regler og som har innsyn og oversikt i hva de unge foretar seg, har barn som drikker mindre.

Det er en sterk og entydig tendens i retning av at unge som på et eller annet vis signaliserer misnøye, mistriivsel eller er i konflikter på skolen, drikker mer alkohol. Skulk eller fravær fra skolen av andre grunner korrelerer også med mye drikking. De unge som har bestemt seg for å gå på videregående skole, og som ser for seg at de vil ta høyere utdanning, drikker mindre enn

unge som vil begynne å jobbe etter ungdomsskolen, eller som ikke vet hva de vil gjøre.

De unges holdninger og verdier korrelerer med bruk av alkohol. Unge som signaliserer høy tillit til ulike samfunnsinstitusjoner, som politi, rettsvesen, grunnskolen, helsevesenet og stortinget, drikker mindre enn andre ungdommer. Derimot drikker unge som mener at leveregler og faste prinsipper for atferd er tøyelige begreper, mer enn andre.

Unge som gir respekt og anerkjennelse til aktiviteter og atferd som voksensamfunnet har et negativt forhold til, drikker mer. Det gjelder fenomener som røyking, nasking i butikker eller å være i opposisjon til voksne. Styrken i den religiøse overbevisningen og det å praktisere religiøse leveregler påvirker drikkemønsteret på ulike måter i ulike etniske grupper. Sterk grad av religiøsitet reduserer sjansene for å drikke alkohol blant unge med innvandrerbakgrunn. Derimot er det bare små eller ingen slike sammenhenger for resten av ungdomsgruppa.

De unge som er veldig sosialt aktive, og som ofte er sammen med andre unge, drikker betydelig mer enn andre ungdommer. Tilsvarende gjelder at unge som inngår i tette og fortrolige vennenettverk av jamnaldrende drikker mer.

Unge som er mye ute på livet, på kafeer, kino, fester, utesteder, rusler rundt i butikker, oppholder seg på gatehjørner med mer, drikker mer enn andre ungdommer. Unge som bruker kulturinstitusjoner som teater, klassiske konserter, museer og kunstgallerier, har også en tendens til å drikke mer enn andre. Derimot er det ingen generell sammenhenger mellom organisasjonsdeltaking og alkoholbruk. Ulike former for fysiske aktiviteter – som trening, drive med idrett og bli andpusten og svett – samvarierer bare i liten grad med bruk av alkohol.

Det er en klar, statistisk sammenheng mellom alkoholbruk og ulike former for antisosial atferd eller kriminalitet. Denne sammenhengen er klart tydeligere for gutter, og tydeligere for unge med innvandrerforeldre. Videre er det sterke positive sammenhenger både mellom å bli utsatt for vold og sjøl utøve vold. Gutter er de som klart utøver mest vold.

Rapporten drøfter langs ulike linjer de unges bruk av alkohol relatert til hvordan atferd, verdier, venner, foreldre og holdninger påvirker hvor mye de unge drikker. En rekke forhold samvarierer bivariat med hvor mye alkohol de unge drikker. Gjennom multivariate analyser er det også sett på hvilke av disse

dimensjonene eller variablene som, kontrollert for hverandre, opprettholder en sjølstendig effekt eller samvariasjon, relatert til hvor mye de unge drikker.

Følgende øker sjansene for at den unge drikker alkohol:

Mistilpasning på skolen

Konflikter med lærere

Å gi respekt og status til negative handlinger

Ute på livet

Mye sammen med venner

Kriminalitet

Følgende reduserer sjansene for at den unge drikker alkohol:

Foreldrenes innsyn

Å være muslim

Å være lite sammen med andre unge

1 Bakgrunn

1.1 Tenåring i Oslo

Drikker 15–16-åringene? Og hva kjennetegner 15–16-åringene som drikker? Tiendeklassingene har fremdeles to til tre år igjen før de har lov til å drikke alkohol. Samtidig vet vi fra tidligere undersøkelser at flere i denne aldersgruppen har begynt å smake og drikke alkohol. Rapporten skal belyse noen sider ved det å være tenåring i Oslo knytta til bruk av ulike rusmidler – i første rekke alkohol. Undersøkelsen tar sikte på, ikke bare å observere omfanget av bruk av alkohol, men trekker også inn en rekke andre variabler – som risiko og beskyttelsesfaktorer. Det overordna målet er å bidra til økt kunnskap om unges bruk av alkohol, og hvordan unges alkoholbruk kan begrenses.

I løpet av tida på ungdomsskolen begynner de unge å orientere seg ut over lokalmiljøet, der de har gått på barne- og ungdomsskole. De tar i større grad hele byen, og spesielt sentrum, i bruk. Storbyen som oppvekstarena byr på spesielle utfordringer og muligheter. Oslo er uten sammenlikning landets største ungdomsby. Byen er en kulturell og sosial møteplass i langt høyere grad enn det vi finner andre steder i Norge. Hit kommer ungdom fra hele landet, og i betydelig grad også fra Sverige og andre naboland. Det kulturelle mangfoldet forsterkes av at byens egen ungdomsbefolkning er satt sammen av ulike nasjonaliteter og folkegrupper.

Et sentralt kjennetegn ved storbyen er kombinasjonen av tetthet og variasjon. Kontrastene og mangfoldet innafor et lite geografisk område er stort. Et annet kjennetegn er mengden av kommersielle tilbud i form av kafeer, barer, musikk og dansesteder og stadig vekslende trendy utesteder. Mange av disse stedene er lukka for tenåringer på grunn av aldersgrenser. Likevel er det grunn til å mene at disse tilbuda gir en kontekstuell ramme som også berører unge midt i tenåra. De mange utestedene setter et preg på byen og viser fram og danner et forbilde for det gode ungdomsliv.

Mangfoldet, mangelen på oversikt, og den følelsen av frihet og eventyr som storbyens anonymitet gir, har også en bakside. Byens sentrum er et sted

der unge kan unndra seg kontroll fra voksne. De er ute av sikt fra foreldre og nærmiljø. Noen unge bruker byens sentrum som et sosialt oppholdsrom der de kan unndra seg innsyn fra voksne. Andre unge er redde for storbyens farer i form av vold, kriminalitet og rus. De holder seg borte fra byens sentrum (Øia og Vestel 2007).

I rapporten «Det norske drikkemønsteret» (Horverak og Bye 2007) kommer det fram at Oslo ligger på landstoppen i gjennomsnittlig alkoholforbruk. Denne sammenhengen er stabil over tid. Tilsvarende mønster fant Saglie i 1994 (Saglie 1994). Det høye alkoholforbruket i Oslo skyldes nok dels innslag av kontinentale drikkevaner. Osloområdet høye alkoholforbruk skyldes at innbyggerne drikker forholdsvis *ofte*. Ser en på hvor mye alkohol som drikkes hver gang, er forskjellen mellom landsdelene mindre klar. Holdningene til alkoholpolitikk er også mest liberale i Osloområdet (Saglie 1994:14). Ungdommene i denne undersøkelsen har altså vokst opp i en by som er svært fuktig i norsk målestokk.

Likevel er ikke alkoholkonsumet blant ungdom i Oslo høyere enn i andre deler av landet. Flere studier som har sammenliknet Oslo ungdom med resten av landet har konkludert med at alkoholkonsumet er nokså likt, mens utprøving av illegale rusmidler er vanligere blant ungdom i hovedstaden (Storvoll og Krange 2003, Vedøy og Skretting 2009).

1.2 Unge og bruk av alkohol

Generelt er det ingen tvil om at det drikkes mer alkohol i voksenbefolkningen nå enn for 20 år siden. En av flere nærliggende forklaringer er at økonomien har blitt bedre. Barskapene er oppfylt, ikke bare på vestkanten, men også i andre deler av byen. Det er ikke urimelig å tenke at en slik utvikling også har konsekvenser for når tenåringene debuterer med å bruke alkohol og for hvor mye de drikker.

Tall fra Ung i Norge 2002 sammenliknet med Ung i Norge 1992 viste en markert endring i alkoholvanene (Heggen og Øia 2005). Andel 13- til 19-åringer som siste år hadde drukket seg tydelig beruset, var steget fra 46 prosent i 1992 til 56 prosent i 2002. I 2002 oppga rundt 16 prosent av 13-åringene mot 82 prosent av 18- og 19-åringene at de hadde drukket seg tydelig beruset siste år. Ut fra et slikt mål er det minimale forskjeller mellom

gutter og jenter. Vi kan spekulere omkring årsaker til at ungdom drikker mer alkohol. Bruk av alkohol inngår i de voksenkulturene som ungdom skal inn i. Når ungdom i dag drikker mer enn tidligere, kan det skyldes at også voksne drikker mer.

Derimot viser gir Ung i Oslo tall fra 1996 og 2006 et annet bilde (Øia 2007). Sammenliknes snittverdiene fra 2006 med 1996 har andelen som har drukket seg tydelig beruset siste år gått ned fra 45,2 prosent i 1996 til 38,6 prosent i 2006. Dette handler om elever i niende klassetrinn, tiende klassetrinn og første videregående klassetrinn. Etnisk norske jenter drikker mest. 50,8 prosent av de norske jentene hadde drukket seg tydelig beruset siste år mot 44,7 prosent av guttene. Disse tallene kan tyde på at vi ut over på 2000-tallet har fått en reduksjon i drikking blant tenåringer.

Utviklingen i Oslo støttes av den store, europeiske ESPAD-undersøkelsen (Hibell m.fl. 2009). ESPAD (European School Project on Alcohol and Drugs) samler inn data fra 15- til 16-åringer i 35 europeiske land hvert fjerde år. Det har vært gjennomført ESPAD-undersøkelser i 1995, 1999, 2003 og 2007. Tallene viser at det synes å ha vært et vendepunkt i de unges alkoholbruk i Norge rundt år 2000. Fra 1999 gikk konsumet ned både i 2003 og enda mer i 2007. I tillegg viser denne undersøkelsen at alkoholkonsumet blant norske tenåringer er blant det laveste i Europa.

Tilsvarende konkluderer Vedøy og Skretting (2009) med en økning fra midten av 1990-tallet og til årtusenskiftet, mens det ser ut til å ha vært en nedgang siden 2000. Konklusjonen er basert på Sirius sine årlige undersøkelser. Rossow og Klepp (2009) mener derimot å kunne konstatere at det på 2000-tallet har vært en økning i ungdommens drikkevaner sammenliknet med 1990-tallet.

Det norske samfunnet har et tvetydig forhold til alkohol (Helland og Øia 2000). I ulike sosiale sammenhenger er det forventet at voksne skal drikke. Det er de som ikke drikker, som bryter sosiale koder. Når tenåringer drikker alkohol kan dette derfor betraktes som at de lærer seg en voksen væremåte – og dermed også kulturelle verdier som står sentralt i vår kultur. Derimot er bruk av andre rusmidler i mange tilfeller ulovlig og blir til dels sterkt fordømt. Det er også sett på med skam å drikke så mye alkohol at den enkelte blir full eller overstadig beruset.

Er de unges bruk av alkohol en del av en normalutvikling? Tilegner de seg voksenkulturen og oppfører seg i samsvar med det som er forventa? Dersom dette er rett vil unge midt i tenåra, som drikker, være godt integrert og tilpassa også i andre sammenhenger. Øia (2007) viser at et slikt perspektiv ikke holder. Bruk av alkohol tidlig i tenåra er langt fra uskyldig. Driking blant unge er en del av et mer omfattende problemkompleks og inngår i et atferdsmønster kjennetegnet av mistilpassing, marginalisering og unge på drift. Slike ungdommer har et mer trøblete forhold til skolen og til foreldrene. De begår også mer kriminalitet.

Til tross for at samfunnet generelt har et liberalt og aksepterende forhold til bruk av alkohol, er det heller ikke allment sosialt akseptert at ungdom midt i tenåra drikker seg åpenlyst fulle eller oppfører seg utagerende i beruset tilstand. Omfattende bruk av alkohol i tidlig alder er uansett en risikosport som både kan gi ulike helseskader og føre til alkoholisme.

... alkohol brukes av de fleste fra 16–17-årsalder. Fuktige nettverk, drikkespill, spenning, flørt og moro i en nokså konvensjonell ramme er stikkord for vanlige bruksmønstre. Bare særlig tidlig debut eller særlig høyt konsum ser ut til å være knyttet til problemer. (Pedersen 1990)

Slik oppsummerer Pedersen alkoholens rolle blant ungdom. Alkohol inngår i en vanlig ungdomstid, og er en markør for overgang fra ungdomsskolealder til å bli «i slutten av tenåra». Mange unge overvurderer derfor også forekomsten av driking i sin egen aldersgruppe (Aas og Klepp 1992, Aas 1995). Fordi det snakkes og skrives mye om alkoholbruk blant unge, kan mange ungdommer – og foreldre – også tro at «alle andre» drikker mer enn det de selv gjør. Dette fenomenet kalles majoritetsmisforståelsen og blei opprinnelig beskrevet av Ragnar Rommetveit i en studie av ungdom i ei lita vestlandsbygd (Rommetveit 1955).

Pape, Storvoll og Rossow (2006) har vist at mange ungdommer har oppfatninger om alkohol som ikke stemmer med rusforskningens funn. Ungdom tror feilaktig at narkotika tar flere liv enn alkohol, og de tror – igjen feilaktig – at flere ungdommer får problemer på grunn av narkotika enn på grunn av alkohol. Derimot er de unge på høyden med forskningen i feltet når de sier seg enige i at unge som har det vanskelig, begynner å drikke tidligere enn andre. Ungdommene som deltok i denne undersøkelsen er 15–

16 år og befinner seg i en situasjon der det å smake alkohol, drikke litt mer enn bare å smake og kanskje drikke seg full, framstår som en forventning i mange miljøer.

Tidspunktet for når ungdom begynner å drikke varierer mye. Pape, Storvoll og Rossow (2006) finner at 95 prosent hadde debutert med alkohol ved utgangen av tenåra. De første – men de er svært få – debuterer rundt tiårsalderen. Halvparten hadde debutert i 15-årsalderen, og ved fylte 17 år hadde 70 prosent debutert. Det er altså ganske mange som venter med å drikke alkohol til i slutten av tenåra. Sirius sine studier viser også 15-årsalderen som gjennomsnittlig debutalder for øldriking (Vedøy og Skretting 2009).

Ungdommene i denne studien er med andre ord i en situasjon der vi må regne med at rundt halvparten har debutert med alkohol.

1.3 Den kollektive drikkekulturen

Den kollektive drikkekulturen er et begrep som har vært trukket fram i rusmiddelforskningen. Bruk av alkohol er, som bruk av andre rusmidler, noe vi lærer og som vi lærer videre til andre (Pedersen 1998). «Becoming a marijuana user» er tittelen på en kjent artikkel som viser dette fenomenet for bruken av illegale rusmidler. For å kunne røyke marijuana er den enkelte avhengig av at noen lærer en hvordan en skal røyke stoffet, og ikke minst hvordan rusen skal oppleves. Uten denne innføringen blir rusen meningsløs (Becker 1966). En lignende innføring skal til for å gi alkoholrusen mening.

Drikkekulturen er kollektiv i den mening at vi lærer i hvilke sammenhenger alkohol hører hjemme og i hvilke sammenhenger alkohol ikke passer seg. Vi lærer hvor mye det passer å drikke, og ikke minst lærer vi hvordan rusen skal oppleves og hva som er lov å gjøre i berusa tilstand. Alkoholforskning har vist at drikkevanene til venner og de en drikker sammen med har stor betydning for den enkeltes alkoholkonsum (Pedersen 1998). Drikkevanene til den enkelte er synkronisert med drikkevanene til de rundt han eller hun. Dette viser seg i mindre grupper og faktisk også på nasjonalt nivå. Det er tydelige sammenhenger mellom gjennomsnittskonsumet i en befolkning og antall storkonsumenter (Skog 1985).

Den kollektive drikkekulturen kan ha ulik betydning for gutter og jenter. Det har tradisjonelt vært tydelige forskjeller i menns og kvinners bruk

av rusmidler. For eksempel har kjønnsforskjeller i alkoholbruk tidligere vært så markante at benevnelsene *feminint* og *maskulint* drikkemønster har vært brukt (Hammer og Vaglum 1989). Senere undersøkelser viser at det ikke er så store forskjeller mellom gutter og jenters alkoholvaner. Gutter og jenter debuterer omtrent like tidlig med alkohol og de drikker like ofte. Noen studier har likevel konkludert med at gutter ofte drikker mer enn jenter når de drikker. For den aldersgruppa vi studerer kan det være at jenter danner fortroppen i tråd med at de kommer tidligere i puberteten, og at de gjerne er sammen med gutter som er litt eldre.

1.4 Driking som marginalisering

Marginalisering innebærer en utvikling i retning av sosial utstøtning og personlige problemer. Den enkelte befinner seg i en flytende posisjon, i en risikosone mellom integrasjon og ekskludering (Pedersen 1998, Heggen, Jørgensen og Paulgaard 2003). Enkeltpersoner eller grupper blir dratt mot samfunnets ytterkant eller grenser. Slike prosesser kan analyseres på ulike nivå. Giddens (1991) legger vekt på serier av brudd eller diskontinuiteter gjennom oppveksten, det han kaller «fateful moments», når han skal forklare identitetsproblem. Kjeder av nederlag og tap summerer seg opp i måten den enkelte framstår på, og bidrar til å forme et sjølbilde. På den andre sida gir en barndom preget av stabile gode relasjoner til foreldre og andre signifikante personer, et godt utgangspunkt for å takle risikosituasjoner og utfordringer – det han kaller grunnleggende tillit eller «basic trust».

Hirschi (1969) har utvikla en generell teori om årsaker til kriminalitet, asosial atferd og marginalisering. Den sentrale og overordna hypotese er at involvering i antisosial atferd er avhengig av i hvilken grad den enkelte er bundet til samfunnets institusjoner. Spørsmålet blir om en slik generell avviksteori er dekkende for å beskrive de unges rusatferd. Risikoungdom, marginalisert ungdom eller utsatte ungdomsgrupper, er ingen klart avgrenset kategori. I hvor stor grad er de ulike ytringene, enten det dreier seg om rus, skolebråk, mobbing eller kriminalitet, uttrykk for en felles underliggende eller bakenforliggende årsak? I den grad årsakene er felles er det lett å trekke den konklusjonen at ulike former for antisosial atferd, inkludert bruk av rusmidler, henger sammen og danner knipper. Den som ruser seg vil også i

større grad begå kriminelle handlinger, komme opp i bråk på skolen, være i konflikt med foreldrene og så videre. Ut fra et slikt perspektiv står vi overfor et syndrom som gir seg ulike og ofte sammensatte utslag.

Samfunnets institusjoner er i denne sammenhengen å forstå både som strukturer av den typen som mer eller mindre tydelig utgjør det politiske systemet, som storting, kommunestyre, politi, barnevern, sosialtjenester og rettsapparat, og mer nært, som helsetjenester, skolen, frivillige organisasjoner, en religiøs forsamling eller familien. Antisocial atferd blir dermed, i et overordna perspektiv, et resultat av manglende integrasjon eller band til samfunnet. Hirschi peker mer spesifikt ut fire underområder eller saksforhold for nærmere å identifisere innholdet og styrken i disse banda. Det første er tilknytning til foreldre, lærere, ungdomsarbeidere og andre lovlige voksne personer. Det andre gjelder ambisjoner og framtidsplaner. Ungdom som stiller seg tydelige mål, og som har ambisjoner, har samtidig mest å tape på å involvere seg i kriminell aktivitet. De tredje forholdet omhandler deltaking og engasjement. Er de unge positivt opptatt av samfunnet og samfunnsforhold? Hirschi legger også vekt på holdninger og moral, i betydningen tilknytning til, og oppslutning om, samfunnets sentrale verdier og normer.

I praksis, i konkrete sosiale situasjoner eller samhandlinger på ulike sosiale arenaer, vil disse fire saksforholda langt på veg gripe inn i hverandre. Mange av samfunnets ulike institusjoner framtrer både ved at de setter standarder, gir verdier og grenser for atferd, og mer manifest gjennom at signifikante voksenpersoner er til stede. Familien er en institusjon, men der finnes også helt konkret en mor og far. Tilsvarende er det lett å tenke seg at den unge som setter seg mål og ser for seg en framtidig akademisk karriere også slutter opp om skolen og de verdiene skolen representerer. En arena inneholder aktiviteter, men også sosialitet, relasjoner og læring. Gjennom deltaking utvikler den enkelte kognitive og sosiale ferdigheter. Individet overtar normer, verdier, vurderinger og kopierer atferd. Dette skjer gjennom det læringssystemet den enkelte institusjonen eller arenaen utgjør. Institusjoner kan være ulike når det gjelder språk, styringssystemer og hvilke krav som settes til atferd. En idrettsutøver må holde seg til reglene og unngå røde kort. Den som er med i et musikkorps må kunne marsjere i takt, følge dirigentens anvisninger og treffe tonen.

Spørsmålet er samtidig hvor langt en slik generell overordna teori, av den typen Hirschi presenterer, rekker for å forstå utvikling av rus, kriminalitet og andre antisosiale handlinger. Det vil alltid være alternative og konkurrerende teorier og årsaker. Utvikling av avvikskarrierer kan også betraktes som en læringsprosess. Den enkelte kommer i kontakt med miljøer der bruk av alkohol, stoff eller kriminalitet er en del av et atferdsmønster. Endring av atferdsmønster kan skje i form av læring og tilpasning. Læringen impliserer både innøving av konkret atferd, og utvikling av mer aksepterende holdninger. Spesielt når det gjelder rus, er tilgjengelighet blitt sett på som en viktig utløsende faktor. Det er imidlertid vel så realistisk å se rekrutteringen, spesielt til tungt belastede miljøer, som et forsøk på å kompensere for en serie med nederlag og utstøtinger på andre arenaer (Helland og Øia 2000). Asosiale miljøer kan gi både tilhørighet, aksept, opplevelse av mestring og følelse av egenverdi.

Som ledd i en slik tilbaketrekking og bytte av miljø oppstår det gjerne konflikter. Normene, grensene og standardene for hva som er akseptable handlinger, forskyver seg eller omtolkes. Det utvikles subkulturelle verdier, holdninger og referanserammer. I en slik sammenheng blir avvik et kjennetegn knytta til en subkultur. Handlinger som av hovedkulturen blir fordømt, og til og med straffet gjennom fengsel eller på annen måte, kan betraktes som verdifulle og statusgivende innafor en subgruppe eller i en gjeng. Hvis vi holder fast på at jamnaldermiljøene inneholder mange sjatteringer og verdi-forankringer, blir det avgjørende hva slags inngangsbilletter som gjelder. Hvordan oppnår den unge status, posisjon og selvaktelse i et miljø der premisser og styring er overlatt til de unge selv?

Psykologiske forklaringer legger vekt på egenskaper ved det enkelte individ. Opplevelse av trygghet, kjærlighet og tillit tidlig i barneårene har konsekvenser, både for evnen til å takle problemer senere i livet og evnen til innlevelse og til å føle empati med andre. Mennesker er ulike på tvers av kultur og etnisitet. På et eller annet vis foregår det seleksjoner. Det er ingen enkel forklaring på hvorfor to ungdommer som i det ytre tilsynelatende utsettes for de samme belastningene og fristelsene likevel utvikler seg i svært ulike retninger. Ungdom har valg. De er aktører i eget liv og ikke blindt underlagt ytre sosiale krefter. Dermed blir spørsmål både om appell, sosial

mening og individuelle disposisjoner viktig. Hvorfor har ruskulturer tiltrekning på noen og ikke andre? Hva er det i gjengkulturene som virker så fascinerende på enkelte ungdommer?

Kort har rapporten som mål å vise ulike dimensjoner eller sider i de unges liv, som korrelerer med bruk av alkohol. Gjennom en slik innfallsvinkel kan faktorer som ikke har betydning lukes ut. Det blir mulig å tegne et bilde av kjennetegn ved den typisk unge alkoholbrukeren. Dermed vil det også være lettere å intervensere og utvikle tiltak som virker forebyggende.

1.5 Datainnsamling – utvalgets sammensetning og representativitet

Innsamlingen av data foregikk digitalt. Elevene har blitt vant til denne arbeidsformen og det sparer mye arbeid. Før undersøkelsen blei satt i gang blei det gitt skriftlig detaljert informasjon til hver enkelt skole. Videre blei 40 av 47 skoler kontaktet per telefon. Rektorene blei satt som ansvarlige for undersøkelsen. Flere skoler distribuerte ansvaret videre til rådgiver eller til kontaktlærer for 10. trinn.

Det var satt krav om aktivt samtykke fra foreldrene – såkalt samtykkeerklæring. De unge måtte ha med seg informasjonsskriv hjem og underskrift fra foreldrene for å kunne delta. Klasselærer skulle sørge for at hver enkelt elev fikk utlevert samtykkeerklæring og at elevene leverte dem tilbake. På grunnlag av samtykkeerklæringer blei det utdelt et unikt brukernavn til hver enkelt elev som skulle være med.

Antall besvarelser på den enkelte skole varierer voldsomt, fra opp mot 90 prosent til 0. Fire skoler deltok ikke, mens fire andre skoler har 0 besvarelser. En del andre skoler har svært lav svarprosent. For eksempel har Nordseter skole 181 elever i tiende klassetrinn med ni besvarelser. Blant de med høy svarprosent er Bjørnsletta skole med 42 elever og 38 besvarte, Bøler skole med 52 elever og 48 besvarte og Skøyenåsen skole med 144 elever i 10.klassetrinn og 127 besvarelser.

Svarprosenten er 48, dersom elevtallet på alle skolene som deltok regnes med. Dette er langt lavere enn andre ungdomsundersøkelser på NOVA – som Ung i Oslo 2006 med en svarprosent på 93 (Valset og Øia 2006).

Samtidig er svarprosenten høyere enn det Sirius har oppnådd i sine ungdomsundersøkelser de siste årene (Vedøy og Skretting 2009).

Det står ikke å nekte at gjennomføringen av denne undersøkelsen har vært langt vanskeligere enn tilsvarende undersøkelser, noe som skyldes den digitale datainnsamlingen og ikke minst kravet om samtykkeerklæring fra foreldrene. Mange skoler meldte at det var en tung jobb å innhente samtykke. Det at informasjonsbrevene gjentok flere ganger at undersøkelsen var frivillig gjorde at mange elever kastet informasjonen – eller de tok den ikke med hjem. Tidspunktet for gjennomføringen var heller ikke ideelt. På samme tid skulle skolene gjennomføre elevundersøkelsen, Connect-undersøkelsen, undersøkelse om psykisk helse, heldagsprøver, skoleturer og eksamensforberedelser (Varang 2009). Flere ønsket neste gjennomføring på høsten. Ung i Oslo 2006 blei gjennomført på høsten med mye bedre resultat.

Ikke desto mindre ser vi at noen skoler gjennomførte undersøkelsen på en utmerket måte. Det er derfor grunn til å mene at innsats og oppfølging varierte svært fra skole til skole og at det er her hovedårsaken til det sprikende resultatet ligger. Spørsmålet er hvilke konsekvenser som kan trekkes for utvalgets representativitet. Utvalget er i stor grad tilfeldig sammensatt knytta til ulik praksis, oppfølging og innsats på den enkelte skolen og av lærere på tiende trinn. Samtidig kan det også i utvalget ligge ikke tilfeldige seleksjoner både ut fra at enkeltelever ikke ville være med og at foreldre har sagt nei. Med en sammensetning av utvalget som varierer ikke bare mellom ulike skoler, men også mellom ulike bydeler, blir det vanskelig og usikkert å trekke konklusjoner på bydelsnivå.

Utvalget består av i alt 1895 respondenter. Av disse er 48,6 prosent gutter og 51,4 prosent jenter. Mer enn 20 prosent av ungdomsbefolkningen i Oslo har foreldre med innvandrerbakgrunn. Dette har stor betydning når temaet for undersøkelsen er alkoholvaner. Mer enn halvparten av innvandrerfamiliene er muslimer. Islam har som kjent klare regler om alkoholavhold. I tillegg kommer at også innvandrerforeldrene som ikke er muslimer, kan ha en nokså annen alkoholkultur enn den norske. Det skilles gjerne mellom et kontinentalt og et nordisk drikkemønster. I det nordiske drikkemønsteret har alkohol hatt en plass til fest i helgen – og det har ikke nødvendigvis vært skambelagt å drikke relativt mye i festlige anledninger. I det

kontinentale drikkemønsteret drikkes det oftere – gjerne daglig – men relativt lite hver gang.

Mange mener at denne forskjellen er i ferd med å utjevnes (Vedøy og Skretting 2009). Like fullt er det grunn til å undersøke om innvandrerbakgrunn har betydning for unges alkoholvaner. Det er videre av interesse om unge som vokser opp med én norskfødt forelder og én med innvandrerbakgrunn, føyer seg inn i en norsk drikkekultur.

62,9 prosent har norsk bakgrunn definert ut fra at begge foreldrene er født i Norge. 21,5 prosent har innvandrerbakgrunn definert ut fra at begge foreldrene er født i et annet land enn Norge. 13,0 prosent har den ene av foreldrene født i Norge og den andre i et annet land. Der opplysninger om en av foreldrene mangler er det den andre av foreldrene som er lagt til grunn. Ut fra det foreliggende datamaterialet kan vi ikke si noe om hvilke land foreldrene kommer fra. Imidlertid viste Ung i Oslo 2006 (Øia 2007) at de fleste unge med innvandrerbakgrunn kommer fra såkalt ikke-vestlige land. Mange av dem har muslimsk bakgrunn. I de tilfellene der den ene av foreldrene kommer fra Norge og den andre kommer fra et annet land, er det grunn til å tru at flertallet har to foreldre som begge har vestlig bakgrunn.

Terminologi er vanskelig. Det gjelder ikke minst når temaet er etnisitet. Området er følsomt og valg av terminologi her også politiske konnotasjoner. I tillegg kommer at etnisk tilhørighet er noe den enkelte til en viss grad velger sjøl. En formalistisk oppdeling i tre ulike grupper, slik det her er gjort, er derfor i noen tilfeller en overprøving av individuelle valg. Imidlertid finnes det også sterke argumenter for en slik oppdeling kunnskap om integrasjonsprosesser.

Det er selvsagt ingen nødvendig sammenheng mellom hvor foreldrene kommer fra og hvordan ungdommene lever sitt liv. Om det er en sammenheng er et empirisk spørsmål. Antakelsen vår er likevel at siden foreldre tenkes å ha en tydelig innflytelse på ungdoms drikkevaner, er det av interesse om foreldrene har et «norsk drikkemønster» eller ikke (Horvevak og Bye 2007). At mange av innvandrerforeldrene er muslimer gjør dette særlig relevant.

Spørreskjemaet inneholder spørsmål om hvordan ungdom bruker fritida si, om trivsel og hva slags forhold de har til skole, venner, foreldrene sine

og voksne i nærmiljøet. Det blei også stilt spørsmål om negative sider ved det å være ung, slik som mobbing, kriminalitet, vold, alkohol og narkotikabruk. Spesielt er det fokus på sider ved oppvekstsituasjonen som kan påvirke de unges bruk av alkohol og andre rusmidler. Noen av spørsmåla kan oppfattes som svært sensitive. Det blei spurt om mors og fars sivilstand, utdanning og yrkesstatus samt familiens økonomiske situasjon. Videre fikk elevene spørsmål om fødeland, religiøs tilknytning, psykisk helse/plager, om de har blitt utsatt for psykiske belastninger, selvbilde, vekt og høyde. Elevene fikk også spørsmål om de har blitt utsatt for, eller selv har begått kriminelle handlinger.

1.6 Analyseteknikker

I analysen blir det brukt ulike statistiske mål og teknikker. Foruten reine fordelinger, gjennomsnittsverdier, krysstabeller og signifikanstester, anvendes faktoranalyse og multippel lineær regresjon.

Faktoranalyse er statistiske analysemåter som ut fra korrelasjoner mellom ulike variabler hjelper til med å se underliggende strukturer i ei gruppe av variabler eller utsagn. Er det slik at den som svarer positivt på et utsagn også har en tendens til å svare positivt på et sett andre utsagn? Dersom sammenhengen er slik, så kan det gjerne være en felles underliggende dimensjon, holdning eller atferd, som virker styrende. Det antas at flere enkeltspørsmål eller utsagn måler den samme bakenforliggende eller underliggende teoretiske variabelen. Poenget er altså å finne fram til underliggende dimensjoner som måles av ulike enkeltvariabler.

Bruk av faktoranalyse er en usikker teknikk. De mønstrene som tegner seg, kan variere med hvilke utsagn eller variabler som legges inn, antall faktorer som inngår i løsningen, behandlingen av ubesvarte og rotasjonsprinsipper som anvendes. Teknikken er her brukt som et eksplorerende hjelpemiddel for å konstruere samlemål (Skrondal 1996). Faktoranalyse forteller oss noe om hvilke variabler eller spørsmål som passer sammen og hvilke som ikke hører med. Gjennom bruk av faktoranalyse øker sikkerheten for at variabler som inngår i et samlemål virkelig beskriver samme underliggende fenomen. Framfor alt er det viktig å bruke faktoranalyse for å unngå at det bygges opp samlemål der de innbyrdes komponentene ikke korrelerer.

Tolkingen, hva som er meningsinnholdet i slike underliggende dimensjoner, hjelper teknikken ikke til med.

Dersom antallet variabler overstiger tre, gir multippel lineær regresjon mer oversiktlige resultat sammenlignet med krysstabeller (Allison 1999). Multippel regresjon brukes for å måle hvilken sjølstendig effekt et sett med uavhengige variabler har i forhold til den avhengige variabelen. Effekten av hver enkelt uavhengig variabel blir isolert. Den avhengige variabelen kan for eksempel være et samlemål på hvor mye de unge drikker alkohol. Teknikken måler effekten av hver enkelt variabel i forhold til den avhengige variabelen når alle de andre uavhengige variablene holdes konstante. De enkelte uavhengige variablene blir kontrollert for hverandre.

Metoden forutsetter i prinsippet at sammenhengen mellom avhengig og uavhengig variabel er lineær. Det innebærer at en endring på en enhet i den uavhengige variabelen resulterer i en endring i den avhengige, og at denne endringen er konstant uavhengig av nivå i fordelingen.

I regresjonsmodellen spør man hvor mye forventningen av den avhengige variabelen endres når en av de uavhengige endres med en enhet, og de andre uavhengige holdes konstante. (Petersen 1983:243).

Eksempler på lineære sammenhenger kan være: Desto mer den enkelte unge blir kontrollert av foreldrene, desto mindre alkohol drikker han eller hun. Eller: Desto flere kriminelle eller antisosiale handlinger den enkelte unge utfører desto mer vil han eller hun drikke. Mange, eller de fleste fordelingene, vil ikke oppføre seg eksakt på denne måten.

Forutsetningen for å bruke multippel lineær regresjon er videre at verdiene på variablene er ordnet etter stigende eller fallende verdier. Eksempler på slike variabler er antall kriminelle eller antisosiale handlinger, eller antall dager den enkelte unge har skulka skolen siste år. Verdiene på noen variabler lar seg ikke ordne ut fra et slikt prinsipp. De er variabler på nominalnivå, det vil si med verdier der det ikke gir sosial mening å rangere ut fra at noen verdier er høyere eller lavere enn andre. Eksempler er kjønn og etnisitet. Dette kan likevel gjøres ved å lage såkalte dummyvariabler for hver enkelt verdi, for eksempel slik at gutt får verdien 1 mens jente får verdien 0.

For å vise om forskjellene mellom grupper av ungdom ikke bare er et utslag av tilfeldige variasjoner brukes signifikanstest. Signifikanstester viser

sannsynligheten for at resultatene kan være frambrakt av tilfeldige variasjoner knyttet til utvalgets størrelse. Signifikansnivået uttrykkes gjennom bokstaven p . Dette betegner hvilken sannsynlighet det er for at resultatene ikke er sikre nok til å fastslå forskjeller. Desto lavere p , desto mer sikre kan vi være på at resultatene viser til reelle forskjeller mellom grupper. En signifikansverdi på $p=,05$ forteller at det bare er 5 prosent sannsynlighet for at resultatet skyldes tilfeldig variasjon.

Når det i følge signifikanstesten er mindre enn fem prosent sjanse for at resultatene er frambrakt av tilfeldig variasjon, oppfattes sammenhengen som signifikant på 5 prosent nivå. For å beregne signifikantnivået i tabeller brukes såkalt χ^2 -kvadrattest.

Fordi størrelsen på utvalget påvirker utfallet, kan selv små forskjeller gi signifikans i store utvalg. I enkle krysstabeller er derfor prosentforskjeller ofte bedre egnet til å gi et korrekt bilde av styrken i sammenhenger.

2 Alkohol og rusvaner

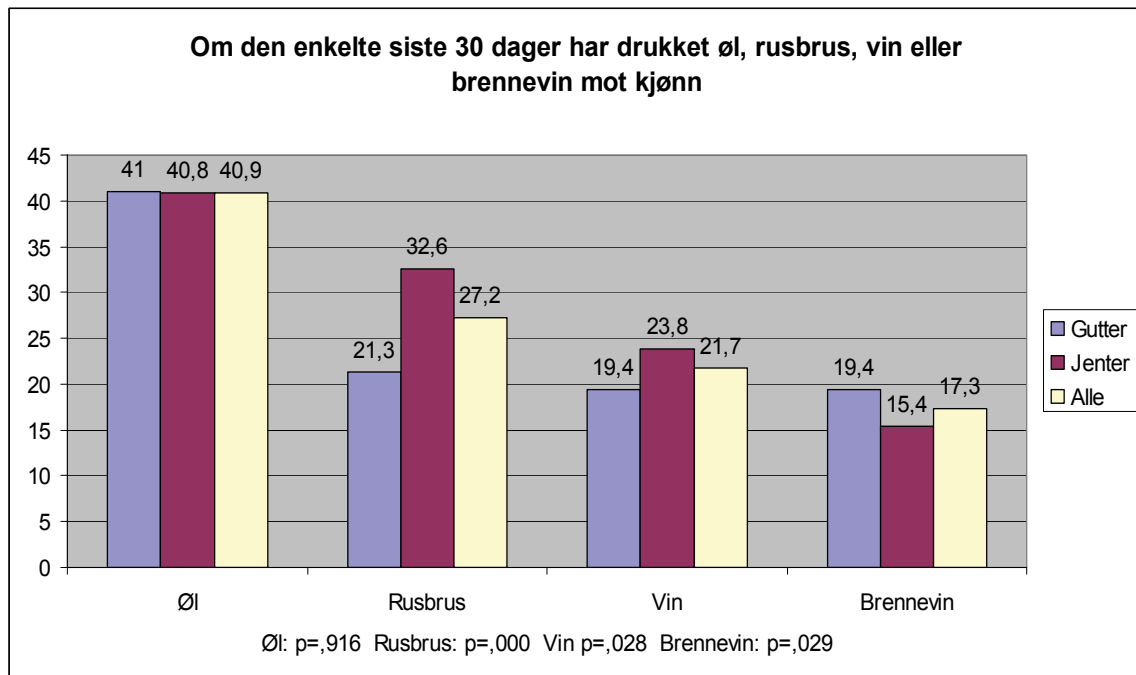
2.1 Bruk av rusmidler

I diskusjonen omkring ungdom og bruk av ulike rusmidler skilles det gjerne mellom alkohol og narkotika. Alkohol er det klart vanligste rusmiddelet og skadevirkningene av overdrevet bruk av alkohol er omfattende. Først og fremst er det tradisjon og lovverk som skiller rusmiddelet alkohol fra de rusmidlene som kalles narkotika. I motsetning til de ulike formene av narkotika er alkohol et legalt rusmiddel. Dette påvirker den mening rusmiddelbrukeren gir sitt egen bruk, men også omverdenens fortolkning og reaksjon. Lovverket og tilgjengelighet har dessuten betydning for utbredelsen.

Det at et flertall av norske ungdommer bruker alkohol, mens bare et lite mindretall regelmessig bruker narkotiske stoffer, har også betydning for den sosiale mening rusmiddelbruken har for brukerne og deres omgivelser (Heggen og Øia 2005). Bruk av narkotiske stoffer blir fordømt i samfunnet. For alkohol går det ingen klare grenser mellom bruk og misbruk slik at brukere og misbrukere utgjør to distinkte grupper (Pedersen 1998). Hva som kan betegnes som bruk og misbruk er også aldersbestemt. Langsiktig risiko og skadevirkninger er langt større for en 12-åring som bruker rusmidler enn for en 20-åring. Alkoholbrukens sosiale mening og innhold varierer med debuttidspunktet.

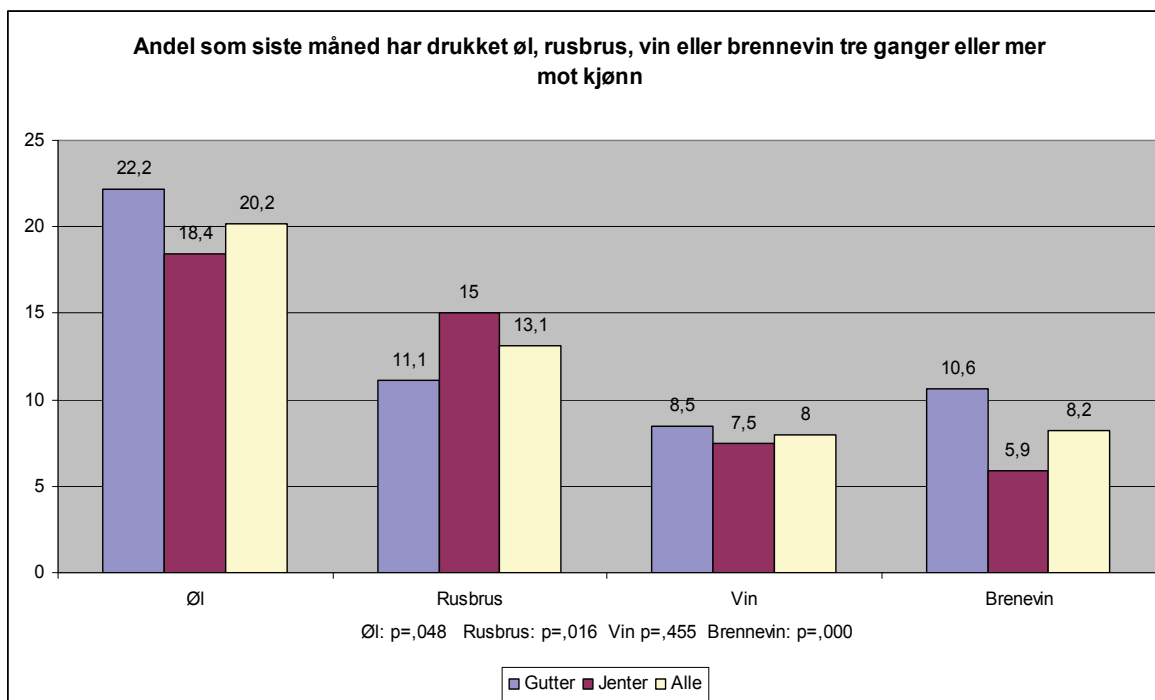
2.2 Omfang

Framtidas alkohol og rusvaner legges i ungdomstida. Hvor mange av de unge i denne aldersgruppa, midt i tenåra, er det som har drukket alkohol, eller som har brukt andre former for rusmidler? Problemstillingen er fanget inn i spørreskjemaet på ulike måter. Det første spørsmålet dreier seg om hvor mange ganger den enkelte har drukket øl, rusbrus, vin, eller brennevin siste måned, siste 30 dager. Spørsmålet spesifiserer ikke hvor store mengder det er snakk om. Å drikke alkohol kan bety alt fra å smake noen slurker i smug fra foreldrenes barskap til å drikke store mengder på fest.



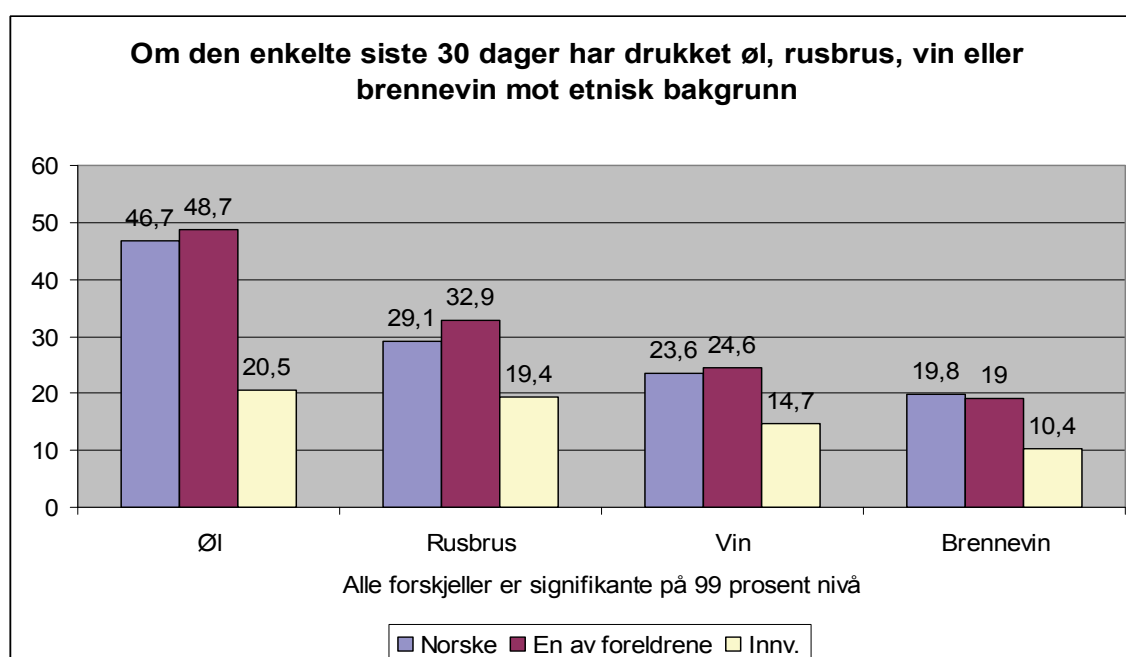
Øl er den klart vanligste alkoholformen i denne aldersgruppa. Relativt mange, rundt 41 prosent, både av gutter og jenter, har drukket øl siste måned. 27,2 prosent har drukket rusbrus. Blant de som drikker rusbrus er jentene i klart flertall. 32,6 prosent av jentene har drukket rusbrus siste måned mot 21,3 prosent av guttene. Jentene drikker også mer vin. 23,8 prosent av jentene mot 19,4 prosent av guttene har drukket vin. Til gjengjeld er det flest gutter som drikker brennevin. 19,4 prosent av guttene mot 15,4 prosent av jentene har drukket brennevin siste måned.

Blant brukerne er det også noen som kan defineres som storbrukere. I spørsmålet er det skilt mellom aldri, 1 til 2 ganger, 3 til 5 ganger, 6 til 9 ganger og 10 ganger eller mer. I følgende figur er trukket ut de som svarer 3 ganger eller mer. Dermed får vi et mer eksakt bilde av andel storbrukere:



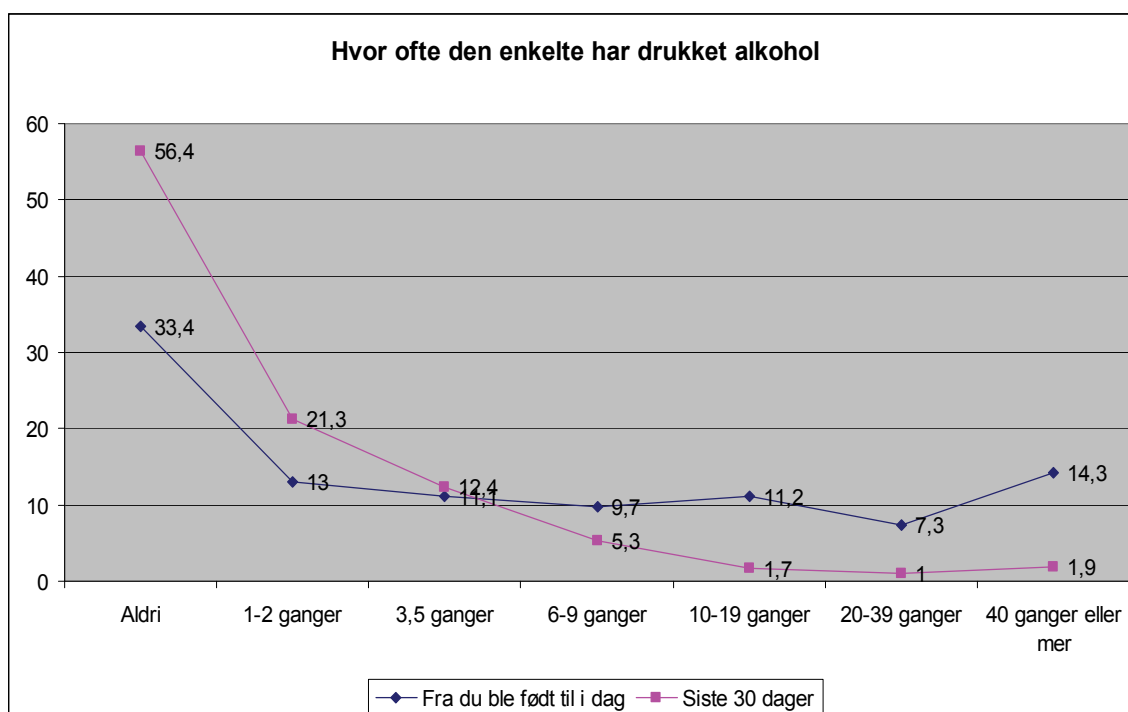
20,2 prosent har drukket øl tre ganger eller mer siste måned. Tilsvarende tall for rusbrus er 13,1 prosent, mens rundt 8 prosent har drukket vin og brennevin tre ganger eller mer siste måned. Fremdeles er det flest jenter som drikker rusbrus. Likevel forskyver bildet seg i retning av at det er flere stordrikkere eller vanedrikkere blant guttene. Det gjelder for øl og brennevin. Det er heller ikke noen signifikant tendens til at jenter er storbrukere av vin.

Hvilke forskjeller er det i bruk av disse ulike formene for alkohol ut fra etnisitet?



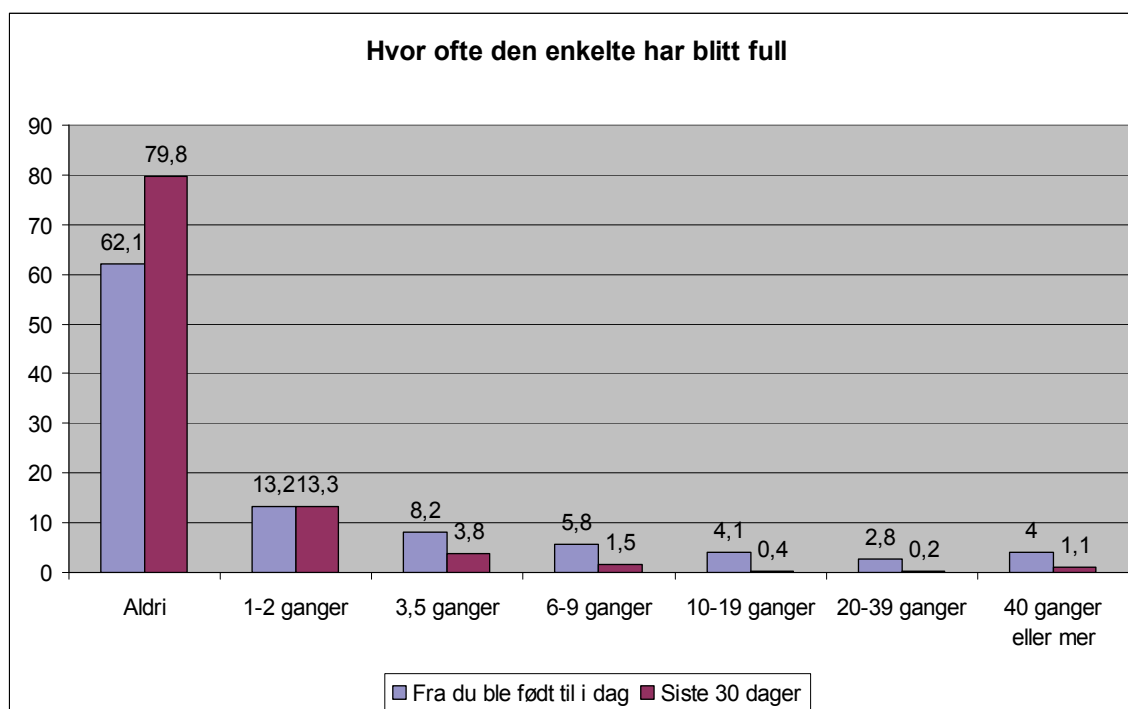
Figuren viser et klart mønster. Uansett alkoholtype drikker unge med innvandrerbakgrunn minst. Det gjelder spesielt for øl og brennevin, som kan sies å være typisk norske alkoholformer. Mens mellom 45 prosent og 50 prosent av de med en eller to norskfødte foreldre har drukket øl siste 30 dager, gjelder det for 20,5 prosent av unge med innvandrerbakgrunn. Tilsvarende har 19,8 prosent av de norske mot 10,4 prosent av de med innvandrerbakgrunn drukket brennevin. Mellom de norske og de med en av foreldrene født i Norge, er det bare små forskjeller.

I spørreskjemaet er det også med et enkelt spørsmål om hvor ofte, eller hvor mange ganger, den enkelte har drukket alkohol. Det er skilt mellom siste måned og «fra du blei født til i dag».



56,4 prosent svarer at de ikke har drukket alkohol siste måned, mens 21,3 prosent har drukket alkohol 1–2 ganger. En liten gruppe svarer 20–39 ganger eller 40 ganger eller mer. Dette er åpenbart tulle svar. 33,4 prosent svarer at de aldri, fra de blei født til i dag, har drukket alkohol, mens 14,3 prosent mener at de har drukket alkohol 40 ganger eller mer. Dette kan være rett. Likevel høres 14,3 prosent mye ut.

I spørreskjemaet er det, i tillegg til hvor ofte den enkelte har drukket ulike alkoholformer, også spørsmål om hvor mange ganger den enkelte har blitt full. Det er skilt mellom siste måned og «fra du blei født til i dag».



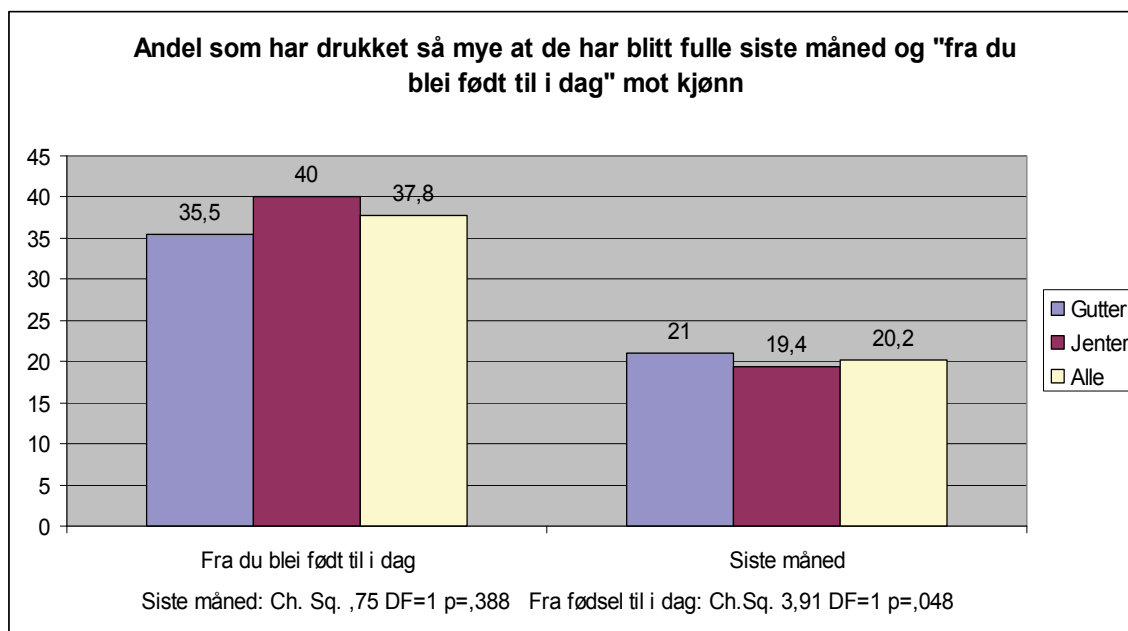
Nøyaktig to av tre unge oppgir at de noen gang har drukket alkohol, mens 43,6 prosent har drukket alkohol siste måned. Hvordan rimer disse tallene med andel som har blitt fulle?

20,2 prosent oppgir at de har blitt fulle en eller flere ganger siste måned. Blant disse er det 1,1 prosent som mener de har blitt fulle 40 ganger eller mer. Svaret er ikke til å stole på. Blant de som oppgir at de har vært fulle, er det mest vanlig å ha vært full 1–2 ganger 13,3 prosent oppgir at de har blitt fulle 1–2 ganger.

I et livsperspektiv er det naturlig at flere har vært fulle. Det gjelder 37,9 prosent. Også ut fra denne målestokken er det mest vanlig å ha vært full 1–2 ganger. I Sirius sine undersøkelser fra 2000–2008 oppga 40 prosent av 15/16-åringene at de hadde vært beruset siste 6 måneder. Dette gjaldt både ungdom i Oslo – og fra landet som helhet (Vedøy og Skretting 2009:34). I og med at tidsintervallet som brukes er siste 6 måneder kan disse resultatene ikke direkte sammenliknes.

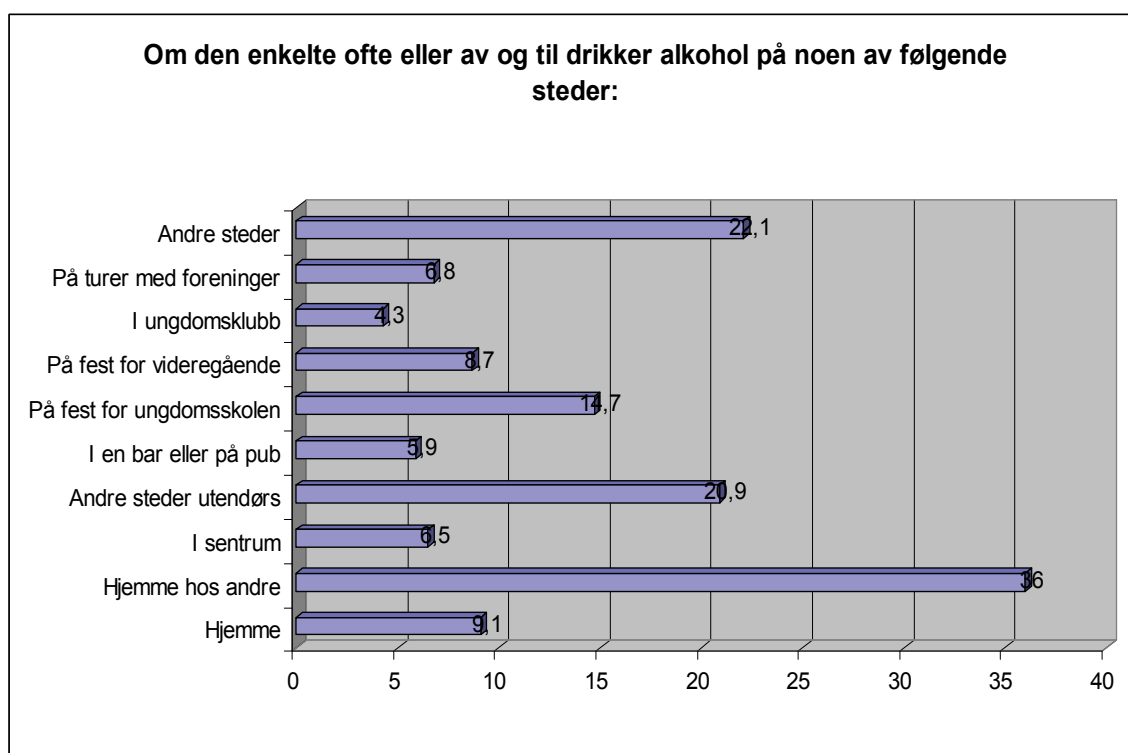
Uansett om målestokken er siste måned eller «fra du blei født til i dag» er det et betydelig sprik mellom andel som sier de har drukket og andel som har blitt fulle. En grunn kan være at det for noen kan være litt flaut å innrømme at de har blitt fulle. Å være full er dessuten er relativt og en subjektiv opplevelse. Mest sannsynlig handler dette om at langt flere har smakt alkohol – enn at de har blitt fulle.

Hvilke forskjeller er det mellom gutter og jenter?



I et livsperspektiv – fra du blei født til i dag – er det flere jenter sammenliknet med gutter som oppgir at de noen gang har vært fulle. Det gjelder 35,5 prosent av guttene mot 40,0 prosent av jentene. Når målestokken derimot er siste måned er det ingen forskjeller mellom gutter og jenter.

I spørreskjemaet er det også med et enkelt spørsmål om hvor de unge drikker.



Mest vanlig er det å drikke hjemme hos andre. 36 prosent oppgir at de drikker hjemme hos andre. Det er ikke så vanlig å drikke i sentrum eller på bar eller pub. Rundt 6 prosent oppgir at de drikker på slike steder. Derimot er det nokså utbredt å drikke på skolefester. 14,7 prosent oppgir at de har drukket på fest for ungdomsskolen mens 8,7 prosent har drukket på fest for videregående. Det forekommer også at de unge drikker på turer med foreninger eller i ungdomsklubb. 21,9 prosent svarer «andre steder utendørs» mens 21,1 prosent svarer «andre steder». Eksakt hva de unge tenker på er det ikke enkelt å svare på, men tallene kan røpe at en del av ungdomsdrikkingen foregår i det skjulte.

2.3 Ubehagelige opplevelser

På lang sikt er det ingen tvil om at overdrevet inntak av alkohol kan ha uheldige skadevirkninger både fysisk og sosialt. Slike uheldige effekter kan også oppstå på kort sikt. Han eller hun som har drukket for mye kan ha kommet opp i en vanskelig situasjon eller hatt ubehagelige opplevelser. Ett spørsmål har følgende formulering: «Tenk tilbake på de siste 12 månedene. Hvor ofte i løpet av denne tiden har du opplevd følgende problemer i forbindelse med at du har drukket alkohol? (Hvis du ikke har drukket alkohol, kan du gå videre til neste spørsmål)».

For å få et mer eksakt bilde av hvor utbredt ulike uheldige opplevelser i forbindelse med alkohol er, er de som svarer at de aldri har drukket alkohol tatt inn i beregningsgrunnlaget. Likevel får vi et frafall på fra 7 prosent til 15 prosent. Dette er høyt, og vi må regne med at de fleste som ikke har svart har følt at problemstillingen ikke var aktuell for dem, og at de ikke har hatt noen slike opplevelser. De estimatene som kommer ut er derfor litt for høye.

Tabell 2.1: Andel som har opplevd ulike problemer i forbindelse med inntak av alkohol mot kjønn:

	Gutter	Jenter	Alle	P=
Kommet opp i slåsskamp, oppført deg dårlig eller gjort andre noe vondt	15,1	8,0	11,5	,000
Vært borte fra skolen	14,1	9,0	11,5	,001
Plutselig befunnet deg på et sted og ikke husket hvordan du kom dit	11,7	8,7	10,2	,045
Hatt en trist periode	16,2	20,0	18,2	,049
Blitt fortalt av en venn eller nabo at du burde slutte eller begrense drikkingen	9,9	10,4	10,2	,727

Rundt 10 prosent både blant gutter og jenter, har blitt fortalt «av en venn eller nabo at du burde slutte eller begrense drikkingen». Jenter opplever i størst grad bondeanger. 20,0 prosent av jentene mot 16,2 prosent av guttene har opplevd «en trist periode» i forbindelse med drikking. Guttene har lettere for å utagere i form av slåsskamp eller dårlig oppførsel. Det er også flest gutter som har «vært borte fra skolen» på grunn av fyll eller bakrus. Hukommelsestap i form av at de har befunnet seg «på et sted og ikke husket hvordan du kom dit», er ikke helt uvanlig. 11,7 prosent av guttene mot 8,7 prosent av jentene har opplevd dette siste året. Disse tallene viser at deler av ungdomsfylla kan ha et nokså voldsomt forløp.

2.4 Samlemål for alkoholbruk

På basis av de fire spørsmåla om den enkelte siste måned har drukket øl, rusbrus, vin eller brennevin, er det laget et samlemål for alkoholbruk. I samlemålet er det også tatt inn om den enkelte har blitt full siste måned og noen ganger «fra du blei født til i dag». Hensikten er å få et mer robust mål.

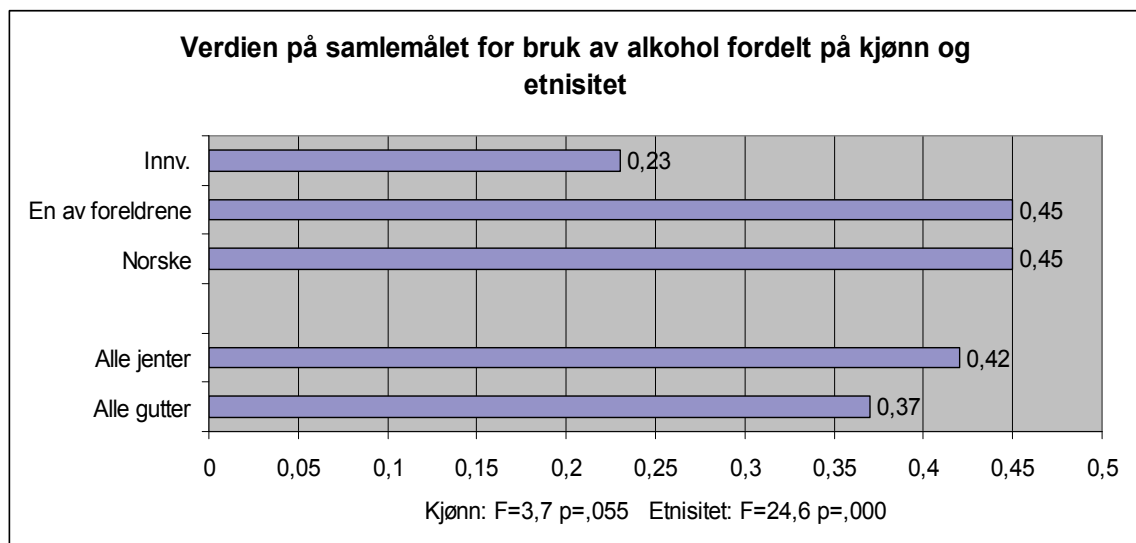
Tabell 2.2: Oppbygging av samlemål for alkoholbruk:

	0 ganger	1–2 ganger	3 ganger eller mer
Drukke øl siste måned	0	1	2
Drukke rusbrus siste måned	0	1	2
Drukke vin siste måned	0	1	2
Drukke brennevin siste måned	0	1	2
Blitt full siste måned	0	1	2
Blitt full noen ganger	0	1	2

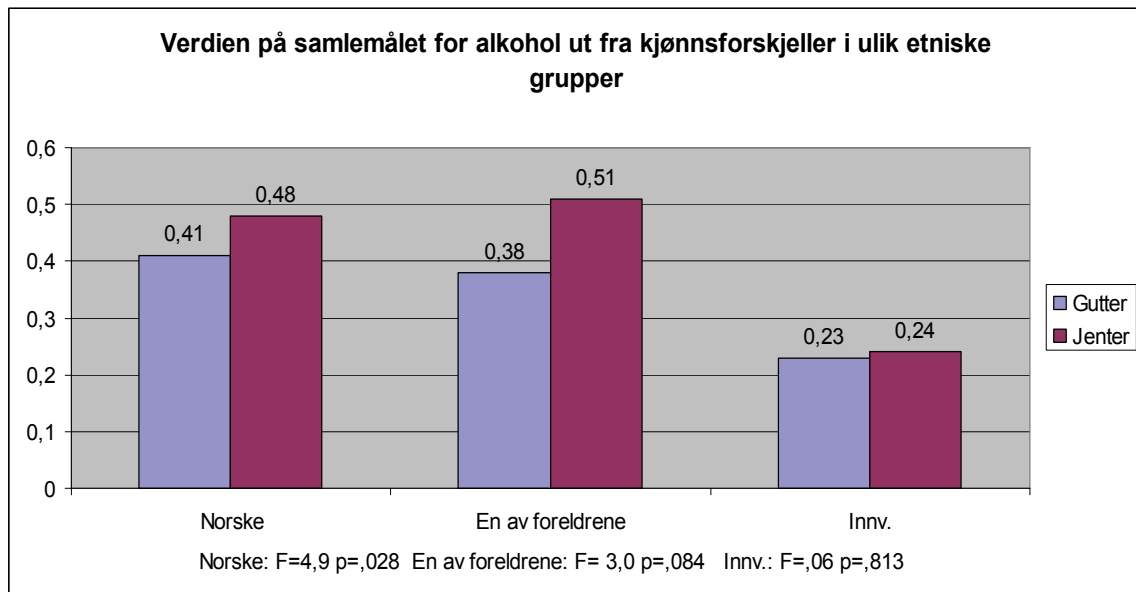
Høyest verdi er 2. Det innebærer at den enkelte får høyest verdi på alle disse parameterne. Han eller hun har drukket øl, rusbrus, vin og brennevin 3 ganger eller mer. I tillegg har han eller hun også blitt full mist tre ganger siste måned og minst tre ganger i «fra du blei født til i dag». De som ikke har drukket noen former for alkohol siste måned og heller ikke har blitt fulle verken siste måned eller noen ganger «fra du blei født til i dag», får verdien 0. Det er altså mulig å ha drukket alkohol en eller annen gang i løpet av livet og likevel skåre 0.

Vi har sett at noen unge helt åpenbart overdriver sin bruk av alkohol. 21 ungdommer har konsekvent kryssa av på at de har drukket øl, rusbrus, vin og brennevin 40 ganger eller mer siste måned. Av disse er det 20 gutter og ei jente. Dette kan ikke være rett. Samtidig er det sannsynlig at noen i denne gruppa drikker ganske mye. Det kan derfor også oppstå feil dersom de fjernes. Likevel er disse tatt bort fra samlemålet. I hele utvalget er det 47,2 prosent som skårer 0 mens 1,3 prosent har verdien 2.

Den følgende figuren viser verdien på samlemålet for bruk av alkohol ut fra kjønn og etnisitet.



Det er en tendens i retning av at jentene ut fra dette målet drikker mer. Sammenhengen er likevel ikke signifikant på 95 prosent nivå. Vi finner ingen forskjeller mellom de norske og de som har den ene av foreldrene født i Norge og den andre i et annet land. Unge med innvandrerbakgrunn drikker derimot klart mindre. Hvilke forskjeller er det mellom gutter og jenter i de ulike, etniske gruppene?



For norske ungdommer er forskjellene signifikant i retning av at jentene drikker mer. Forskjellene mellom gutter og jenter er enda større i den gruppa av unge som har den ene av foreldrene født i Norge og den andre i et annet land. Guttene skårer 0,38 på samlemålet for alkohol og jentene 0,51. Likevel blir denne forskjellen ikke signifikant på 95 prosent nivå. Grunnen er at antall ungdommer er langt mindre sammenliknet med de norske. Blant unge med innvanderbakgrunn er det ingen forskjeller mellom gutter og jenter i hvor mye de drikker ut fra dette målet.

2.5 Bruk av narkotiske stoffer

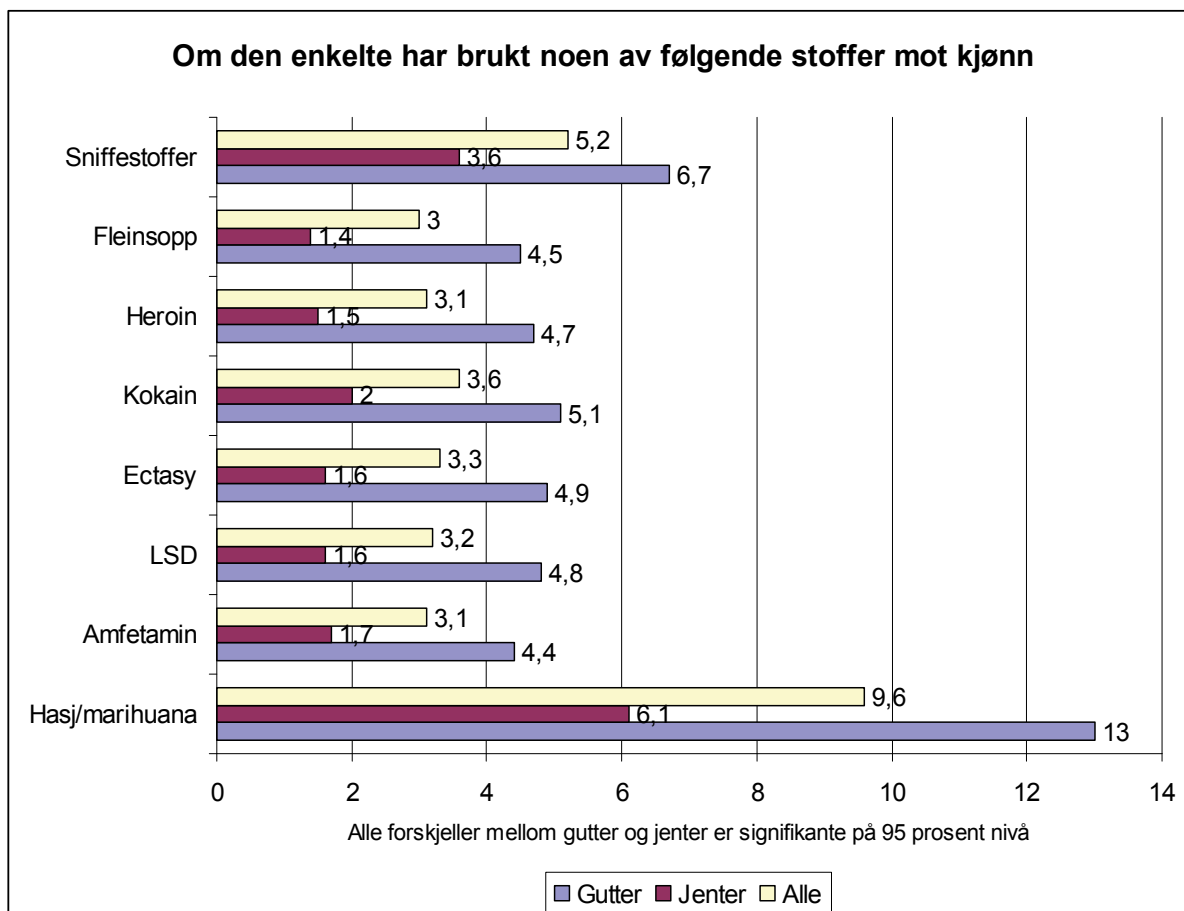
De fleste av de narkotiske stoffene som brukes i Norge i dag, blei introdusert i Norge fra slutten av 1960-tallet av representanter for noen av datidas ungdomskulturelle kjernetropper (Vestel m.fl. 1997). Oslo er i en særstilling når det gjelder narkotikabruk. Her er andelen som har brukt narkotiske stoffer mer enn dobbelt så høy som landsgjennomsnittet (Vedøy og Skretting 2009). Cannabisstoffene hasj og marihuana er de mest brukte narkotiske stoffene. Andre stoffer som heroin, kokain, ecstasy og LSD, har også en viss utbredelse. En del av disse stoffene har en sterkt vanedannende effekt og skadevirkningene kan være store.

Cannabis var nært forbundet med det såkalte ungdomsopprøret. Bruk av hasj og marihuana blei et såkalt «emblem» – en sentral identitetsmarkør – for

hippier og ungdom i opposisjon til samfunnet forøvrig. Rundt første halvdel av 70-tallet skjedde en endring i brukerrekuttering. Cannabisbruken nådde i tillegg til de ideologisk opposisjonelle – og ofte ressurssterke – også ungdoms-sjikt som hadde liten tilknytning til alternativ eller motkulturell livsstil (Vestel m.fl. 1997). Studier viser at også blant cannabisbrukerne er det en hovedvekt av ungdommer som sliter (Pape og Storvoll 2007). Dette gjelder særlig for de som har prøvd cannabis i aldersgruppa som vi her studerer.

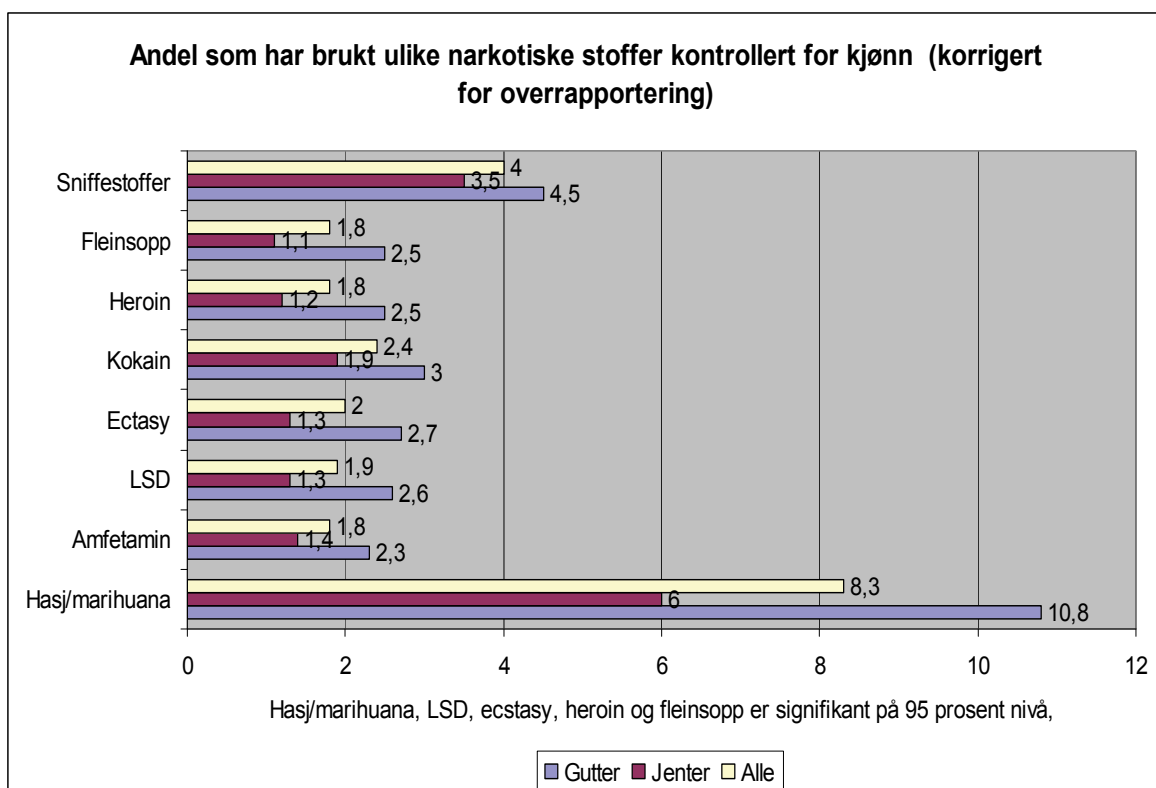
Sirus konkluderer med at det i siste halvdel av 1990-tallet var en økning i ungdoms bruk av cannabis. Rundt 2000 fant de at nesten 20 prosent av 15–20-åringene på landsbasis og neste 30 prosent i Oslo, hadde brukt hasj eller marihuana minst en gang. De konkluderer med at det i den senere tid har vært en nedgang – og at i overkant av 10 prosent på landsbasis og i underkant av 20 prosent i Oslo hadde brukt cannabis i perioden 2006–2008 (Vedøy og Skretting 2009).

Spørsmålet blir hvor marginale slike fenomener er blant 15-åringene. I spørreskjemaet blei 15-åringene bedt om å oppgi om de hadde brukt ulike narkotiske stoffer.



I tolkingen av disse fordelingene står vi overfor et problem. En del, og klart flest gutter, svarer «40 ganger eller mer» uansett hvilket narkotisk stoff det handler om. Eksempler er ecstasy og kokain. 2,4 prosent av guttene mot bare 0,2 prosent av jentene oppgir at de har brukt ecstasy mer enn 40 ganger. Tilsvarende svarer 2,3 prosent av guttene mot 0,2 prosent av jentene at de har brukt kokain mer enn 40 ganger. Vi kan være sikre på at i mange tilfeller er dette en grov overdrivelse. Derimot kan vi ikke vite om svaret er en rein bløff, eller om det ligger en realitet bak. Den som svarer «40 ganger eller mer» kan mene å uttrykke noe i retning av at han eller hun har brukt det aktuelle stoffet mange ganger. Eksakt hvor mange ganger kan det være vanskelig å holde rede på. I alle fall har de kryssa av for at de har brukt stoffet.

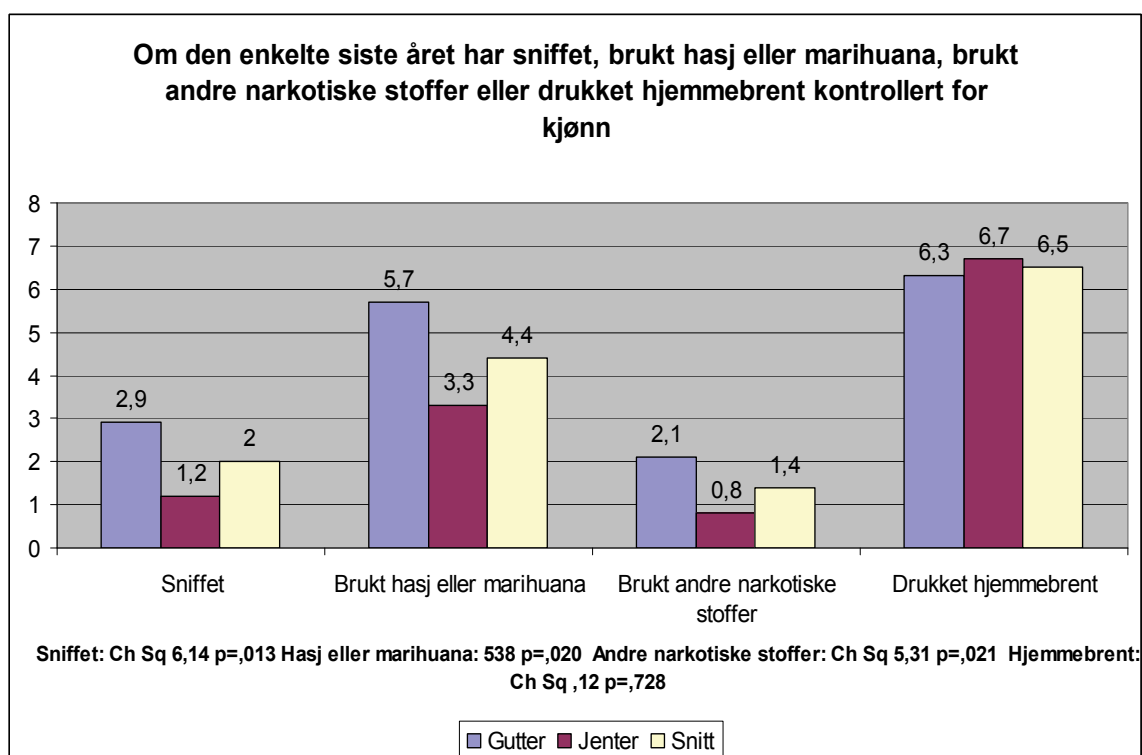
Det viser seg at 20 ungdommer konsekvent har kryssa av for at de har brukt alle de ulike, narkotiske stoffene 40 ganger eller mer. Av disse er 18 gutter og 2 jenter. Her kan det ikke ligge til grunn noen form for refleksjon eller forsøk på å svare ærlig. Mest sannsynlig er dette såkalte «falske positive svar» som forekommer i slike undersøkelser (Pape og Storvoll 2006). Når disse 20 fjernes fra utvalget blir fordelingen en annen:



Forskjellene mellom gutter og jenter er ikke lenger signifikant for sniffing, bruk av kokain og amfetamin. Likevel er det samla fremdeles en tydelig

tendens til at guttene bruker mest av denne typen narkotiske stoffer. Også når de som mest sannsynlig bløffer er tatt ut av materialet, er usikkerheten knyttet til å måle slike lavfrekvente fenomener større enn den er for vurderingen av andel som bruker alkohol.

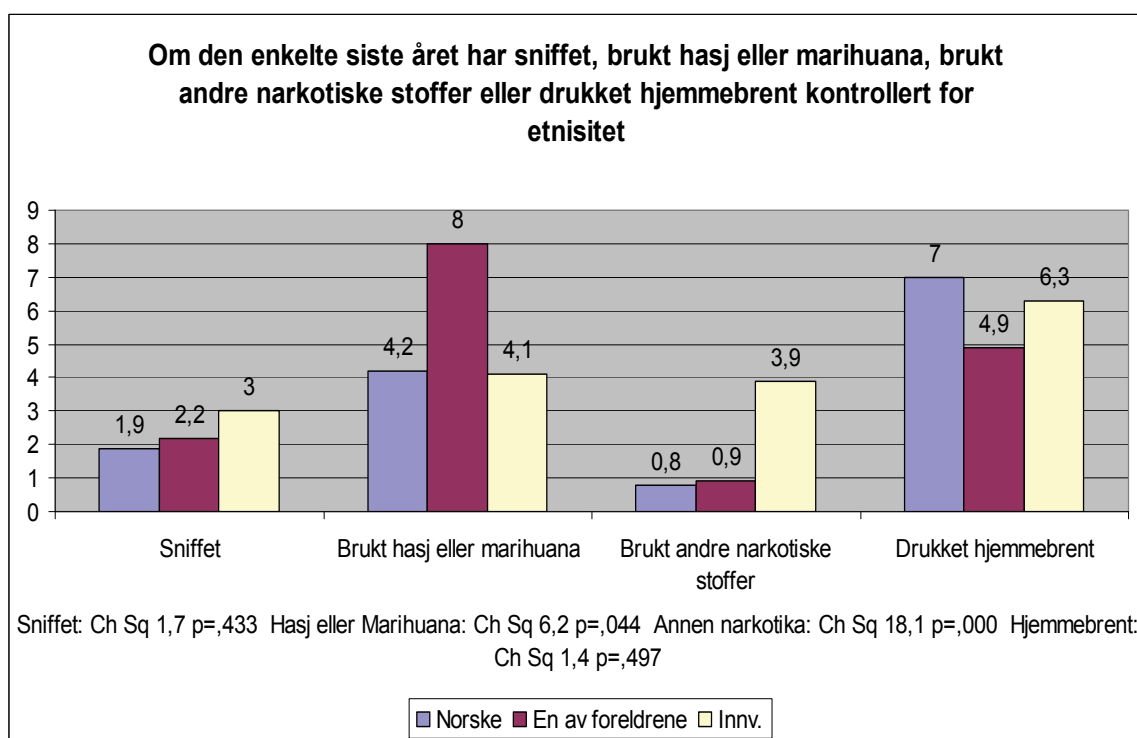
I spørreskjemaet er det også et supplerende spørsmål om bruk av bruk av ulike rusmidler der tidsramma er ett år «siste 12 måneder». Det gjelder sniffing, bruk av hjemmebrent, bruk av hasj eller narkotika og bruk av «andre narkotiske stoffer».



I denne aldersgruppa ser sniffing ikke ut til å være noe utbredt fenomen. To prosent, 2,9 prosent av guttene og 1,2 prosent av jentene oppgir at de har sniffa siste år. Derimot er det ganske vanlig å drikke hjemmebrent. 6,5 prosent av de unge har drukket hjemmebrent siste året. Det er små eller ingen forskjeller mellom gutter og jenter.

4,4 prosent oppgir at de har brukt hasj eller marihuana siste år. Det gjelder 5,7 prosent av guttene og 3,3 prosent av jentene. Tilsvarende oppga 1,4 prosent, og igjen flest gutter, at de har brukt andre narkotiske stoffer. Disse tallene er langt lavere enn hva vi fant for det mer uspesifiserte spørsmålet: om den enkelte «noen gang» i hele sitt liv hadde brukt hasj, marihuana eller andre former for narkotika.

Hvordan er fordelingen ut fra etnisitet?



Tendensen går i retning av at unge med innvandrerbakgrunn sniffer mest. Denne sammenhengen er likevel ikke signifikant. Det er tilsvarende en tendens i retning av at norske ungdommer drikker mest hjemmebrent. Heller ikke denne sammenhengen er signifikant. De unge, som har den ene av foreldrene født i Norge og den andre i et annet land, brukte mest hasj eller marihuana. Blant de norske og blant unge med innvandrerbakgrunn oppgir i overkant av 4 prosent at de har brukt hasj eller marihuana siste år. Tilsvarende tall for de som har den ene av foreldrene født i et annet land er 8 prosent. Det ser ut til at bruk av andre narkotiske stoffer klart er mest utbredt blant unge med innvandrerbakgrunn. I denne gruppa er det 3,9 prosent som oppgir at de har brukt slike stoffer siste året, mot under en prosent både for de norske og for de som har en av foreldrene født i Norge og den andre i et annet land.

Det er nærliggende å trekke den konklusjonen at mens alkohol langt på veg er det eneste og foretrukne rusmiddelet blant norsk ungdom, finnes det mindre grupper blant unge med innvandrerbakgrunn som i større grad eksperimenterer med andre rusmidler. Likevel er det grunn til å minne om at svar på slike lavfrekvente fenomener er mer usikre enn svarene på alkoholbruk.

2.6 Sammendrag alkoholbruk

- Litt i overkant av 40 prosent har drukket øl siste måned. Øl er den mest vanlige alkoholdrikken fulgt av rusbrus. Jenter drikker mest rusbrus og vin mens guttene drikker mer brennevin.
- To av tre har drukket alkohol i løpet av livet, mens 43,6 prosent har drukket siste måned. Like mange gutter som jenter har drukket siste måned. Tendensen går likevel i retning av at jenter drikker oftere.
- Mens nesten halvparten av de med to norskfødte foreldre har drukket siste måned, har bare 20 prosent av de med to innvandrerforeldre gjort det samme. Ungdommene som har en forelder født i Norge og en med innvandrerbakgrunn, skiller seg lite fra de med to norskfødte foreldre.
- 20 prosent oppgir at de har drukket seg beruset siste måned, det gjelder omtrent like mange gutter som jenter. 37,9 prosent har vært fulle minst en gang i løpet av livet.
- Det vanligste stedet der unge drikker alkohol er hjemme hos hverandre.
- Et tydelig mindretall på mer enn 10 prosent av de unge har hatt ulike ubehagelige opplevelser knytta til bruk av alkohol.
- 4,5 prosent oppgir at de har brukt hasj eller marihuana siste år, mens 2 prosent oppgir å ha sniffet. 1,4 prosent oppgir å ha brukt andre narkotiske stoffer. 7 prosent har drukket hjemmebrent siste året.
- Mens det er små forskjeller mellom andel jenter og gutter som drikker, har flere gutter enn jenter prøvd ulike narkotiske stoffer.

3 Forholdet til foreldre

3.1 Moderne familieformer

Det finnes mange teorier og forklaringer på hva grunnen er til at ungdom begynner på drikke. I hvilken grad ligger årsaken i hjemme- familieforhold? Det er nærliggende å tenke at de unges alkoholbruk henger sammen med familieressurser og samhandlingsformer mellom foreldre og barn i familien. Foreldre kan spille ulike roller i utviklingen av de unges drikkemønster. De kan i noen tilfeller fungere som aktive langere, som tillater og til dels oppmuntrer barna til å drikke alkohol (Pedersen 1998). En del foreldre er likegyldige og ser det som helt normalt at husets tenåring noen gang kommer full hjem. Alternativt kan vi se for oss de restriktive, strenge og kontrollerende foreldrene.

Tidligere studier har blant annet vist høyere rusmiddelbruk blant ungdom som opplever forholdet til foreldrene som vanskelig. Det samme gjelder de som oppgir at foreldrenes rusmiddelbruk er høyt (Storvoll og Pape 2007).

Familien gir barnet primær omsorg, stimulering, sosialisering, forankring og tradisjon. Samtidig er den nære familien ikke alene om å sette grenser og skape trygghet. Slekt, venner, naboer, skole og fritidsaktiviteter, danner rammer rundt oss enten vi er barn eller voksne. Materielt innebærer avhengigheten at barn må forsørges av voksne. Det innebærer at foreldrenes økonomi kan ha konsekvenser for den unges levekår.

Ved sida av familien har det fra 1970-tallet utvikla seg et dels offentlig og dels privat omsorgsapparat bestående av barnehager, ulike former for daginstitusjoner og skolefritidsordninger. (SFO). Det har foregått en institusjonalisering av barndommen (Telhaug 1992). Thomas Nordahl har estimert at barn, fram til at de blir ti år, i dag tilbringer fem ganger så mye tid i ulike pedagogiske institusjoner, inkludert barnehage, sammenliknet med hva som var tilfellet for 40–50 år siden. Også barnetrinnet har i de senere år blitt tilført langt flere timer. Han mener trenden går mot en heldagsskole, der

også skolefritidsordningen inkorporeres i det totale, pedagogiske tilbudet (Nordahl 2009).

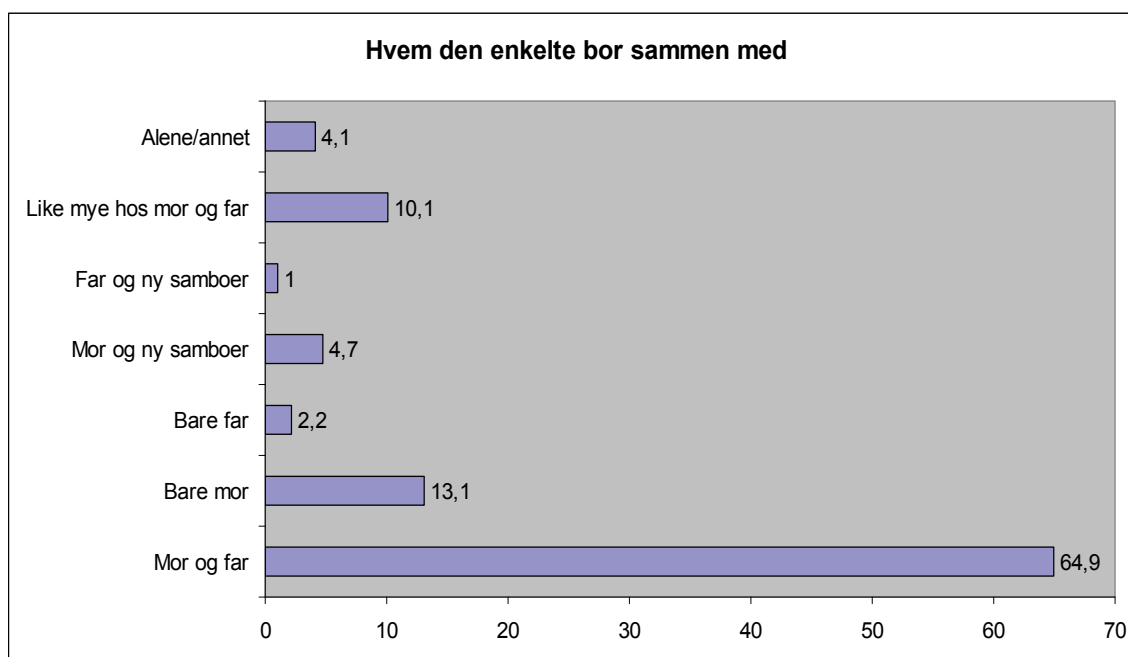
Mange har i tenåra et behov for å løsrive seg fra familien, og oppleve seg selv som uavhengig og selvstendig. Allerede på 1970-tallet argumenterte en rekke forskere og teoretikere for at en vesentlig del av sosialiseringen eller dannelsesprosessen i vestlige moderne samfunn, foregår utafør voksenstyrte arenaer (Piaget 1973, Bronfenbrenner 1973). Perspektivet er at de unge skal tilpasse seg en framtid som er så forskjellig fra det samfunnet foreldrene vokste inn i, at det har oppstått en generasjonsskløft (Mead 1971). I stedet er det jamnaldergruppa som har fått økende betydning i dannelsesprosesser. Dette er en diskusjon som ikke er avslutta. Sammenliknet med 1970-tallet viser ikke dagens ungdomsbilde fram tydelige motkulturer eller opposisjonelle strømninger. Tvert om kan det se ut til at familien og foreldrene har styrka sin stilling som de viktige signifikante andre, eller som de viktigste signalsendere, i dannelsesprosessen (Øia 2009, 1998, Krange og Øia 2005). Det er lett å tenke at dette har sammenheng med den sterke institusjonaliseringen og at barn og unge bruker mye av sin tid i familien, på skolen og i andre organiserte sammenhenger. Rommet for motkulturer blir dermed mindre.

Et annet trekk er at bildet av den tradisjonelle, norske familien i løpet av de siste 40 åra har endra seg radikalt. Den stabile kjernefamilien er ikke lenger like stabil. Flere bor alene, og en stadig høyere andel av de som bor sammen, gjør det gjennom å inngå samboerskap. Kjernefamilien er satt under press også gjennom økt antall skilsmisser. En av de største endringene etter 1980 er at de mange samboerforholdene for alvor har satt sitt preg på familielivet, særlig blant unge mennesker. Antallet samboerskap blei i 2009 anslått til om lag 245 000 par, mens det blei registrert omlag 835 000 ektepar (SSB befolkningsstatistikk 2009). Fram til slutten av 1970-åra blei mer enn 90 prosent av alle barn født i familier der foreldrene var gifte (Sandbæk 2002). Av barna som blei født i 2008 hadde 44 prosent gifte foreldre, 44 prosent hadde samboende foreldre og 12 prosent bodde sammen med enslig mor. Når par får barn, øker sjansene for at de gifter seg. I 2008 hadde vel 57 prosent av barn i aldersgruppa 0–17 år gifte foreldre (SSB befolkningsstatistikk 2009).

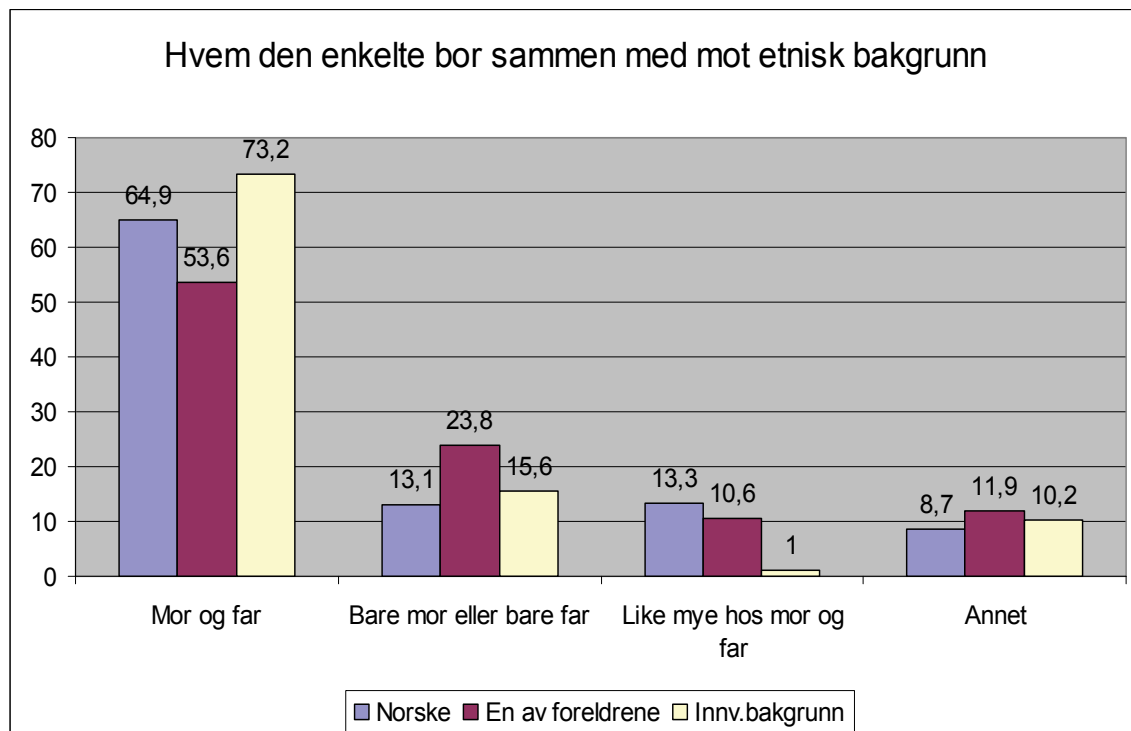
Framfor alt er det i dagens samfunn flere som skiller seg. Kristiansen, Flatebø og Modig (2006) slår fast at etter en langvarig økning i antall skilsmisser fram til begynnelsen av 1990-tallet, synes tallet å ha stabilisert seg på i overkant av 10 000 per år. Det innebærer at om lag halvparten av inngåtte ekteskap kan forventes å bli oppløst ved skilsmisse. Skilsmissestatistikken registrerer bare oppløsning av formelt inngåtte ekteskap. Det er betydelig større sjanse for at barn født i samboerskap skal oppleve at foreldrene går fra hverandre (Jensen og Clausen 2000).

3.2 Samboere

Hvordan ser familieforholda ut for de unge? Det handler om hvem den enkelte unge bor sammen med og hvilken utdanning foreldrene har.

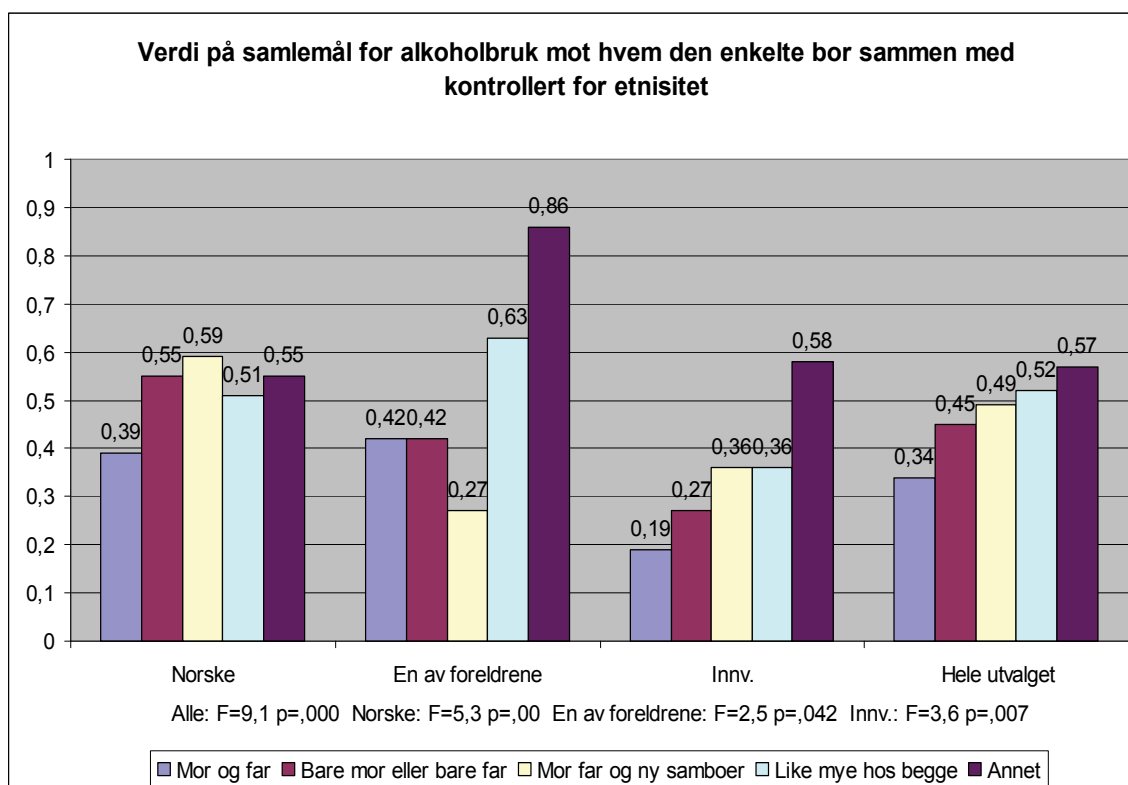


64,9 prosent oppgir at de bor sammen med mor og far. 13,1 prosent bor hos «bare mor», mens 2,2 prosent oppgir at de bor sammen med bare far. For de som bor alene med en av foreldrene er det altså mest vanlig å bo sammen med mor. Hele 10,1 prosent oppgir at de bor like mye hos mor og far. Disse fordelingene påvirkes i sterk grad av etnisk bakgrunn.



73,2 prosent av de med innvandrerbakgrunn bor sammen med både mor og med far. Det gjelder for bare 53,6 prosent av de med en av foreldrene født i Norge. Tilsvarende er det langt vanligere for denne gruppa å bo sammen med «bare mor eller bare far». Blant de med innvandrerbakgrunn er det svært uvanlig å bo like mye hos mor og far. Bare 1 prosent i denne gruppa bor «like mye hos mor og far». Tilsvarende oppga 13,3 prosent av de norske at de bor «like mye hos mor og far». Ellers er det et poeng at blant de norske er det 0,5 prosent som oppgir at de bor alene mot 2,1 prosent av de med innvandrerbakgrunn.

I hvilken grad er det samvariasjon mellom hvem den enkelte bor sammen med og inntak av alkohol?



Det ser ut til at den boformen som begrenser de unges alkoholbruk, er å bo sammen med mor og far. I alle fall er det denne gruppa av unge som utmerker seg gjennom å drikke minst. Forskjellene er til dels betydelige. I hele utvalget skårer de som bor sammen med mor og far i snitt 0,34 på samlemålet for alkoholbruk. Mest skårer de som har oppgitt «annet» som boform. Denne gruppa er ikke stor. Det ser heller ikke ut til å være gunstig å bo på skift «like mye hos mor og far». Det kan være at tilhørigheten i to hjem gjør det lettere å unndra seg kontroll fra foreldrene.

3.3 Foreldrenes utdanning og yrkestilknytning

Tidligere studier har vist at alkoholforbruket er størst i høyere inntektslag og blant folk med høy eller middels høy utdanning (Saglie 1995, Rossow og Amundsen 1996). Foreldrenes utdanning og yrkestilknytning er samtidig indikatorer på sosiale og kulturelle forskjeller. I hvilken grad spiller disse formene for sosial ulikhet inn og påvirker de unges bruk av alkohol? Et av spørsmåla som de unge fikk, var hvor lang utdanning foreldrene hadde. Svaralternativa var: «ungdomsskole eller mindre», «yrkesskole eller yrkesfaglig utdanning på videregående skole», «gymnas eller allmennfaglig utdanning på

videregående skole», «universitets eller høyskoleutdanning av lavere grad og «universitetsutdanning av høyere grad». Universitets- eller høyskoleutdanning av lavere grad er i spørreskjemaet eksemplifisert som: «sykepleier, sosionom, ingeniør, lærer og lignende». Universitetsutdanning av høyere grad er ikke eksemplifisert på samme måte

Tabell 3.1: Mors utdanning ut fra etnisk bakgrunn:

	Norske	En av foreldrene	Innv.	Alle
Ungdomsskole eller mindre	3,5	5,1	24,6	9,0
Yrkesskole eller yrkesfaglig utdanning på vgs.	7,7	4,3	9,3	7,6
Gymnas eller allmennfaglig på vgs.	11,4	8,5	7,0	9,8
Universitets- eller høyskoleutdanning av lavere grad	27,6	32,9	12,4	24,8
Universitetsutdanning av høyere grad	28,8	23,1	9,6	23,4
Vet ikke	21,0	26,1	37,0	25,4

Ch. Sq. = 274,4 DF=10 p=,000

Blant de med norsk bakgrunn er det samla 56,4 prosent som oppgir at mor har universitetsutdanning – enten av høyere eller lavere grad. Tilsvarende tall for de med en av foreldrene født i Norge er 56,0 prosent – mot bare 22,0 prosent blant de med innvandrerbakgrunn. Blant unge med innvandrerbakgrunn svarer hele 24,6 prosent at mor kun har «ungdomsskole eller mindre» Tilsvarende tall for de norske er 3,5 prosent. Samtidig er det flest blant de med innvandrerbakgrunn som «ikke vet» hvilken utdanning mor har.

Tabell 3.2: Fars utdanning ut fra etnisk bakgrunn:

	Norske	En av foreldrene	Innv.	Alle
Ungdomsskole eller mindre	3,5	3,0	13,5	6,0
Yrkesskole eller yrkesfaglig utdanning på vgs.	10,8	5,6	18,2	12,0
Gymnas eller allmennfaglig på vgs.	8,0	7,7	7,0	7,5
Universitets- eller høyskoleutdanning av lavere grad	19,8	17,5	12,5	17,6
Universitetsutdanning av høyere grad	34,9	36,8	13,8	30,3
Vet ikke	23,0	29,5	34,9	26,5

Ch.Sq. = 146,4 DF=10 p=,000

Igjen er det tydelige forskjeller i retning av at foreldrene til unge med innvandrerbakgrunn har lavest utdanning. Både blant de norske og blant de som har en av foreldrene født i Norge og den andre i et annet land, oppgir

mellom 54 prosent og 55 prosent at fedrene har universitetsutdanning av høyere eller lavere grad. Tilsvarende tall for unge med innvandrerbakgrunn er 26,3 prosent.

Det ser ikke ut til at det er noen sterk sammenheng mellom hvor lang utdanning foreldrene har og de unges bruk av alkohol. For hele utvalget er det slik at mødrenes utdanning samvarierer med drikkemønster. Unge med mødre som kun har utdanning på ungdomsskole eller mindre, drikker klart minst, mens de som har mødre med høyere universitetsutdanning drikker mest. Verdien på samlemålet for alkoholbruk varierer fra 0,22 for de med minst utdanning til 0,49 for de med høyest utdanning ($F=6,6$, $p=,000$). Denne forskjellen forsvinner imidlertid når det kontrolleres for etnisitet. Sammenhengen mellom mødrenes utdanning og de unges drikking er ikke signifikant verken for de norske, for de med den ene av foreldrene født i Norge og den andre i et annet land, eller for de med innvandrerbakgrunn. Fars utdanning og drikkemønster blant de unge viser ingen signifikans, verken i hele utvalget, eller brutt ned på ulike etniske grupper.

Er det også slik at mødre og fedre til unge med innvandrerbakgrunn i mindre grad er sysselsatt i lønna arbeid?

Tabell 3.3: Mors og fars yrkestilknytning – om de har lønnet arbeid kontrollert for etnisitet:

	Norske		En av foreldrene		Innv.		Alle	
	Mor	Far	Mor	Far	Mor	Far	Mor	Far
Jobber heltid	74,2	85,4	71,5	72,8	35,2	58,5	64,7	77,2
Jobber deltid	12,7	4,3	12,8	5,5	17,6	8,6	13,8	5,4
Annet/vet ikke	13,1	10,2	15,7	21,7	47,2	32,9	21,5	17,4

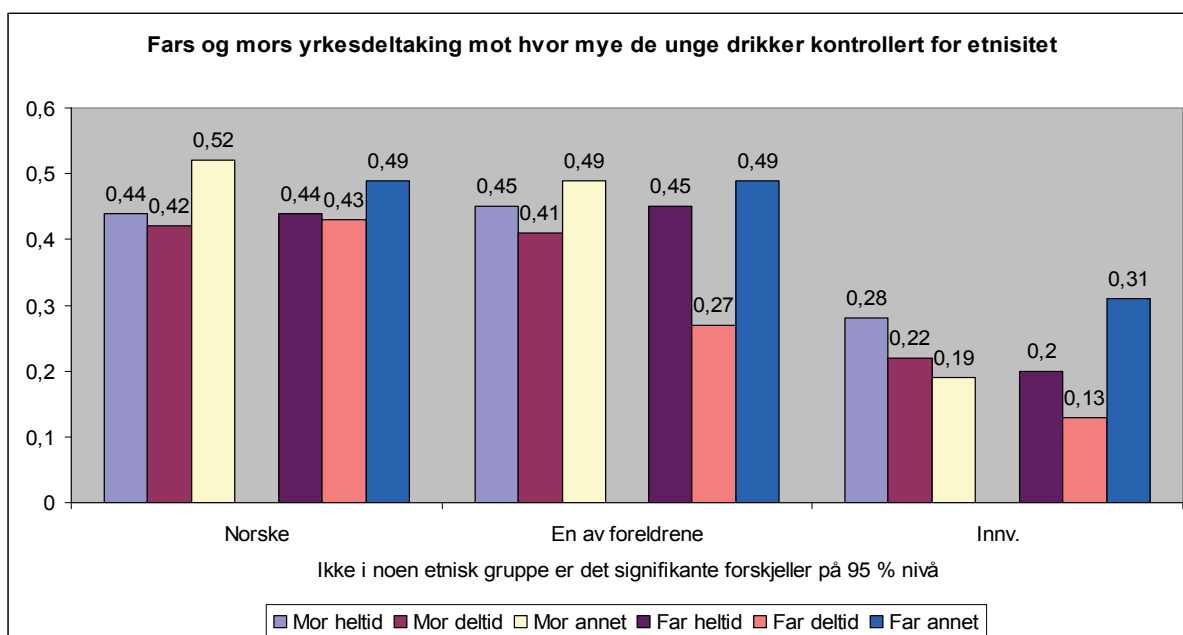
Mor: Ch.Sq. = 236,8 DF=4 $p=,000$

Far: Ch.Sq. = 129,2 DF=4 $p=,000$

Mens 85,4 prosent av norske fedre jobber heltid gjelder det for 58,5 prosent av fedrene til unge med innvandrerbakgrunn. 72,8 prosent av fedrene til de som har den ene av foreldrene født i Norge og den andre i et annet land, jobber heltid. Forskjellene når det gjelder mødre er enda større. Ut fra hva de unge rapporterer jobber 74,2 prosent av norske mødre heltid mot 32,5 prosent av mødre med innvandrerbakgrunn. For andelen som jobber deltid er forskjellene mindre.

Svaralternativet « annet/vet ikke » er en samlekategori som i spørreskjemaet er oppgitt som: « hjemmeværende », « arbeidsledig », « trygdet », « studerer », « død » og « vet ikke ». For de med innvandrerbakgrunn havner 47,2 prosent av mødrene og 32,9 prosent av fedrene i denne kategorien. Tilsvarende tall for de norske er 13,1 prosent og 10,2 prosent. Blant de med en av foreldrene født i Norge er det 15,7 prosent av mødrene og 21,7 prosent av fedrene som ut fra hva de unge rapporterer, er i denne gruppa.

Hvilke sammenhenger er det mellom foreldrenes yrkesdeltaking og de unges bruk av alkohol? Bivariat, for hele utvalget, er det en liten, men signifikant tendens i retning av at de med hjemmeværende mødre drikker mindre. Årsaken ligger i kombinasjonen av at det er flest hjemmeværende mødre blant foreldrene til unge med innvandrerbakgrunn, og at denne gruppa unge generelt har et betydelig lavere alkoholforbruk. Fedrenes yrkesdeltaking gir ingen signifikante utslag i hvor mye de unge drikker. Spørsmålet er hva som skjer når utvalget brytes ned på etnisitet.



Det er en liten tendens til at de som svarer « annet » eller « vet ikke » drikker mer. Denne forskjellen er likevel ikke signifikant. Blant de med en av foreldrene født i Norge og den andre i et annet land, har de som svarer at far jobber deltid et betydelig lavere alkoholforbruk. Når dette likevel ikke er signifikant er det fordi bare 11 ungdommer inngår i denne gruppa. Små tall kan også forklare hvorfor ingen av forskjellene i gruppa unge med innvandrerbakgrunn blir signifikante.

3.4 Fattige familier

Vi må gå ut fra at det er sterk sammenheng mellom foreldrenes yrkestilknytning og utdanning på den ene sida, og på den andre sida familienes økonomi. Den tradisjonelle fattigdommen er langt på veg borte i Norge. Likevel er det fremdeles familier som lever i små kår – og som har problemer med å få pengene til å rekke rundt. Det finnes ikke noe enkelt eller entydig mål på fattigdom. Vanligst har det vært å ta utgangspunkt i at husholdet, eller familien der barnet inngår, har en inntekt som er mindre enn halvparten av gjennomsnittet definert ut fra medianverdien. Å definere et gjennomsnitt ut fra medianverdien innebærer at halvparten av husholda har lavere inntekt og den andre halvparten har høyere inntekt. Et slikt mål fanger ikke opp skjevheter i inntektsfordelingen. Ut fra denne definisjonen på fattigdom fant Ytrehus (2004) at om lag 26 000 barn i Norge i alderen 0–17 år er fattige.

Et slikt mål på fattigdom sier først og fremst noe om fordeling og spredning av rikdom og velferd i et samfunn. Kritikere har hevdet at dette først og fremst er et mål for inntektsulikhet, snarere enn lavinntekt eller fattigdom. Videre kommer at en families inntekt noen ganger varierer betydelig fra et år til det neste. Hvis den lave inntekten fortsetter gjennom flere år er tilstanden mer bekymringsfull. De som rammes, er det vi kan kalle permanent fattige. Beregnet ut fra en treårsperiode fant Epland (2001) at mellom 14 000 og 19 000 barn og unge var permanent fattige i Norge.

Den største svakheten ved rent kvantitative mål på fattigdom er at de ikke sier noe om den subjektive opplevelsen av å være i en slik situasjon. Fattigdom er både et absolutt og et relativt fenomen (West Pedersen 2002). Townsend, som er en klassiker innafor fattigdomsforskning, legger vekt på at fattigdom innebærer at den enkelte mangler: «resources necessary to permit participation in the activities, customs and diets commonly approved by society» (Townsend 1983: 88). Fattigdom medfører altså en form for sosial eksklusjon. Om den enkelte ikke har økonomi til å spise, kle seg og delta i samfunnet på en måte som er alminnelig akseptert, er det en klar risiko for å oppleve eksklusjon, skam og ensomhet. I dagens samfunn, hvor så mange lever i velstand, kreves det mer ressurser enn før for å delta i de aktivitetene og sosiale sammenhenger barn og unge flest deltar i.

I spørreskjemaet er det flere innfallsvinkler til denne problemstillingen. Et spørsmål har følgende formulering: Hvor god økonomi mener du at din familie har sammenliknet med andre norske familier? Svaralternativa var: «mye bedre», «noe bedre», «litt bedre», «verken bedre eller dårligere», «litt dårligere», «noe dårligere» og «mye dårligere».

Tabell 3.4: Subjektiv oppfatning av egen families økonomi sammenliknet med andre familier kontrollert for etnisitet:

	Norske	En av foreldrene	Innv.	Alle
Mye bedre	10,6	13,0	17,0	12,4
Noe bedre	31,3	19,7	18,7	26,9
Litt bedre	21,4	22,2	10,8	19,1
Verken bedre eller dårligere	30,8	35,6	40,9	33,7
Litt dårligere	3,9	7,1	5,9	4,8
Noe dårligere	1,5	2,1	3,0	1,9
Mye dårligere	,5	,4	3,7	1,2

Ch. Sq. 96,9 DF=12 p=,000

Det viser seg at de unge i høy grad er komfortable med sin egen families økonomi. I hele utvalget mener 58,4 prosent at den er bedre enn gjennomsnittet. Blant de norske er det hele 63,3 prosent som mener den er bedre enn gjennomsnittet mot 46,6 prosent blant de med innvandrerbakgrunn. Hver tredje, eller 33,7 prosent, mener økonomien er gjennomsnittlig. Bare 7,9 prosent mener den er dårligere enn gjennomsnittet. Flest unge med innvandrerbakgrunn, 12,6 prosent, mener den er dårligere enn gjennomsnittet. Blant de norske er det 5,9 prosent som mener at økonomien er dårligere enn gjennomsnittet.

En forklaring kan være at det fremdeles er forbundet med skam å være fattig. Det skal derfor noe til å innrømme at mor og far har dårlig råd. En annen forklaring ligger i at mange foreldre går langt i å skjule eller skjerme barna for familiens økonomiske problemer. Bare et lite mindretall av barn som vokser opp i fattige familier, opplever at familien har dårlig økonomi. Det gjelder uansett familietype og etnisk bakgrunn (Øia, Skevik og Krange 2006). Det er heller ikke slik at barn i fattige familier generelt mangler forbruksting som egen CD-spiller, mobiltelefon, snøbrett, sykkel, TV og PC.

Spørreskjemaet inneholder også et batteri på fire spørsmål som indikerer hvordan de unge opplever hvor god økonomi familien har. Spørsmåla er basert på følgende formulering: I hvor stor grad passer følgende utsagn eller påstander med din situasjon? Svaralternativa er: «nesten aldri», «sjelden», «noen ganger», «ofte» og «nesten alltid». Her er sett på andel som svarer «ofte» eller nesten alltid».

Tabell 3.5: Utsagn om økonomi og fattigdom. Andel som svarer: «ofte» og «nesten alltid» kontrollert for etnisitet.

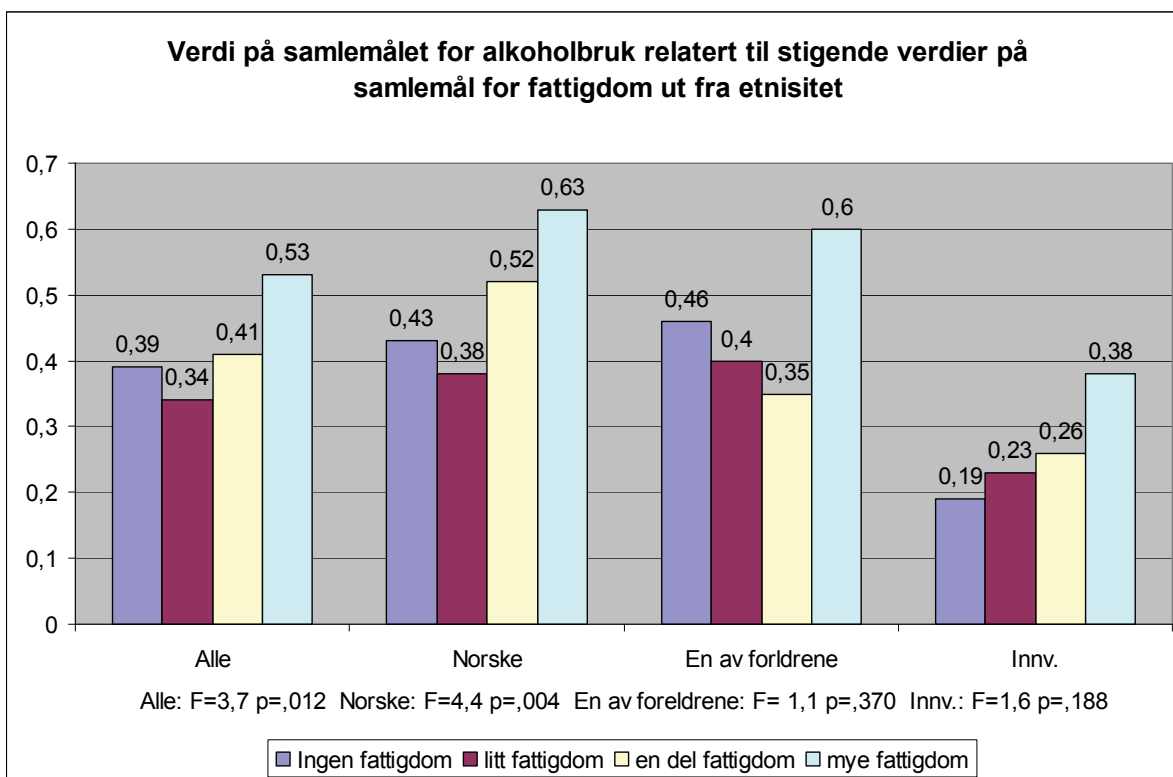
Utsagn:	En av foreldrene				
	Norske	Innv.	Alle	P=,	
Mine foreldre har dårlig økonomi	3,7	6,1	8,1	4,9	,002
Mine foreldre har ikke råd til å ha bil	4,2	6,5	9,0	5,5	,002
Mine foreldre har nesten ikke råd til å betale for det nødvendigste (mat, husleie, telefon, m.m.)	2,0	4,4	5,6	3,1	,001
Mine foreldre mangler penger til å betale for ulike fritidsaktiviteter som jeg gjerne ønsker å delta i (idrettsaktiviteter, musikkinstrumenter o.l.)	2,8	3,4	7,8	3,9	,000

I den utstrekningen de unges oppfatninger er dekkende for familieøkonomien, er fattigdom et marginalt fenomen blant familier med ungdom i Oslo. 5,5 prosent mener at familien er så fattig at de ikke har råd til å ha bil. Det er lenge siden bil var luksus for det store flertallet av befolkningen. 4,9 prosent svarer at foreldrene har dårlig økonomi «ofte» eller «nesten alltid», mens 3,1 prosent opplever at foreldrene nesten ikke har «råd til å betale for det nødvendigste». Stort sett får de unge det de trenger eller har behov for til ulike fritidsaktiviteter. 3,9 prosent opplever at foreldrene «ofte» eller «nesten alltid» mangler penger til å «betale for» fritidsaktiviteter.

Bak disse tallene skjuler det seg betydelige forskjeller ut fra etnisitet. Det er færrest fattige blant de norske og flest blant unge med innvandrerbakgrunn. De som har en av foreldrene fra Norge og den andre fra et annet land er i en mellomstilling.

Basert på disse fire spørsmåla er det på enkleste måte utvikla et samlemål for fattigdom. Målet går fra 0 til 4. Null forutsetter at den enkelte har svart «aldri» på alle spørsmål, mens fire tilsvarer at den enkelte har svart «nesten alltid» på alle de fire spørsmåla. 58,3 prosent får 0. Dette samlemålet

har altså en svært skeiv fordeling. I tillegg kommer at for en del verdier er det svært få enheter som inngår. Av praktisk grunner er det derfor foretatt en firedeling.



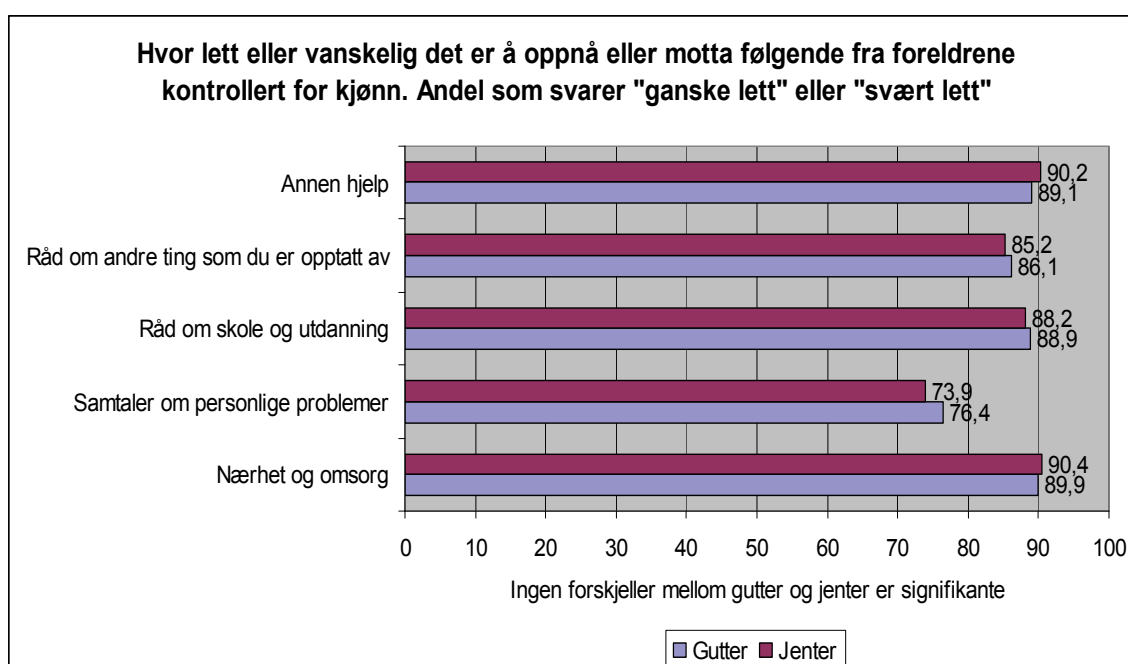
Uansett etnisk bakgrunn er det konsekvent slik at den gruppa av unge som rapporterer flest symptomer på fattigdom drikker mest alkohol. For unge med innvandrerbakgrunn er sammenhengen tilnærmet lineær – jo flere symptomer på fattigdom – jo mer alkohol er det i omløp. Likevel blir denne sammenhengen ikke signifikant på 95 prosent nivå. Det kan skyldes at utvalget ikke er stort nok. Ellers kan det se ut til at «litt fattigdom» virker reduserende på hvor mye som drikkes. Det gjelder både for de norske og for de med en av foreldrene født i et annet land. Denne sammenhengen er signifikant i hele utvalget og blant de norske.

3.5 Nærhet og omsorg

Flere rekker av spørsmål forsøker med ulike innfallsvinkler å fange opp ulike relasjonelle sider mellom foreldre og de unge. Det handler om kommunikasjon, samhandling, støtte, tillit og hjelp. I hvilken grad er foreldrene til stede i de unges hverdag slik at de unge har noen å stole på, snakke med eller dele

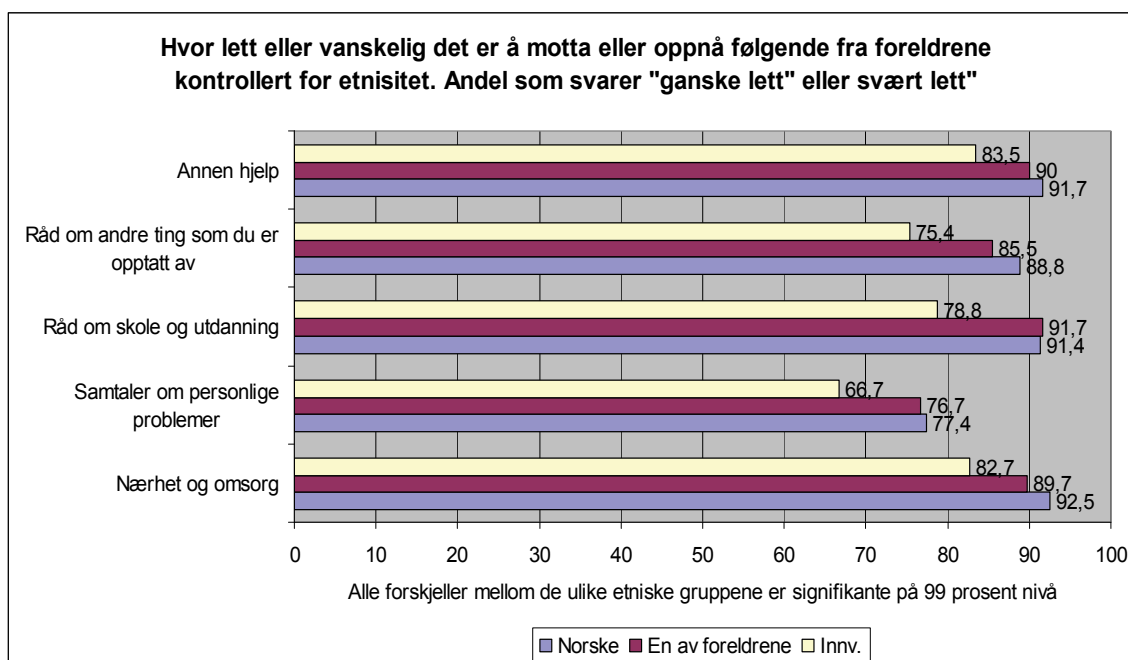
fortrolige følelser med? Er foreldrene et fast og trygt punkt i tilværelsen som støtter opp når de unge trenger det, og som passer på? Spørsmålet blir om det er sammenheng mellom denne typen relasjonelle forhold og i hvilken grad de unge drikker alkohol.

Et batteri av spørsmål har som siktemål å måle de unges opplevelse av nærhet og omsorg fra foreldrene. Introduksjonen til temaet har følgende utforming: «Hvor lett eller vanskelig er det for deg å oppnå eller motta følgende fra dine foreldre?»: Svaralternativa er: «svært vanskelig», «ganske vanskelig», «ganske lett», «svært lett». Her er sett på andel som svarer «ganske lett» eller «svært lett».



Det er ingen signifikante forskjeller mellom gutter og jenter. Lettest er det å oppnå nærhet og omsorg, råd om skole og utdanning og «annen hjelp». Rundt 90 prosent av de unge svarer at det er «ganske lett» eller «svært lett» å oppnå nærhet til foreldrene om slike tema. Når det gjelder samtaler om personlige problemer er de unge noe mer tilbakeholdne. Likevel er det 73,9 prosent av jentene og 76,4 prosent av guttene som opplever dette som «ganske» eller «svært lett». Generelt opplever de unge forholdet til foreldrene som tett og nært. Likevel er det ei gruppe på rundt 10 prosent som mener det kan være «svært vanskelig» eller «ganske vanskelig» å oppnå denne typen fortrolighet med foreldrene.

Er det vesentlige forskjeller ut fra etnisk bakgrunn?



Figuren viser en systematisk forskjell mellom unge med innvandrerbakgrunn og resten av utvalget. De norske og de unge med den ene av foreldrene født i Norge og den andre i et annet land, har lettere for å oppnå denne typen nærhet, omsorg og hjelp fra foreldrene. Det gjelder uansett problemstilling. Likevel rapporterer også det store flertallet av unge med innvandrerbakgrunn at foreldrene er der og gir støtte og hjelp.

Hvilket samband er det mellom opplevd nærhet og støtte fra foreldrene og bruk av alkohol?

Tabell 3.6: Hvor lett eller vanskelig det er å oppnå eller motta følgende fra foreldrene sett i forhold til verdien på samlemålet for alkoholbruk:

	Svært vanskelig	Ganske vanskelig	Ganske lett	Svært lett	P=
Nærhet og omsorg	,71	,54	,42	,35	,000
Samtaler om personlige problemer	,50	,45	,41	,33	,000
Råd om skole og utdanning	,49	,48	,44	,35	,002
Råd om andre ting som du er opptatt av	,59	,52	,39	,35	,000
Annen hjelp	,65	,60	,39	,36	,000

Hele vegen er det et klart samband i retning av at nærhet, støtte, kommunikasjon og råd fra foreldrene reduserer sjansene for å bruke alkohol i denne aldersgruppa. Sterkest utslag av disse parameterne gir «nærhet og omsorg». Vi

vet likevel ikke noe om hva som gir denne sammenhengen. Det kan være slik at unge som drikker har lettere for å komme i konflikt og opposisjon og at dette igjen gjør kommunikasjonen vanskeligere. Disse spørsmåla er omgjort til et samlemål som varierer fra 0 til 3. Tre indikerer at det er svært lett å oppnå alle disse fem ulike formene for støtte fra foreldrene, mens 0 tilsvarende indikerer at det er svært vanskelig.

3.6 Grensesetting og sosial kontroll

En sentral side ved oppvekst og sosialisering er knytta til foreldrenes oversikt og kontroll over hvilke aktiviteter de unge driver med. Det skilles ofte mellom formell og uformell sosial kontroll. Christie (1982) beskriver sosial kontroll som innebygget i alt sosialt samvær. Gjennom daglig samvær med familie, venner og andre, får vi positive eller negative tilbakemeldinger på egen atferd. Det formelle kontrollapparatet består av politi, vakselskaper, overvåkingskameraer og alle som har myndighet til å utøve kontroll. Uformell sosial kontroll har sine røtter i det daglige samværet med venner, familie, naboer og andre voksne. Slik er uformell sosial kontroll en kvalitet ved de nære sosiale relasjonene. Behovet for formelle kontrolltiltak vil være mindre dersom nærmiljøene og de sosiale nettverkene fungerer bra.

For barn og unge er foreldrenes utøvelse av sosial kontroll særlig viktig. Her er sett på hvordan de unge opplever at foreldrene utøver uformell sosial kontroll. I hvor stor grad følger foreldrene med i det de unge foretar seg og setter grenser og regler. I alt ni ulike utsagn eller påstander inngår i et spørsmålsbatteri som er ment å fange opp denne typen kommunikasjon og samhandling. Svaralternativa er «passer svært godt», «passer ganske godt», «passer ganske dårlig» og «passer svært dårlig».

Tabell 3.7: Batteri av utsagn som omhandler i hvilken grad de unge opplever at foreldrene har oversikt og setter grenser for hva de gjør på fritida – kontrollert for kjønn:

Utsagn:	Gutter	Jenter	Alle	P=
Hjemme er det klare regler og grenser for hva jeg kan gjøre	77,1	80,4	78,8	,090
Jeg har klare avtaler med mine foreldre for hva jeg kan gjøre når jeg er ute	63,9	65,0	64,5	,616
Jeg har klare avtaler med mine foreldre om når jeg skal komme hjem om kvelden	73,1	77,9	75,6	,018
Mine foreldre vet hvem jeg er sammen med når jeg er ute om kveldene	79,9	82,6	81,3	,129
Mine foreldre vet hvor jeg er når jeg er ute om kveldene	78,6	81,9	80,3	,077
Mine foreldre kjenner vennene mine	82,4	87,5	85,0	,002
Mine foreldre kjenner foreldrene til mine venner	61,7	63,0	62,4	,547
Mine foreldre snakker ofte med foreldrene til mine venner	39,9	42,4	41,2	,279
Mine foreldre følger med i hva jeg gjør på fritida	71,1	76,5	73,9	,009

Grovt faller disse utsagna i tre grupper – eller vi kan si at disse utsagna dekker tre ulike dimensjoner. Den første dimensjonen omhandler i hvor stor grad de unge forholder seg til regler og avtaler satt av foreldrene – eller forhandla fram mellom foreldrene og den unge. 78,8 prosent er av den oppfatningen at det finnes «klare regler og grenser» i hjemmet «for hva jeg kan gjøre». Flertallet, 64,5 prosent, har også klare avtaler med foreldrene om hva de «kan gjøre» når de er ute. 75,6 prosent må komme hjem til bestemte tidspunkt. Disse talla forteller samtidig at ganske store grupper av ungdom ikke har avtaler om når de skal komme hjem eller begrensninger fra foreldrene på hva de får lov til når de er ute. Tendensen går i retning av at jentene i noe større grad forholder seg til slike regler. Forskjellene mellom gutter og jenter er likevel bare signifikant for «når jeg skal komme hjem om kvelden».

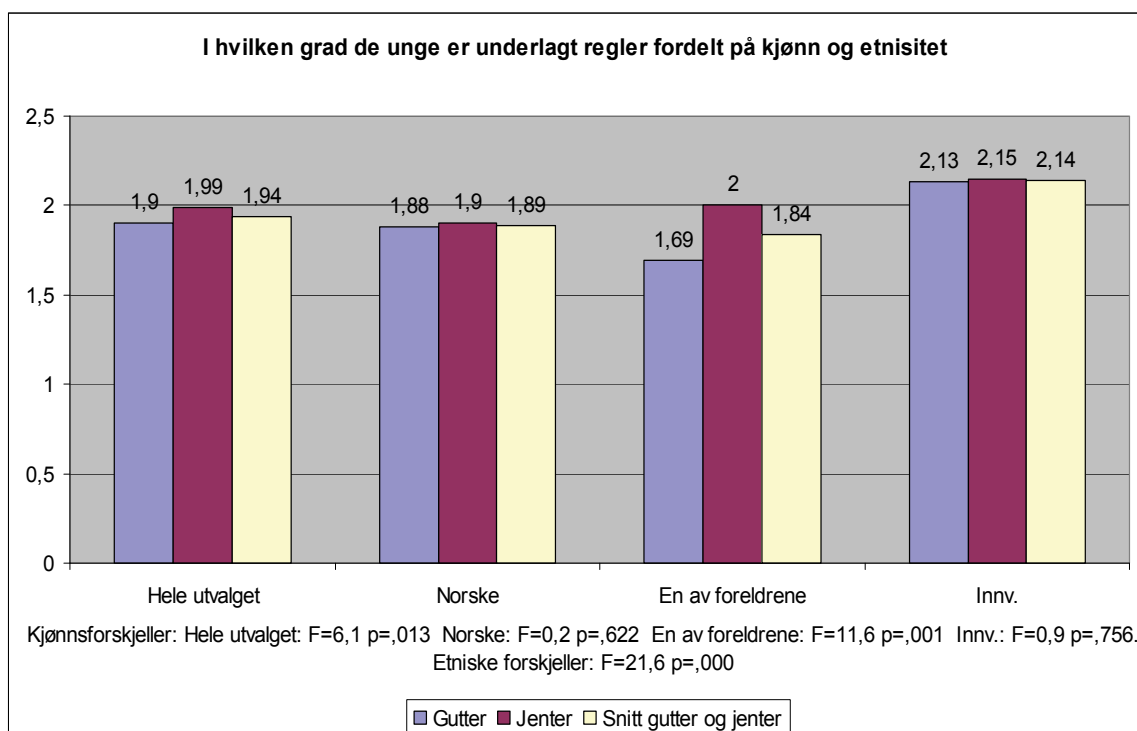
Den andre gruppa av utsagn tar for seg i hvor stor grad foreldrene har kunnskap om hva de unge driver med på fritida. I overkant av 80 prosent svarer at foreldrene «vet hvem jeg er sammen med når jeg er ute om kveldene» og «hvor jeg er når jeg er ute om kveldene». Videre rapporterer 85 prosent at foreldrene kjenner vennene, mens 73,9 prosent har en klar opplevelse av at foreldrene «følger med i hva jeg gjør på fritida». Slik de unge

legger det fram, er fritida deres nokså oversiktlig for foreldrene. Foreldrene har innsyn i hva de unge bruker fritida si til, hva de gjør, og hvem de er sammen med. Her er det de unge som rapporterer. De er de som sitter med fasiten. Vi har derfor grunn til å tru at dette gir et sannferdig bilde. Igjen er det en tendens til at foreldrene har best oversikt over jentene. Signifikant flere foreldre kjenner jentenes venner, og flere jenter opplever at foreldrene «følger med» i hva de gjør på fritida.

Den tredje gruppa av utsagn handler om i hvilken grad de unge er innvevet i et nettverk der deres foreldre har kontakt med, og kjennskap til, vennenes foreldre. Slike nettverk er utbredt. 62,4 prosent oppgir at «mine foreldre kjenner foreldrene til mine venner» mens 41,2 prosent svarer at foreldrene ofte snakker «med foreldrene til mine venner». Det er ingen signifikante forskjeller mellom gutter og jenter.

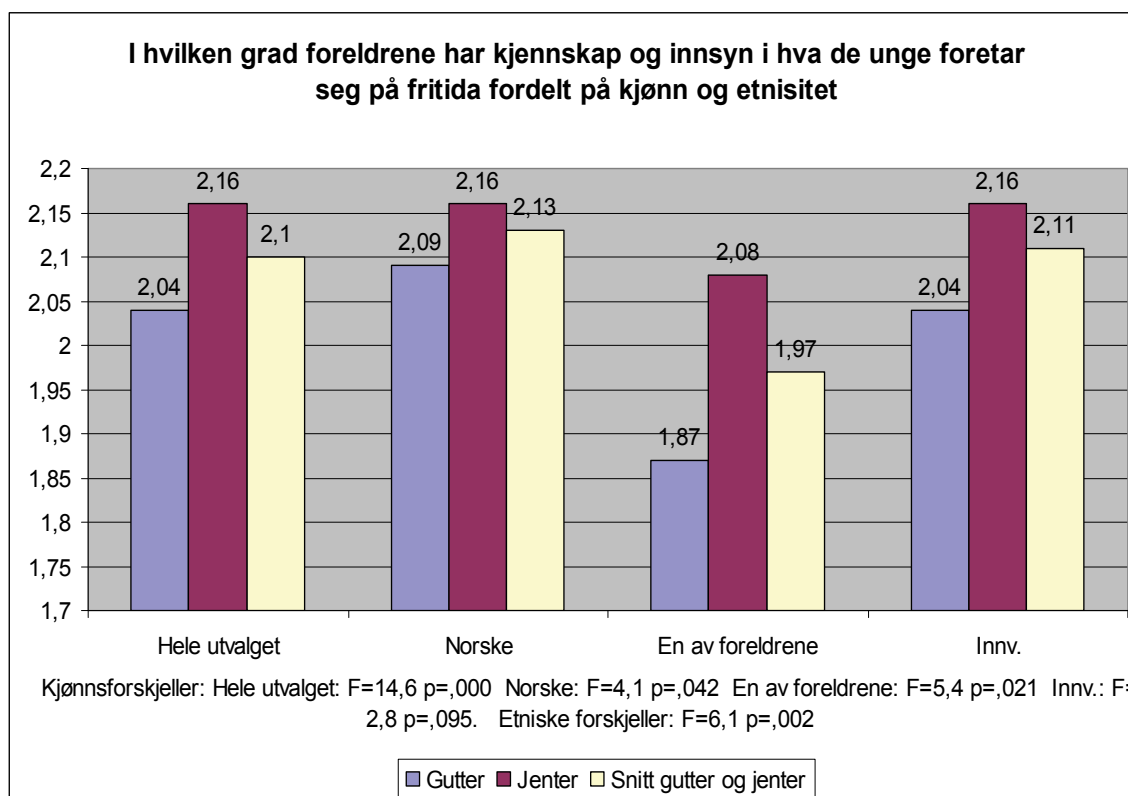
Disse tre dimensjonene, i hvilken grad de unge forholder seg til regler for hva de kan gjøre og når de skal komme hjem, om foreldrene har oversikt og innsyn i hva de unge foretar seg og om foreldrene har kontakt med vennenes foreldre, er omgjort til tre ulike samlemål. Verdien på samlemåla går fra 0 til 3. Verdien 3 viser mye regler, at foreldrene har mye innsyn og at foreldrene inngår i nettverk sammen med vennenes foreldre.

Den følgende figuren viser i hvilken grad de unge er underlagt regler fordelt på kjønn og etnisitet.



For hele utvalget er det en signifikant tendens til at jenter i større grad er underlagt regler. Jentene skårer i snitt 1,99 mot 1,90 for guttene. Blant de norske er det ingen forskjell mellom gutter og jenter. Det er heller ikke noen signifikante forskjeller mellom jenter med innvandrerbakgrunn og gutter med innvandrerbakgrunn. Derimot er det tydelig blant de unge som har den ene av foreldrene født i Norge og den andre i et annet land, at jentene lever under et strammere regime. I denne gruppa skårer jentene 2,0 og guttene 1,69. Samla både for jenter og gutter er unge med innvandrerbakgrunn i størst grad underlagt regler. De skårer i snitt 2,14 mot 1,84 i gruppa med den ene av foreldrene født i Norge.

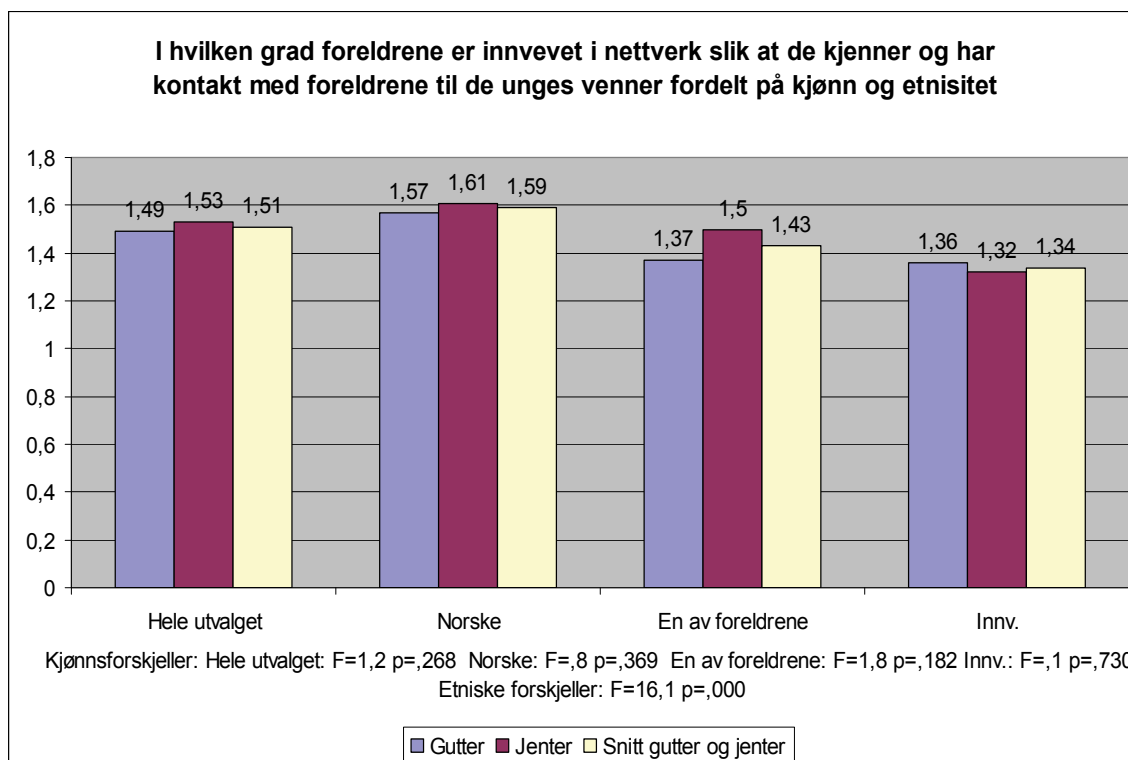
Hvordan er fordelingene for i hvor stor grad foreldrene har innsikt og innsyn i hva de unge foretar seg og hvem de er sammen med på fritida?



Guttene unndrar seg i størst grad kontroll og innsyn. Det kan skyldes at foreldrene i større grad er opptatt av å passe på hva jentene foretar seg. En alternativ forklaringen kan ligge i at jentene er mer åpne, og at de lettere forteller om hva de gjør på fritida. Kjønnsforskjellen gjelder både for hele utvalget og brutt ned på etnisitet. I hele utvalget skårer guttene i snitt 2,16 og jentene 2,04. Størst er forskjellene i den gruppa som har den ene av

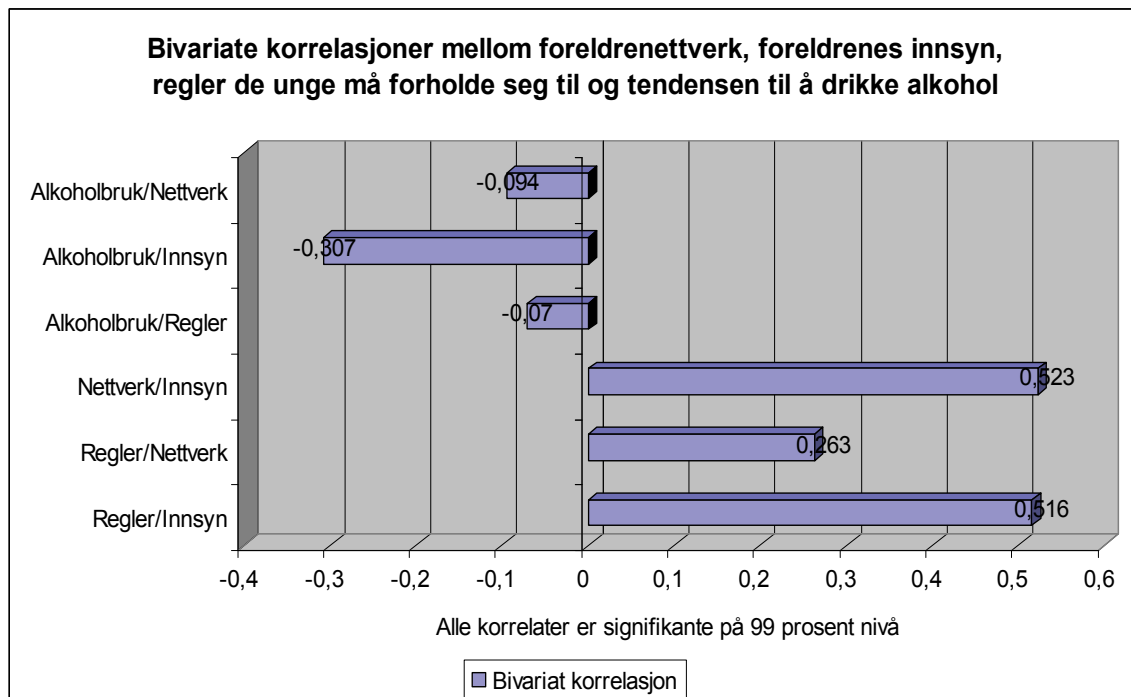
foreldrene født i Norge og den andre i et annet land. Her skårer guttene 2,08 og jentene 1,87. Når vi ikke skiller mellom gutter og jenter, skårer de norske høyest og de som har den ene av foreldrene født i Norge lavest. Mellom de norske og de unge med innvandrerbakgrunn er det ingen forskjeller.

Hvilke av foreldregruppene er det som i størst grad er innvevet i nettverk slik at de kjenner og har kontakt med foreldrene til de unges venner?



Verken i hele utvalget eller for noen av de tre etniske gruppene er det signifikante forskjeller ut fra kjønn. Derimot er det tydelige etniske forskjeller. I snitt skårer norske foreldre 1,59 på denne dimensjonen. Tilsvarende tall for de som har den ene av foreldrene født i Norge og den andre i et annet land er 1,43 og for de med innvandrerbakgrunn 1,34.

I hvilken grad korrelerer disse tre dimensjonene: om de unge forholder seg til faste regler, om foreldrene har oversikt og innsyn i hva de unge foretar seg og om foreldrene har kontakt med vennenes foreldre, med de unges alkoholbruk?



De tre nederste søylene i diagrammet viser korrelasjonen mellom de tre dimensjonene nettverk, regler og innsyn. Spesielt er det en sterk korrelasjon mellom nettverk, eller foreldrene har kontakt med vennenes foreldre, og foreldrenes innsyn, Tilsvarende er det sterk korrelasjon mellom at de unge forholder seg til faste regler og foreldrenes innsyn i hva de unge bruker fritida til. Begge disse korrelasjonene er på over 0,5. Det innebærer at de foreldrene som setter regler og som kjenner foreldrene til de unges venner, samtidig i stor grad vet hva de unge driver med på fritida. Det er også en tydelig korrelasjon mellom det å sette regler og at foreldrene er innvevet i et foreldrenettverk. Denne korrelasjonen er imidlertid ikke like sterk.

Alle disse tre dimensjonene korrelerer negativt med tendensen til at de unge drikker alkohol. Det betyr at foreldre, som setter regler, som følger med og har innsyn og som kjenner vennenes foreldre, har tenåringer som drikker mindre. Sterkest er sammenhengen mellom de unges alkoholbruk og om foreldrene har innsyn i hva de unge gjør på fritida.

3.7 Sammendrag foreldre

- Ungdommene som bor sammen med begge foreldrene drikker minst.
- Det er ingen tydelig sammenheng mellom foreldrenes utdanning og de unges drikkemønster – heller ikke når det kontrolleres for etnisitet. Tilsvarende er det heller ingen signifikante sammenhenger mellom yrkestilknytning og hvor mye de unge drikker.
- Ungdommene som oppgir at de kommer fra familier med dårlig råd drikker mer enn andre. De som kommer fra familier med god økonomi – og ingen tegn på dårlig råd – drikker også litt mer enn de med litt dårlig råd. Denne sammenhengen er likevel svakere.
- Unge som opplever nærhet, støtte, råd, kommunikasjon og hjelp fra foreldre drikker mindre.
- Foreldre som setter klare regler, har innsyn og oversikt i hva de unge foretar seg og som kjenner foreldrene til barnas venner har tenåringsbarn som drikker mindre. Spesielt er det å ha innsyn og oversikt viktig.

4 Skole

4.1 En ekspanderende sektor

I hvilken grad har den enkelte elevens tilpasning til de krav skolen setter, og opplevelse av å lykkes i skolesystemet, konsekvenser for alkoholkonsum? Økt satsing på utdanning har vært en sentral del av oppbyggingen av det norske velferdssamfunnet i etterkrigstida. Skolen gir kompetanse både i form av kognitiv kunnskap og gjennom at den er arena og utgangspunkt for en viktig del av individets sekundære sosialisering. Gjennom skolen lærer barn og unge regler og normer for atferd og samkvem med andre. Her finnes formelle og uformelle regler, ideer og forestillinger som danner basis for et skolesamfunn, og hva som er akseptabel atferd. Elevene blir del av en skolekultur og jamnalderskultur. Samtidig er skolen for de aller fleste en nødvendig inngangsport til yrkeslivet. De gode og fristende mulighetene for tenåringen til å gå ut i yrkeslivet er sterkt redusert.

Fra 1950-tallet til i dag har de ulike skolereformene radikalt endra både barnas og tenåringenes tilværelse. Spesielt har endringsprosessen vært rask de siste tretti åra.

Utdanningssystemets posisjon er i de seinere åra forsterka på en rekke måter. Skolen tar mer tid og ressurser. Ungdom tilbringer svært mye av sin våkne tid på skolebenken. Vi behøver ikke gå så langt tilbake for å finne at skolegangen hadde en annen plass i de unges liv. For 20–30 år siden sto niendeklassingene overfor et reelt valg mellom skole og arbeid. I dag er mulighetene for å starte arbeidskarrieren rett etter grunnskolen få. De som avslutter skolegangen etter ti år har vanskelig for å få arbeid. Med Reform-94, der alle har rett til en skoleplass, kan de skoleleie lett bli stigmatisert dersom de velger å forlate skolen etter tiende klasse.

Det som foregår på skolen har betydning på mange måter. Der blir de unge kjent med jevnaldrende og får venner. Trivsel på skolen er derfor av stor betydning for ungdommenes generelle trivsel. Men skolegangen er ikke bare et spørsmål om trivsel og vennskap. Skolen er også en viktig utsilingsmekanisme og derfor en konkurransearena. Hvordan en lykkes i skolesystemet har stor betydning for hvilke skoler en senere kommer inn på og

dermed også for voksen yrkesplassering. Ungdommene i denne undersøkelsen står overfor den første utsilingen basert på karakterer når de søker om plass i videregående opplæring fra neste skoleår.

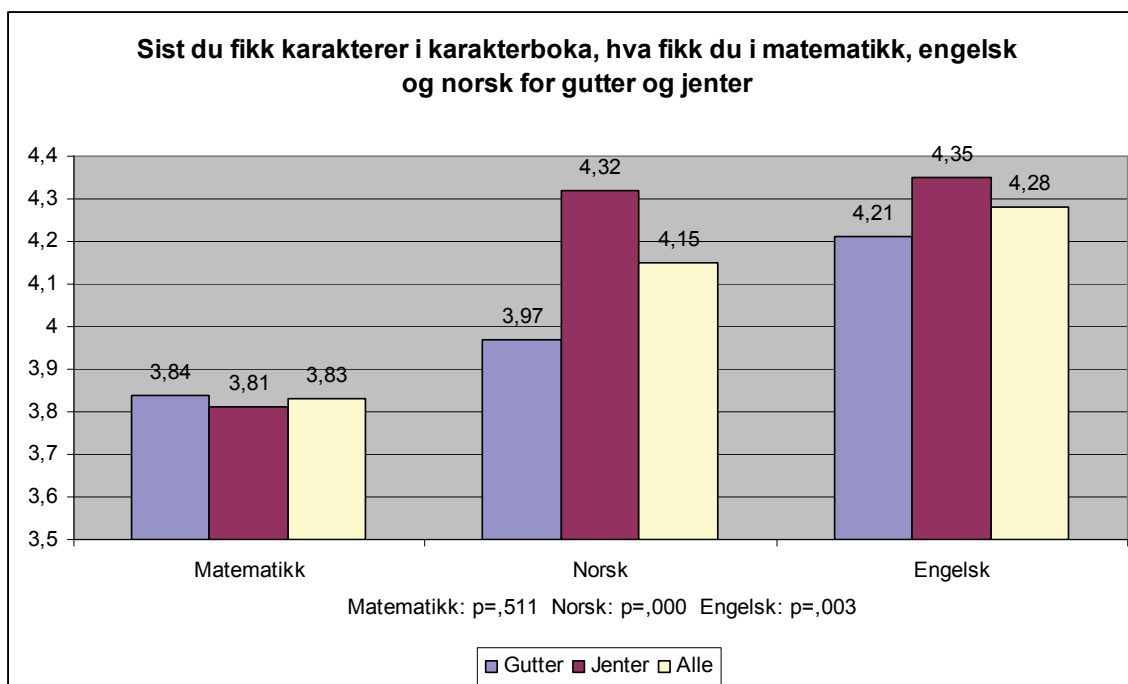
Grunnskolen bygger på prinsippet om en fellesskole eller enhetsskole og skal gi likeverdig og tilpassa opplæring til alle. Elevene gir mange forskjellige og til dels motsatte informasjonen om skolen. De fleste gir et positivt bilde. Skolen er viktig, den spiller en sentral rolle i hverdagen, og er et særdeles viktig ledd i framtidsplanene deres.

En av de sentrale målsettingene i utdanningspolitikken i etterkrigstida har vært å bidra til sosial utjamning gjennom å gi alle, uansett sosial bakgrunn, rett og muligheter til den utdanningen de ønsker. Det har skjedd gjennom ulike støtteordninger og prinsippet om at all utdanning, også på høyere nivå, skal være gratis. Likevel er det fremdeles slik at tendensen til å trives og klare seg godt på skolen samvarierer med en rekke bakgrunnsfaktorer (Bakken 2007, Sandberg og Markussen 2007). Far og mors sosiale status målt ut fra inntekt og utdanningsnivå, har en sterk og selvstendig betydning. Jenter klarer seg gjennomgående noe bedre, og særlig gjelder det jenter med innvandrerbakgrunn.

4.2 Karakterer

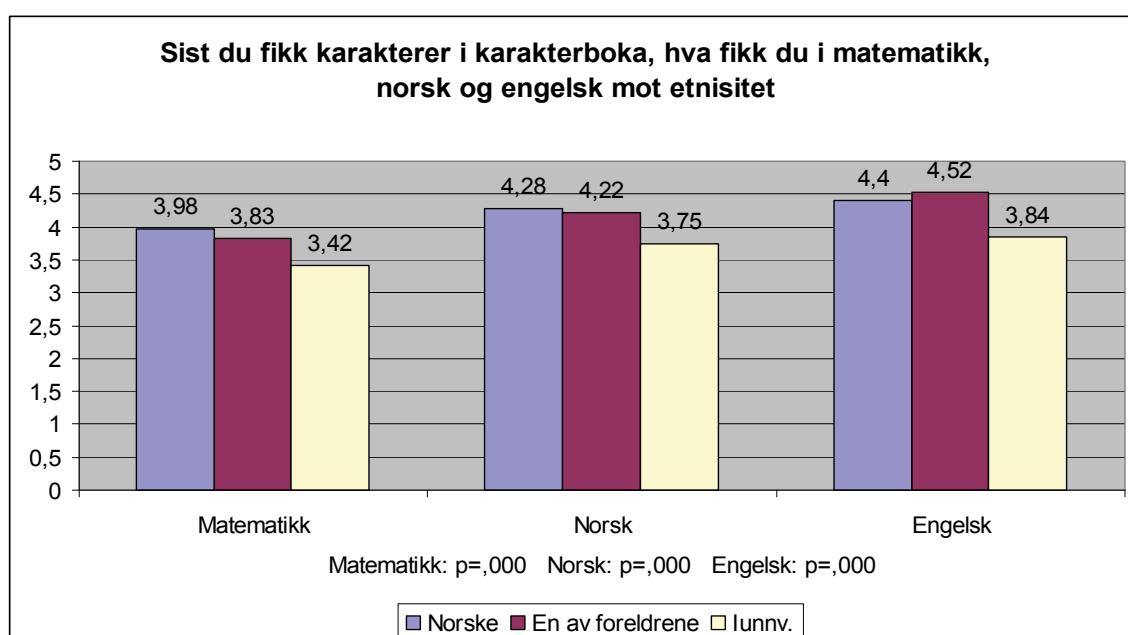
Skolen er tillagt mange ulike oppgaver i samfunnet. De unge skal oppdras til toleranse og forståelse, og de skal få økt innsikt og evne til refleksjon og sjølstendighet. Mange av de formåla som er lagt inn i skolen lar seg ikke avlese på en karakterskala. Likevel er det lett å se karakterer som et sentralt mål på i hvilke grad de unge mestrer de krav og forventninger skolen stiller til elevene. Samtidig vil pedagoger hevde at karakterer først og fremst er arbeidsredskap eller virkemiddel for å nå skolens overordnede målsettinger. Slik er karakterer en indikator på prosesser som handler om tilpasning, flid og det å være en god elev. Karakterer er belønning eller straff for nedlagt innsats, men også en tydelig tilbakemelding på egne evner og muligheter.

I spørreskjemaet er det spurt om karakterer i de tre hovedfaga norsk, engelsk og matematikk «sist du fikk karakterer i karakterboka». Den følgende figuren vises snittkarakterene i matematikk, norsk og engelsk for gutter og jenter.



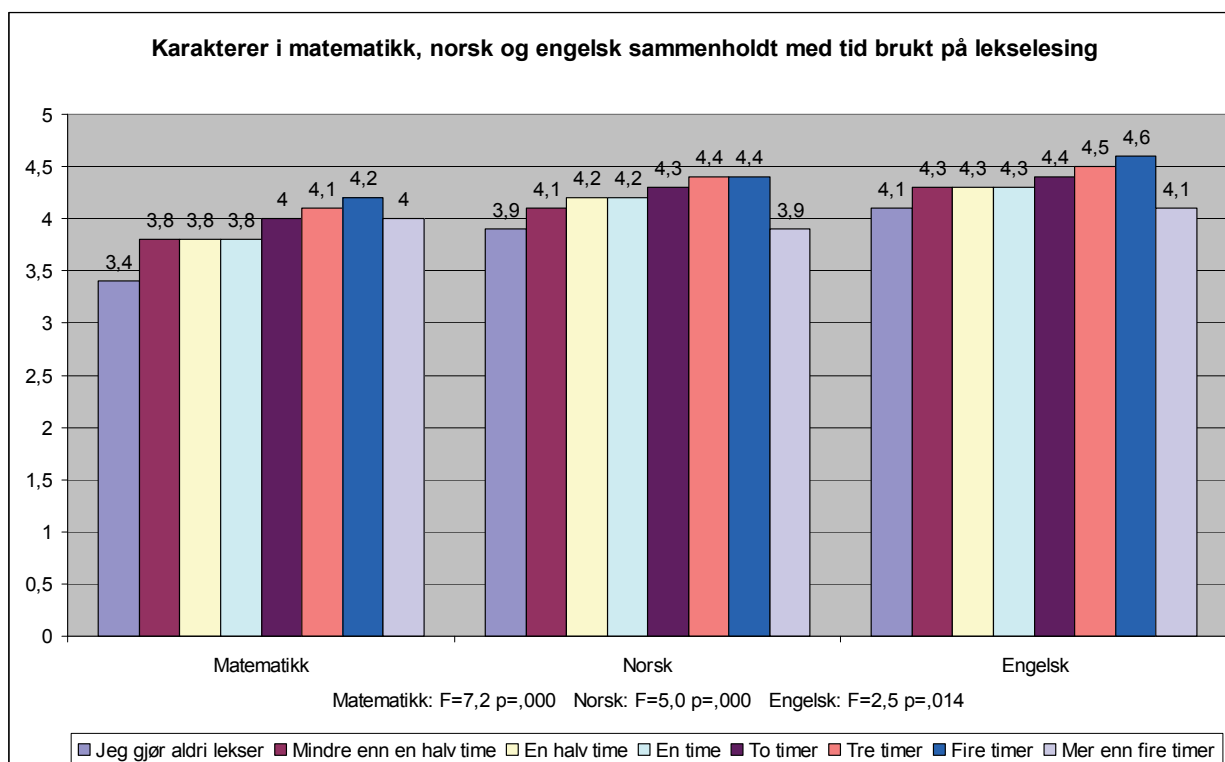
Sammenliknet med jenter får gutter like gode karakterer i matematikk. Når det gjelder karakter i norsk og engelsk er det tydelig at jenter i snitt oppnår best karakter. Spesielt er forskjellene store i norsk. Samtidig viser figuren at snittkarakterene i matematikk ligger et hakk under karakterene i norsk – og spesielt i engelsk. De forskjellene vi finner mellom gutter og jenter sammenfaller med andre studier. Jenter oppnår høyere gjennomsnittskarakterer enn gutter i alle fag med unntak av kroppsøving. Forskjellene har vist seg å være små i matematikk (Bakken m.fl. 2008).

Hvilke forskjeller er det ut fra etnisitet?



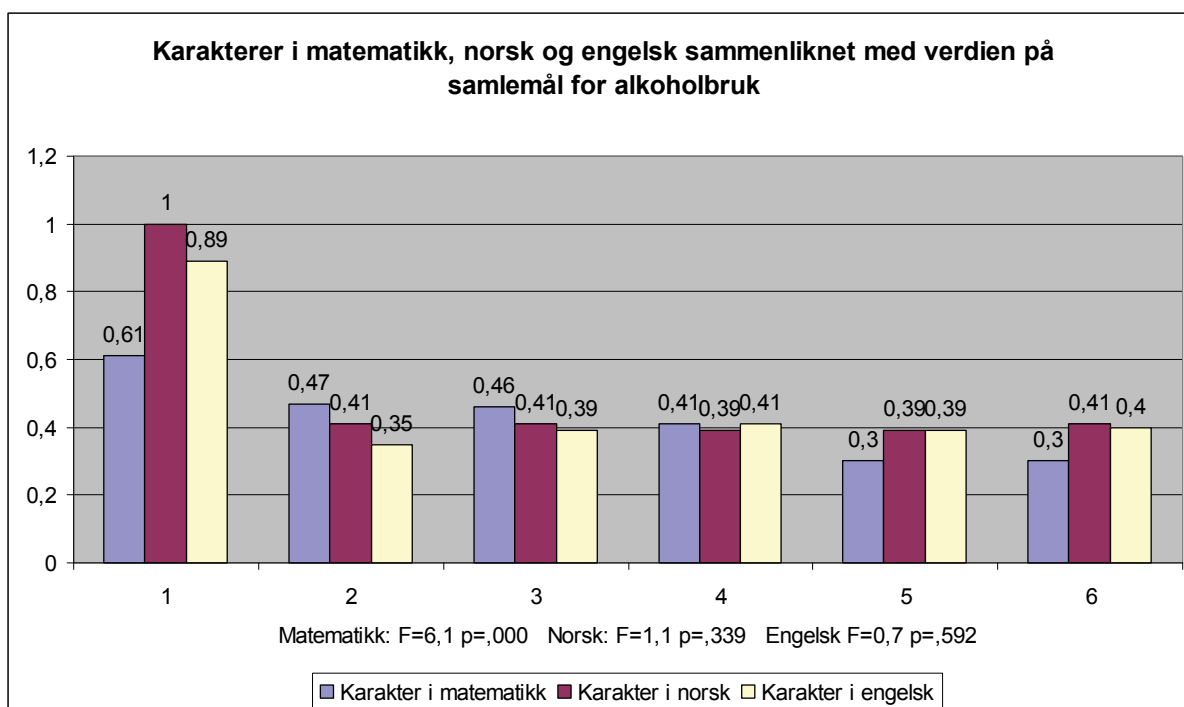
Det er en klar tendens til at unge med innvandrerbakgrunn får dårligere karakterer. Tendensen gjelder uansett fag. Mellom de to gruppene de norske og de med en av foreldrene født i et annet land, er det bare mindre forskjeller. At unge med innvandrerbakgrunn oppnår dårligere skolekarakterer er vist i flere andre undersøkelser (Bakken 2003).

I hvilken grad henger karakterer sammen med hvor mye tid den enkelte bruker på å gjøre lekser?



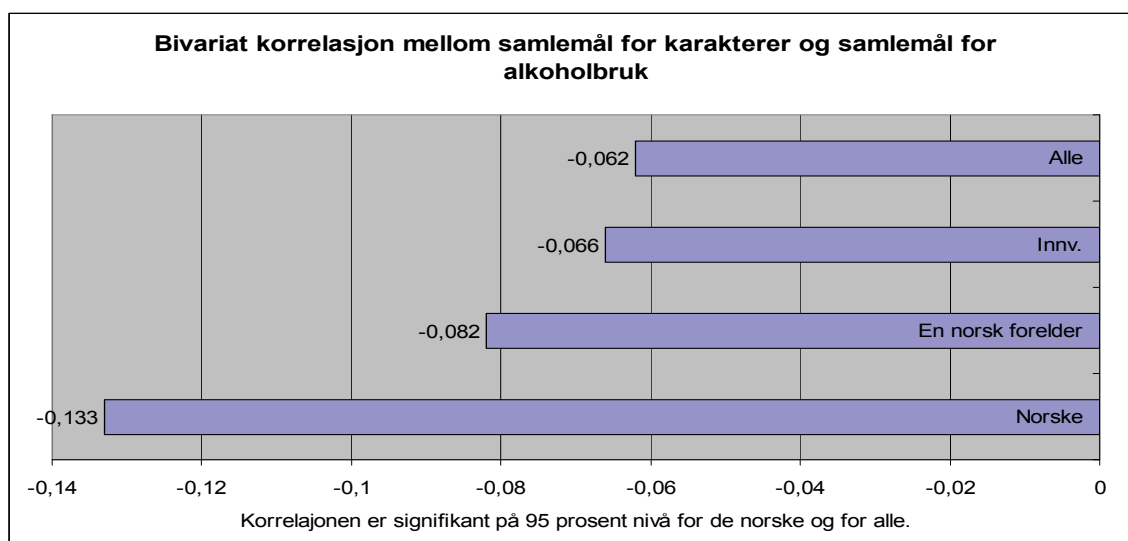
Spesielt gir lekselesing et tydelig utslag i matematikk. De som aldri gjør lekser får i snitt 3,4 i matematikk mens de som bruker rundt fire timer daglig oppnår i snitt 4,2. Tilsvarende økes snittkarakteren i norsk fra 3,9 til 4,4 og i engelsk fra 4,1 til 4,6. Den gruppa som bruker mer enn fire timer har en negativ effekt relatert til skolekarakterer. Forklaringen er mest sannsynlig slik at en del elever som sliter på skolen, bruker mye tid til lekser.

Er det noen sammenheng mellom karakterer og hvor mye den enkelte unge drikker alkohol?



Det er en klar og signifikant sammenheng i retning av at de som drikker lite får bedre karakterer i matematikk. Disse sammenhengene er ikke til stede i fagene norsk og engelsk. Likevel er det slik at de som får dårligst karakter (1) i disse to faga skiller seg sterkt ut gjennom spesielt høye verdier på samle målet for alkoholbruk. Dette gir ikke utslag på signifikansmålet fordi antallet er så lite. Likevel kan dette ha sammenheng med en sosial situasjon der et lite antall unge er i ferd med å droppe ut av skolen. Det kan være unge på drift som orienterer seg i andre retninger.

Det er konstruert et samle mål for karakterer basert på karakterene i norsk, engelsk og matematikk. Målet går fra 0 til 5 og er skalert slik at høy verdi tilsvarer gode karakterer.



Korrelasjonen er negativt signifikant for hele utvalget og for de norske. Det innebærer at de med best karakterer drikker minst. Denne sammenhengen er likevel svak. Derimot er det ikke signifikante sammenhenger mellom karakterer og bruk av alkohol verken for unge med innvandrerbakgrunn eller for unge som har den ene av foreldrene født i Norge og den andre i et annet land. Her oppstår den situasjonen at den gjennomsnittlige korrelasjonen i hele utvalget er mindre enn hva vi finner i hver av de tre etniske gruppene. Grunnen er at unge med innvandrerbakgrunn i snitt får noe dårligere karakterer samtidig som de gjennomgående drikker mye mindre. Det er derfor mange med innvandrerbakgrunn som får dårlige karakterer, men som samtidig drikker mye mindre enn sine norske jamnaldrende.

4.3 Holdninger til skolen

Elever som ikke trives i undervisningen og ikke synes skolen og læring er særlig viktig, har en klar tendens til å vise mer problematferd og få dårligere karakterer enn andre elever (Øia 2003). Likevel finnes det mange grunner til at elever ikke trives i undervisningen og ikke synes skolen og læring er særlig viktig. I spørreskjemaet er det et batteri av utsagn som mer inngående forsøker å beskrive holdninger til skolen. Svaralternativa var femdelt: «passer nesten bestandig på meg», «passer ofte på meg», «passer noen ganger på meg», «passer sjelden på meg» og «passer nesten aldri på meg».

Tabell 4-1: Ulike tilpasninger og opplevelser av skolen. Andel som svarer: «passer nesten bestandig på meg», «passer ofte på meg» og «passer noen ganger på meg», kontrollert for kjønn:

Utsagn:	Gutter	Jenter	Alle	P=
Jeg synes skolearbeidet er meningsløst	53,4	43,3	48,2	,000
Det er kjedelig å gå på skolen	72,9	68,3	70,5	,037
Jeg er dårlig forberedt til undervisningen	43,0	38,4	40,6	,050
Jeg legger ikke nok innsats i skolearbeidet	53,2	40,4	46,6	,000
Jeg synes at skolearbeidet er for lett	59,7	46,1	52,6	,000
Jeg synes at skolearbeidet er for vanskelig	48,5	49,7	49,1	,613
Jeg mistrives når jeg er på skolen	21,2	16,5	18,8	,011
Jeg vil gjerne slutte skolen	27,4	19,2	23,1	,000
Jeg vil gjerne bytte skole	21,4	19,4	20,3	,295
Jeg kommer dårlig ut av det med lærerne	31,2	18,6	24,7	,000

Opp mot halvparten, 48,2 prosent, opplever at «skolearbeidet er meningsløst». Samtidig er det hele 70,5 prosent som kjeder seg på skolen, mens 18,8 prosent svarer at de mistrives på skolen. Rundt halvparten synes skolearbeidet er for lett og omtrent like mange synes det er for vanskelig.

Det er tydelige forskjeller mellom gutter og jenter i hvor mye innsats de legger i skolearbeidet. Flere gutter mistrives, kjeder seg, er dårlig forberedt, mener at de ikke legger nok innsats i skolearbeidet, mistrives og ønsker å slutte. Det er også flere gutter som opplever at de «kommer dårlig ut av det med lærerne». Til gjengjeld er det flere gutter som synes «at skolearbeidet er for lett». Dette kan tyde på at guttene generelt tar for lett på skolen og at her ligger noe av forklaringen på at jenter gjennomgående får bedre karakterer.

Hvilke forskjeller er det ut fra etnisk bakgrunn?

Tabell 4.2: Ulike tilpasninger og opplevelser av skolen. Andel som svarer: «passer nesten bestandig på meg», «passer ofte på meg» og «passer noen ganger på meg» kontrollert for etnisitet:

Utsagn:	Norske	En av foreldrene	Innv.	P=
Jeg synes skolearbeidet er meningsløst	49,6	47,5	46,2	,469
Det er kjedelig å gå på skolen	75,3	73,0	57,5	,000
Jeg er dårlig forberedt til undervisningen	40,7	43,7	39,0	,496
Jeg legger ikke nok innsats i skolearbeidet	46,1	53,3	44,6	,077
Jeg synes at skolearbeidet er for lett	54,7	50,8	51,2	,338
Jeg synes at skolearbeidet er for vanskelig	47,3	51,0	52,9	,125
Jeg mistrives når jeg er på skolen	17,0	18,6	25,4	,001
Jeg vil gjerne slutte skolen	22,8	23,2	25,8	,477
Jeg vil gjerne bytte skole	18,1	20,5	27,6	,000
Jeg kommer dårlig ut av det med lærerne	21,0	28,5	34,4	,000

Det er ingen forskjeller i andel som synes skolearbeidet er for lett eller for vanskelig, at skolearbeidet er meningsløst eller andel som er dårlig forberedt til undervisningen eller som ønsker å slutte skolen. Derimot er det flere med innvandrerbakgrunn som mistrives på skolen, flere vil gjerne bytte skole og flere opplever at de kommer dårlig ut av det med lærerne. Til gjengjeld er det betydelig færre blant elever med innvandrerbakgrunn som synes «det er kjedelig å gå på skolen».

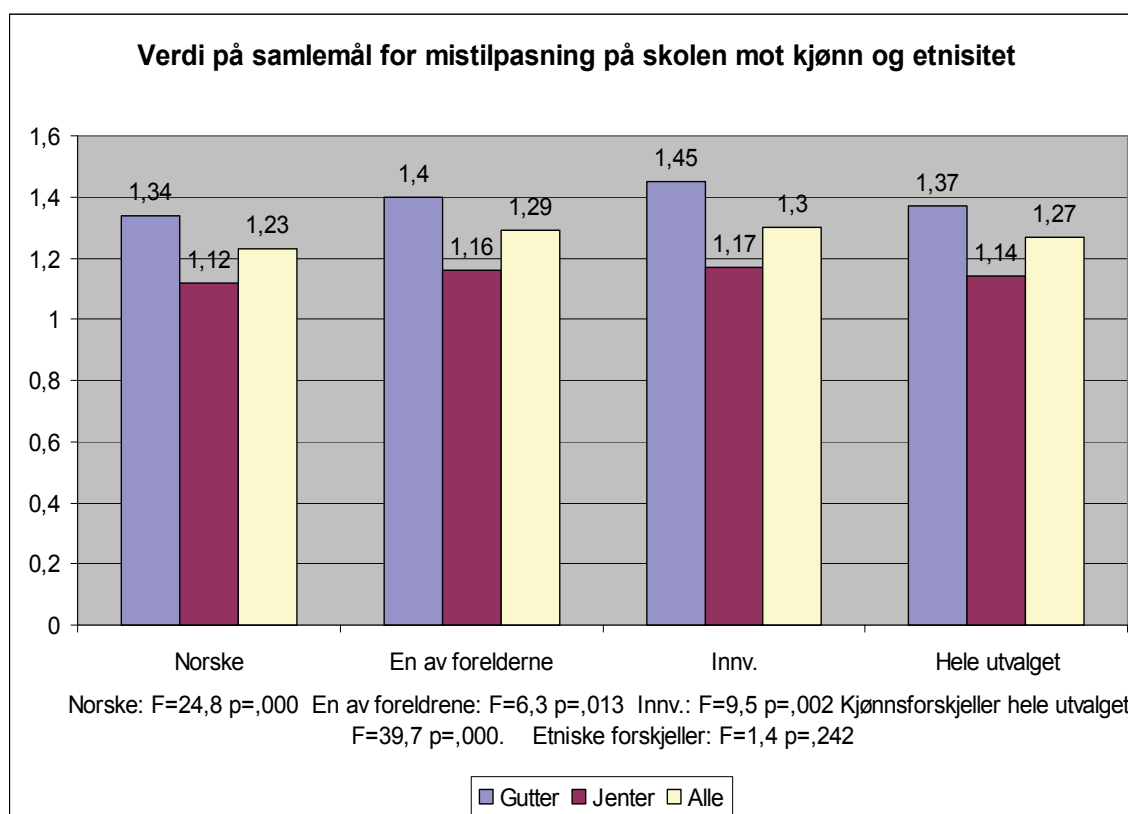
I hvilken grad samvarierer ulike holdninger og tilpasninger til skolen og undervisningssituasjonene med bruk av alkohol? Følgende tabell viser skåre på samlemålet for alkoholbruk etter elevenes svar på spørsmål om erfaringer på skolen.

Tabell 4.3: Ulike tilpasninger og opplevelser av skolen sett i forhold til verdier på samlemålet for alkoholbruk:

Utsagn:	Passer nesten bestandig eller ofte	Passer noen ganger	Passe sjelden eller Aldri	P=
Jeg synes skolearbeidet er meningsløst	,60	,45	,30	,000
Det er kjedelig å gå på skolen	,53	,40	,24	,000
Jeg er dårlig forberedt til undervisningen	,67	,50	,29	,000
Jeg legger ikke nok innsats i skolearbeidet	,60	,45	,30	,000
Jeg synes at skolearbeidet er for lett	,41	,38	,40	,527
Jeg synes at skolearbeidet er for vanskelig	,57	,42	,34	,000
Jeg mistrives når jeg er på skolen	,58	,46	,37	,000
Jeg vil gjerne slutte skolen	,61	,48	,36	,000
Jeg vil gjerne bytte skole	,57	,54	,35	,000
Jeg kommer dårlig ut av det med lærerne	,74	,54	,33	,000

Tabellen viser at det er en sterk og entydig tendens i retning av at unge som på et eller annet vis signaliserer misnøye, mistrivsel, konflikt, unnasluntring eller mistilpasning med skolen, drikker mer alkohol. På grunnlag av disse spørsmåla er det laget et samlemål for tilpasning i skolen. Utsagnet: «Jeg synes at skolearbeidet er for lett» korrelerer ikke med de andre spørsmåla om tilpasning på skolen. Det er derfor ikke med i samlemålet. Målet varierer fra 0 til 4.

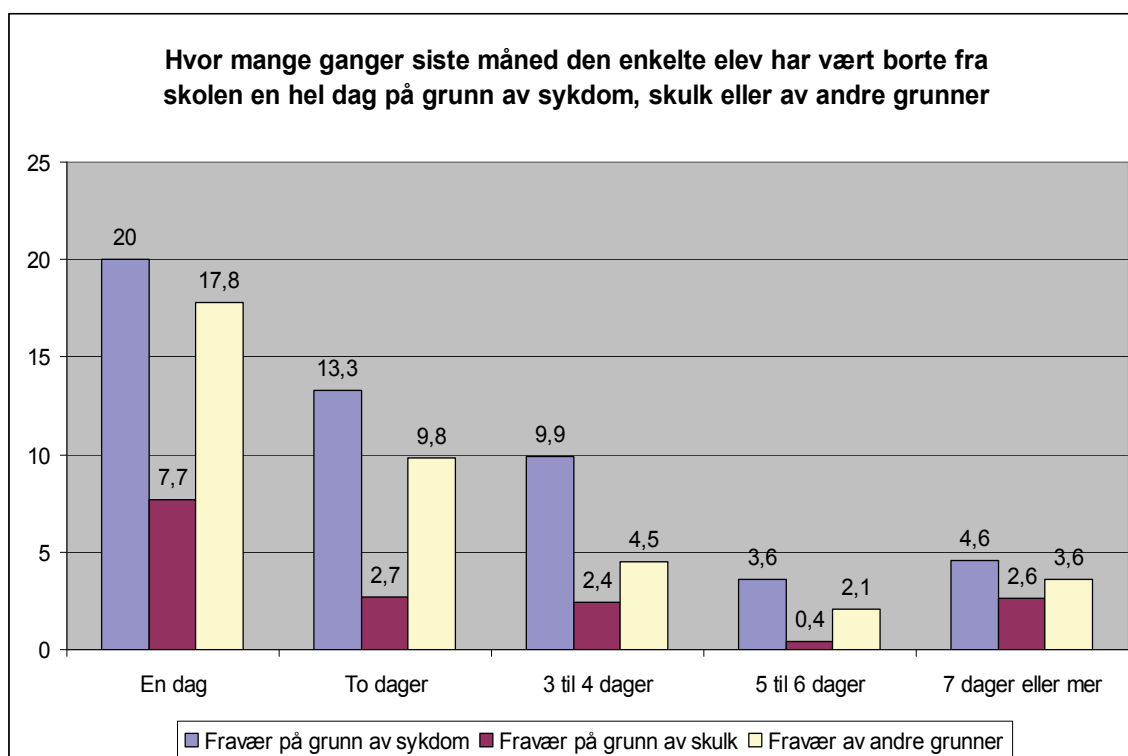
Følgende figur viser fordeling ut fra kjønn og etnisitet:



Guttene har gjennomgående et vanskeligere forhold til skolen. I snitt skårer guttene 1,37 og jentene 1,27 på samlemålet for mistilpasning på skolen. Mønsteret er det samme uansett etnisk bakgrunn. Forskjellen mellom gutter og jenter er signifikant både for de norske, for de med innvandrerbakgrunn og for de som har en av foreldrene født i et annet land. Derimot er det ingen signifikante forskjeller ut fra etnisitet.

4.4 Skulking og fravær

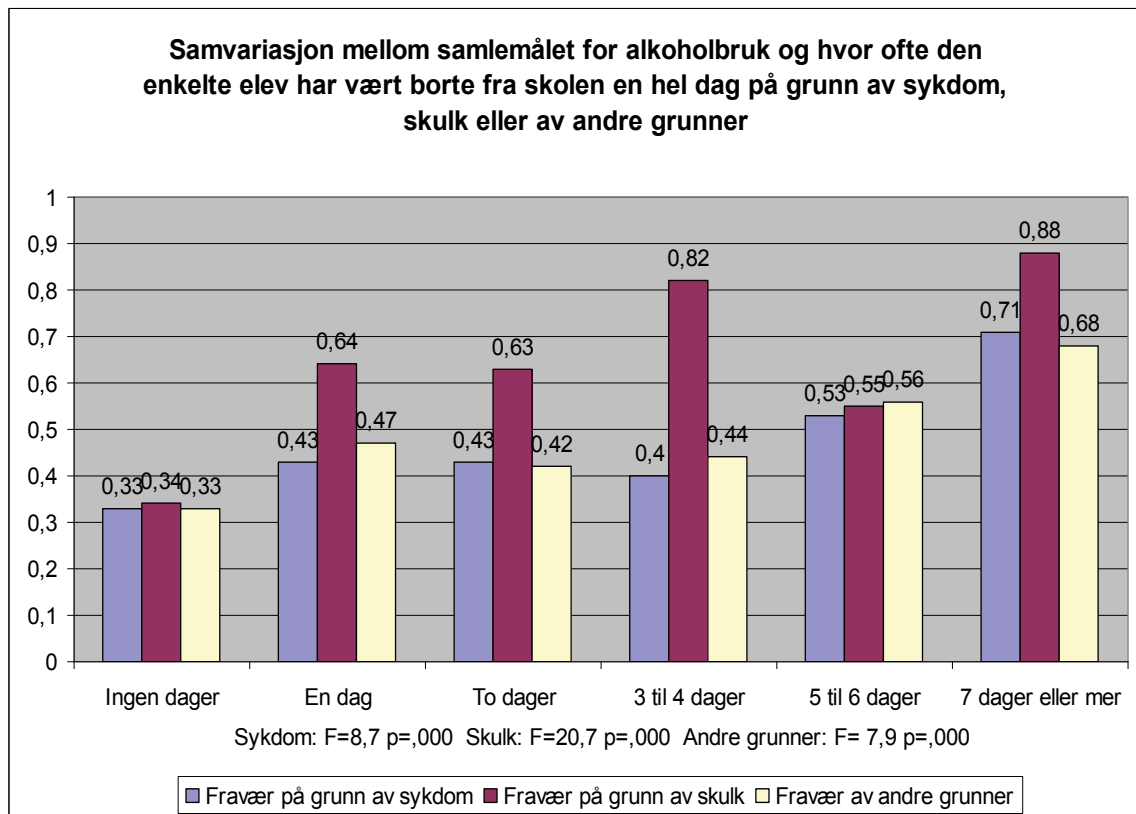
Hvor utbredt er skulk og fravær fra skolen, og i hvilken grad samvarierer fravær med bruk av alkohol? Spørreskjemaet har følgende formulering: Hvor mange hele dager har du vært borte fra skolen i løpet av siste måned, siste 30 dager? Videre skulle de unge presisere om grunnen til fraværet var sykdom, skulk eller om de hadde vært borte av andre grunner. Svaralternativa er «ingen», «1 dag», «2 dager», «3–4 dager», «5–6 dager» og «7 dager eller mer».



Det er mest vanlig å oppgi at grunnen til fravær er sykdom. Forbausende mange – til sammen 51,4 prosent av de unge – oppgir at de har vært fraværende en eller flere ganger i løpet av siste måned på grunn av sykdom. Et så stort sykefravær står ikke i et rimelig forhold til helsetilstanden i ungdomsbefolkningen. Forklaringen kan ligge i at terskelen for å melde seg syk er lav, og at det er en glidende overgang mellom sykdom og andre grunner til fravær. Det er også ganske mange, hele 37,9 prosent, som har vært fraværende av «andre grunner». Tilsvarende er det bare 15,9 prosent som oppgir at de har vært fraværende på grunn av skulk.

Hva er skulk, hva er sykdom og hva er «andre grunner»? For den enkelte er det nok mest bekvemt å oppgi sykdom eller «andre grunner» framfor skulk som fraværsgrunn. Det er derfor ikke lett å danne seg noen klar oppfatning om hvor utbredt skulkingen er. Vi kan heller ikke være sikre på at disse tre spørsmåla samla estimerer fraværet på noen god måte. Det er lett å tenke at den enkelte på samme tid både skulker og er borte av «andre grunner», eller melder seg syk fordi «andre grunner» oppleves som viktigere enn å gå på skolen.

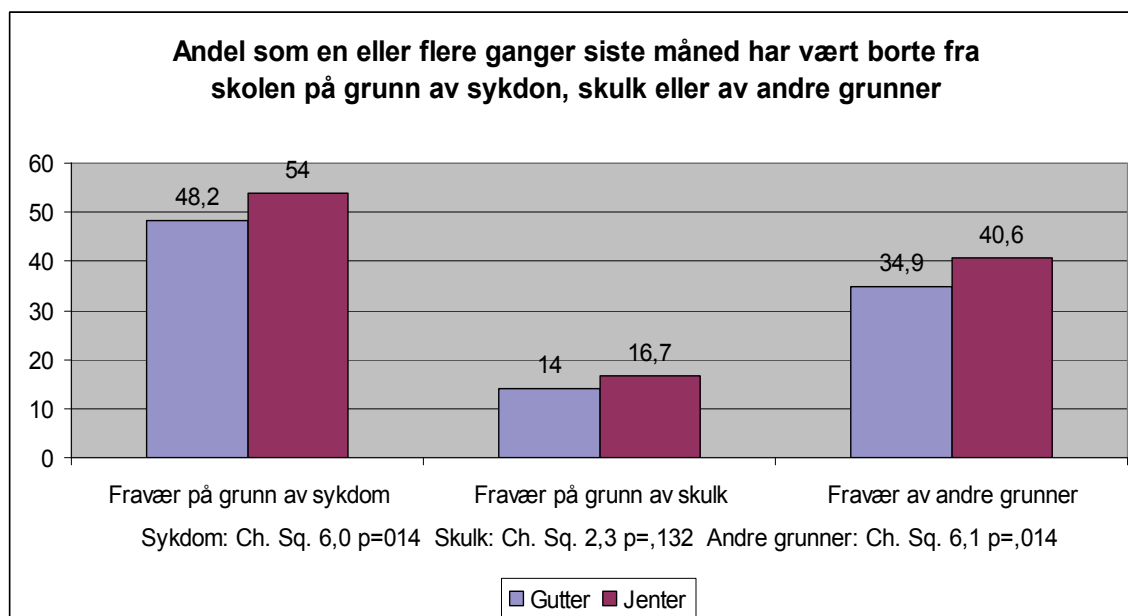
I hvilken grad samvarierer disse ulike formene for fravær med hvor mye alkohol den enkelte drikker?



Den tydeligste sammenhengen finner vi for skulk. Mens de som ikke har skulka siste måned har en snittverdi på samlemålet for alkoholbruk på 0,34 stiger dette til 0,88 for de som har skulka sju dager eller mer. Storskulkerne drikker altså betydelig mer enn andre ungdommer. I utgangspunktet er det nærliggende å tenke at unge som skulker mye også drikker mye. Likevel er det også en tydelig sammenheng mellom unge som oppgir at de er syke og omfanget av alkoholbruk. De som ikke har vært syke har en snittverdi på samlemålet for alkoholbruk på 0,33 mot 0,71 for de som har vært borte fra skolen på grunn av sykdom sju dager eller mer siste måned. Det er ikke lett å se noen gode grunner til at unge som er mye plaget av sykdom skulle drikke mer enn andre. Den nærliggende forklaringen ligger i at unge som beveger seg litt på kanten og som ikke er spesielt plikttoppfyllende, har lettere for å melde seg syke – eller de tolker subjektivt sitt fravær som sykdom. Med andre ord, en del av sykefraværet er skulk. Også for de som oppgir «andre grunner» er det en tydelig sammenheng mellom hvor mye de er fraværende og hvor mye de drikker. De som ikke har vært borte fra skolen siste måned av «andre grunner» har en snittverdi på samlemålet for alkoholbruk på 0,33, mot 0,68

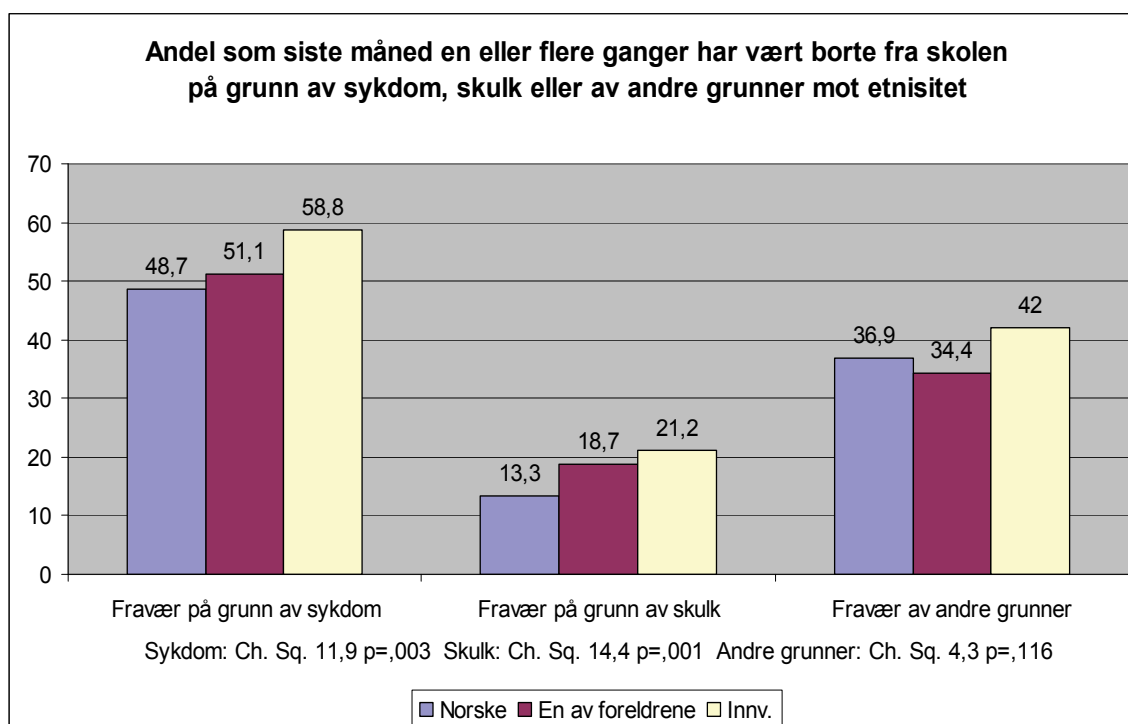
for de som har vært fraværende «av andre grunner» sju dager eller mer. Igjen er vi i beit for nærliggende og overbevisende forklaringer.

Hvordan fordeler disse tre ulike grunnene til fravær seg i forhold til foreldrebakgrunn og kjønn? Det er bare sett på de som har vært borte en eller flere ganger siste måned.



Tendensen er at jentene er noe mer borte. Mens 54 prosent av jentene har vært borte siste måned på grunn av sykdom gjelder det for 48,2 prosent av guttene. Tilsvarende er det signifikant flere jenter – 40,6 prosent mot 34,9 prosent – som oppgir at de har vært borte siste måned av «andre grunner». Det er ikke signifikante forskjeller i andel gutter og jenter som er borte fra skolen på grunn av skulk.

Hvilke forskjeller finner vi ut fra etnisk bakgrunn?



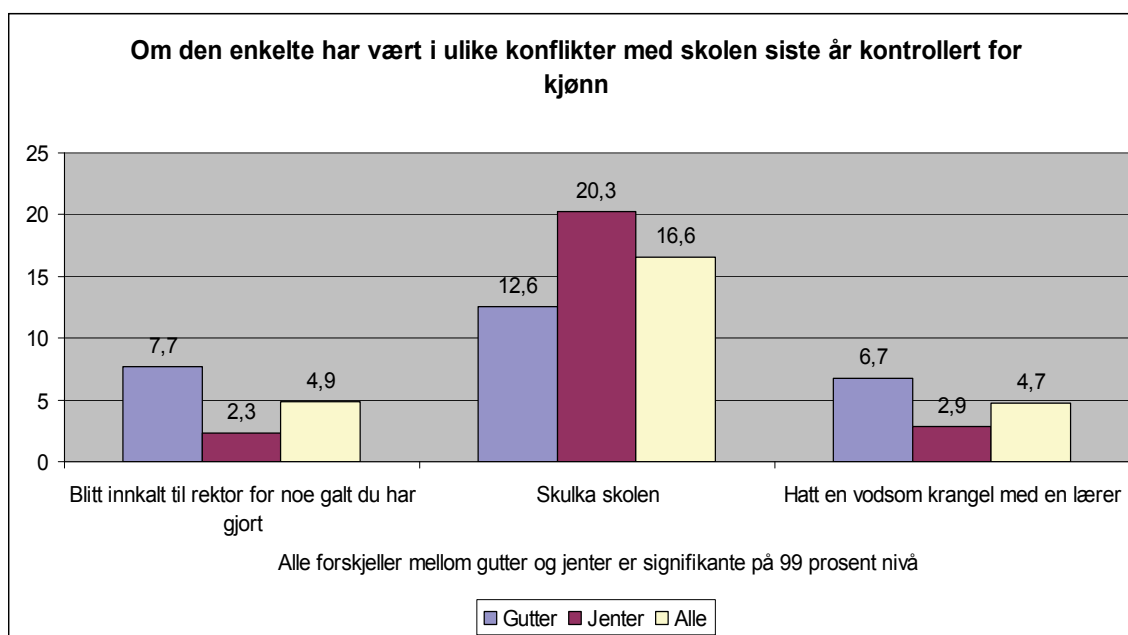
Både når det gjelder fravær på grunn av sykdom og skulk er det en tydelig og signifikant tendens til at de med norskfødte foreldre er borte fra skolen minst og unge med innvandrerbakgrunn er borte mest. 48,7 prosent av de med norskfødte foreldre mot 58,8 prosent av de med innvandrerbakgrunn, har vært borte fra skolen siste måned en eller flere ganger på grunn av sykdom. Tilsvarende tall for skulk er 13,3 prosent og 21,2 prosent. De unge som har den ene av foreldrene født i Norge og den andre i et annet land er tydelig i en mellomposisjon. For fravær av andre grunner er det ingen signifikante forskjeller.

4.5 Konflikter

En av baksidene ved at unge i så sterk grad presses inn i et mangeårig utdanningsløp, er skoletrøtte elever som kjeder seg og som følger dårlig med i undervisningen. Samtidig danner det seg i noen grad motstandskulturer blant elevene – og ulike former for konflikter (Nordahl 2000). For noen elever kan bråk i timene, uorden og skulk, tolkes som en rasjonell handling. Ved å trekke seg unna og opponere, vil elever kunne oppleve å ha en viss kontroll over situasjonen. De bortdefinerer skolens krav og verdier. Gjennom

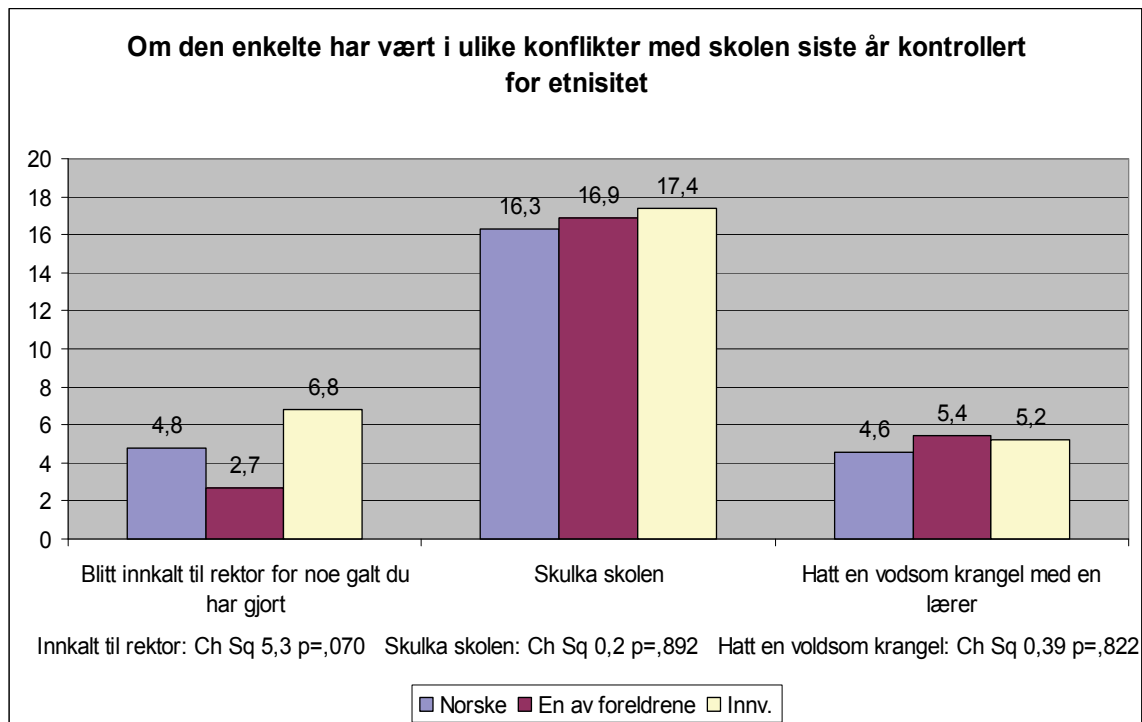
å omdefinere hva som er viktig og hva som er mindre viktig, unngår de å mislykkes i egne øyne.

Hvor stort er konfliktnivået i skolehverdagen? Her skal vi konsentrere oss om tre forhold. Det gjelder andel som har «blitt innkalt til rektor for noe galt jeg har gjort», «skulket skolen» og «hatt en voldsom krangel med en lærer».



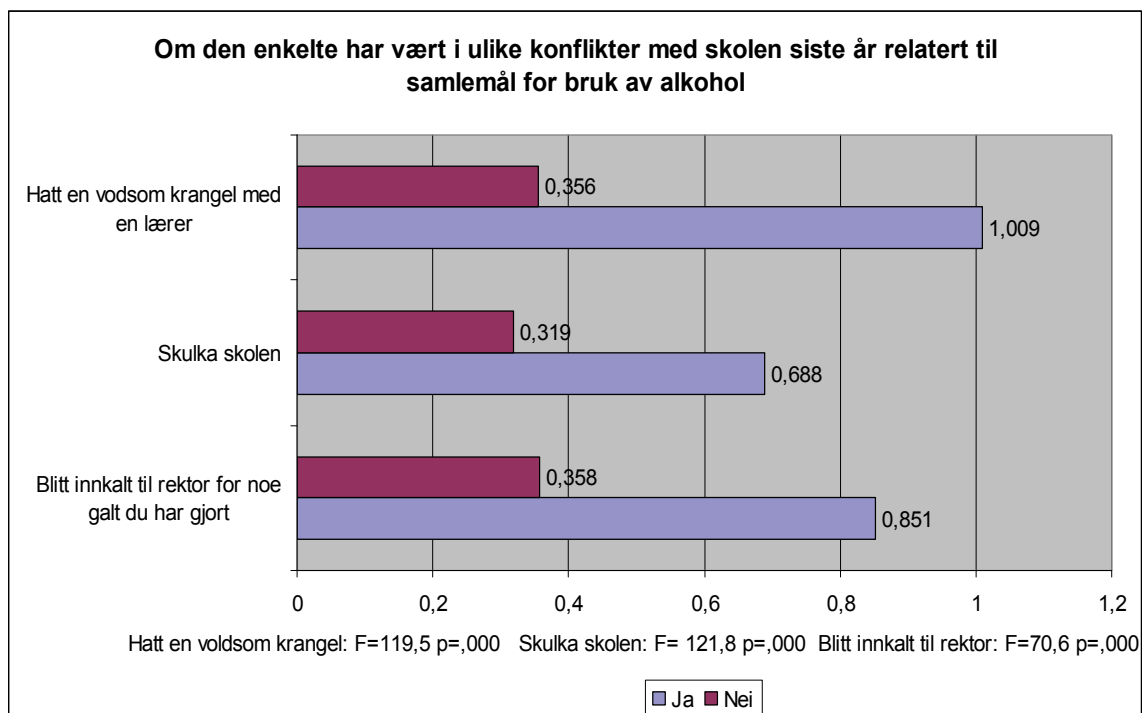
16,6 prosent svarer at de har skulka skolen siste år. Av disse er klart flest jenter – 20,3 prosent mot 12,6 prosent av guttene. Derimot er det klart flest av guttene som kommer opp i sterke konflikter med lærerne eller som blir innkalt til rektor «for noe galt du har gjort». 7,7 prosent av guttene mot 2,3 prosent av jentene oppgir at de har blitt innkalt til rektor siste år. Tilsvarende er det 6,7 prosent av guttene mot 2,9 prosent av jentene som har «hatt en voldsom krangel med en lærer».

Hvilke forskjeller finner vi ut fra etnisitet?



Ikke noen av disse forskjellene ut fra etnisitet er signifikante. Likevel er det en tendens i retning av at flest unge med innvandrebakgrunn rapporterer at de har blitt «innkalt til rektor for noe galt de har gjort».

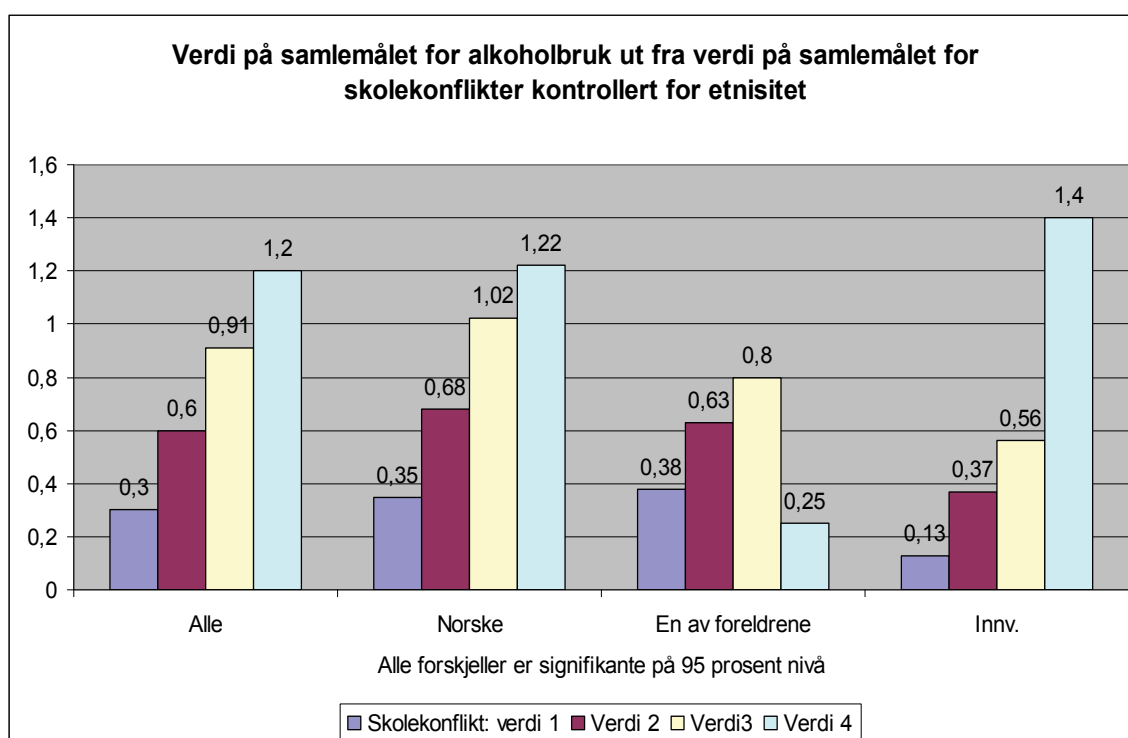
I hvilken grad samvarierer det å ha vært i disse konfliktene relatert til skolen med hvor mye alkohol den enkelte drikker.



Uansett forhold er det stor samvariasjon mellom konflikter relatert til skolen og tendensen til å drikke alkohol. Sterkest er samvariasjonen for de som siste år har hatt «en voldsom krangel med en lærer». De som har hatt en slik krangel skårer 1,009 på samlemålet for alkoholbruk mot 0,356 for de som ikke har deltatt i slike meningsutvekslinger. Minst er forskjellene for de som skulker skolen sett i forhold til de som ikke skulker skolen (0,319 mot 0,688). Likevel er signifikansen her størst. Det henger sammen med at skulk av skolen er langt mer utbredt enn krangel med lærere eller å bli sendt til rektor.

Basert på disse tre spørsmåla er det laget et enkelt samlemål for skolekonflikter. Målet varierer fra 0 til 3. Tre indikerer at eleven både har skulka, hatt en voldsom krangel og blitt sendt til rektor.

Hvilke forskjeller er det ut fra etnisitet?

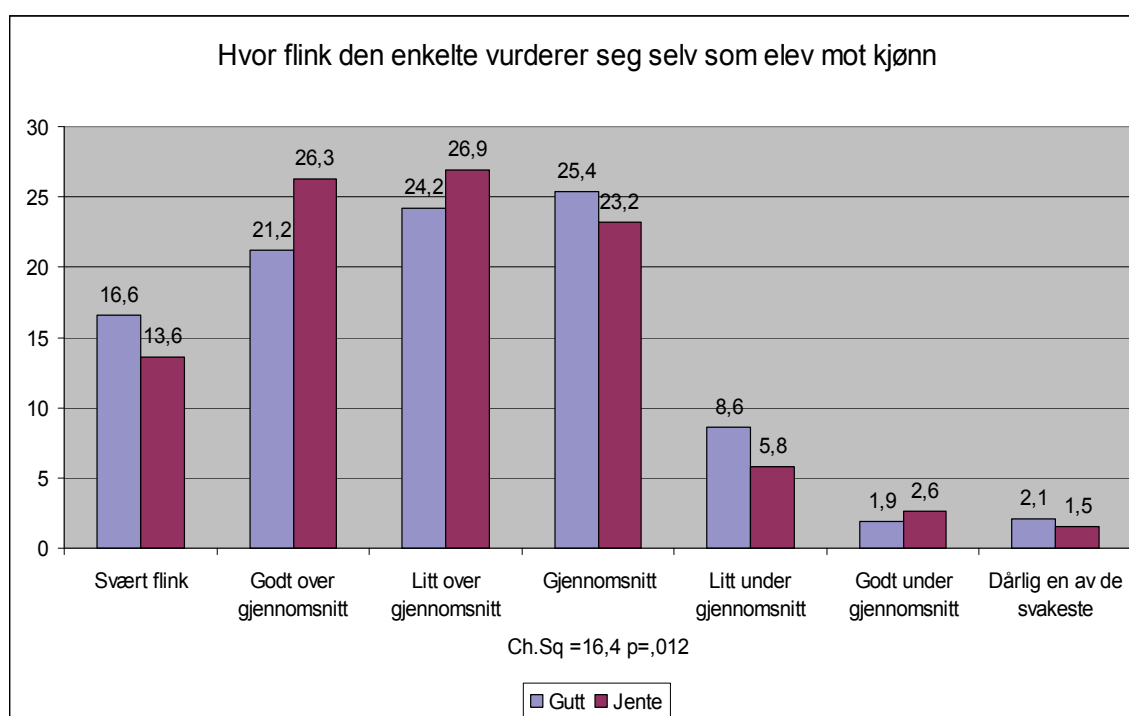


Det å ha vært i flere slike konflikter øker samtidig sjansene for å bruke alkohol. For hele utvalget øker verdien på samlemålet for alkoholbruk – fra 0,3 for de som ikke har vært i noen konflikter til 1,2 for de som både har skulka, vært i en voldsom krangel og blitt innkalt til rektor. Norske ungdommer følger langt på veg det samme mønsteret som det vi finner for hele utvalget. For unge med innvandrerbakgrunn er det slik at de som ikke har vært i noen konflikter har et meget lavt forbruk av alkohol. Derimot har de som har vært i alle disse tre konfliktene et meget høyt forbruk. Unge med

innvandrerbakgrunn som er utagerende på skolen, ser ut til å være en sårbar gruppe også i andre sammenhenger. De som har den ene av foreldrene født i Norge og den andre i et annet land passer ikke inn i det generelle mønsteret. Her finner vi at de som både har skulka skolen, vært i en voldsom krangel og blitt innkalt til rektor har en lav verdi på samlemålet for alkoholbruk. Den enkle forklaringen ligger i at dette er en liten gruppe på to personer.

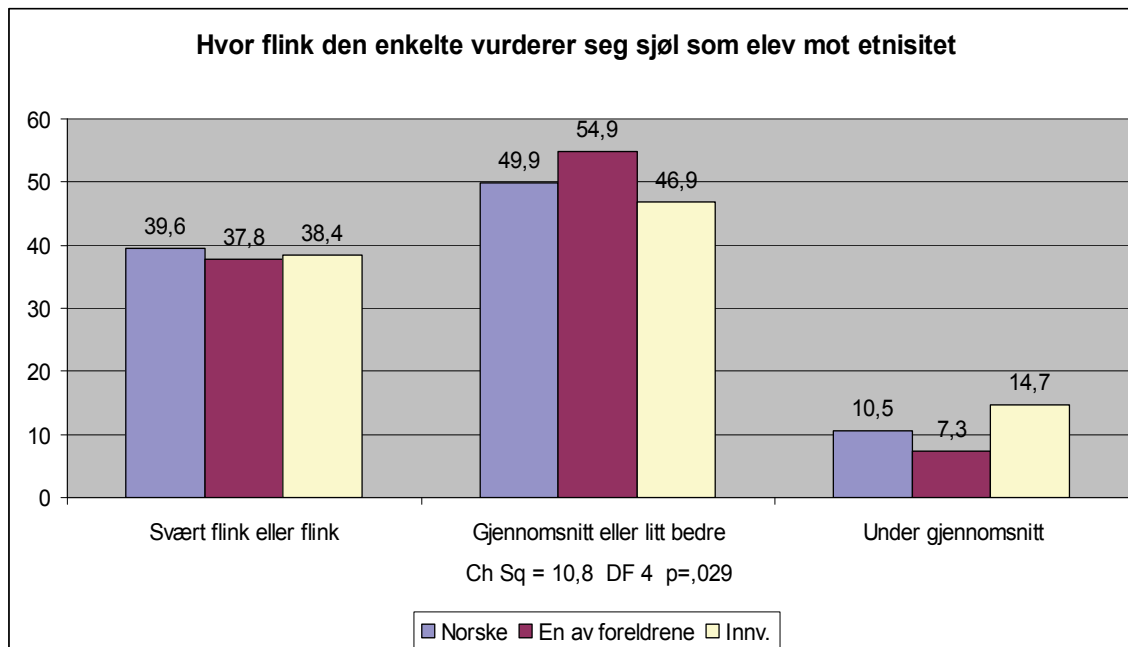
4.6 Vurdering av egenprestasjon

Hvilket bilde har den enkelte eleven av seg sjøl relatert til andre elever. Spørsmålet sier noe om «akademisk sjølbilde» og ikke mist sjøltillit i undervisningssituasjonen.



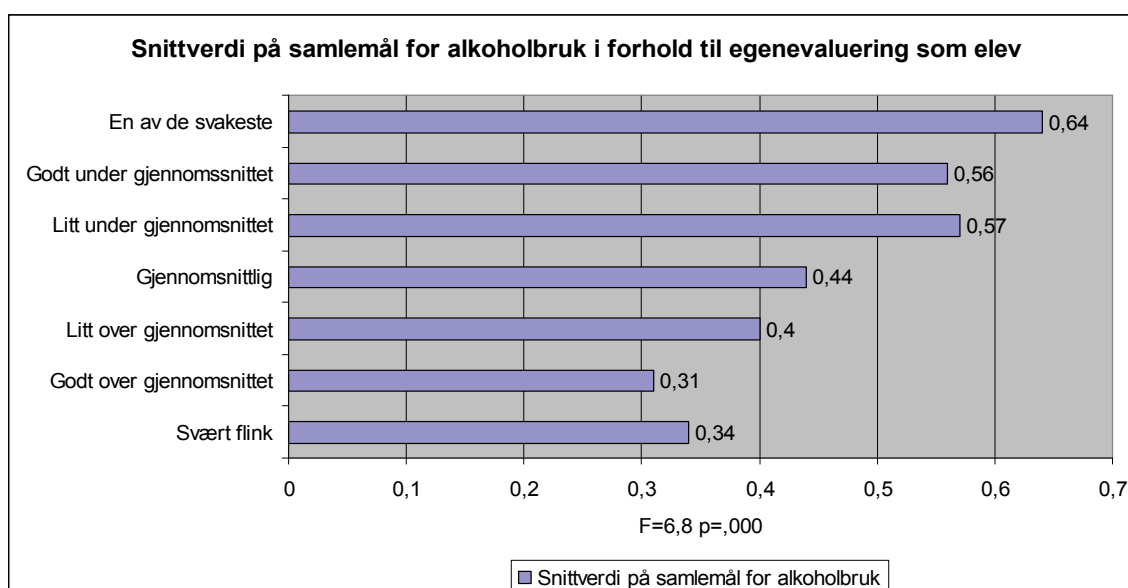
24,3 prosent vurderer seg som gjennomsnittlig, mens samla 63,4 prosent vurderer seg som litt eller mye over gjennomsnittet. Bare 11,3 prosent mener at de er dårligere enn gjennomsnittet. 16,6 prosent av guttene og 13,6 prosent av jentene mener de er svært flinke, mens 2,1 prosent av guttene og 1,5 prosent av jentene opplever seg som dårlig og en av de svakeste i klassen. Sjøl om flere gutter vurderer seg som svært flinke er det likevel flest jenter som ser på seg sjøl som over gjennomsnitt. Av jentene er det 66,8 prosent som vurderer seg over gjennomsnittet mot 61,0 prosent av guttene.

I den følgende figuren er «svært flink» og «godt over gjennomsnittet» slått sammen til en verdi. Tilsvarende er «gjennomsnittlig» og «litt over gjennomsnittet» slått sammen. Videre er «litt under gjennomsnittet», «godt under gjennomsnittet» og «dårlig», slått sammen. Hvordan er fordelingen ut fra etnisitet?



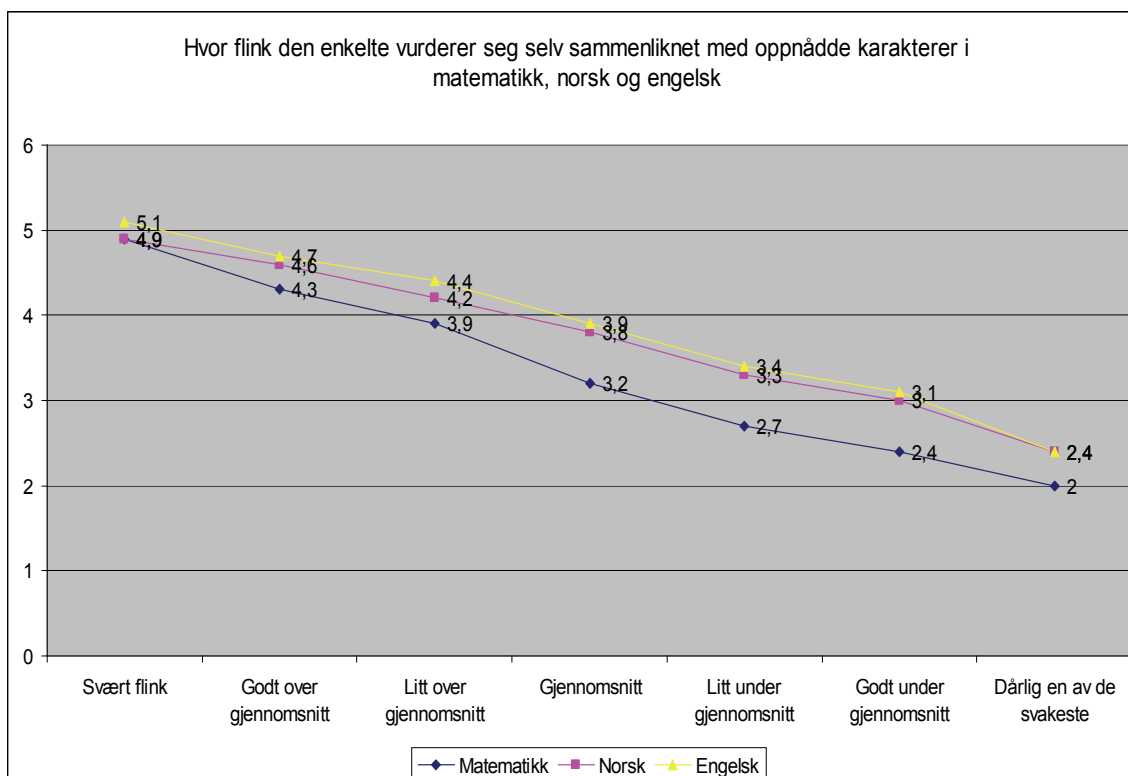
Flest av de som har den ene av foreldrene født i Norge og den andre i et annet land, oppfatter seg sjøl som gjennomsnittlig eller litt over. Noen flere i gruppa unge med innvandrerbakgrunn opplever seg som under gjennomsnittet. Det er små forskjeller i andel som mener at de er svært flinke eller flinke.

Hvordan korrelerer denne egenvurderingen med tendensen til å drikke alkohol?



Igjen er det tydelige utslag. De elevene med lavt akademisk sjølbilde drikker mest. Det å lykkes på skolen og finne seg vel til rette som elev, reduserer sjansene til å drikke alkohol.

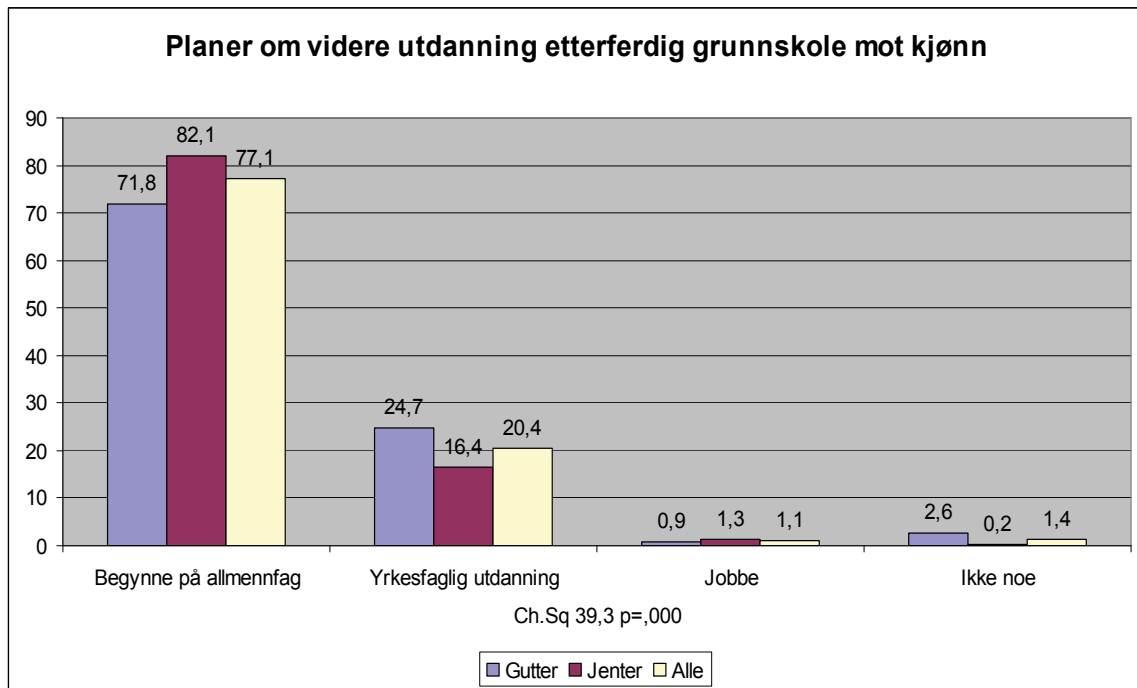
Til tross for at de unge åpenbart overvurderer sine skoleprestasjoner ligger det også harde realiteter til grunn. I den følgende figuren er oppnådde karakterer i matematikk, norsk og engelsk sammenliknet ut fra hvor flink den enkelte vurderer seg sjøl til å være.



De som mener at de er svært flinke har en gjennomsnittskarakter i matematikk, norsk og engelsk på rundt 5. Snittkarakterene for de elevene som regner seg som de dårligste er 2,0 i matematikk og 2,4 i norsk og engelsk.

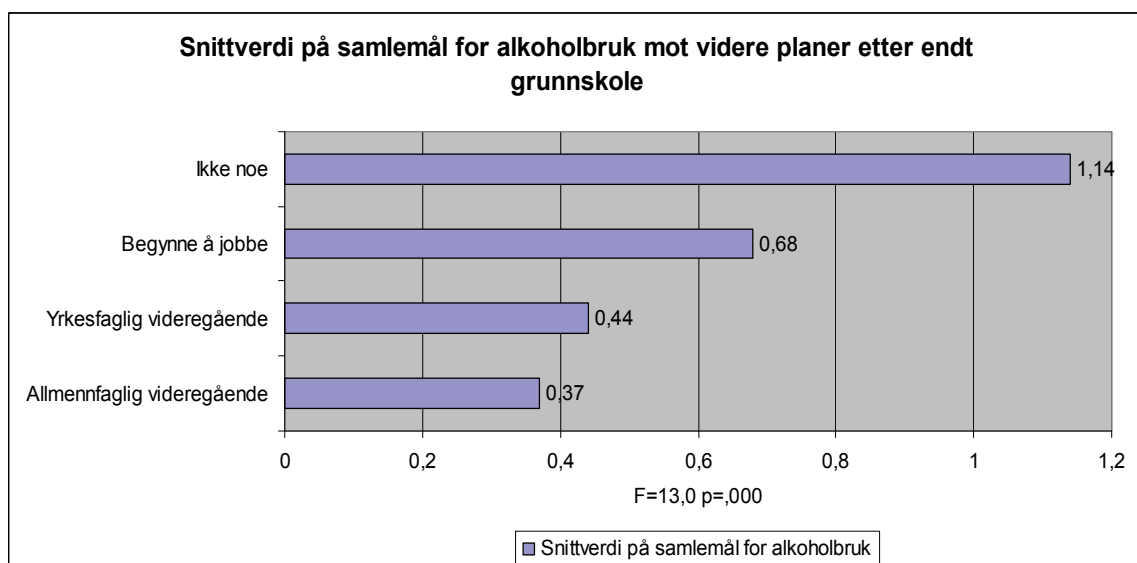
4.7 Videre utdanningsplaner

Elevene i denne undersøkelsen var på undersøkelsestidspunktet i avslutningsfasen av grunnskolen – siste semester på tiende klassetrinn. De er derfor i en situasjon der de må fatte beslutninger om videre utdanningsløp. Hvilke tanker gjorde de seg om videre utdanning?



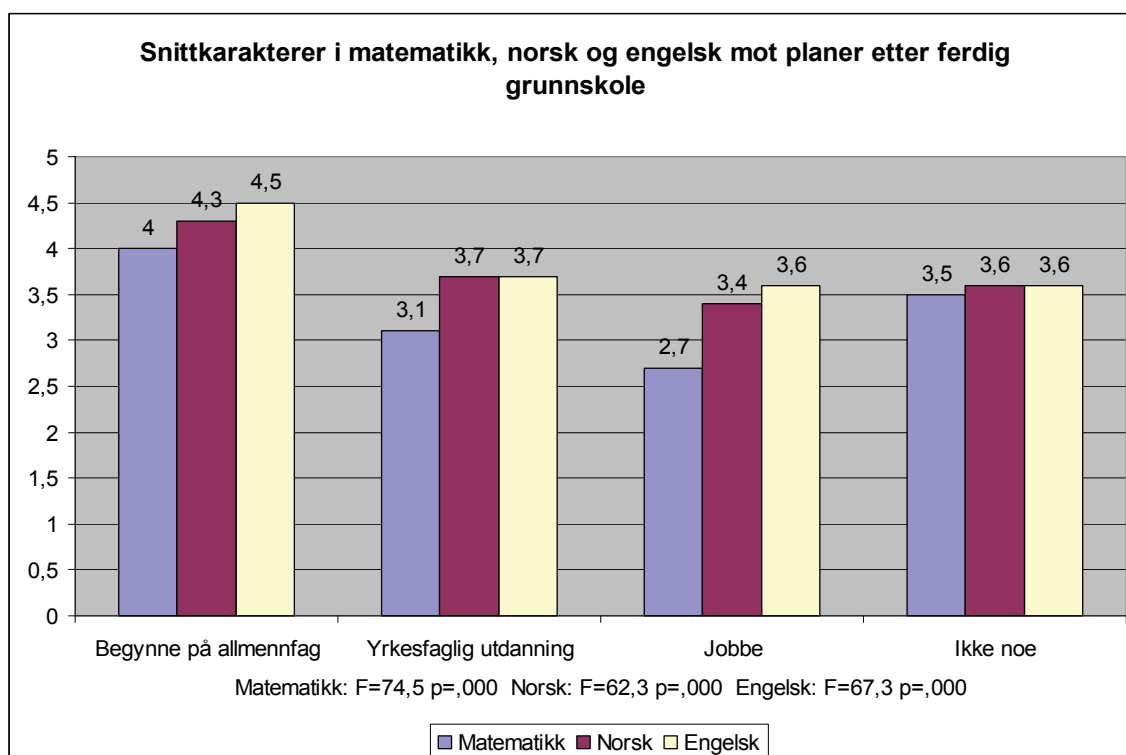
De aller fleste har planer om videre utdanning etter gjennomført grunnskole. Valget står mellom yrkesfaglig eller allmennfaglig utdanningsretning. 82,1 prosent av jentene mot 71,8 prosent av guttene peiler seg inn mot allmennfaglig videregående, mens 24,7 prosent av guttene mot 16,4 prosent av jentene vil på yrkesfag. Det innebærer at 3,5 prosent av guttene og 1,5 prosent av jentene har andre planer eller ingen planer.

I hvilken grad er det samband mellom videre utdanningsplaner og omfang av alkoholbruk blant de unge?

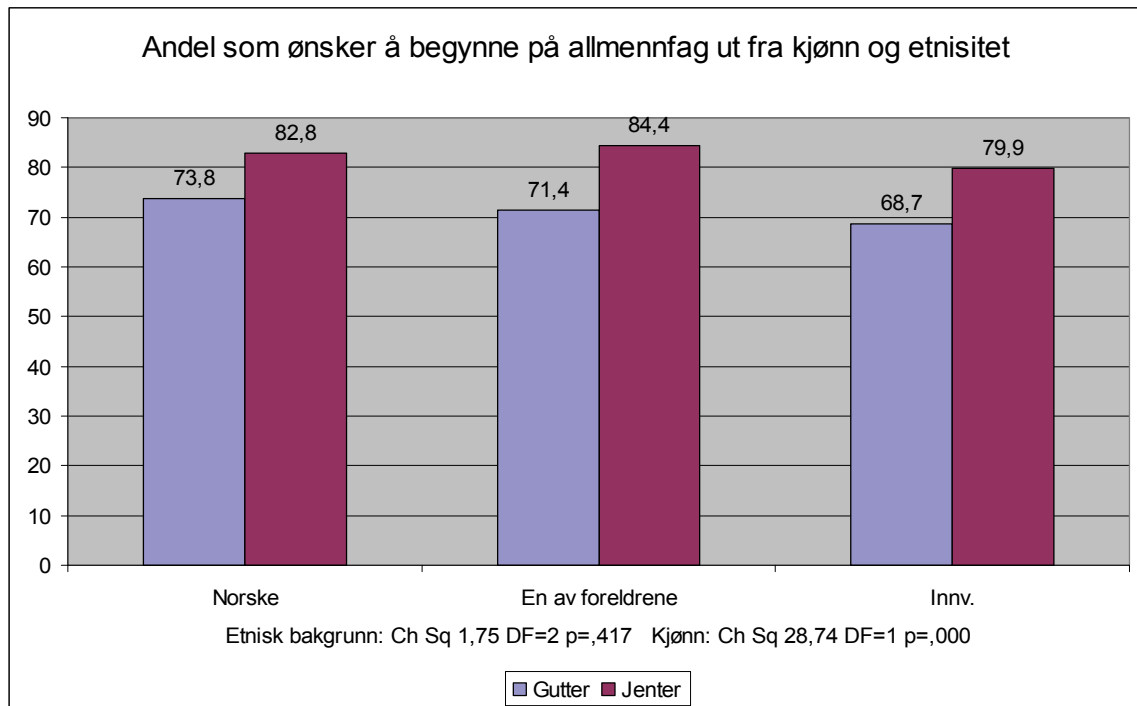


Utslagene er svært sterke og går i retning av at de unge som har utdanningsaspirasjoner drikker mindre. Minst drikker de som har satt seg som mål å begynne på allmennfaglig videregående. Spesielt den gruppa av unge som ikke har noen planer – verken om utdanning eller jobb – drikker mye. Disse ungdommene skårer tre ganger så høyt på samlemålet for alkoholbruk sammenliknet med de som vil begynne på allmennfag.

Valg av videre utdanningsløp henger i sterk grad sammen med karakterer.

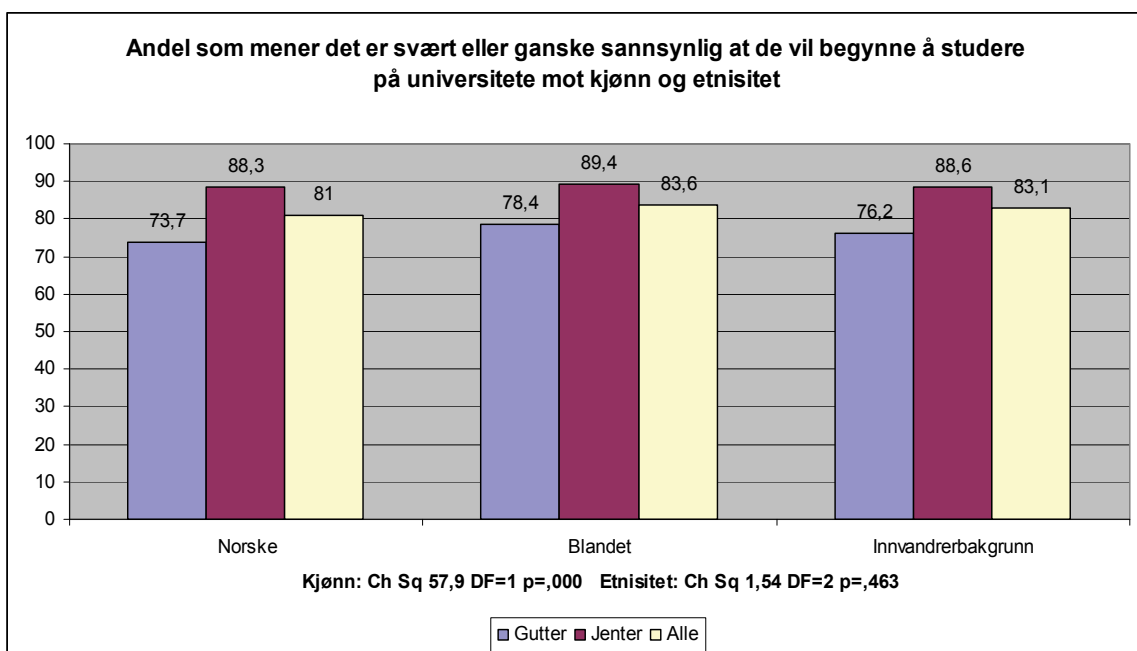


Det er tydelige forskjeller i retning av at de som velger allmennfag har bedre karakterer både i matematikk, norsk og engelsk. Karakter er altså et viktig kriterium for de valgene som gjøres. Derimot er det små forskjeller i karakterer mellom de som velger yrkesfaglig, de som ønsker å gå ut i jobb og de som ikke har noen planer verken om jobb eller videre utdanning.



Uansett etnisk bakgrunn er det klart flest jenter som ønsker seg videre på allmennfaglige studieretninger. Til tross for ulikheter i karakterer er det ingen signifikante forskjeller mellom ulike etniske grupper i andel som ønsker å begynne på allmennfag.

De unge har også fått spørsmål om: Hvor sannsynlig tror du det er at du vil begynne å studere på universitetet? Svaralternativene var: «svært sannsynlig», «ganske sannsynlig», «ganske usannsynlig» og «svært usannsynlig». Her er sett på andel som svarer «svært sannsynlig» og «ganske sannsynlig».



Gjennomgående har de unge svært høye utdanningsaspirasjoner. Mer enn 80 prosent mener det er «ganske sannsynlig» eller «svært sannsynlig» at de vil begynne å studere på universitetet. Spesielt er det jentene som har høye aspirasjoner. Mellom de ulike, etniske gruppene er det små eller ingen forskjeller. Derimot er det en klar tendens til at de som ser seg sjøl i et langvarig utdanningsløp, og trur det er sannsynlig at de vil komme til å begynne på universitetet, drikker mindre. Verdien på samlemålet for alkoholbruk er 0,38 for de som ser det som «svært sannsynlig» at de skal studere på universitetet. For de som ser på framtidige universitetsstudier som «svært usannsynlig» er verdien på samlemålet for alkoholbruk 0,57 ($F=4,3$, $DF=3$, $p=,005$).

4.8 Sammendrag skole

- Det er en sammenheng i retning av at de som får best karakterer i matematikk drikker mindre. Tilsvarende er det en tendens i retning av at de som får dårligst karakter i norsk og engelsk drikker mer.
- Det er en sterk og entydig tendens i retning av at unge som på et eller annet vis signaliserer misnøye, mistriivsel, konflikt, unnasluntring eller mistilpasning på skolen, drikker mer alkohol.
- Unge som er utagerende på skolen, og på ulike måter kommer i konflikter, som å havne i en voldsom krangel med en lærer, drikker klart mer.
- Ungdommer som ofte skulker skolen, som er borte fra skolen på grunn av sykdom eller av andre grunner, drikker mer enn andre ungdommer.
- Ungdommene som oppfatter seg selv som blant de minst flinke elevene drikker oftere enn andre.
- De unge som har bestemt seg for å gå på videregående skole drikker mindre enn de som vil begynne å jobbe etter ungdomsskolen, eller som ikke vet hva de vil gjøre.
- De som ser for seg at de vil ta høyere utdanning drikker mindre enn andre ungdommer.

5 Kulturelle koder og verdier

5.1 Ungdomskultur

I ungdomsåra skjer det en intens meningsproduksjon og utvikling og konsolidering av egen identitet. De unge står overfor nye utfordringer. Barndommens forestillingsverden, der far og mor var den store autoriteten, må omdefineres. Gamle sannheter må tenkes på nytt. Holdninger og verdier må omprøves.

Hvor ligger kildene og referanserammene til den meningsproduksjonen som skjer i ungdomsmiljøene? Løsrivingen fra foreldrene gjør at det skjer en omdefinering av roller og relasjoner. I hvilken grad tar venner og jamnaldrende foreldrenes og skolens plass som de viktige signalsenderne eller signifikante andre? Hvilken rolle spiller de moderne transnasjonale ungdomskulturene i de unges meningsdannelse? Dette er store spørsmål uten entydige svar.

Holdningene og verdiene til den enkelte unge signaliserer i større eller mindre grad avstand og konflikt i forhold til voksensamfunnet – og til det som er etablert og akseptert av de voksne. Det er vist at unge som har et godt forhold til skolen drikker mindre alkohol. Tilsvarende påvirker grad av nærhet, kommunikasjon, tillit og samhandling med foreldrene, de unges bruk av rusmidler. Spørsmålet blir om vi finner et tilsvarende mønster når perspektivet flyttes fra det nære og hverdagslige planet der opplevelser, inntrykk og erfaringer oppstår gjennom direkte personlig kontakt, til et mer prinsipielt, abstrakt og overordna nivå.

Ut fra de begrensningene og muligheter spørreskjemaet gir skal dette avsnittet drøfte noen temaer knytta til de unges verdier og holdninger. Det gjelder i hvilken grad unge har tillit til samfunnsinstitusjoner og om de lar sine handlinger styre av faste grenser og regler – eller mer opplever en følelse av meningsløshet der mye er tillatt. Videre undersøkes i hvilken grad de unge opplever et sosialt press fra andre unge og hvordan respekt, ære og status formes. Hva skal til for å oppnå respekt? Enda et tema som blir tatt opp er forholdet til religion. Hvilken rolle spiller religionen i de unges meningsdannelse, og hvordan påvirker religionen det daglige liv?

5.2 Tillit til samfunnsinstitusjoner

Mange av samfunnets ulike institusjoner virker både ved at de setter standarder, formidler verdier, utøver makt og autoritet og bidrar til å styrke samfunnets samhold. Det gjelder storting og regjering, men også politi, domstoler, helsevesen, den norske kirke og så videre. I hvilken grad har de unge tillit til og slutter opp om slike institusjoner og det de står for? Et spørsmål har følgende formulering: Hvor sterk tillit har du til følgende institusjoner eller instanser i samfunnet. Svaralternativa er «sterk tillit», «ganske mye tillit», «ganske lite tillit» og «svært liten tillit». Institusjonene det spørres etter er kirken, grunnskolen, rettsvesenet, politiet, stortinget, regjeringen, media, helsevesenet og fagforeninger.

I noen grad er det uklart hva et slikt spørsmål måler. På et overordna nivå gir svarene en indikasjon på hvor integrert den enkelte er i det norske samfunnet og hvor sterk tilliten til samfunnets bærende institusjoner er. Det er naturlig å tenke at moralske tilknytninger påvirker de unges valg når det gjelder bruk av alkohol. Samtidig vil svarene i varierende grad også være influert av personlige oppfatninger om hva disse ulike institusjonene står for. Det gjelder i høy grad for de institusjonene som er omstridt: som regjeringen og kirka. Det er rimelig å tenke at den som er mot regjeringens politikk, og som sympatiserer med andre partier enn de som inngår i regjeringen, samtidig har mindre tillit til regjeringen. Likevel er det fullt mulig å ha tillit til en regjering som øverste representant for landets og nasjonens interesser uten å være politisk sympatisør. Det samme gjelder for kirken. Kirken har et ansikt utad og står for noe som kan vekke tillit og respekt, eller avsky, uavhengig av om den enkelte er kristen, muslim eller ingen av delene. Andre av disse institusjonene er mer verdinøytrale i en slik kontekst. Det gjelder skole, rettsvesen, politi, storting, media og helsevesen.

Svaralternativene er «sterk tillit», «ganske mye tillit», «ganske lite tillit» og «svært liten tillit». Følgende tabell viser andel som har «sterk» eller «ganske mye» tillit til ulike samfunnsinstitusjoner:

Tabell 5.1: Tillit til ulike av samfunnets institusjoner kontrollert for kjønn. Andel som har «sterk tillit» eller «ganske mye tillit»:

	Gutter	Jenter	Alle	P=
Helsevesenet	75,6	81,1	78,4	,006
Politiet	65,4	76,0	70,8	,000
Rettsvesenet	61,6	70,8	66,3	,000
Grunnskolen	54,9	67,2	63,4	,001
Stortinget	54,0	64,6	59,4	,000
Fagforeninger	57,3	61,2	59,3	,109
Regjeringen	51,5	61,4	56,6	,000
Media	48,9	45,4	47,1	,152
Kirken	34,9	39,4	37,2	,054

Størst tillit har helsevesenet fulgt av politiet og rettsvesenet. Minst tillit har media og kirka. Mens 78,4 prosent oppgir at de har «sterk» eller «ganske mye» tillit til helsevesenet, er det bare 37,2 prosent som har «sterk» eller «ganske mye tillit til kirka». Tillit til kirka varierer sterkt ut fra religions-tilhørighet. Blant de som oppgir at de tilhører statskirka er det 54,3 prosent som har «sterk» eller «ganske mye» tillit til kirka. Tilsvarende tall for muslimer er 20,7 prosent og for de som ikke er med i noe trossamfunn 14,7 prosent. Storting og regjering kommer ikke spesielt godt ut. Likevel er det nesten 60 prosent som har tillit til stortinget mens 56,6 prosent har tillit til regjeringen. 59,3 prosent oppgir at de har «sterk» eller «ganske mye tillit» til fagforeninger». Tillitsforholdet mellom elevene og skolen er ikke alltid like godt. Blant de unge oppgir 63,4 prosent at de har tillit til grunnskolen. Det innebærer at 36,6 prosent har svart «ganske lite tillit» eller «svært liten tillit». 16,1 prosent har «svært liten tillit». Generelt er det jentene som har mest tillit til samfunnets ulike institusjoner. Det gjelder for alle institusjoner med unntak av fagforeninger der forskjellen ikke er signifikant.

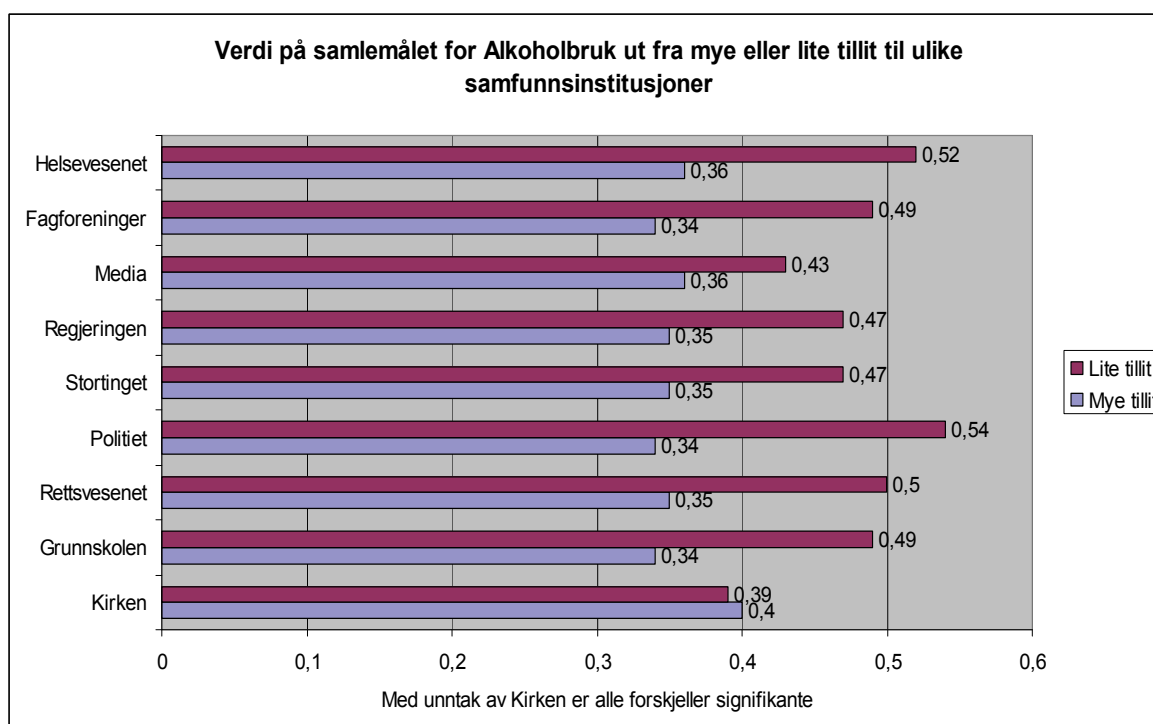
Hvilke forskjeller finner vi ut fra etnisitet?

Tabell 5.2: Tillit til ulike av samfunnets institusjoner kontrollert for etnisitet. Andel som har «sterk tillit» eller «ganske mye tillit»:

	Norske	En av foreldrene	Innv.	P=
Helsevesenet	81,7	72,4	73,0	,000
Politiet	73,0	67,2	66,5	,025
Rettsvesenet	68,5	62,5	60,1	,007
Grunnskolen	62,9	60,1	66,7	,238
Stortinget	61,3	56,9	54,9	,072
Fagforeninger	61,2	58,4	52,9	,020
Regjeringen	57,6	55,4	54,5	,546
Media	51,5	57,1	53,3	,281
Kirken	39,0	34,8	32,1	,042

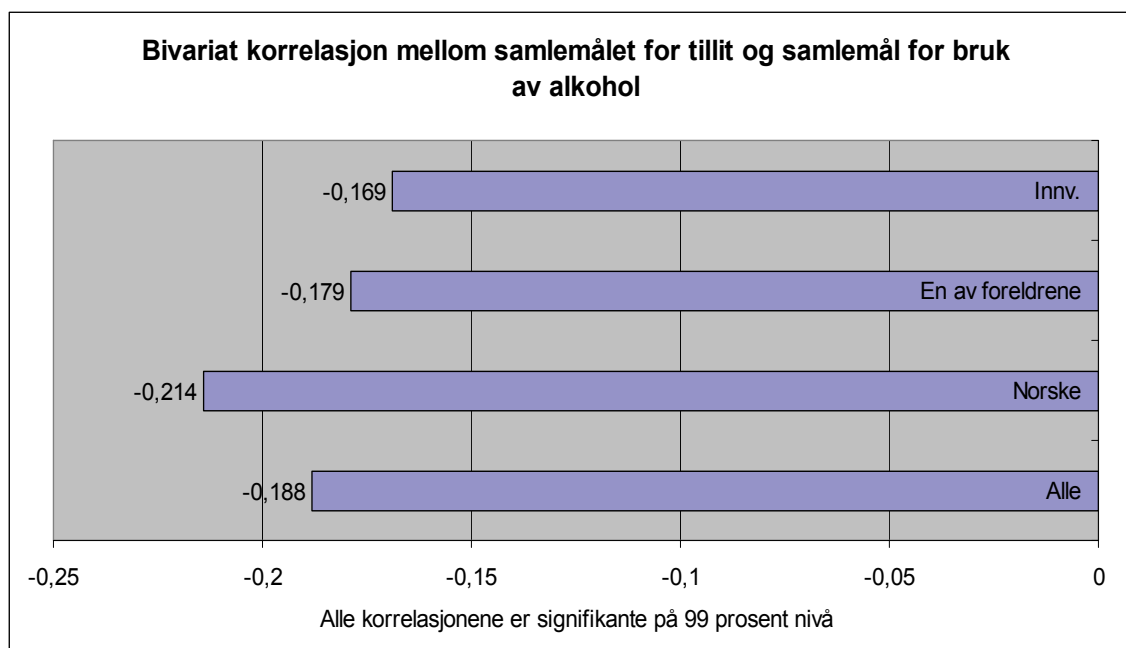
Gjennomgående er det små forskjeller. Generelt er det likevel slik at de norske har mest tillit til samfunnets ulike institusjoner mens unge med innvandrerbakgrunn har minst tillit. Det gjelder for helsevesenet, politiet, rettsvesenet og kirka. Når det gjelder grunnskolen, regjeringen, stortinget og media, er forskjellene ikke signifikante. Tendensen går likevel i retning av at unge med innvandrerbakgrunn har mest tillit til grunnskolen, de norske har mest tillit til stortinget, mens unge der den ene av foreldrene er født i et annet land, har mest tillit til media.

I hvilken grad samvarierer tillit til ulike av samfunnets institusjoner med bruk av alkohol?



Det er helt åpenbart at i hvilken grad de unge føler tilknytning til og har tillit til ulike samfunnsinstitusjoner, påvirker deres bruk av alkohol. Det gjelder uansett med unntak av kirka.

Med unntak av kirken som viser en annen fordelig med omsyn til å drikke alkohol, er det laget et samlemål for disse spørsmåla. Målet varierer fra 0 til 3 ut fra at mye tillit gir høy verdi. Følgende figur viser de bivarierte korrelasjonene relatert til samlemålet for bruk av alkohol.



Figurene viser at det er en tydelig sammenheng mellom tillit til samfunnsinstitusjoner og bruk av alkohol. De unge som drikker alkohol har statistisk sett mindre tillit til slike institusjoner enn de som ikke drikker. Spesielt er denne sammenheng sterk for de norske ungdommene.

5.3 Fravær av regler

I hvilken grad opplever de unge en følelse av usikkerhet, mangel på faste grenser og fravær av regler for egne handlinger? En mye brukt betegnelse for en slik tilstand er anomi. Begrepet refererer til en følelse av meningsløshet – at samfunnet mangler faste rammer og regler for hva som er tillatt. Begrepet har sitt utspring i Emil Durkheim og hans samfunnslære (Durkheim 1991, Østerberg 1974). Anomi refererer til prosesser både på makronivå og individnivå. Meget kort sier denne teorien at fraværet av konsistente og entydige

normer på makronivå gjør at individet får problemer med å forholde seg til et entydig sett av normer som setter rammer omkring egen livsførsel. Dermed blir både grensesetting, verdivalg og identitetsdannelse mer problematisk, mangetydig og utflytende.

Unge med innvandrebakgrunn har spesielle utfordringer i overgangen fra barn til å bli voksne (Øia 2003). De skal takle det å være ung ut fra en vestlig og norsk målestokk. Samtidig er de på veg inn i en kultur som er fremmed – i alle fall for foreldrene. De skal inn i et samfunn som til dels er svært forskjellig fra den kulturen og det samfunnet foreldrene vokste opp i. I dette møtet må de samtidig forholde seg til en betydelig grad av skepsis, til dels motvilje og usikkerhet fra de norske. Hva vil det si å forvalte ungdomstida med et slikt utgangspunkt? Dras innvandrerungdom mellom to kulturer eller mellom ulike sosiale miljøer, hver med sine sett av verdier, holdninger og normer, uten at de har klart fotfeste i noen leir? En slik situasjon innbyr til anomi og til særskilt sterke konflikter mellom generasjonene.

Er slike holdninger og opplevelser utbredt i ungdomsbefolkningen? Spørreskjemaet inneholder et batteri basert på Dean (1961). Det har følgende enkle utforming: «I hvilken grad er du enig eller uenig i følgende påstander?» Svaralternativa er «sterkt enig», «litt enig», «vet ikke», «litt uenig» og «sterkt uenig». Her er sett på andel som sier seg enig, det vil si de som svarer «sterkt enig» eller litt «enig».

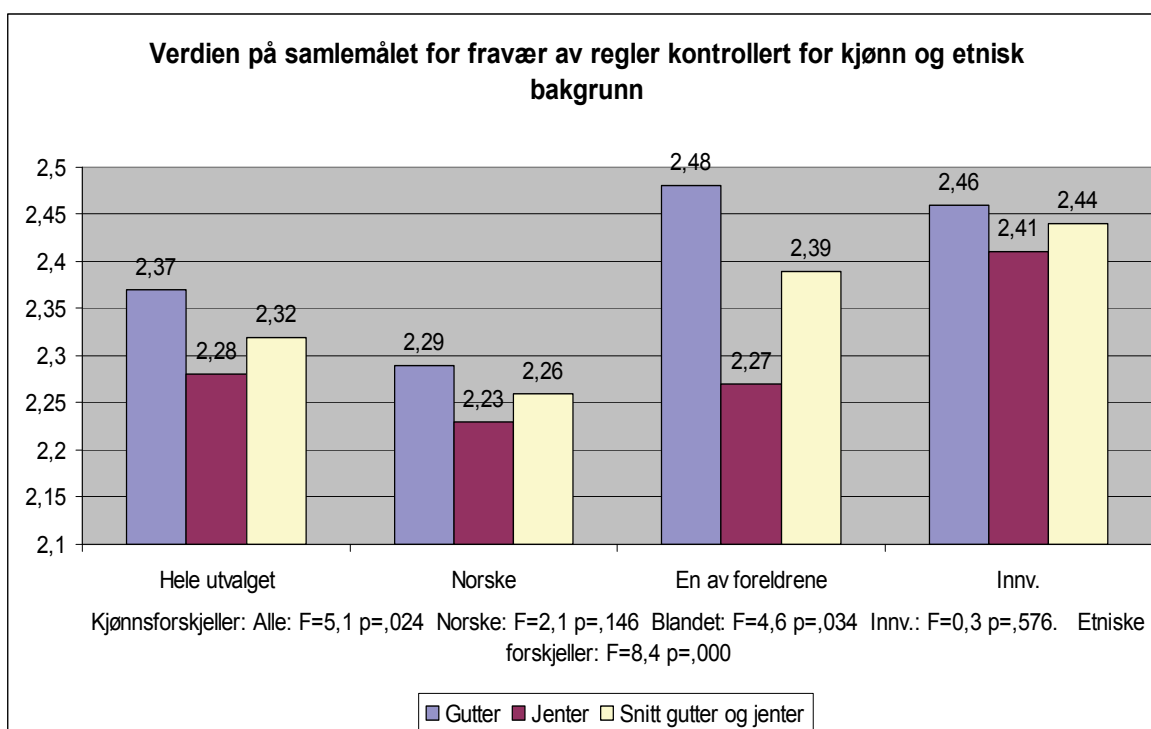
Tabell 5.3: Andel som sier seg «sterkt enig» eller litt «enig» i et sett med utsagn som skal måle fravær av faste regler for livsførsel kontrollert for kjønn:

Utsagn:	Gutter	Jenter	Alle	P=,
En kan bryte de fleste regler dersom de ikke passer	41,3	27,5	34,2	,000
Jeg følger de reglene som jeg ønsker å følge	47,5	45,9	46,7	,499
Når alt kommer til alt er det svært få absolutte regler i livet	42,8	38,8	40,5	,130
Det er vanskelig å stole på noe, fordi alt forandrer seg	41,1	48,6	45,0	,002
Ingen vet hva livet vil komme til å kreve	60,4	74,3	67,6	,000
En kan aldri være sikker på noe i livet	60,9	70,3	65,7	,000
Noen ganger er det nødvendig å bryte regler for å lykkes	59,8	56,5	58,1	,165
Å følge regler er ingen sikker veg til å lykkes	50,0	46,3	48,1	,120

Det står klart at for mange unge er leveregler og faste prinsipper for livet tøyelige begreper. Klart flest gutter, 41,3 prosent, har den meningen at regler

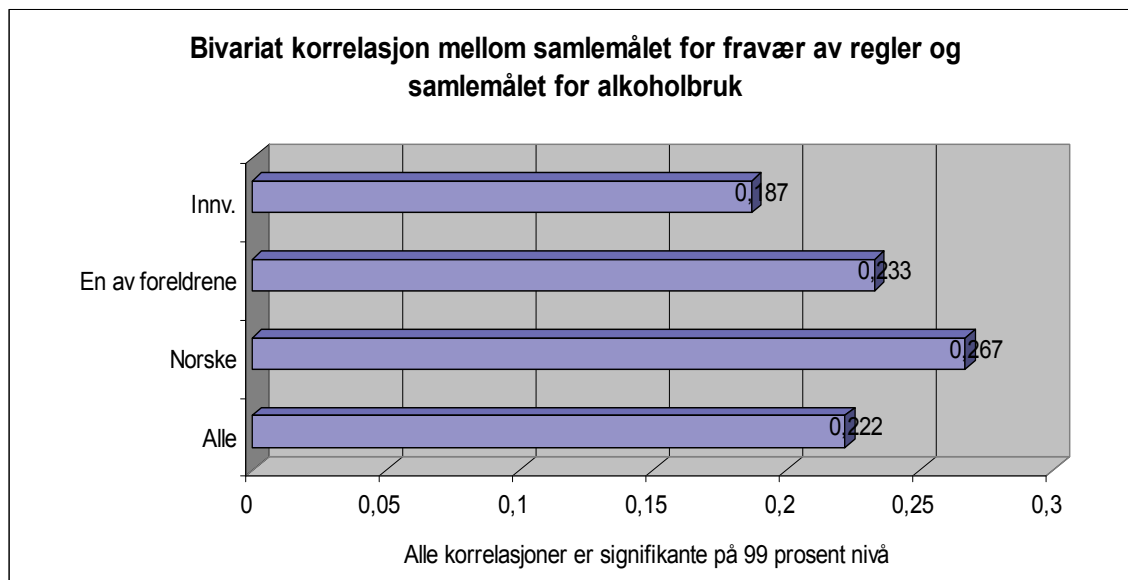
er til å brytes «dersom de ikke passer». Mange unge har et selektivt forhold til regler og hvordan de sjøl skal forholde seg. Hele 46,7 prosent svarer at de «følger de reglene» som de ønsker å følge. Tilsvarende er det 58,1 prosent som mener at det kan være nødvendig noen ganger å bryte regler «for å lykkes», mens 48,1 prosent er av den oppfatningen at det å følge regler ikke er noen sikker «veg til å lykkes». Fire av ti mener at det er «svært få absolutte regler i livet. Andre utsagn går mer på usikkerhet i forhold til omgivelser. 45,0 prosent, flest jenter, mener at «det er vanskelig å stole på noe, fordi alt forandrer seg». To av tre er «sterkt enig» eller «litt enig» i at en aldri kan «være sikker på noe i livet» og at «ingen vet hva livet vil komme til å kreve». Igjen er det flest jenter som har denne usikkerheten.

Disse åtte utsagna er omgjort til et samlemål for fravær av regler eller anomi. Målet varierer fra 0 til 4. 4 forutsetter at den enkelte er sterkt enig i alle utsagna om anomi, mens 0 innebærer at den enkelte er sterkt uenig i alle disse påstandene. Hvordan samvarierer samlemålet for anomi med kjønn og etnisk bakgrunn?



Samla er det noen flere gutter som skårer høyt på disse åtte utsagna om fravær av regler eller anomi. Forskjellene mellom gutter og jenter er likevel bare signifikant blant de unge som har en av foreldrene født i Norge og den

andre i et annet land. Det er tydelige etniske forskjeller. De norske skårer klart lavest mens unge med innvandrerbakgrunn skårer høyest. Følgende figur viser bivariante korrelasjoner mellom samlemålet for fravær av regler og samlemålet for alkoholbruk:



Samla i hele utvalget korrelerer målet for anomi bivariat (Pearsons korrelasjon = 0,222) med hvor mye alkohol den enkelte unge drikker. Sterkest er denne sammenhengen for de norske, og svakest for unge med innvandrerbakgrunn.

5.4 Status og respekt

Hvordan oppnår den enkelte status og respekt? Når må den enkelte ta affære for å opprettholde den respekten de har blant andre unge? Problemstillingen forteller om æreskoder og idealer blant de unge. Et spørsmål har følgende formulering: Hva mener du er viktig for å få respekt fra dine venner? Svaralternativa er: «øker respekten mye», «øker respekten litt», «har ingen betydning», «minsker respekten noe» og «minsker respekten mye».

Hvilke forskjeller er det mellom gutter og jenter?

Tabell 5.4: Hva den enkelte mener er viktig for å få respekt og anerkjennelse fra sine venner kontrollert for kjønn:

	Øker respekten mye eller litt		Har ingen betydning		Minsker respekten mye eller litt		P=
	Gutter	Jenter	Gutter	Jenter	Gutter	Jenter	
Å gjøre det godt på skolen	52,7	48,9	39,1	48,4	8,7	2,7	,000
Å gjøre det godt i idrett	67,0	46,5	29,1	51,3	3,9	2,2	,000
Å drikke alkohol	26,0	19,4	45,2	53,3	28,8	27,3	,001
Å røyke sigaretter	13,0	7,8	42,1	49,4	44,9	42,8	,000
Å røyke hasj eller cannabis	9,8	3,9	34,1	33,7	56,1	62,4	,000
Å ha et bra utseende	58,2	54,2	36,1	41,9	5,7	3,9	,017
Å være i opposisjon til voksne	24,8	19,5	57,7	62,5	17,5	18,0	,025
Å naske i butikker	11,1	3,7	36,3	31,2	52,6	65,1	,000

Noen av utsagna handler om verdier som står sentralt i voksensamfunnet – mens andre handler om verdier og handlinger i klar konflikt til voksensamfunnet. 50,7 prosent, litt fler gutter enn jenter mener det øker respekten blant venner å gjøre det godt på skolen. Enda fler, 56,5 prosent, 67,0 prosent av guttene mot 46,5 prosent av jentene, mener at det øker respekten å gjøre det godt i idrett. Det som veier aller tyngst er likevel å ha utseendet med seg. 56,1 prosent, litt flere gutter sammenliknet med jenter, mener at et bra utseende øker respekten fra «dine venner». De to tingene som reduserer respekten mest er «å røyke hasj eller cannabis» og «å naske i butikker». Rundt 59 prosent, og flest jenter, mener at slike aktiviteter reduserer respekten fra venner. Det gir heller ikke spesielt mye kreditt å røyke. 43,8 prosent, omtrent like mange gutter som jenter, mener at røyking reduserer respekten. 22,1 prosent mener det gir økt respekt å være i opposisjon til voksne. Omtrent like mange mener det gir redusert respekt å være i opposisjon til voksne.

Inntrykket av ungdomsgruppa som helhet er at en prestasjonsorientering og en skikkelighetskultur står sterkt. Å gjøre det godt på skolen blir sett på som en kilde til respekt fra jevnaldrende. Det er også verdt å merke seg at å drikke alkohol har klart høyere status blant ungdommer flest enn å røyke sigaretter eller å røyke hasj. Likevel er det et mindretall som mener det inngir respekt å drikke alkohol.

Finnes det her tydelige forskjeller ut fra etnisitet?

Tabell 5.5: Hva mener du er viktig for å få respekt fra dine venner kontrollert for etnisitet? Andel som mener at ulike former for atferd øker respekten:

Øker respekten:	Norske	En av foreldrene	Innv.	P=
Å gjøre det godt på skolen	47,4	47,7	61,9	,000
Å gjøre det godt i idrett	55,9	55,3	59,1	,505
Å drikke alkohol	25,0	24,4	15,2	,000
Å røyke sigaretter	9,4	12,9	10,8	,241
Å røyke hasj eller cannabis	5,5	7,5	10,8	,001
Å ha et bra utseende	57,6	59,2	50,8	,042
Å være i opposisjon til voksne	19,9	20,7	29,4	,000
Å naske i butikker	6,2	6,3	11,2	,005

Unge med innvandrerbakgrunn skiller seg ut i forhold både til de norske og til de som har den ene av foreldrene født i Norge og den andre i et annet land. Betydelig fler blant unge med innvandrerbakgrunn er av den oppfatningen at det å gjøre det godt på skolen, øker respekten blant venner. Samtidig er det flest med innvandrerbakgrunn som mener at det øker respekten å naske i butikker, å røyke hasj eller cannabis og å være i opposisjon til voksne. Flest blant de norske og blant de med den ene av foreldrene født i Norge, mener det øker respekten «fra dine venner» å drikke alkohol og å ha et bra utseende. Det er ingen forskjell ut fra etnisitet i hvilken grad de unge vektlegger betydningen av idrett eller av røyking.

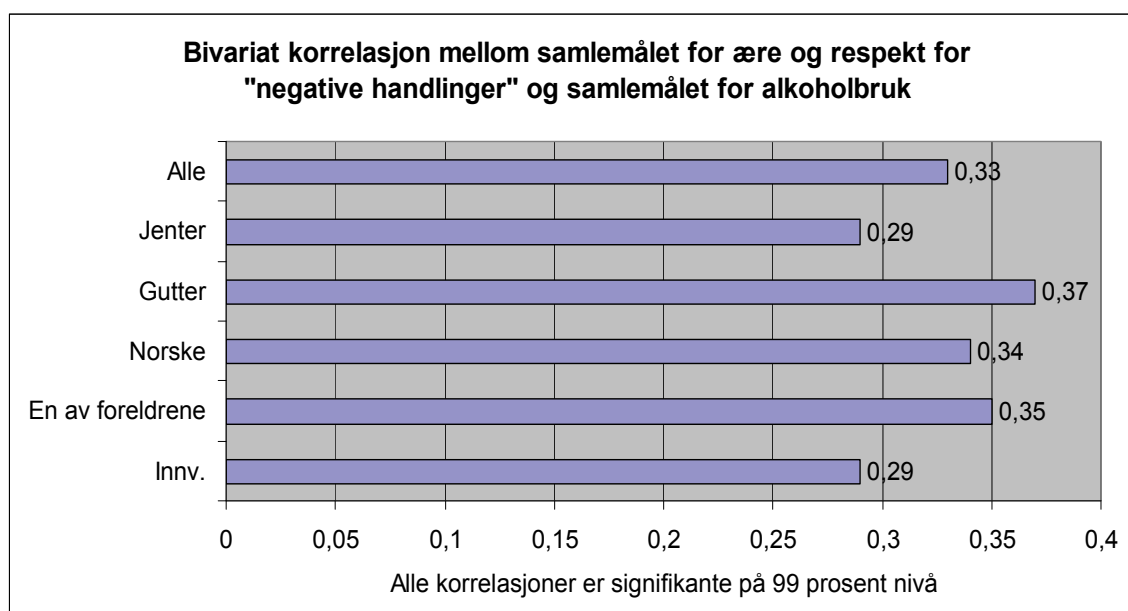
I hvilken grad samvarierer dette settet av verdier med tendensen til å drikke alkohol?

Tabell 5.6: Hva den enkelte mener er viktig for å få respekt fra sine venner, relatert til verdi på samlemålet for alkoholbruk:

	Øker respekten mye	Øker respekten litt	Har ingen betydning	Minsker respekten noe	Minsker respekten mye	P=
Å gjøre det godt på skolen	,29	,34	,44	,42	,82	,000
Å gjøre det godt i idrett	,33	,35	,45	,48	,57	,000
Å drikke alkohol	,88	,62	,45	,14	,07	,000
Å røyke sigaretter	,89	,63	,52	,31	,13	,000
Å røyke hasj eller cannabis	,62	,65	,49	,41	,28	,000
Å ha et bra utseende	,53	,44	,30	,20	,22	,000
Å være i opposisjon til voksne	,55	,46	,39	,32	,29	,000
Å naske i butikker	,78	,53	,46	,38	,31	,000

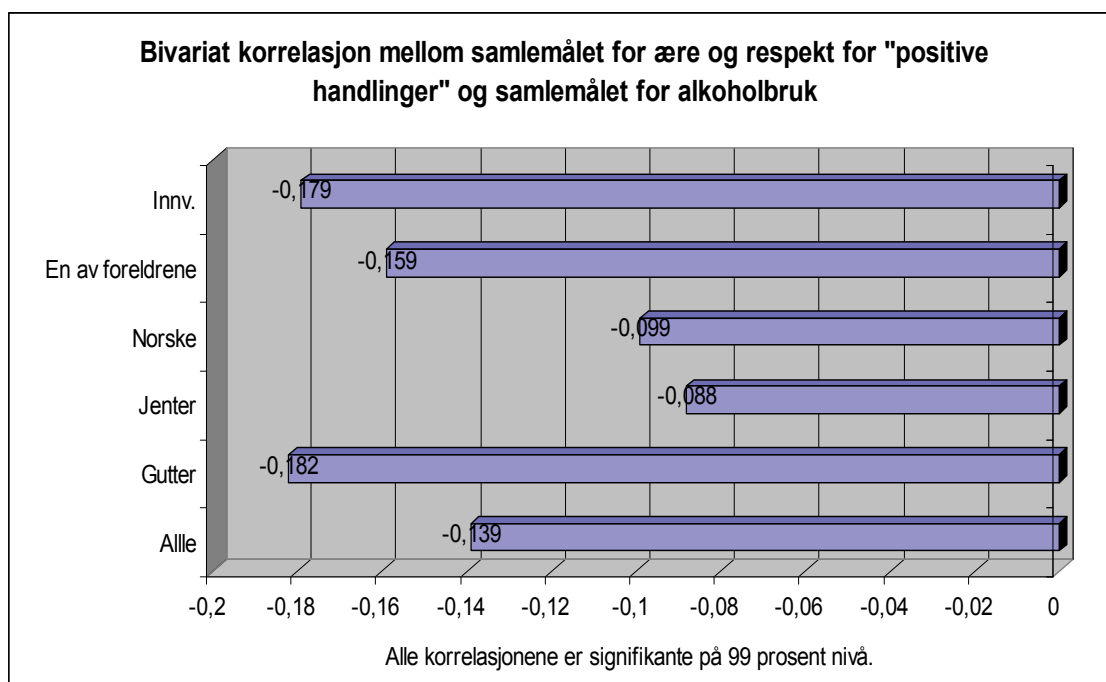
Disse underliggende verdidimensjonene samvarierer i stor grad med hvor mye og hvor ofte den enkelte drikker alkohol. To av utsagna støtter opp om sentrale verdier i voksensamfunnet: «å gjøre det godt på skolen» og «å gjøre det godt i idrett». De unge som framholder slike dyder som viktige verdier drikker mindre. Spesielt er det en klar sammenheng mellom å sette skolen høyt og å drikke lite. Ungdom som derimot beveger seg på kanten, eller som er i konflikt til voksensamfunnets verdier, drikker langt mer. Det gjelder slike fenomener som nasking, røyking, bruk av cannabis eller hasj og være i opposisjon til voksne. Ikke overraskende er det slik at de unge som mener at det å drikke alkohol gir økt status og respekt, også drikker mer. Litt overraskende er det at unge som legger stor vekt på å ha et bra utseende også drikker mer. De unge som derimot mener at det å ha et bra utseende minsker respekten, drikker lite.

Basert på faktoranalyse er fem av disse utsagna omgjort til et samlemål som viser i hvilken grad de unge gir respekt og anerkjennelse til aktiviteter og atferd som voksensamfunnet har et negativt forhold til. Det gjelder: å røyke sigaretter, å røyke hasj eller cannabis, å drikke alkohol, å være i opposisjon til voksne og å naske i butikker. Målet går fra 0 til 4 og er ordna slik at høy verdi gir mye respekt til disse aktivitetene.



For hele utvalget korrelerer målet (Pearsons korrelasjon ,330) med hvor mye alkohol den enkelte unge drikker. Sterkest er denne sammenhengen for gutter, og svakest for unge med innvandrerbakgrunn (Pearsons korrelasjon ,287).

Ut fra den samme faktoranalysen er to andre av disse utsagna slått sammen til et samlemål som viser i hvilken grad de unge gir respekt og anerkjennelse til aktiviteter og atferd som voksensamfunnet bifaller og støtter opp under. Det gjelder: å gjøre det godt på skolen og å gjøre det godt i idrett. Også dette målet går fra 0 til 4 og er ordna slik at høy verdi gir mye respekt til disse aktivitetene.



Hele utvalget gir en negativ korrelasjon mellom alkoholbruk og tilslutning til prestasjonsverdier som står sterkt i voksensamfunnet (Pearsons korrelasjon -,139). Sammenhengen er størst blant gutter og blant unge med innvandrerforeldre.

5.5 Gudstro

Religionen har tradisjonelt vært sett på som en viktig del av det limet som binder samfunnet sammen og som opprettholder normer, verdier, respekt og tradisjon. Kristendommen, og etter hvert den lutherske varianten, er del av en tusenårig norsk kulturarv og tradisjon. Innføringen av kristendommen i Norge var et monoteistisk prosjekt som handlet om etablering av en autoritet og en sannhet både på det religiøse og det verdslige området. Religionen var både en moralsk kraft og en politisk makt, som greip regulerende inn i individets handlinger og tenkesett. Gjennom innføringen av protestantismen blei

systemet ytterligere befestet. Framfor alt blei samfunnet mer hierarkisk og autoritært. Det var kongens og kirkas påbud som gjaldt. «Systemet var altså konsekvent bygget opp omkring autoritets- og opplæringsstrukturer, stabilitet og kontinuitet..» (Amundsen 1998:124).

Etter hvert har det norske samfunnet gjennomgått en sekularisering. Sjøl om den norske staten fremdeles holder seg med den protestantiske varianten av kristendommen som offisiell statsreligion, og sjøl om de aller fleste fremdeles er medlemmer av denne kirka, er den politiske makt kirka kan utøve over samfunnets individer sterkt begrensa.

I tillegg kommer at kirka har fått konkurranse. Mange unge unnlater å stå til konfirmasjon – eller de velger borgerlig eller humanistisk konfirmasjon. Mye tyder på at det skjer et skifte, eller i det minste tydelige endringer, når det gjelder folks holdninger til religiøse spørsmål. Ulike former for alternative livssyn blomstrer. Det kan være alt fra spådomskunster, spiritisme, astrologi, healing, synske personer, engler og sjelevandring. Med en lite dekkende fellesbetegnelse kalles disse formene gjerne for nyreligiøsitet. Gjennom innvandring og økt kontakt over landegrensar har nye religionsformer kommet til. Det gjelder i første rekke islam, men også en rekke andre religionsformer som hinduisme og buddhisme.

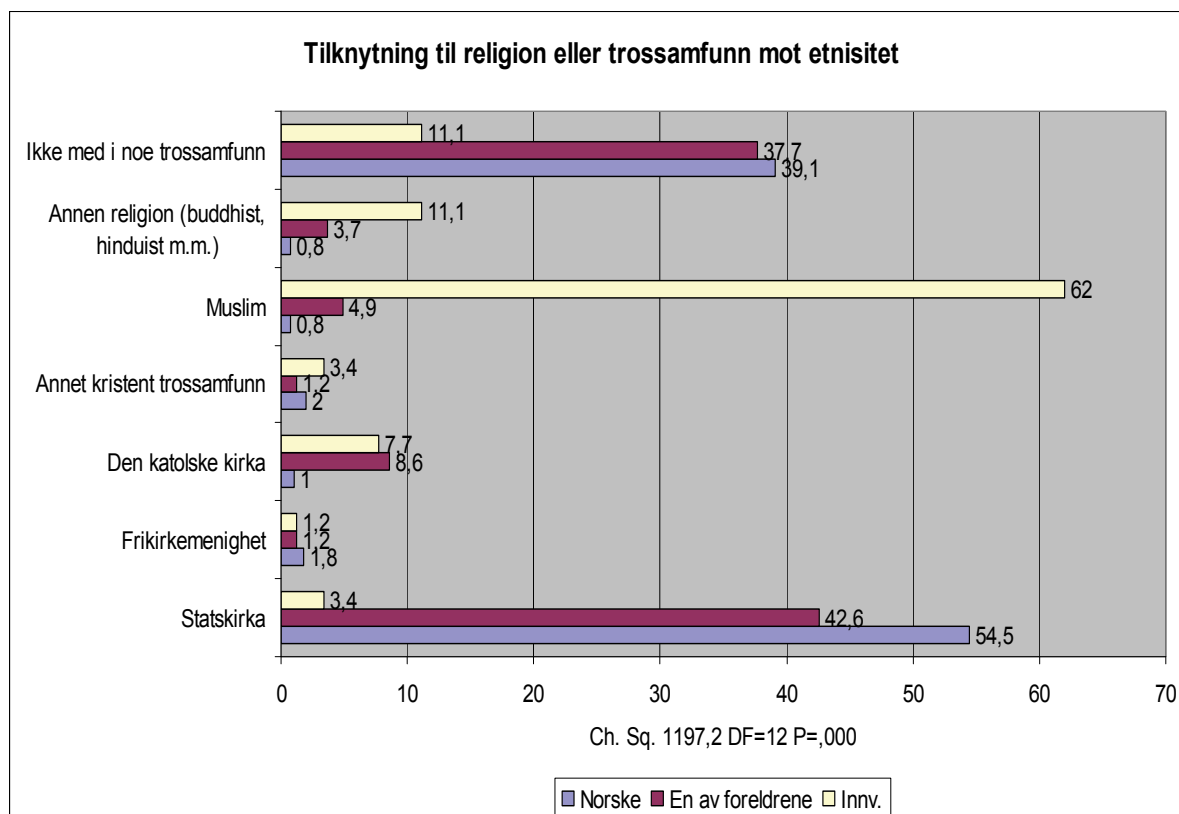
Dersom utbredt alkoholbruk midt i tenåra forteller om unge på drift, og i opposisjon og konflikt, er det nærliggende å tenke at religion er en av de dimensjonene som korrelerer negativt med alkoholbruk. Spørsmålet er i hvilken grad kirka og religionen fremdeles framstår som en moralsk autoritet. Helt konkret blir spørsmålet i denne sammenhengen om gudstro virker regulerende inn på de unges bruk av alkohol. Et av spørsmåla i spørreskjemaet omhandler hvilken religion eller trossamfunn den enkelte tilhører:

Tabell 5.7: Hvilken religion eller trossamfunn den enkelte tilhører:

	Gutter	Jenter	Alle
Statskirka	40,4	40,8	40,6
En frikirkemenighet	1,8	1,5	1,6
Den katolske kirka	3,7	3,5	3,6
Annet kristent trossamfunn	1,7	2,6	2,1
Jeg er muslim	15,2	16,8	16,0
Jeg tilhører annen religion (buddhist, hinduist m.m)	2,9	4,2	3,5
Jeg er ikke med i noe trossamfunn	34,3	30,7	32,5

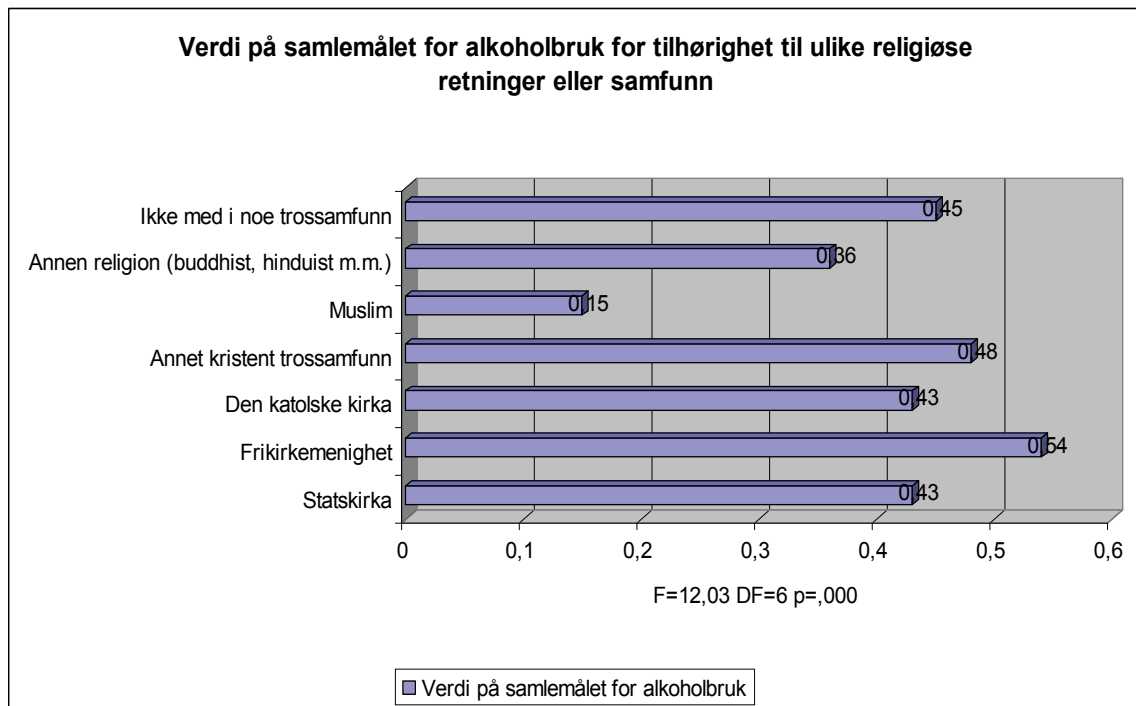
Ch. Sq. 6,7 DF=6 p=,349

Bare 40,6 prosent svarer at de tilhører statskirka. Mange som formelt står i statskirka oppfatter likevel ikke at de er med i noe trossamfunn. Det kan stilles spørsmål ved i hvilken grad kirka framtrer som et trossamfunn, og i hvilken grad den er en institusjon på linje med politiet eller helsevesenet. 32,5 prosent svarer at de ikke er med i noe trossamfunn, mens 16 prosent er muslimer. Andre varianter har bare liten oppslutning. Det er ingen forskjeller mellom gutter og jenter.



Blant norske ungdommer svarer 39,1 prosent at de ikke er «med i noe trossamfunn» mens 54,5 prosent oppgir at de er med i statskirka. Av de med innvandrerbakgrunn er det hele 62 prosent som oppgir at de er muslimer, mens 11,1 prosent svarer «annen religion». 8,6 prosent av de som har den ene av foreldrene født i Norge og den andre i et annet land, er medlem av den katolske kirka. Tilsvarende tall for de med innvandrerbakgrunn er 7,7 prosent.

Hvilken sammenheng er det mellom tilknytning til trossamfunn og alkoholbruk?



Det er langt fra slik at de unge som svarer at de ikke tilhører noe religiøst samfunn eller retning, drikker mer enn andre. Tilsynelatende drikker unge som er med i frikirkemenigheter mest. Disse unge drikker likevel ikke signifikant mer enn unge som er med i andre religiøse samfunn. Unntaket er muslimsk ungdom som skiller seg ut gjennom lite bruk av alkohol. Den islamske religionsformen praktiserer måtehold eller totalavhold når det gjelder alkohol. Det er tydelig at mange muslimske ungdommer etterlever et slikt påbud.

5.6 Overbevisningens styrke

I spørreskjemaet er det et batteri av utsagn som er ment å måle grad av eller styrken i religiøs tilknytning. Svaralternativa er «passer svært dårlig», «passer ganske dårlig», «passer ganske bra» og «passer svært bra».

Tabell 5.8: Et sett med utsagn om religiøs tilknytning. Andel som svarer «passer ganske bra» og «passer svært bra» mot kjønn:

	Gutter	Jenter	Alle	P=
Jeg tror på Gud	42,0	48,7	45,4	,004
Min tro er viktig for meg	35,8	40,6	38,3	,038
Jeg ber regelmessig til Gud	24,5	24,1	24,3	,830
Jeg leser regelmessig i religiøse skrifter	17,5	14,5	15,9	,091
Jeg går regelmessig på religiøse møter	18,7	13,9	16,3	,006
Jeg deltar regelmessig i andre religiøse aktiviteter enn bare møter	17,8	15,1	16,4	,129
Jeg er sikker på å få hjelp fra Gud om jeg trenger det	32,3	34,2	33,3	,383
Jeg har søkt hjelp fra Gud når jeg har trengt det	34,7	40,5	37,7	,012
Mine beste venner er religiøse	30,4	33,5	32,0	,158
De fleste av mine bekjente er religiøse	33,3	35,0	34,2	,456
Min mor er religiøs	37,7	37,8	37,8	,981
Min far er religiøs	33,1	32,1	32,6	,649

45,4 prosent av de unge mener at det «passer ganske bra» eller «passer svært bra» at de tror på gud. Av disse er det flest jenter. Noen færre, 38,3 prosent, svarer at «min tro er viktig for meg» – igjen er det flest jenter. 24,3 prosent ber regelmessig til gud, mens rundt 16 prosent leser regelmessig i religiøse skrifter eller går regelmessig på religiøse møter. Hver tredje unge er «sikker på å få hjelp fra Gud om jeg trenger det» mens 37,7 prosent har søkt hjelp fra Gud.

Fire spørsmål handler om de sosiale omgivelsenes forhold til gud. 32 prosent mener at de fleste av vennene er religiøse, og et tilsvarende antall, 34,2 prosent, svarer at «de fleste av mine bekjente er religiøse». 37,8 prosent er av den mening at mor er religiøs, mens 32,1 prosent mener at far er religiøs.

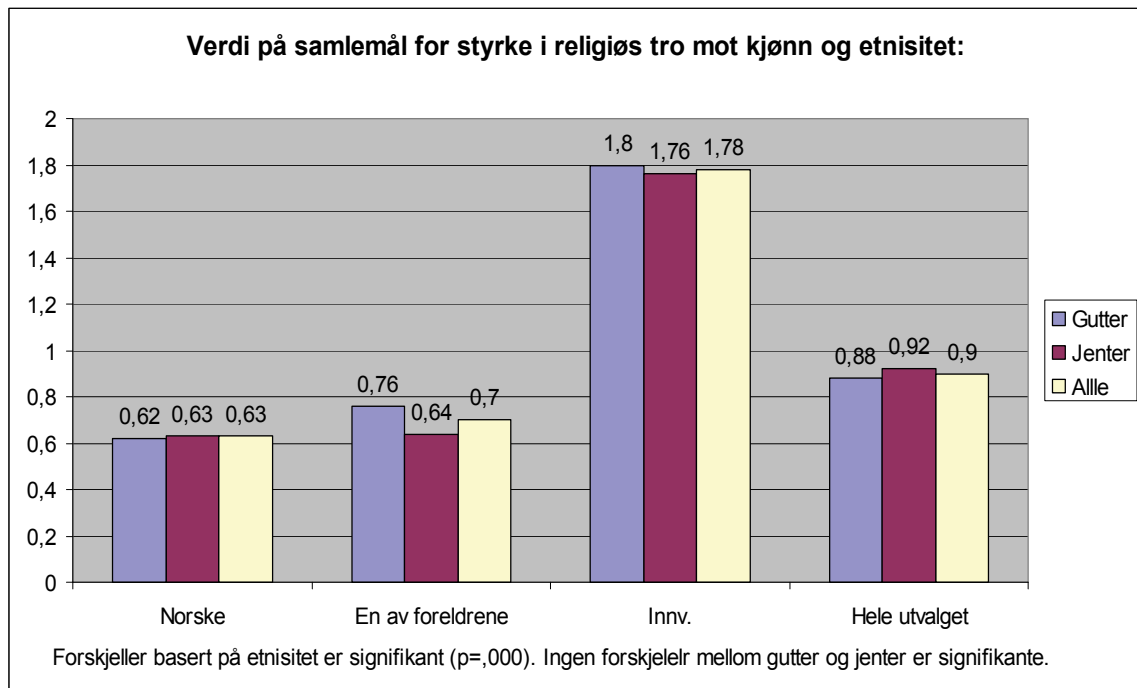
Hvilket samband er det mellom styrken i religiøs tilknytning og etnisk bakgrunn? Igjen er det sett på andel som svarer «passer ganske bra» og «passer svært bra».

Tabell 5.9: Et sett med utsagn om religiøs tilknytning. Andel som svarer «passer ganske bra» og «passer svært bra» mot kjønn:

	Norske	En av foreldrene	Innv.	P=
Jeg tror på Gud	35,7	33,2	78,9	,000
Min tro er viktig for meg	26,9	26,8	76,0	,000
Jeg ber regelmessig til Gud	14,0	15,8	57,1	,000
Jeg leser regelmessig i religiøse skrifter	6,4	8,5	46,2	,000
Jeg går regelmessig på religiøse møter	8,0	14,1	41,1	,000
Jeg deltar regelmessig i andre religiøse aktiviteter enn bare møter	9,4	14,1	37,6	,000
Jeg er sikker på å få hjelp fra Gud om jeg trenger det	21,8	21,0	71,8	,000
Jeg har søkt hjelp fra Gud når jeg har trengt det	26,9	28,3	73,2	,000
Mine beste venner er religiøse	22,9	26,1	61,6	,000
De fleste av mine bekjente er religiøse	23,6	26,2	68,6	,000
Min mor er religiøs	24,9	33,8	76,6	,000
Min far er religiøs	20,5	29,2	69,2	,000

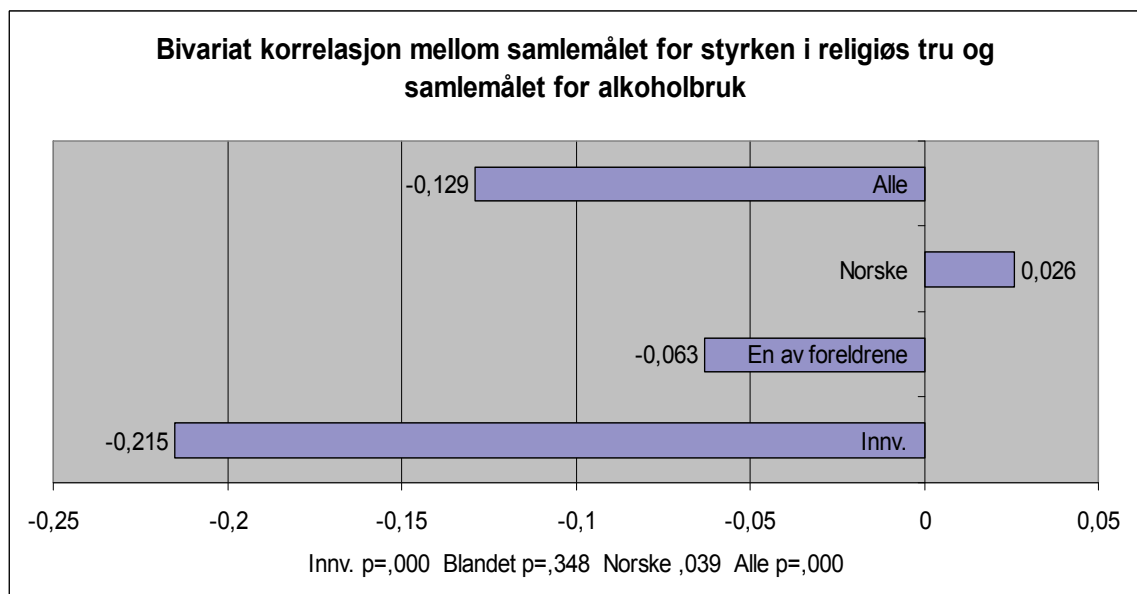
Forskjellene er dramatiske. Vi står overfor en til dels sterkt religiøs innvandrerbefolkning mot en etnisk norsk majoritet med et lukket forhold til religiøse spørsmål. De med en av foreldrene født i Norge og den andre i et annet land skiller seg lite fra de norske. Mens 14 prosent av de norske ber regelmessig til gud, gjelder det for 57,1 prosent av de med innvandrerbakgrunn. Tilsvarende oppfatter 24,9 prosent av de norske mot 76,6 prosent av de med innvandrerbakgrunn at mor er religiøs. Hele vegen er forskjellene signifikante på 99,9 prosent nivå.

På grunnlag av de åtte første av disse utsagna er det laget et samlemål for religiøs styrke. De fire siste er utelatt fordi de ikke handler om individets, men de sosiale omgivelsenes forhold til gud. Samlemålet går fra 0 til 3. Følgende figur viser fordeling ut fra kjønn og etnisitet:



Figuren bekrefter det vi visste. Det er store forskjeller ut fra etnisk bakgrunn i hvor mye den enkelte tror på gud. Unge med innvandrerbakgrunn tror i mye større grad. Mellom de norske, og de som har den ene av foreldrene født i Norge og den andre i et annet land, er det bare mindre forskjeller. Det er heller ingen signifikante forskjeller ut fra kjønn.

I hvilken grad påvirker styrken i gudstro den enkeltes tendens til å drikke alkohol?



I innvandrer miljøene er det en tydelig og signifikant sammenheng i retning av at sterk grad av religiøsitet reduserer sjansene for å drikke alkohol (Pearsons korrelasjon $-,215$). Derimot er det bare små eller ingen slike sammenhenger, verken for de norske eller for de som har den ene av foreldrene født i et annet land. Når unge med innvandrerbakgrunn framviser et slikt mønster kan forklaringen ligge i gruppas brokete sammensetning av ulike nasjonaliteter. Her finnes alt fra vestlige europeere til strengt praktiserende muslimer. Muslimer drikker mindre og de har en sterkere religiøs overbevisning sammenliknet med vestlig eller norsk ungdom. Den negative korrelasjonen mellom alkoholbruk og styrken i den religiøse overbevisninger behøver derfor ikke å fange opp annet enn at det er forskjeller mellom ulike grupper av innvandrere.

5.7 Sammendrag kulturelle koder og verdier

- Unge som sier de har tillit til ulike samfunnsinstitusjoner, som politi, rettsvesen, grunnskolen, helsevesenet og stortinget, drikker mindre enn andre ungdommer. Denne sammenhengen gjelder ikke for kirka.
- Unge som mener at leveregler og faste prinsipper for atferd er tøyelige begreper, eller som setter få faste grenser og regler for egne handlinger, drikker mer.
- På spørsmål om hva som er viktig for å få respekt fra venner er det å gjøre det godt på skolen, være flink i idrett og å ha et bra utseende de grunnene flest oppgir som viktige. Litt flere enn halvparten oppgir dette som viktig.
- Litt flere enn 20 prosent mener at det å drikke alkohol øker respekten blant jevnaldrende. 28 prosent mener det å drikke minsker respekten. De resterende mener drikking ikke har noe å si for respekten blant jevnaldrende.
- Unge som gir respekt og anerkjennelse til aktiviteter og atferd som voksensamfunnet har et negativt forhold til, drikker mer. Det gjelder fenomener som røyking, nasking i butikker eller å være i opposisjon til voksne.
- Unge som gir respekt og anerkjennelse til aktiviteter og atferd som voksensamfunnet har et positivt forhold til – som idrett og å gjøre det godt på skolen – drikker mindre.

- 40,6 prosent svarer at de tilhører statskirka mens 32,5 prosent mener at de ikke tilhører noe trossamfunn. 16 prosent er muslimer. Å være muslim reduserer sjansene for å drikke.
- Styrken i den religiøse overbevisningen og det å praktisere religiøse leveregler påvirker drikkemønsteret på ulike måter i ulike etniske grupper. Sterk grad av religiøsitet reduserer sjansene for å drikke alkohol blant unge med innvandrerbakgrunn. Derimot er det bare små eller ingen slike sammenhenger for resten av ungdomsgruppa.

6 Fritid, venner og jamnaldermiljø

6.1 Jamnaldermiljøet

Jamnaldermiljøet, venner og fritid er ikke geografisk avgrensa på samme måte som skolen og hjem. Samvær med jamnaldrende skjer både på skolen, når de unge treffes hjemme hos hverandre, ute på veger og gater eller andre steder. Best kan jamnaldermiljøet knyttes til et begrep om fritid. De unges fritid foregår i større eller mindre grad på avstand fra voksne. Å ha venner markerer at han eller hun er godtatt og akseptert av de andre jamnaldrende. Samtidig tilbyr vennenettverket fellesskap, identitet og tilhørighet. En rekke forskere og teoretikere har argumentert for at en vesentlig del av sosialiseringen eller dannelsesprosessen i vestlige moderne samfunn foregår utafor voksenstyrte arenaer (Bronfenbrenner 1973, Parsons 1965, Piaget 1973).

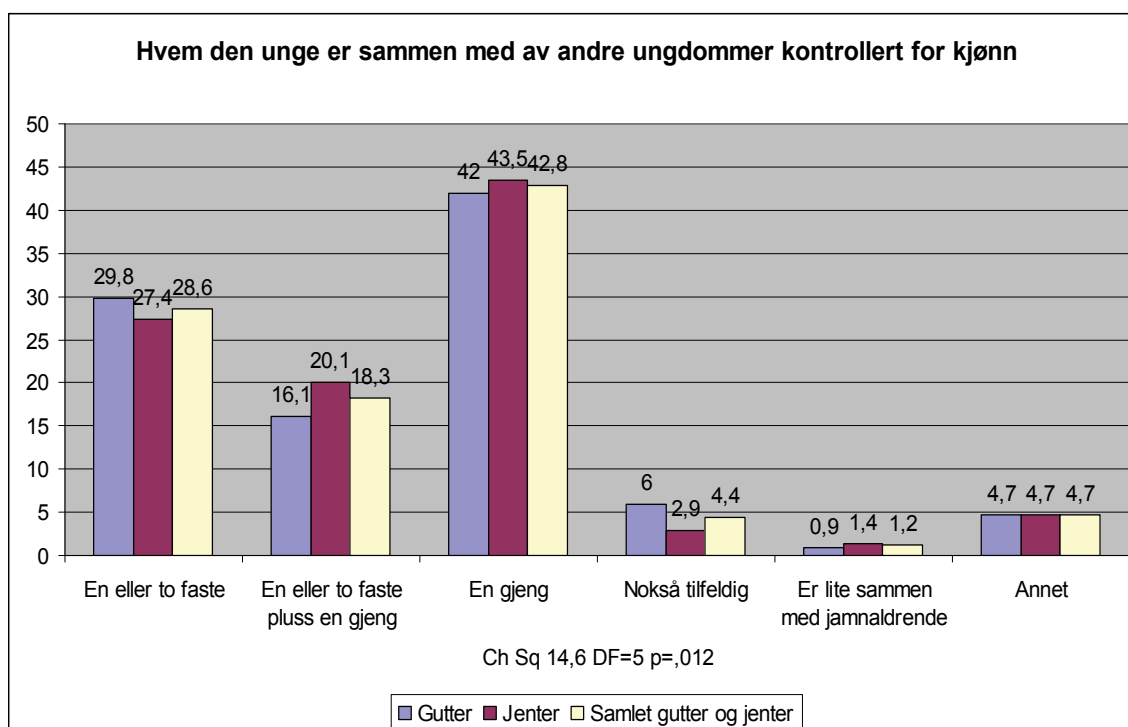
Sett i et langt perspektiv har utviklingen gått i retning av at ulike sentrale arenaer i større grad er skilt fra hverandre. Det gjelder skole, arbeid, fritid, hjem og familie. En slik utvikling kan ha problematiske sider knytta til at barn og unge har vanskeligere for å leve seg inn i sine framtidige roller som voksne gjennom egen arbeidsdeltaking og gjennom daglig nærhet til voksne rollemodeller.

Gjengen er beskrevet som den typisk ungdommelige samværsformen – i sterk kontrast til hvordan voksent samvær foregår. Den klassiske beskrivelsen av gjengen er gitt av Thrasher (1936). Ofte blir gjenger identifisert med kriminalitet og andre negative trekk. Hauge (1968, 2004) skildrer ungdomskriminaliteten som et typisk gjengfenomen. Lien og Haaland (1998) har dokumentert at enkelte gjenger i Oslo er ekstremt voldelige. Parsons (1965) gir et mer tvetydig bilde. Han beskriver kameratgruppa eller vennegjengen som en treningsarena, der de unge prøver ut meninger og eksperimenterer med roller.

6.2 Samvær med venner

Hvem er de unge sammen med? Det kan handle om de to som dyrker sin gjensidige fortrolighet og er bestevenner, et kjærestepar, kameratgruppa, klikken eller gjengen. For ensomme unge uten fast forankring i et vennemiljø av jamnaldrende, er enheten den enkelte selv. Det er ikke nødvendigvis slik at dyaden er nær og varm, mens gjengen er overfladisk. Dyaden kan bestå av «to frustrerte som finner hverandre i gjensidig skuffelse fordi de ikke får innpass i den mest populære gjengen» (Øia 1994:26). Gjenger kan romme nære og fortrolige relasjoner.

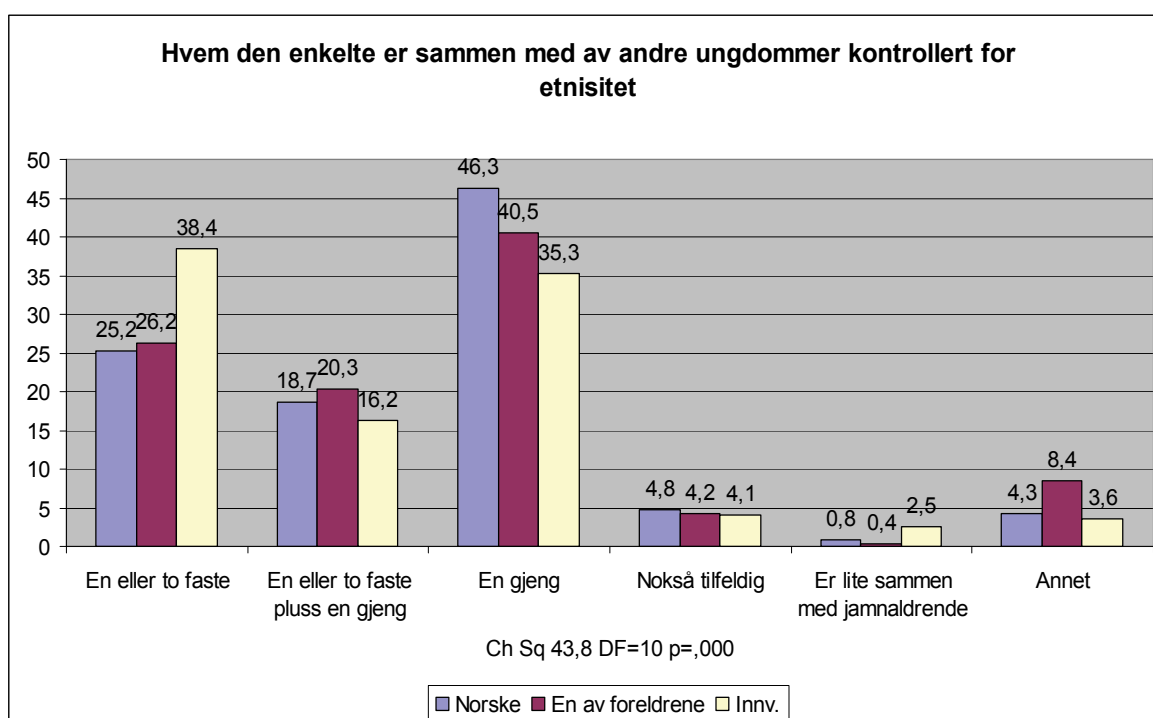
Hvor langt strekker vennskapet seg? Et spørsmål har følgende formulering. Når du er sammen med venner eller kamerater, er du da som oftest sammen med? Svaralternativa er: «en eller to faste», «en eller to faste som ofte er med i en gjeng med ungdommer», «en gjeng som holder sammen», «nokså tilfeldig hvem jeg treffer på», «er ikke så ofte sammen med jevnaldrende» og «annet».



Den gjengse forestillingen om at jentene oftere opptrer i dyader og guttene oftere i gjenger holder ikke. Det er ingen tydelige kjønnsforskjeller i vennskapsmønster slik det er spurt etter her. Både for gutter og jenter er det mest vanlig å være med i en gjeng. Det gjelder for 42,8 prosent av de unge.

Ikke uventa er det bare noen få som sjelden er sammen med jevnaldrende, og nokså få oppgir at det er tilfeldig hvem de tilbringer fritida sammen med. Dette kan være ungdommer som har vanskelig for å få venner, som er utstøtt eller frakoblet ungdomsfellesskapet. Det kan også være unge som oppfatter seg som mer voksen, annerledes eller som mer søkende enn de andre i jevnaldergruppa. Selv om problemene til unge som mangler venner, kan være vanskelig å oppdage – de bråker ikke nødvendigvis på skolen, er lite til bry og påkaller seg kanskje liten oppmerksomhet – kan dette være utsatte ungdommer. De amerikanske forskerne Parker og Asher konkluderer etter en gjennomgang av en rekke forskningsresultater på området med at det er en sammenheng mellom mangel på vennsrelasjoner og mange problemer senere i livet (Parker og Asher 1987).

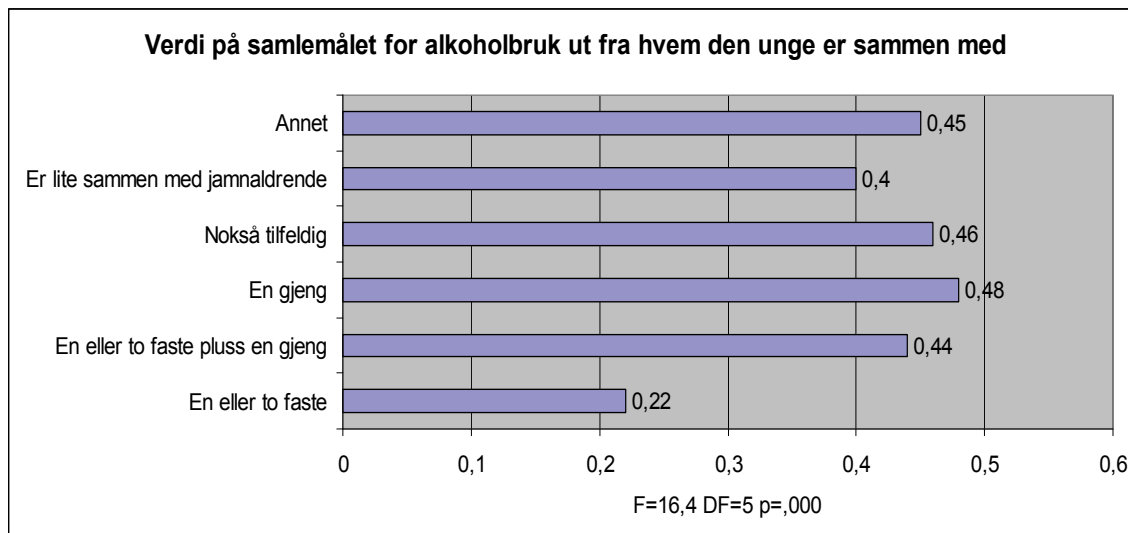
Finner vi tydelige forskjeller ut fra etnisitet?



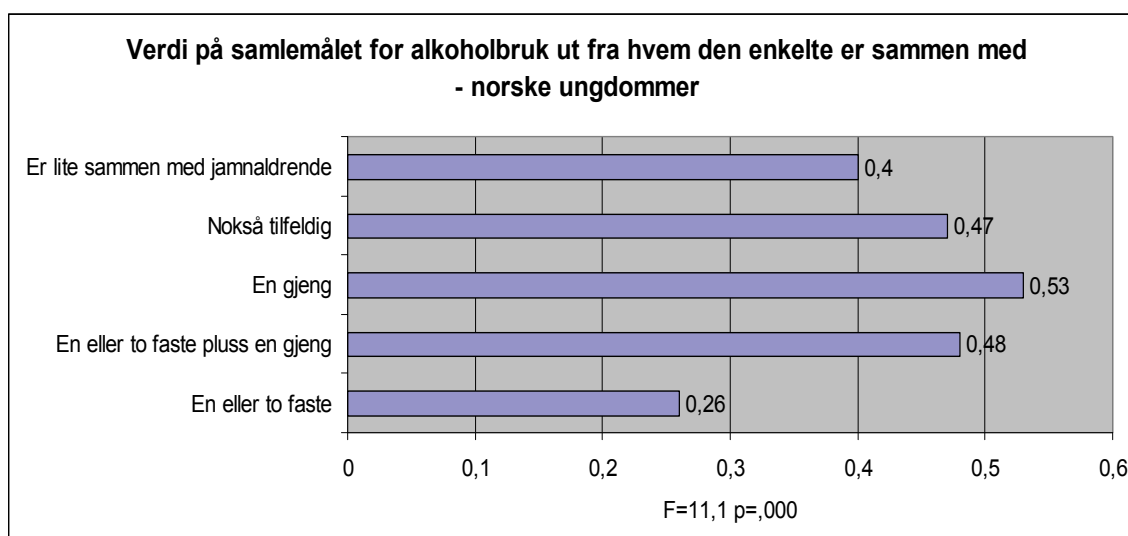
Unge med innvandrerbakgrunn er mest sammen med en eller to faste. 38,4 prosent av de unge med innvandrerbakgrunn er oftest sammen med en eller to faste, mot 25,2 prosent av de med to norskfødte foreldre. Tilsvarende er det flest av de norske som oppgir at de er med i en gjeng av ungdommer. Det gjelder for 46,3 prosent av de norske, 40,5 prosent av de som har den ene av foreldrene født i Norge og den andre i et annet land og 35,3 prosent blant unge med innvandrerbakgrunn. Disse tallene gir ingen støtte til en

oppfatning om at unge med innvandrerbakgrunn i særskilt grad inngår i ulike gjenger.

Hvilke sammenhenger er det mellom hvem den unge er sammen med og hvor mye den enkelte drikker?

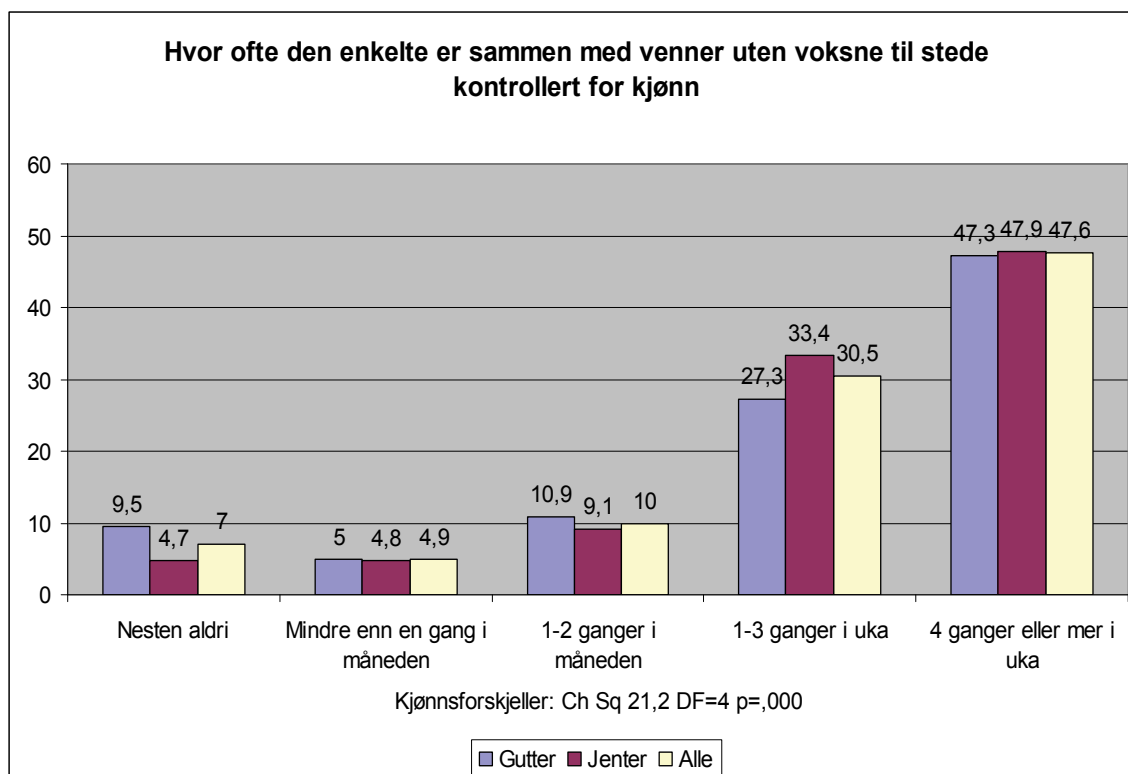


De som drikker mest er unge som er med i en gjeng. Likevel er det små forskjeller uavhengig av hvem man er sammen med. Til dette er det ett unntak. De som er sammen med «en eller to faste» drikker mye mindre alkohol. Likevel ligger det her et problem i tolkingen. Unge med innvandrerbakgrunn drikker minst. Samtidig er det mest vanlig at denne gruppa er sammen med «en eller to faste». For å kontrollere for dette viser derfor neste figur den samme fordelingen – men denne gangen bare for de norske.



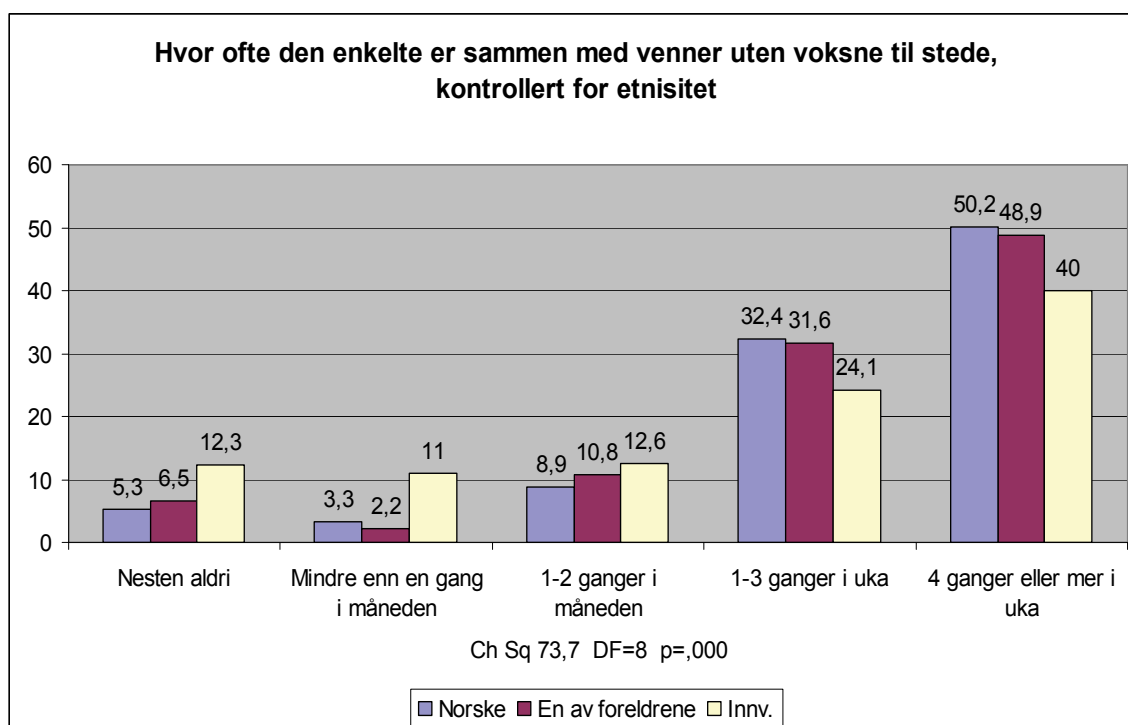
Også for de norske ungdommene holder denne sammenhengen seg. Det ser ut til at et samværsmønster som inkluderer mange i en gjeng, hører sammen med økt sannsynlighet for alkoholbruk.

Et annet spørsmål går direkte på hvor mye den enkelte er sammen med venner. Det er formulert på følgende måte: Hvor ofte er du «sammen med venner uten at voksne er til stede»?



Det er ganske mange ensomme unge i betydningen at det går lang tid mellom hver gang de er sammen med jamnaldrende uten at det er voksne til stede. 7,0 prosent svarer at de «nesten aldri» er sammen med «venner uten voksne til stede», mens 4,9 prosent er sammen med jamnaldrende «mindre enn en gang i måneden». Det store flertallet, 78,1 prosent, er sammen med jamnaldrende minst en gang i uka. Forskjellene mellom gutter og jenter er ikke stor. Likevel er det en tydelig og signifikant tendens til at det er flest ensomme gutter.

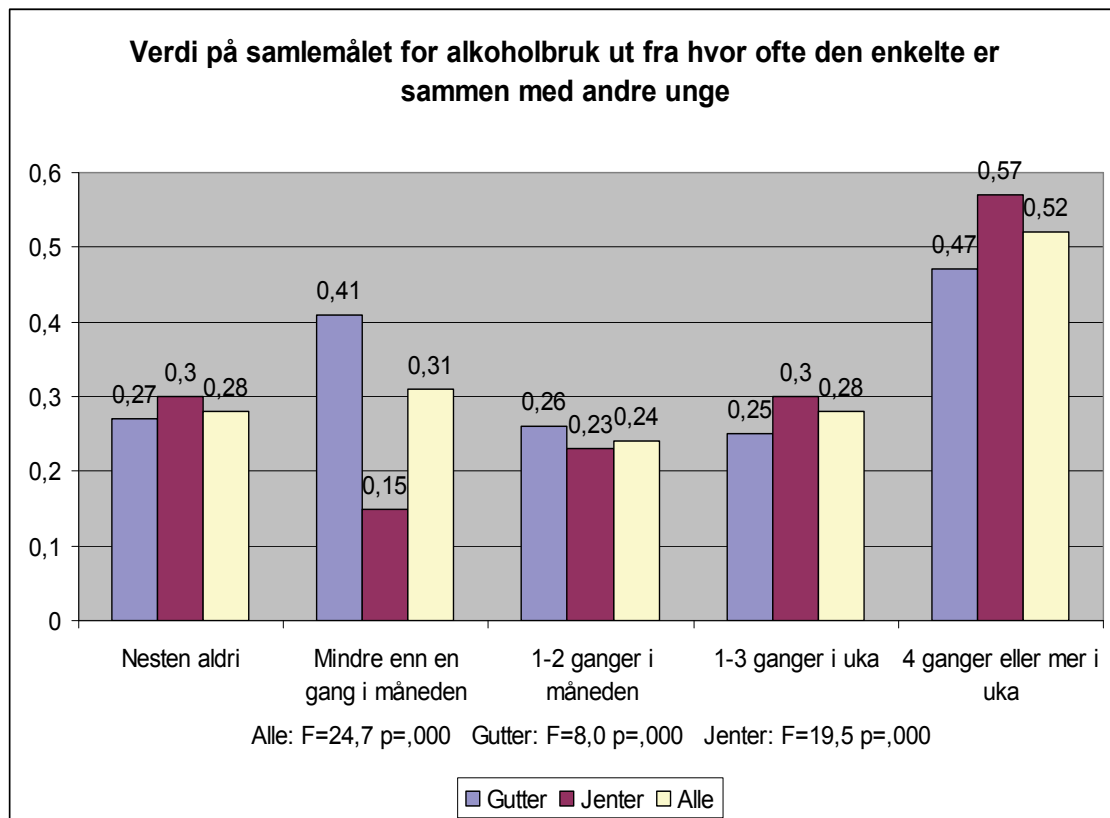
Finner vi tydelige forskjeller ut fra etniske skillelinjer?



Unge med innvandrerbakgrunn er mindre sammen med andre unge «uten voksne til stede». Rundt 50 prosent av de norske, og av de som har den ene av foreldrene født i et annet land, er sammen med andre unge fire ganger eller mer per uke. Tilsvarende tall for unge med innvandrerbakgrunn er 40,0 prosent. Samtidig er det flere med innvandrerbakgrunn som har svært liten kontakt med andre unge «uten voksne til stede». 23,3 prosent i denne gruppa av unge er sammen med andre unge «mindre enn en gang i måneden» eller «nesten aldri». Det samme gjelder for i underkant av 9 prosent av de norske og av de med den ene av foreldrene født i et annet land.

Spesielt jenter med innvandrerbakgrunn er lite sammen med andre unge. 32,4 prosent av jentene og 49,7 prosent av guttene er sammen med andre unge fire ganger eller mer per uke uten voksne til stede. Tilsvarende er det 25,5 prosent av jentene mot 21,3 prosent av guttene som er sammen med andre unge «mindre enn en gang i måneden» eller «nesten aldri» (Ch Sq 12,9, DF=4, p=.012).

Den følgende figuren viser samvariasjon mellom hvor ofte den enkelte unge er sammen med venner uten voksne til stede og inntak av alkohol.

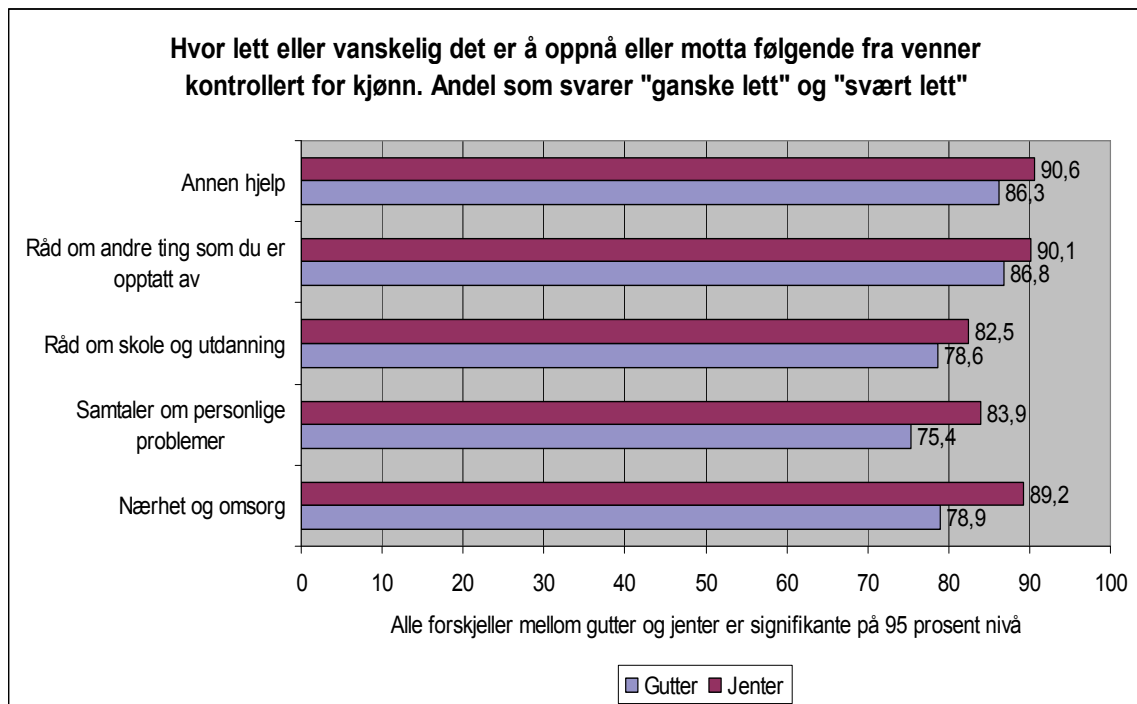


Det er ei gruppe som skiller seg ut, de sosialt superaktive som er sammen med venner fire ganger i uka eller mer. Denne gruppa av unge drikker betydelig mer enn andre unge. Spesielt gjelder dette for jentene. Dette føyer seg inn i funn fra andre undersøkelser som viser at drikking blant ungdom er knyttet til sosialitet og til samvær med andre ungdommer.

6.3 Sosial støtte

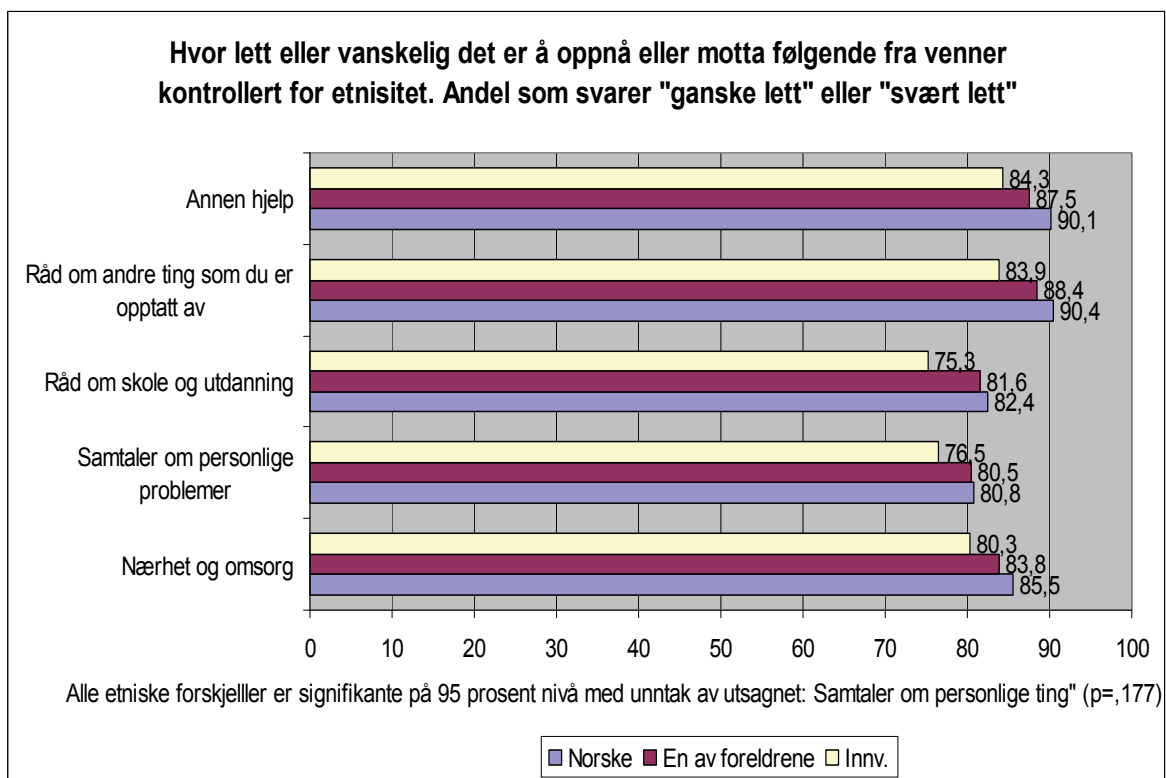
Det store flertallet av de unge har et nært og tett forhold til foreldrene sine, i den betydning at de opplever det som lett å oppnå eller motta ulike former for sosial støtte, nærhet, råd, omsorg og hjelp. Har de unge en tilsvarende likeverdig ressurs i jamnaldermiljøet? Spørsmålet om «hvor lett eller vanskelig» det er å motta slike former for støtte og nærhet er også stilt relatert til jamnaldermiljøet.

Den følgende figuren viser andel som opplever at det er «ganske lett» eller «svært lett» å oppnå slik støtte fra venner.



De aller fleste unge har et nettverk av venner og jamnaldrende hvor de kan søke råd og hjelp og oppleve nærhet og omsorg. Noen flere jenter enn gutter opplever at det er ganske lett eller svært lett å motta de oppgitte formene for støtte. Kjønnforskjellene er tydeligst når det gjelder samtaler om personlige problemer og for spørsmålet om nærhet og omsorg. Om dette skyldes at flere jenter faktisk mottar slik støtte fra venner eller om det er slik at de lettere kjenner seg igjen i formuleringene, vet vi ikke. Det kan være at gutter vegrer seg noe mer for å oppgi at de får «nærhet og omsorg» fra venner, selv om samværet blant gutter også kan romme dette.

Hvordan samvarierer nærhet og støtte fra venner og jamnaldrende med bruk av alkohol?



Forskjellene er ikke store, likevel er det en tendens i retning av at unge med innvandrerbakgrunn i mindre grad har et vennemiljø som er tilgjengelig for denne typen samtaler. Det gjelder uansett tema. Unge med to norskfødte foreldre har lettest tilgang til slike råd og samtaler fra venner, mens unge som har den ene av foreldrene født i Norge og den andre i et annet land, kommer i en mellomstilling.

Tabell 6.1: Hvor lett eller vanskelig det er å oppnå eller motta følgende fra dine venner sett i forhold til verdien på samlemålet for alkoholbruk:

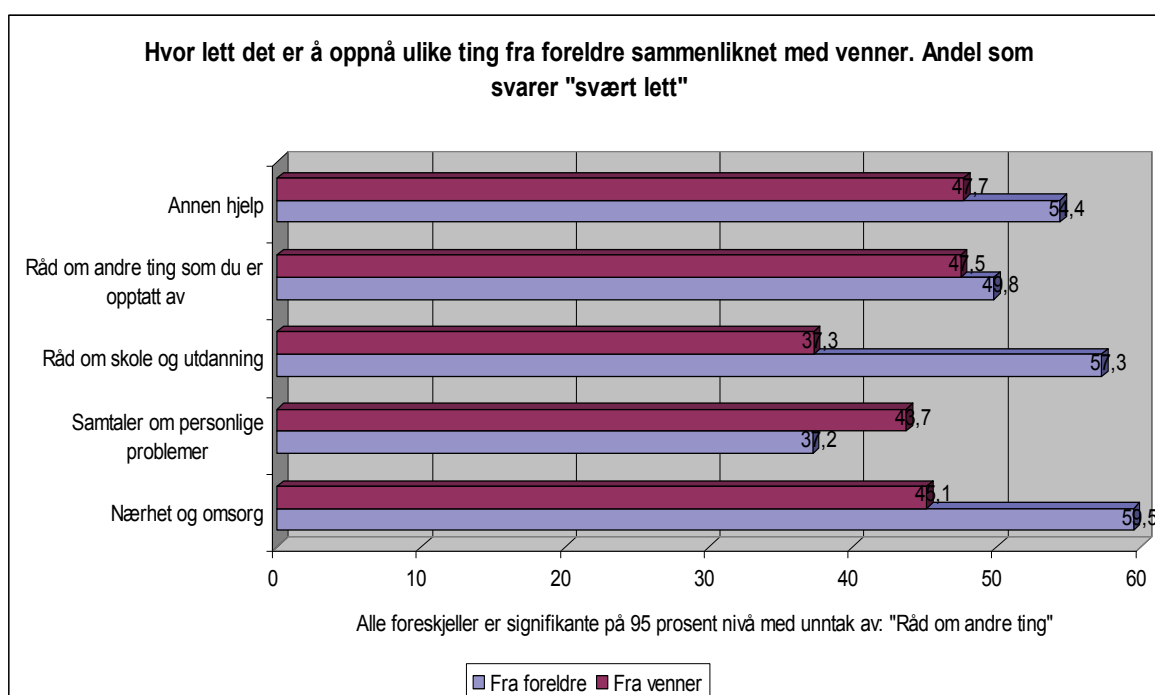
	Svært vanskelig	Ganske vanskelig	Ganske lett	Svært lett	P=
Nærhet og omsorg	,36	,25	,34	,47	,000
Samtaler om personlige problemer	,28	,31	,35	,49	,000
Råd om skole og utdanning	,46	,41	,37	,41	,265
Råd om andre ting som du er opptatt av	,38	,35	,34	,45	,000
Annen hjelp	,41	,30	,33	,47	,000

Vi har tidligere undersøkt betydningen av nærhet og støtte fra foreldrene. Unge som hadde mye av denne typen nærhet og kommunikasjon med sine foreldre, brukte mindre alkohol sammenliknet med andre unge. Relatert til jamnaldermiljøet skifter denne samvariasjonen retning. De unge som har et

tett, intimt og mangefasettert forhold til sine venner, har en tendens til å drikke mer. Fordelingen antyder at bruk av alkohol er knytta til sosialitet og vennskap. Alkoholen har altså også lyse sider og er en del av det vi kan kalle ungdomssosialiteten. Til dette er det ett unntak. Råd om skole og utdanning korrelerer ikke. En grunn kan være at skole og utdanning er konkret og saksorientert. Råd og kommunikasjon om slike forhold er derfor ikke i like sterk grad knytta til ungdomssosialitet, intimitet og vennskap.

Med unntak av råd om skole og utdanning er det, basert på denne rekka av spørsmål, konstruert et samlemål som varierer fra 0 til 3. Tre indikerer at det er svært lett å oppnå alle disse fire ulike formene for støtte og nærhet fra venner og jamnaldersmiljø, mens 0 tilsvarende indikerer at det er svært vanskelig.

I den følgende figuren er andel som svarer «svært lett» sammenliknet ut fra om omsorgspersonen enten er foreldre eller venner.



Generelt ser det ut til at foreldrene er viktigere som omsorgspersoner og som sosial støtte sammenliknet med vennene. Det gjelder i alle forhold med unntak av «samtaler om personlige problemer». Spesielt er det store forskjeller når det gjelder «råd om skole og utdanning» og det mer uspesifiserte som går på «nærhet og omsorg». Selv om det er lettere å samtale om personlige problemer med venner er det likevel foreldrene som står for

mesteparten av nærhet og omsorg. Videre er det her et poeng at nærhet til foreldrene generelt reduserer forbruket av alkohol, mens nærhet til jamn-aldergruppa øker sjansene til at den enkelte unge drikker alkohol.

6.4 Ute på livet

Til ungdomssosialiteten hører det å prøve seg ut på nye arenaer. Femten-åringene i denne undersøkelsen har mest sannsynlig begynt å orientere seg om overgangen til videregående skole. Flere vil havne på en skole utafør nærmiljøet. De vil knytte kontakter med ungdom fra andre deler av byen. Mange har allerede utvida bevegelsesradiusen og mer aktivt tatt i bruk sentrum til ulike gjøremål.

Overgangen fra barndom til ungdom innebærer også at unge tar i bruk ulike sosiale arenaer som mer spesifikt er knytta opp til det vi forbinder med en ungdomssosialitet. Disse arenaene danner ramme og kontekst for et ungdomsliv der de unge i varierende grad unndrar deg voksenkontroll. I stedet er det de unge som velger, og som setter premisser for det sosiale samværet. Eksempler på slike arenaer er sentrum, kafeer, møteplasser utafør en kiosk eller et gatehjørne, butikksentre eller de unge er på fest sammen. I spørreskjemaet er det stilt spørsmål om en del slike aktiviteter.

Tabell 6.2: Ulike sosiale aktiviteter – ute på livet – kontrollert for kjønn:

	Mindre enn en gang i måneden		1–2 ganger i måneden		Ukentlig eller oftere		P=
	Gutter	Jenter	Gutter	Jenter	Gutter	Jenter	
Går på kino	47,2	38,3	43,5	53,9	9,4	8,8	,000
Går på kafé	68,1	41,3	21,0	37,7	11,0	21,1	,000
Rusler rundt for å se i butikker	45,8	14,7	34,3	44,3	20,0	41,1	,000
Er i sentrum om kvelden eller i helgene	61,4	56,4	23,6	27,5	15,0	16,1	,095
Står og henger utenfor eller inne i en kiosk eller kjøpesenter	69,0	73,4	15,3	14,6	15,7	12,0	,060
Er på fest	61,2	56,2	23,2	30,6	15,6	13,2	,002
Går på snackbar	78,7	83,7	12,4	12,4	8,9	3,9	,000
Oppsøker utesteder med levende musikk	86,6	90,3	7,6	6,7	5,8	3,0	,011

På flere av disse områdene er det tydelige forskjeller mellom gutter og jenter. Jentene går mer på kino. 52,8 prosent av guttene er på kino minst en gang i måneden mot 61,7 prosent av jentene. Forskjellene blir enda tydeligere om vi ser på andelen som «rusler rundt for å se i butikker». Mens 41,1 prosent av jentene er rundt i butikker med et uspesifisert ærend minst en gang i uka gjelder det for 20,0 prosent av guttene. Jentene går også mye mer på kafé. 58,8 prosent av jentene mot 32,0 prosent av guttene har vært på kafé siste måned. Derimot har guttene en tendens til oftere å gå på snackbar og på utesteder med levende musikk. 21,3 prosent av guttene mot 16,3 prosent av jentene har vært på snackbar siste måned. Tilsvarende oppsøker 13,4 prosent av guttene mot 9,7 prosent av jentene utesteder med levende musikk. Det er også flere gutter som «står og henger utenfor eller inne i en kiosk eller kjøpesenter». Denne forskjellen er likevel ikke signifikant. Det er heller ikke signifikante forskjeller i andel gutter og jenter som «er i sentrum om kvelden eller i helgene». Flest gutter er på fest minst en gang i uka mens det er flere jenter som er på fest «1–2 ganger i måneden».

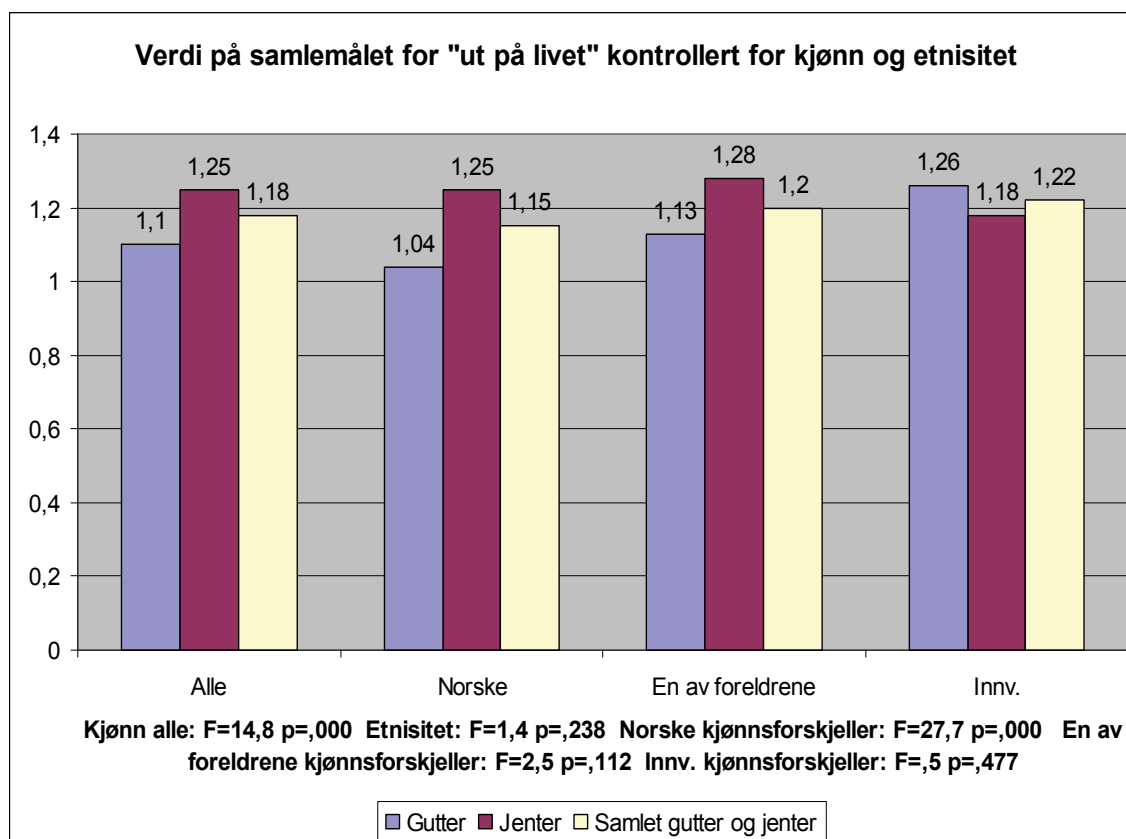
De store skillelinjene handler om at jentene klart oftere går på kafé og de rusler mye mer rundt i butikker for å se. Begge disse fenomenene er nært forbundet til atferd som gjerne betegnes som en urban livsførsel. Hvordan henger disse uteorienterte fritidsaktivitetene sammen med alkoholbruk?

Tabell: 6.3 Ulike sosiale aktiviteter – ute på livet – samvariasjon med samlemålet for alkoholbruk:

Hvor ofte den enkelte:	Mindre enn en gang i måneden	1–2 ganger i måneden	Ukentlig eller oftere	P=
...går på kino	,31	,42	,62	,000
...går på kafé	,29	,44	,67	,000
...rusler rundt for å se i butikker	,27	,36	,56	,000
...er i sentrum om kvelden eller i helgene	,31	,44	,61	,000
...står og henger utenfor eller inne i en kiosk eller kjøpesenter	,34	,45	,62	,000
...er på fest	,15	,62	,98	,000
...går på snackbar	,34	,57	,72	,000
...opsøker utesteder med levende musikk	,35	,71	,77	,00

Som forventet er det en svært tydelig sammenheng mellom å være ofte på fest og alkoholbruk. Ungdommene som er ukentlig eller oftere på fest har et langt høyere alkoholforbruk enn ungdommer som er sjeldnere enn en gang i måneden på fest. Men også de andre ute på livet aktivitetene, samvarierer klart med alkoholbruk. De som er ofte på kafé, snackbar, henger utenfor kiosk eller liknende, har større sannsynlighet for å ha et høyere alkoholforbruk. Det samme gjelder unge som ofte går på kino, eller som liker å rusle rundt for å se i butikker.

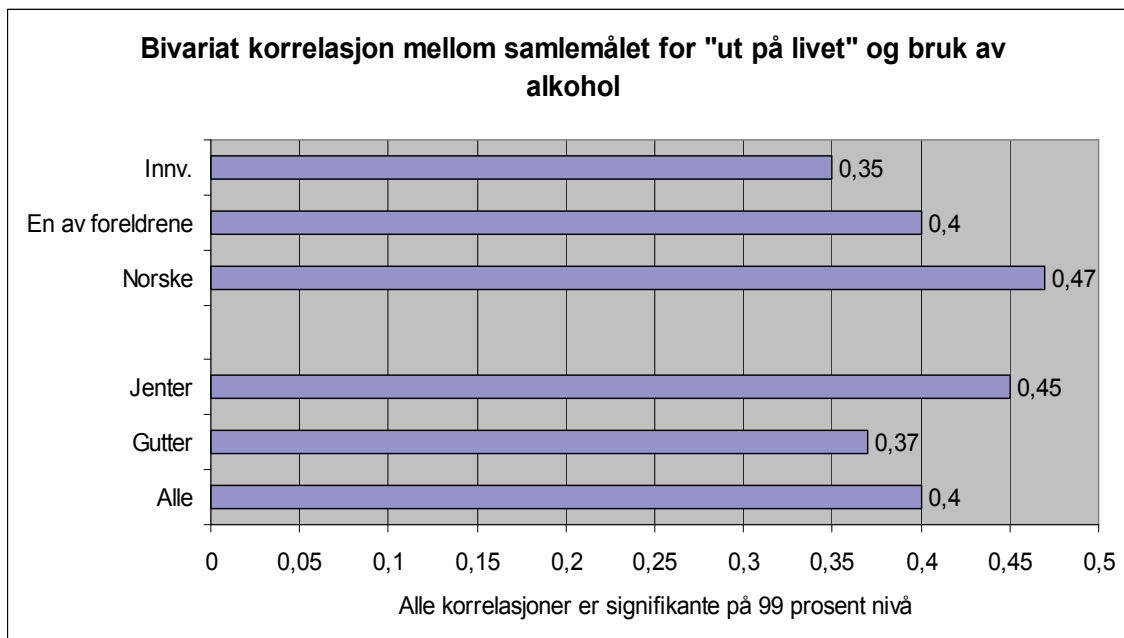
Disse spørsmåla danner en sammenhengende faktordimensjon som gjerne kan kalles «Ute på livet». Målet varierer fra 0 til 4. Den følgende figuren viser fordelingen ut fra etnisitet.



Ut fra dette er det en tydelig forskjell mellom gutter og jenter. Jentene er mer ute på livet – slik denne formen for atferd her er definert. Denne sammenhengen gjelder signifikant både i hele utvalget og blant de norske. Blant unge med bare den ene av foreldrene født i Norge er retningen på sammenhengen som i hele utvalget, men likevel ikke signifikant. Heller ikke blant unge med innvandrerbakgrunn er forskjellene mellom gutter og jenter signifikante. I

denne gruppa av unge går tendensen i retning av at guttene er mest ute på livet. Ut fra etnisitet er det ikke signifikante forskjeller.

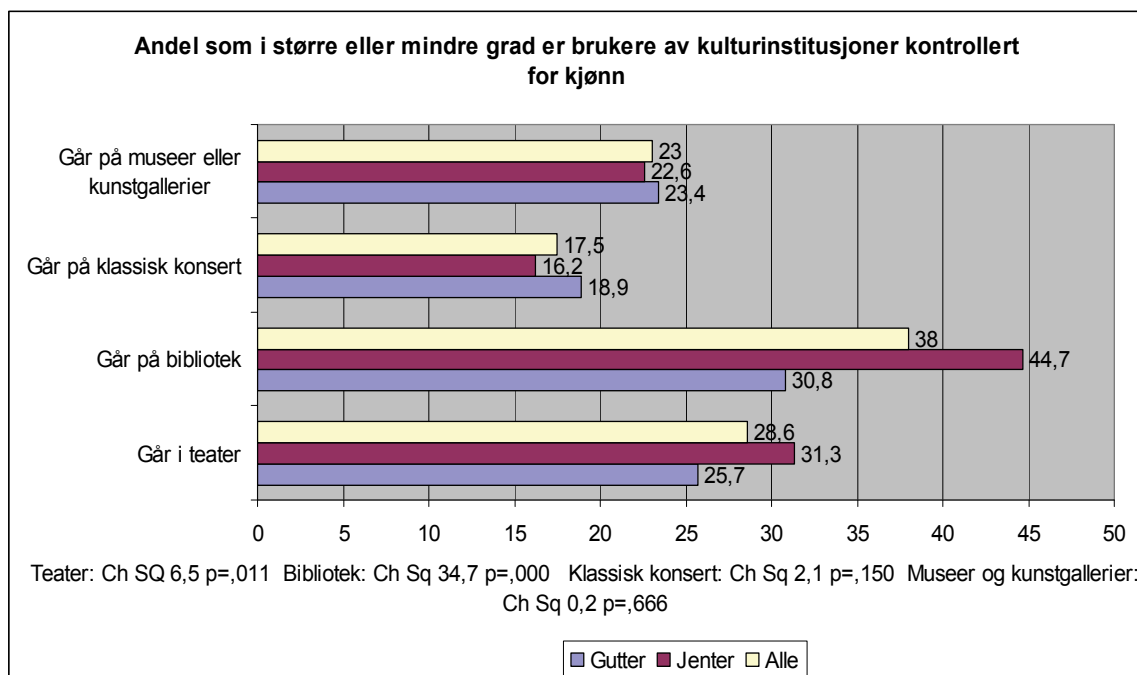
Hvordan samvarierer samlemålet for ute på livet med samlemålet for bruk av alkohol?



Analysene viser at sammenhengen mellom ute på livet gjøremål og alkoholbruk er klart sterkest for de unge med norskfødte foreldre, men også for de med en eller to innvandrerforeldre er det en sammenheng mellom å oppsøke byens utearenaer og alkoholbruk.

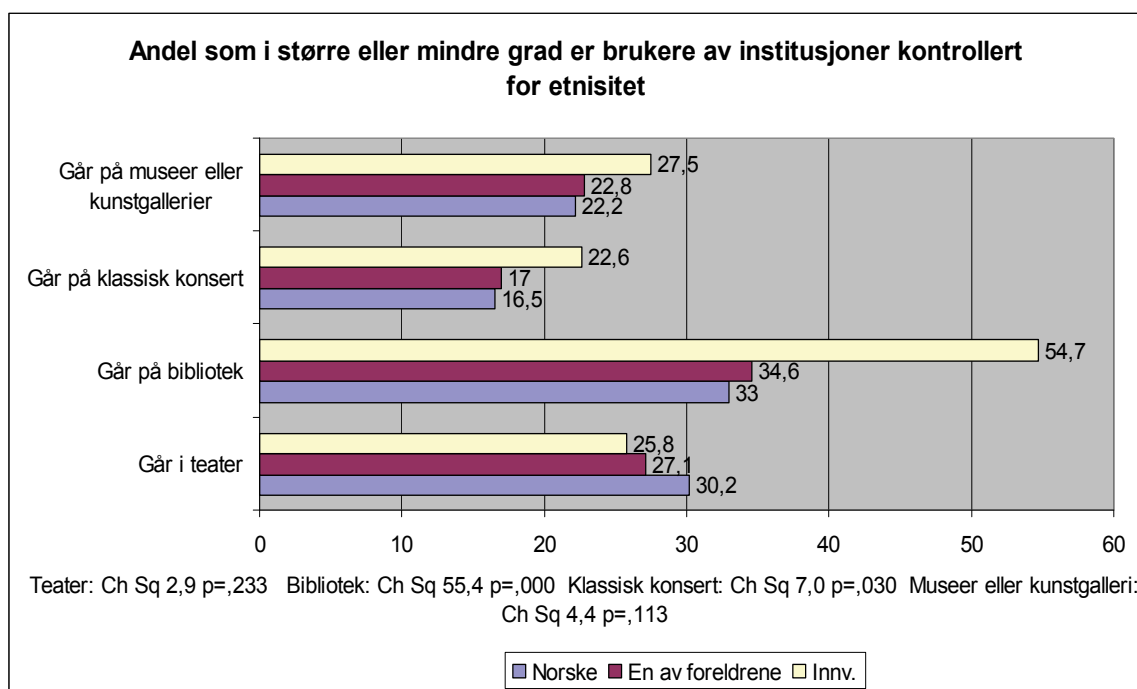
6.5 Finkulturelle aktiviteter

I spørreskjemaet er det spurt etter hvor ofte den enkelte går i teater, på bibliotek, klassisk konsert og på museer eller kunstgallerier. Svaralternativene er: «nesten aldri», «mindre enn en gang i måneden», «1–2 ganger i måneden», «1–3 ganger i uka» og «4 ganger eller mer i uka». Flertallet svarer «nesten aldri» på alle disse fire aktivitetene. De som ikke svarer «nesten aldri» har samtidig gitt et signal om at de i større eller mindre grad har et forhold til, og er brukere av disse institusjonene. Her er derfor skilt mellom de som svarer «nesten aldri» og resten.



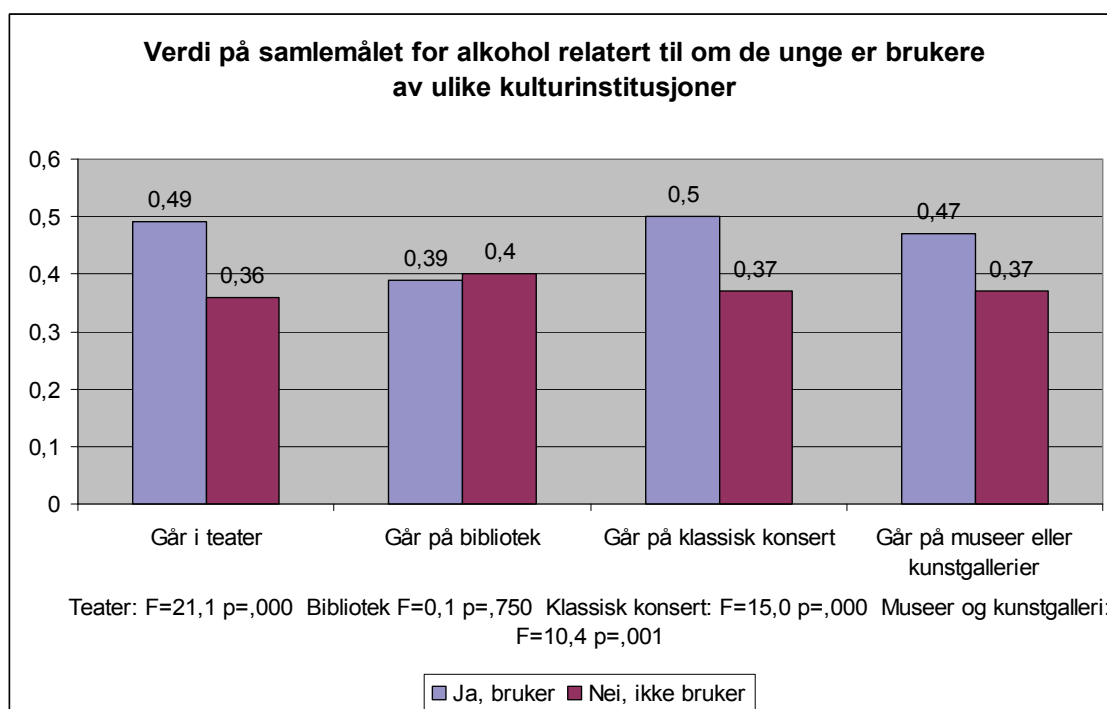
Mest vanlig er det å bruke bibliotek. 44,7 prosent av jentene mot 38,0 prosent av guttene er brukere av bibliotek. Det er også ganske utbredt å gå i teater. 28,6 prosent, 31,3 prosent av jentene mot 25,7 prosent av guttene, har vært i teater siste år. 23,0 prosent går på museer eller kunstgalleri og 17,5 prosent går på klassisk konsert. Flest jenter går i teater og på bibliotek. For museer eller kunstgallerier og klassisk konsert er det derimot ingen signifikante forskjeller mellom gutter og jenter. Det mest overraskende er kanskje nettopp at vi finner så små kjønnsforskjeller i disse finkulturelle aktivitetene.

Hvilke forskjeller er det ut fra etnisitet?



Unge med innvandrerbakgrunn utmerker seg gjennom å bruke bibliotek langt mer. 54,7 prosent av unge med innvandrerbakgrunn bruker biblioteker mot 33,0 prosent av de norske. Det er også signifikant flest unge med innvandrerbakgrunn som går på klassisk konsert. For museer eller kunstgallerier og teaterbesøk er det ingen signifikante forskjeller ut fra etnisitet.

Den følgende figuren viser verdien på samlemålet for alkohol relatert til om de unge er brukere av disse institusjonene:



Med unntak av å gå på bibliotek er det en klar sammenheng i retning av at de som bruker disse kulturinstitusjonene samtidig drikker mer alkohol. Unge med innvandrerbakgrunn bruker bibliotekene mest. De drikker også minst. Hadde det vært kontrollert for etnisitet er det derfor sannsynlig at mønsteret hadde vært det samme også for bruk av bibliotek. Det er vanskelig å finne en plausibel forklaring. En mulig sammenheng kan være at bruk av alkohol og bruk av denne typen kulturinstitusjoner for en gruppe av ungdom handler om en type voksenhet og orientering mot voksen kultur.

6.6 Deltaking i organisasjoner

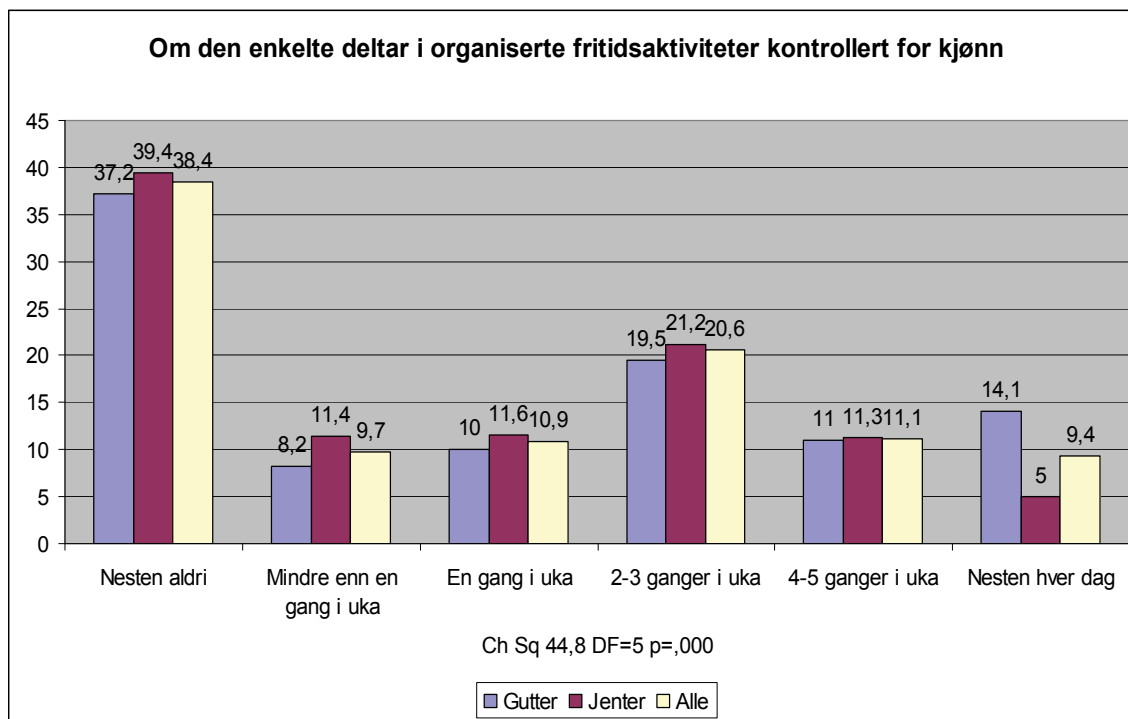
Et trekk ved norsk kultur og samfunnsliv er at mange barn og unge er medlemmer av ulike organisasjoner, klubber, lag og foreninger. De frivillige barne- og ungdomsorganisasjonene har dype og lange røtter i norsk historie og tradisjon. Virksomheten spenner fra musikkorps og teatergrupper til politisk virksomhet og rene sosiale møteplasser.

Framveksten av det frivillige organisasjonsarbeidet er nær knytta til utviklingen av folkestyre og demokrati. Langt på vei har organisasjons-samfunnet vokst fram som folkelige bevegelser, og som sentrale elementer i utviklingen av et demokratisk og pluralistisk Norge. Fremdeles har organisasjonene en viktig rolle å spille som kulturbærere og tradisjonsformidlere. I offentlig ordskifte, og i begrunnelsen for støtte til organisasjonene, blir foreningslivet tillagt en forebyggende oppgave. Det danner motvekt mot en mer kommersialisert utnytting av fritida og fungerer som en buffer mellom hjemmet og gata. Organisasjonene har evne til å fange opp ungdom som på ulike måter er på drift.

Organisasjonene kan også betraktes som del av samfunnets store oppdragelsesprosjekt overfor barn og unge. Lediggang kan være farlig for ungdommen, og det gjelder å fylle fritida med positive aktiviteter. De er et virkemiddel for selvstendigjøring som samfunnsindivid (Sivesind og Ødegård 2003). Det er likevel dårlig dokumentert om medlemskap i ulike typer organisasjoner er et effektivt virkemiddel i kampen mot rus, narkotika eller kriminalitet.

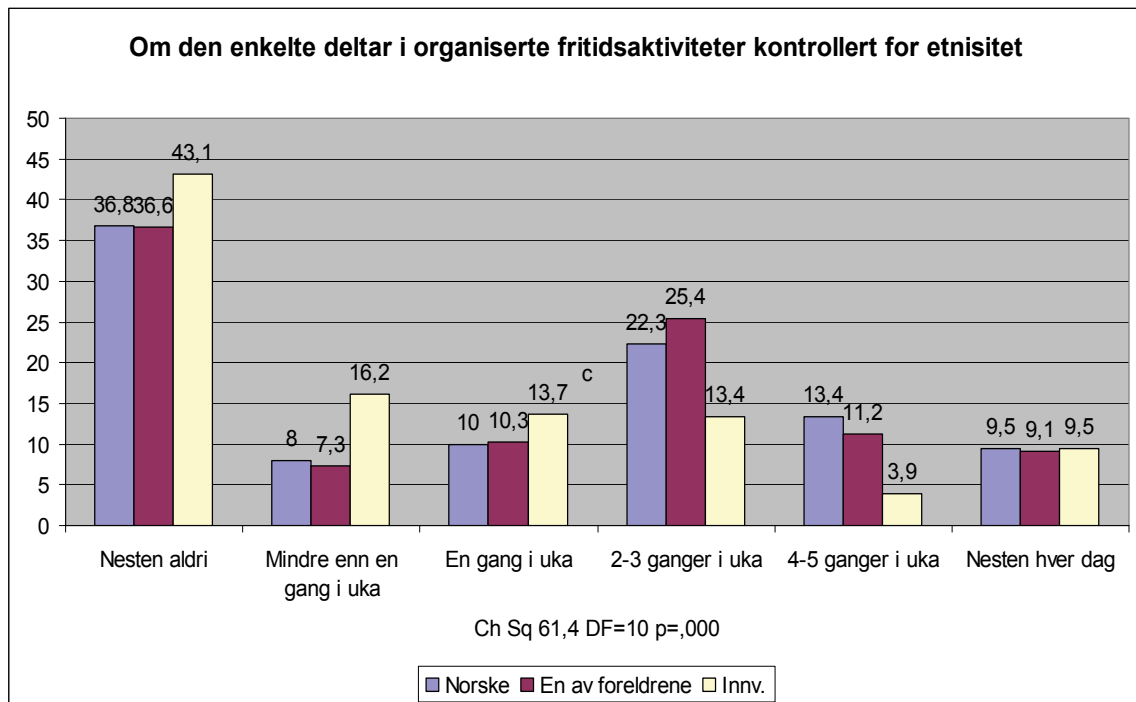
I spørreskjemaet er temaet om ungdom og deltaking i ulike typer organisasjoner bare dekket gjennom et enkelt spørsmål: Deltar du i organiserte

fritidsaktiviteter utenom skoletimene? Dette gjør det umulig å differensiere mellom ulike typer organisasjoner. Derimot får vi et bilde over omfanget av denne typen aktiviteter. Av erfaring vet vi at idrett er den klart største fritidsaktiviteten. Det er heller ikke mulig å skille ut idrett.



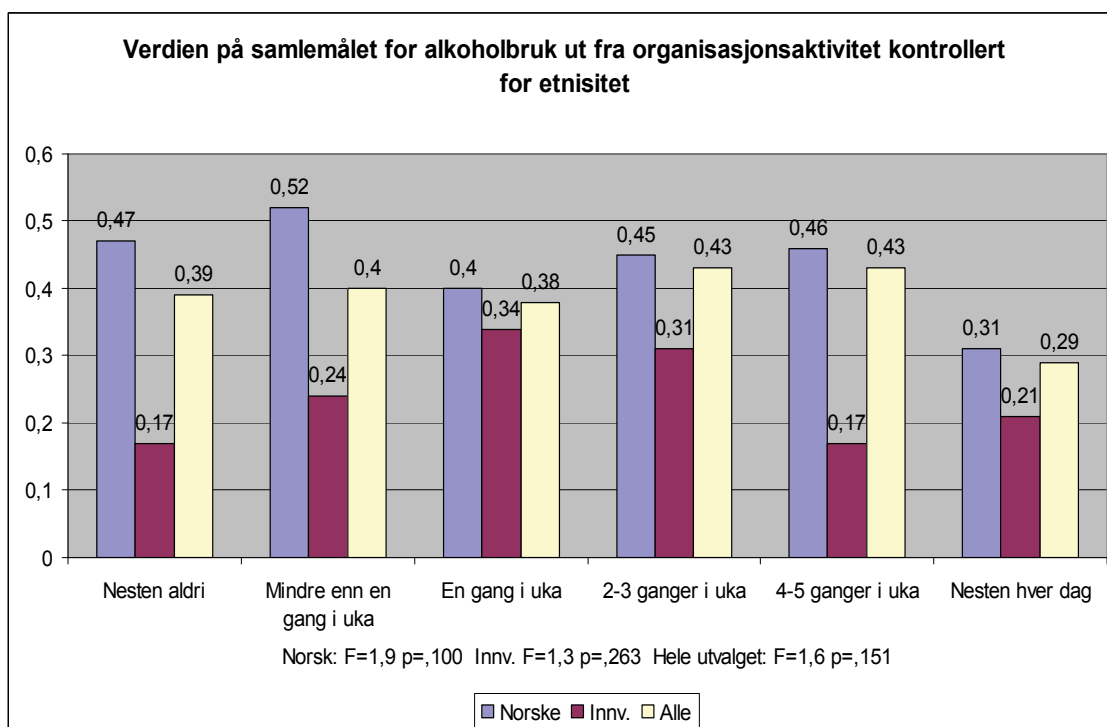
34,5 prosent svarer at de nesten aldri deltar i organiserte fritidsaktiviteter. Blant de som deltar er det mest vanlig å være med 2–3 ganger i uka. Det gjelder for 20,6 prosent av de unge. Det er relativt små forskjeller mellom gutter og jenter med ett unntak. Langt flere gutter svarer at de er aktive i ulike former for organisasjonsaktivitet nesten hver dag. 14,1 prosent av guttene mot 5,0 prosent av jentene svarer at de er aktive nesten hver dag.

Hvordan er denne fordelingen ut fra etnisitet?



Mellom de norske og de som har den ene av foreldrene født i Norge og den andre i et annet land er det bare små forskjeller. Derimot er det tydelig at unge med innvandrerbakgrunn i mindre grad er aktive i organisasjoner. Mens 59,3 prosent av unge med innvandrerbakgrunn er aktive i organisasjoner mindre enn en gang i uka, gjelder det for 44,8 prosent av de norske og 43,9 prosent av de som har den ene av foreldrene født i et annet land.

Er det sammenheng mellom bruk av alkohol og aktivitet i organisasjoner? I den utstrekningen høy organisasjonsaktivitet samvarierer med mindre bruk av alkohol vil det i dataene kunne bli utlignet gjennom at unge med innvandrerbakgrunn, som gruppe, drikker lite og samtidig har lav organisasjonsdeltaking. Her er derfor sett på de norske og de med innvandrerbakgrunn hver for seg.



Verken samla for alle, for de norske eller for unge med innvandrerbakgrunn, er det signifikante sammenhenger mellom organisasjonsaktivitet og bruk av alkohol. Likevel er det noen tydelige tendenser. Unge som er svært aktive ser ut til å drikke lite. Blant unge med innvandrerbakgrunn ser det også ut til å være slik at de som ikke er med i noen organisasjon drikker lite.

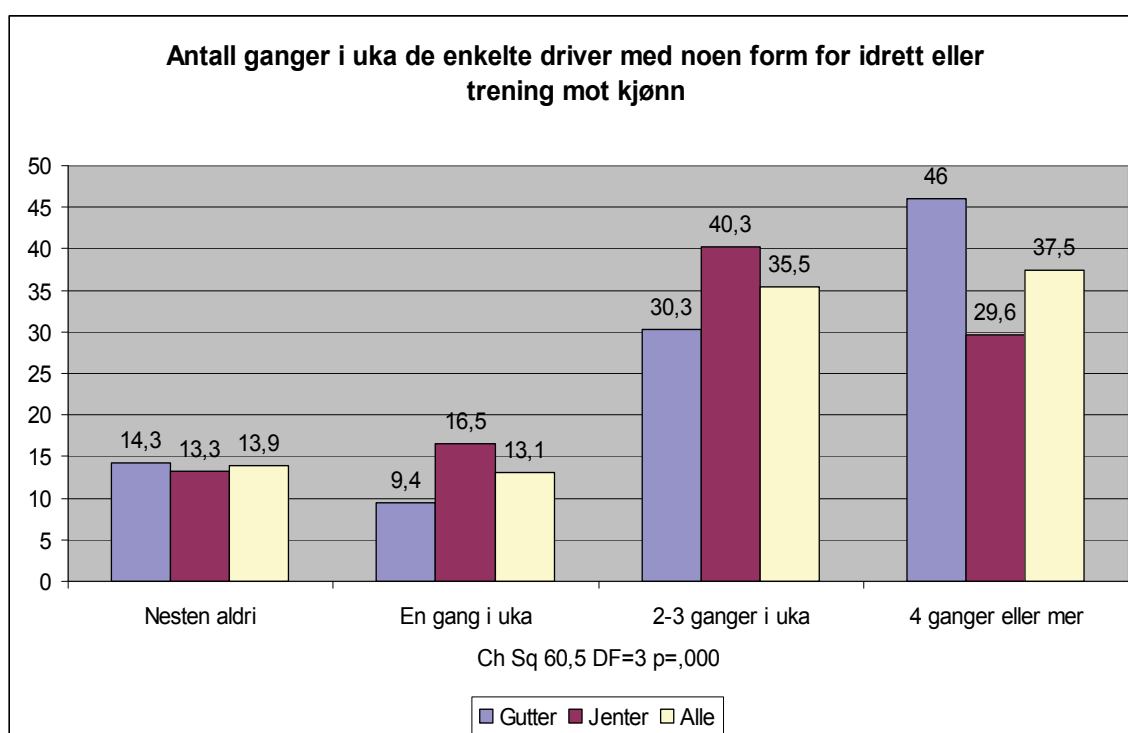
6.7 Idrett og trening

Velstandsøkningen har gitt mer fri tid til disposisjon for store deler av befolkningen. Antakelig gjelder dette også for barn og unge. Det meste av økningen i fritid ser ut til å dreie seg om innendørs og fysisk lite krevende aktiviteter, for eksempel å se på fjernsyn, data eller videospill. En del av denne utviklingen er at norske barn i løpet av de siste 20 åra har blitt flere kilo tyngre (Sandbæk 2002). Lien og Klepp (2009) konkluderer ut fra den internasjonale standarden KMI (kroppsmasseindeks), der antall kilo deles på kvadratet av høyde, at 17,4 prosent av norske 9-åringar og 20 prosent av 15-åringene er overvektige. Det er små forskjeller mellom gutter og jenter (Lien og klepp 2009:222). I en landsomfattende undersøkelse gjennomført av Helsedirektoratet og Norges idrettshøgskole (Andersen m.fl. 2008), konkluderes det med at 11,6 prosent av norske 15 år gamle jenter er overvektige og

1,3 prosent har fedme. Guttene viser et litt annet mønster. 4.4 prosent har fedme mens 9,2 prosent blir karakterisert som overvektige.

Ellingsen (1998) fant at flere barn i skolealderen har svake grov- og finmotoriske ferdigheter. Tilsvarende fant Hjelset (1999) at rekruttene i Forsvaret har blitt svakere og mindre utholdende. Vektøkningen forteller om endringer i kosthold, men kanskje også om at barn og unge har blitt mindre fysisk aktive enn tidligere. Andre og viktigere grunner til at barn legger på seg kan være at barn og unge i dag leker mindre, at de tilbringer en større del av dagen på skolen, og at hverdagen har blitt mer institusjonalisert. Mer tid foran TV og utstrakt bruk av PC og internett har gjort hverdagen mer stillesittende (Torsheim m.fl. 2004). Det stjeler tid og oppmerksomhet som ellers kunne gått til lek og fysisk aktivitet.

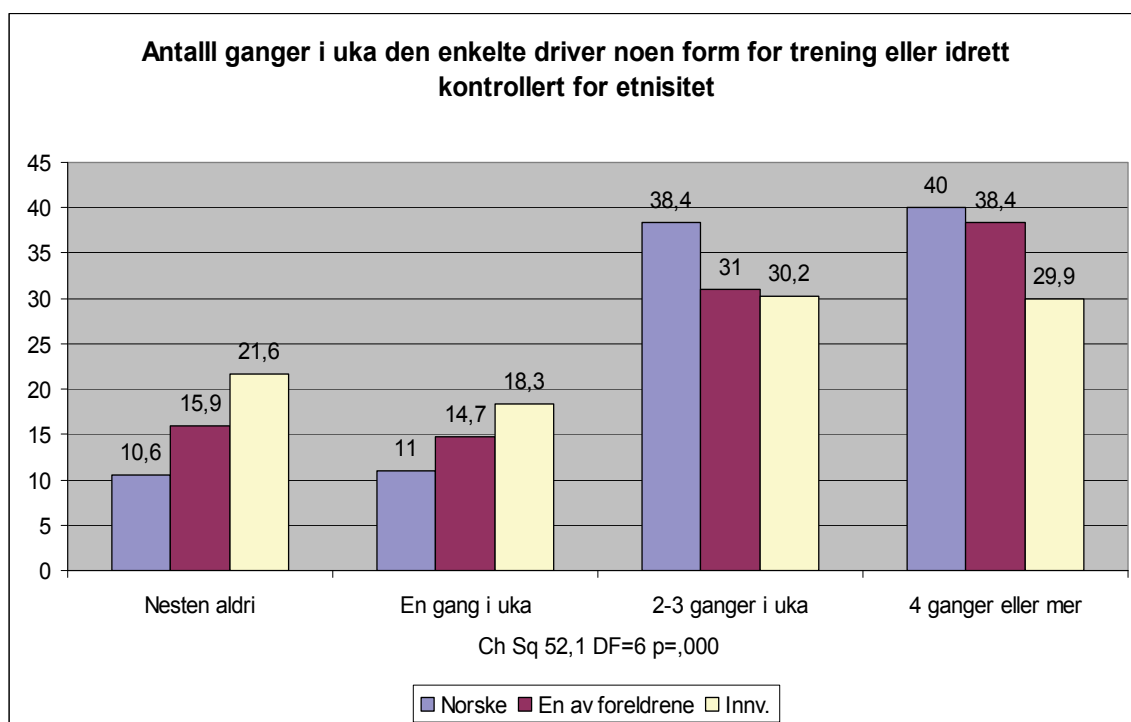
Det er en bekymring i samfunnet for at mange barn og unge fører et stillesittende liv og vokser opp med dårlig fysisk form. Spørsmålet er i hvilken grad denne bekymringen er berettiget?



De fleste unge er aktive med idrett eller trening. Bare rundt 14 prosent, like mange gutter og jenter – svarer at de «nesten aldri» driver med noen form for idrett eller trening. Når vi derimot ser på mengden av trening eller idrettsaktiviteter er det tydelige forskjeller mellom gutter og jenter. Mens flest

jenter trener en gang i uka eller to til tre ganger i uka, er det flest gutter som svarer at de trener eller driver med idrett fire ganger i uka eller mer. 46,0 prosent av guttene mot 29,6 prosent av jentene svarer at de trener eller driver med idrett fire ganger i uka eller mer. En nærliggende tolking er at det store flertallet av jentene er mosjonister og holder treningsaktiviteten på et moderat nivå. Guttene derimot har ambisjoner, og flere av guttene har en drøm om en idrettskarriere. En sammenlikning av to undersøkelser av Oslo-ungdom fra 1996 og 2006 viste at ungdommen trente litt mer i 2006 enn ti år tidligere (Bakken og Strandbu 2007). Også i denne undersøkelsen fra 2009 er det mange som trener. At vekta øker blant ungdom skyldes derfor trolig endringer i kosthold og kanskje mindre fysiske aktiviteter utenom tarning. Det kan også være at vi har fått et klarere skille mellom de som er fysisk aktive, spiser sunt og tar vare på helsa og andre grupper av unge som har blitt mer passive.

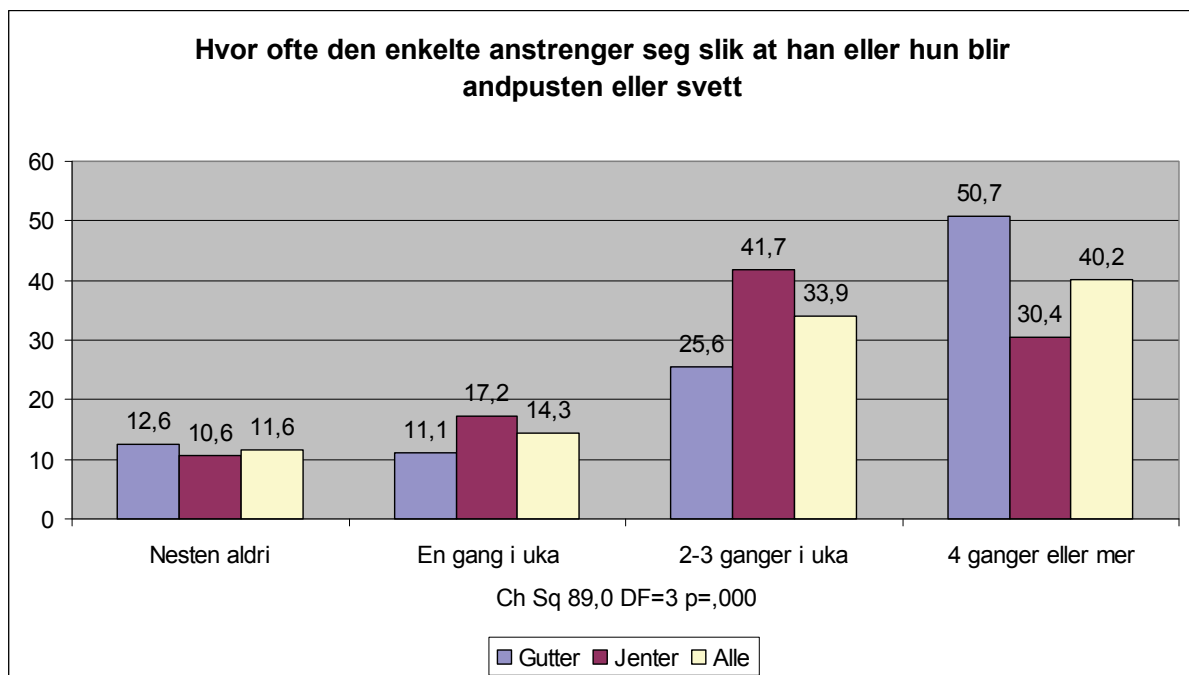
Hvilke forskjeller er det ut fra etnisitet?



Igjen er forskjellene tydelige. Fler blant de med innvandrerbakgrunn trener lite. Mens 10,6 prosent av de norske svarer nesten aldri gjelder det for 21,6 prosent av de med innvandrerbakgrunn. Tilsvarende er det 11,0 prosent av de norske mot 18,3 prosent av de med innvandrerbakgrunn som nøyer seg

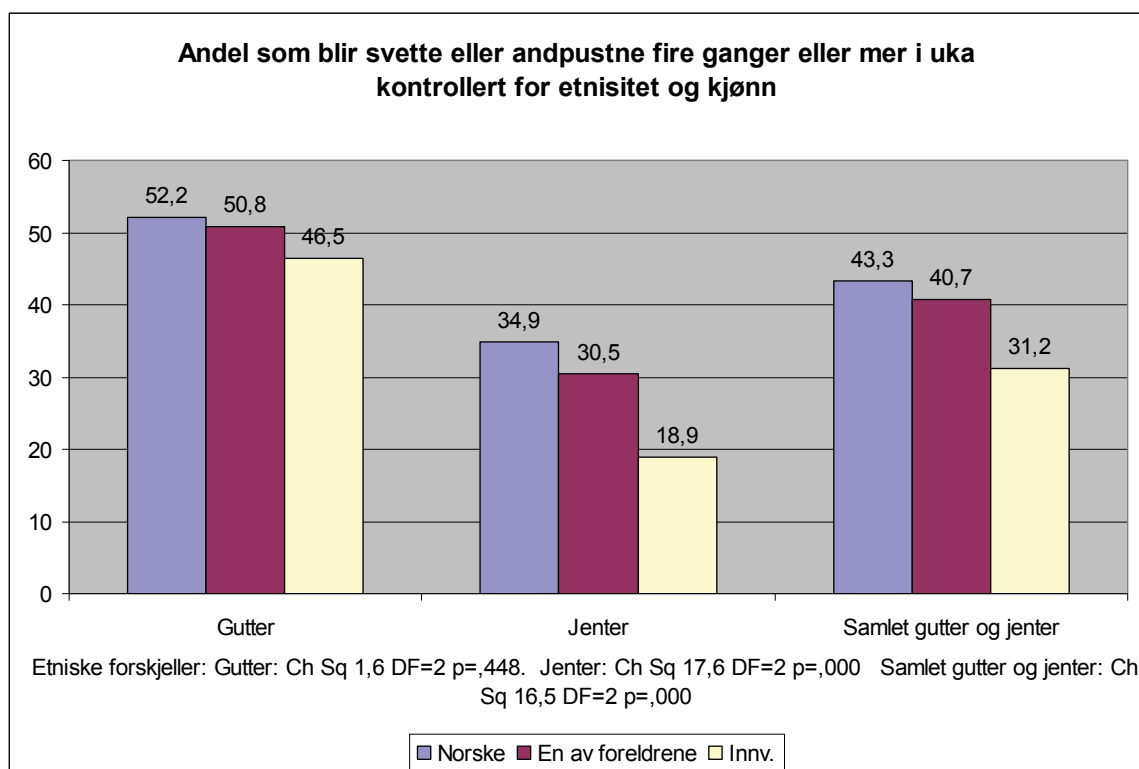
med å trene en gang i uka. De norske er i flertall både blant de som trener to til tre ganger i uka, og blant de som trener fire ganger i uka eller mer. Samla svarer 78,4 prosent av de norske at de trener fire ganger i uka eller mer. Tilsvarende tall for unge med innvandrerbakgrunn er 60,1 prosent. 69,6 prosent av de som har den ene av foreldrene født i Norge og den andre i et annet land trener to ganger i uka eller mer. Blant unge med innvandrerbakgrunn er det særskilt store forskjeller mellom gutter og jenter. Hele 44,4 prosent av unge gutter trener fire ganger eller mer i uka mot 18,5 prosent av jentene. Dette sammenfaller med funn fra tidligere undersøkelser (Strandbu og Bakken 2007),

Et tilsvarende spørsmål har følgende utforming: «Hvor ofte anstrenger du deg slik at du blir andpusten eller svett?»



Mønsteret for gutter og jenter er langt på veg det samme som det vi fant for hvor ofte de unge dreiv med idrett eller trening. Det er små eller ingen forskjeller i andel som nesten aldri anstrenger seg slik at de blir svette eller andpustne. Derimot er det 50,7 prosent av guttene mot 30,4 prosent av jentene som svarer at de blir svette eller andpustne fire ganger eller mer. Til gjengjeld er det langt flere jenter – 41,7 prosent mot 25,6 prosent – som svarer at de blir svette eller andpustne to til tre ganger i uka. Det er like mange jenter som gutter som trener, men færre jenter trener veldig mye.

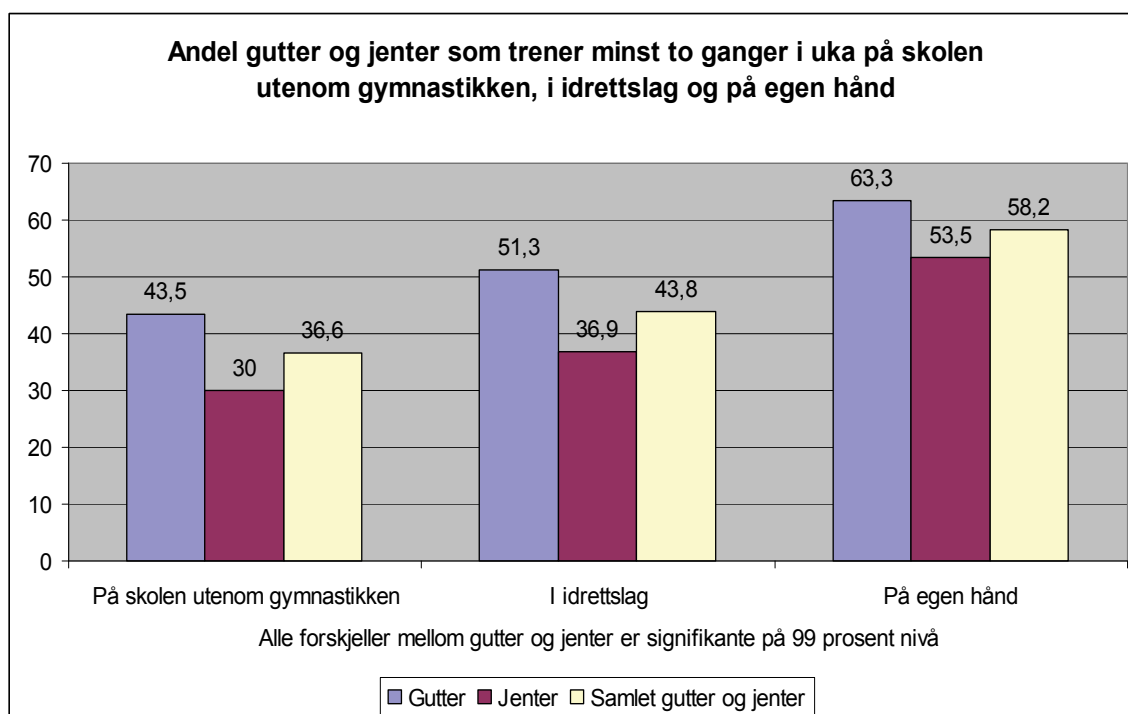
Hvilke forskjeller er det ut fra etnisitet? Her er sett på andelen som blir svette eller andpustne fire ganger i uka og skilt mellom gutter og jenter.



For guttene er det ikke signifikante forskjeller mellom ulike etniske grupper. Derimot er det sterke forskjeller blant jentene. 18,9 prosent av de jentene som har innvandrerbakgrunn er svette eller andpustne fire ganger eller mer i uka mot 43,9 prosent av de norske jentene. De jentene som har den ene av foreldrene født i Norge og den andre i et annet land kommer i en mellomposisjon. I denne gruppa er det 30,5 prosent som svarer at de blir svette eller andpustne fire ganger i uka eller mer. Samla for gutter og jenter er det tydelig at de norske mosjonerer mest og unge med innvandrerbakgrunn mosjonerer minst.

Enda et tema er hvor mosjoningene, treningen eller idrettsaktivitetene foregår. I spørreskjemaet er det skilt mellom tre ulike arenaer: idrettslag, idrett og trening på egen hånd og på skolen, i tillegg til gymnastikktimene. Det er sett på andel som trener to ganger eller mer. Spørsmåla er som følger:

- Hvor ofte deltar du i idrett og trening på skolen, i tillegg til gymnastikktimene?
- Hvor ofte trener eller konkurrerer du i et idrettslag?
- Hvor ofte driver du med idrett og trening på egen hånd?



Det er klart mest vanlig å trene eller mosjonere på egen hånd. 58,2 prosent, 63,3 prosent av guttene og 53,5 prosent av jentene, svarer at de trener på egen hånd minst to ganger i uka. Her er også forskjellene mellom gutter og jenter minst. 51,3 prosent av guttene og 36,9 prosent av jentene svarer at de trener eller driver idrett i idrettslag, mens 45,5 prosent av guttene og 30 prosent av jentene trener på skolen minst to ganger i uka.

Er det sammenheng mellom ulike former for mosjon, idrett og treningsaktiviteter og bruk av alkohol?

Tabell 6.4: Hvor ofte den enkelte driver med noen form for trening eller idrett i ulike sammenhenger kontrollert for samlemålet for bruk av alkohol:

Hvor ofte den enkelte:	Nesten aldri	En gang i uka	2–3 ganger i uka	4 ganger eller mer i uka	P=
...driver med noen form for idrett eller trening?	,34	,41	,41	,38	,320
...deltar i idrett og trening på skolen?	,37	,39	,48	,35	,012
...trener eller konkurrerer i et idrettslag?	,37	,36	,47	,37	,012
...driver med idrett og trening på egen hånd?	,34	,39	,45	,37	,008
...anstrenger seg slik at du blir andpusten eller svett?	,33	,33	,43	,40	,029

For det enkle spørsmålet om den enkelte driver med noen form for idrett eller trening er det ingen signifikante sammenhenger. Likevel er det en tendens til en kurvelineær fordeling. De som skårer høyest er de som trener eller driver idrett «en gang i uka» eller «2–3 ganger i uka». Når det gjelder alle de fire andre spørsmåla finner vi den samme signifikante kurvelineære sammenhengen. Mest drikker de som «to eller tre ganger i uka» deltar i idrett på skolen, trener i idrettslag, driver med idrett eller trening på egen hånd eller blir andpustne eller svette. Moderat fysisk aktivitet korrelerer positivt med inntak av alkohol. Vi kan undres over en slik sammenheng. En forklaring kan ligge i at de som trener svært mye, har så store ambisjoner på idrettens vegne, at dette i noen grad bremser forbruket av alkohol. Omvendt, for de som er lite fysisk aktive, kan dette ha sammenheng med at de er lite aktive også i andre sosiale sammenhenger der alkohol har en tendens til å følge med.

6.8 Sammendrag jamnaldermiljø

- De fleste unge er med i en gjeng eller de har en eller to faste venner som også er sammen med en større gruppe av unge. De som er mest sammen med en eller to faste venner på fritida drikker mindre enn andre ungdommer.
- De unge som er veldig sosialt aktive og er sammen med andre unge fire ganger eller mer per uke drikker betydelig mer enn andre ungdommer.
- De aller fleste unge har et nettverk av venner og jamnaldrende hvor de kan søke råd og hjelp og oppleve nærhet og omsorg. Unge som har lett for å oppnå denne typen fortrolighet fra jamnaldrende, drikker mer. Sammenhengen er motsatt i forhold til det vi fant for unge som har et nært forhold til sine foreldre.
- Unge som er mye ute på livet, på kafeer, kino, fester, utesteder, rusler rundt i butikker, oppholder seg på gatehjørner med mer, drikker mer enn andre ungdommer.
- Unge som bruker kulturinstitusjoner som teater, klassiske konserter, museer og kunstgallerier drikker mer enn andre.

- Det er ingen generell sammenhenger mellom organisasjonsdeltaking og alkoholbruk. Her er ikke forskjeller mellom ulike organisasjonstyper undersøkt.
- Ulike former for fysiske aktiviteter – som trening, drive med idrett og bli andpusten og svett, samvarierer bare i liten grad med bruk av alkohol. Likevel er det en tendens til en kurvelineær fordeling. Moderat fysisk aktivitet korrelerer positivt med inntak av alkohol. De som er veldig fysisk aktive, eller som ikke er aktive i det hele tatt, drikker mindre.

7 Vold, kriminalitet og antisosial atferd

7.1 Utagerende og antisosial atferd

Ungdomstida er en risikoperiode der enkelte etablerer livsstiler som er på kant med loven. En del ungdommer utvikler allerede fra tidlig alder utagerende eller antisosial atferd. Hva som ligger i et begrep om antisosial atferd er ikke alltid innlysende. Begrepet er verdiladet og gir ofte et uttrykk for verdisynet og interessene til den som taler. I amerikanske ungdomsundersøkelser fra 1950-tallet var medlemskap i radikale politiske bevegelser og skulking av kirkegangen på søndager regnet som problemoppførsel. Et mer nærliggende eksempel er når elevene opponerer mot undervisningsopplegg. For en lærer kan slik oppførsel oppfattes som negativt og noen ganger destruktivt, mens for elevene kan det å krangle med læreren være en trening i selvstendighet. Elevene har selvsagt også i noen tilfeller gode grunner til å krangle med en urimelig lærer.

Også andre handlinger som oppfattes som antisosiale av voksne autoritetspersoner, kan ha et visst utviklende aspekt for ungdommene. Brudd på normer og regler kan være et uttrykk for alderstypisk nysgjerrighet, grensetesting eller søking etter spenning. I noen tilfeller er antisosial atferd uttrykk for mestring. I romanen *Beatles* (1984/91) av Lars Saabye Christensen beskrives den trettenårige hovedpersonens opplevelse etter at han har rippet et Mercedes-merke slik:

Den deilige, nervøse varmen spredde seg i kroppen. Og ingen kom etter meg. Jeg dro fram byttet, svingte det triumferende i luften og løp etter de andre. (Saabye Christensen, 1984/91: s. 12).

Spenningsfølelsen er ofte et viktig element i mange former for ungdomskriminalitet. Beundrende respons fra venner er et annet.

Antisosial eller kriminell atferd kan manifestere seg i form av individuell atferd eller enkeltstående handlinger. Slike handlinger har imidlertid også sammenheng med kulturelle verdier innafor ei gruppe. For mange er deltagelse i mindre alvorlig kriminalitet en del av gjengens ritualer. Det

foreligger et direkte eller uuttalt krav om å vise seg som en verdig kamerat, og ikke som «pinglen» som ikke deltar. I en slik sammenheng blir avvik og kriminalitet et kjennetegn knytta til en subkultur. Handlinger som av hovedkulturen blir fordømt, og til og med straffa gjennom fengsel eller på andre måter, kan gi status innafør en subgruppe eller en gjeng av unge. Karakteristisk for mye antisosial atferd og småkriminalitet blant ungdom er at det foregår sammen med andre (Pape 1995). Hauge (2004) skildrer ungdomskriminaliteten som et typisk gjengfenomen. Han skiller mellom en rekke varianter av gjenger med negativt fortegn, som voldelige gjenger og misbrukergjenger.

Antisosial, kriminell eller trøblete atferd spenner fra relativt uskyldige fenomener, som nasking, til svært alvorlige forhold. Tidligere studier har vist at ungdommer som viser tegn til antisosial atferd og begår regelovertrædelser av en viss alvorlighetsgrad i ung alder, har betydelig høyere risiko for å etablere et vanepreget mønster av antisosiale og kriminelle handlinger senere i livet (Pape 1995:11). De har også økt sannsynlighet for å ha høyere rusmiddelbruk.

Når mindre alvorlige forhold skjer gjentatte ganger er det et tydelig signal om at noe er galt. Den unge er på drift og har sine grunner til å unndra seg voksenkontroll. Likevel er det for de aller fleste slik at mindre alvorlige lovovertrædelser ikke peker mot en mer permanent avvikende livsstil. For andre derimot inngår opposisjon og regelbrudd i en marginaliseringsprosess som etter hvert kan få dramatiske følger. Mange av handlingene som rapporteres i dette kapitlet kan ikke tolkes som uskyldig utprøving, men er derimot relativt alvorlige provokasjoner, og trolig tegn på mistilpasning og kommende problemer i voksen alder.

Kriminaliteten er høyest blant ungdom. Det er i alderen 18–20 år at flest blir tatt for lovbrudd. I 2005 ble 6,4 prosent av alle i denne aldersgruppen tatt for ett eller flere lovbrudd (Stene og Thorsen 2007: 109).

Dersom vi ser nærmere på ulike typer lovbrudd begått av ungdom, er det en økning i forekomsten av mer alvorlig kriminalitet som ran, vold og narkotikaforbrytelser. Den største andelen ung som siktes for voldskriminalitet, finner vi i aldersgruppa 18–20 år, men det har skjedd en utjamning mellom aldersgruppene slik at forskjellene er mindre enn tidligere. En

sammenlikning av periodene 1992–1995 og 2002–2005 viser at antall ungdom som siktes for voldskriminalitet har økt med 56 prosent (Stene og Thorsen 2007: 116).

Undersøkelsen i Oslo har med to ulike batterier eller rekker av spørsmål om ulike former for antisosial eller asosial atferd. Det første er basert på spørreskjemaet til Youth in Europe. Det andre batteriet er et tillegg og basert på en rekke av spørsmål som tidligere er brukt i Ung i Oslo 2006 (Øia 2007). Spørsmålet er hvilke sammenhenger vi finner mellom slike handlinger og rusmiddelbruk?

7.2 Kriminalitet ut fra Youth in Europe

Hvordan er omfanget eller fordelingen av ulike kriminelle eller antisosial handlinger? Her skal det gis en oversikt ut fra Youth in Europe.

Tabell 7.1: Omfanget av straffbare handlinger. Hvor mange ganger i løpet av siste år, siste 12 måneder den enkelte har gjort gjort noe av det følgende:

	Aldri	En gang	2–5 ganger	6–9 ganger	10–13 ganger	14–17 ganger	18 ganger eller mer
Stjålet noe til en verdi av mindre enn 3 kinobilletter	85,7	5,2	5,1	1,3	,4	,3	2,0
Stjålet noe til en verdi av mer enn 3 kinobilletter	92,1	2,8	2,0	,8	,4	,1	1,8
Brukt fysisk makt for å rane eller stjele noe	95,6	1,5	1,0	,5	,2	,1	1,1
Brutt deg inn i en bygning eller bil for å stjele noe	95,3	1,5	1,2	,7	,2	,1	1,1
Med vilje ødelagt eller knust noe som ikke var ditt	88,6	5,3	2,9	1,0	,6	,2	1,4
Begått andre straffbare handlinger	84,3	5,8	4,1	1,8	,4	,6	3,1

De minst alvorlige handlingene er mest utbredt. 14,3 prosent har stjålet noe til en verdi av mindre enn tre kinobilletter siste år, mens 11,4 prosent har «ødelagt eller knust noe som ikke var ditt». Tilsvarende er det 4,4 prosent som en eller flere ganger har «brukt fysisk makt for å rane eller stjele noe». 4,7 prosent har brutt seg inn «i en bygning eller bil for å stjele noe». 1,1 prosent svarer at de 18 ganger eller mer har brutt seg inn i en bygning eller en bil for å stjele noe, eller de har brukt fysisk makt for å rane eller stjele noe.

18 ganger eller mer høres mye ut. Umiddelbart er det to forklaringer. Den første er at en liten del av de unge skryter på seg handlinger som de ikke har begått. Imidlertid er det også rimelig å tolke et slikt svar i retning av at de har gjort slike handlinger mange ganger, og at de derfor ikke har fullstendig oversikt. En slik måte å svare på kan derfor bety uspesifisert «mange ganger». Til sammen 15 stykker, 14 gutter og ei jente har svart 18 ganger eller mer på alle de seks spørsmåla om kriminalitet. Det utgjør 0,9 prosent. I fortsettelsen er disse holdt utafør. Hvilke forskjeller finner vi ut fra kjønn?

Tabell 7.2: Omfang av straffbare handlinger. Om den enkelte i løpet av siste år har gjort noe av det følgende – kontrollert for kjønn:

	Gutter	Jenter	P=
Stjålet noe til en verdi av <u>mindre enn</u> 3 kinobilletter	16,8	10,2	,000
Stjålet noe til en verdi av <u>mer enn</u> 3 kinobilletter	9,7	4,5	,000
Brukt fysisk makt for å rane eller stjele noe	5,4	1,7	,000
Brutt deg inn i en bygning eller bil for å stjele noe	6,4	1,4	,000
Med vilje ødelagt eller knust noe som ikke var ditt	15,5	6,0	,000
Begått andre straffbare handlinger	21,8	8,4	,000

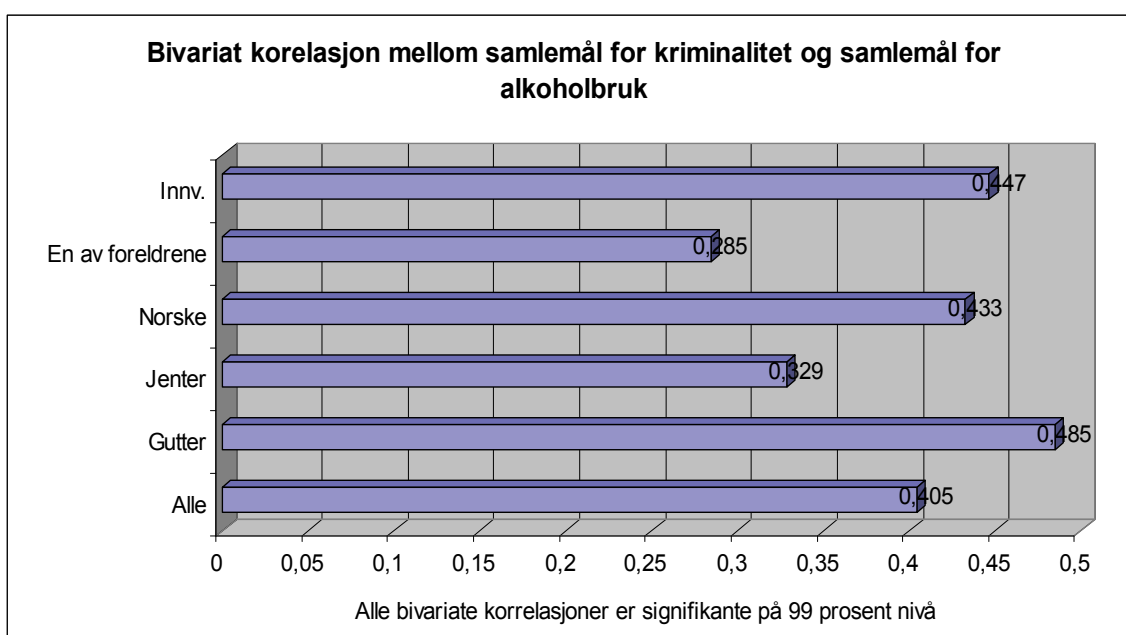
Det er hele vegen tydelige kjønnsforskjeller i retning av at unge gutter er mer utagerende. Spesielt er det store forskjeller i andel av gutter og jenter som begår innbrudd, eller som bruker fysisk makt for å rane eller stjele. Minst forskjell mellom gutter og jenter er det i andel som har «stjålet noe til en verdi av *mindre enn* 3 kinobilletter». Det gjelder for 16,8 prosent av guttene og 10,2 prosent av jentene.

Tabell 7.3: Omfang av straffbare handlinger. Om den enkelte i løpet av siste år har gjort noe av det følgende – kontrollert for etnisitet:

	Norske	En av hver	Innv.	P=
Stjålet noe til en verdi av <u>mindre enn</u> 3 kinobilletter	14,8	13,2	10,5	,119
Stjålet noe til en verdi av <u>mer enn</u> 3 kinobilletter	6,5	7,2	8,7	,375
Brukt fysisk makt for å rane eller stjele noe	2,6	3,4	6,2	,005
Brutt deg inn i en bygning eller bil for å stjele noe	3,3	3,0	6,0	,046
Med vilje ødelagt eller knust noe som ikke var ditt	9,7	11,1	13,0	,197
Begått andre straffbare handlinger	15,1	17,3	13,9	,531

Generelt er det bare mindre forskjeller ut fra etnisk bakgrunn. Det gjelder likevel ikke for de mest alvorlige forholda. Unge med innvandrerbakgrunn bruker i større grad «fysisk makt for å rane eller stjele noe», og de begår oftere innbrudd «for å stjele noe».

På grunnlag av disse seks spørsmåla om kriminell atferd er det på enkleste måte laget et samlemål for kriminalitet. Det er tatt utgangspunkt i hvor mange av disse handlingene den enkelte har utført siste år. Den følgende figuren viser hvordan samlemålet korrelerer i forhold til bruk av alkohol.



Sterkest er denne korrelasjonen for unge med innvandrerbakgrunn (Pearsons korrelasjon 0,447), og svakest for de som har en av foreldrene født i Norge og den andre i et annet land. Den er klart sterkere for gutter sammenliknet med jenter.

7.3 Kriminalitet ut fra Ung i Oslo

I spørreskjemaet er introduksjonen til disse spørsmåla som følger: «Her er det beskrevet en del handlinger som har å gjøre med brudd på regler i skole og samfunn. Andre spørsmål gjelder ting som er ulovlige eller på grensen til det ulovlige, men som mange likevel gjør.» De unge skal krysse av for hvor mange ganger de har gjort de enkelte handlingene i løpet av siste år. Her er

bare skilt mellom de som har utført den enkelte handlingen en eller flere ganger, og de som ikke har utført handlingen.

Tabell 7.4: Om den enkelte i løpet av siste år har utført ulike kriminelle eller antisosiale handlinger kontrollert for kjønn:

Har du i løpet av de siste 12 måneder...	Gutter	Jenter	Snitt	P=
...stjålet noe til en verdi av mer enn tusen kroner?	3,5	,9	2,1	,000
...mobbet eller plaget andre?	8,6	5,0	6,7	,003
...stjålet penger eller noe annet fra en venn?	3,2	1,4	2,3	,017
...sprayet på vegger, busser, T-baner og lignende?	4,5	1,1	2,7	,000
...truert til deg penger eller ting?	2,4	,7	1,5	,003
...vært i slåsskamp hvor du har brukt våpen (for eksempel kniv)?	2,6	,4	1,4	,000
...brutt deg inn for å stjele noe?	2,9	,7	1,7	,000
...med vilje ødelagt eller knust vindusruter, buss, seter, telefonkiosker, postkasser eller lignende?	5,8	1,1	3,3	,000
...lurt deg fra å betale på buss, tog eller lignende?	23,8	25,1	24,4	,536
...vært borte en hel natt uten at foreldrene dine visste hvor du var?	7,0	5,3	6,1	,135
...stjålet bil eller motorsykel?	2,5	,4	1,4	,000
...tatt varer fra butikk uten å betale?	7,9	5,4	6,6	,032
...vært i krangel eller slagsmål med noen som har en annen hudfarge eller kulturell bakgrunn enn din egen?	6,4	2,2	4,2	,000
...truert noen eller utøvet vold mot noen?	6,2	1,1	3,5	,000
...tyvlånt sykkel eller moped?	3,5	,8	2,0	,000

Selv om de handlingene som det er referert til, er andre, sammenliknet med Youth in Europe, er mønsteret langt på veg det samme. Guttene er mer utagerende. 4,5 prosent av guttene mot 1,1 prosent av jentene oppgir at de har tagget eller sprayet på vegger, busser og lignende. 2,6 prosent av guttene har vært i slåsskamp «hvor du har brukt våpen» mot 0,4 prosent av jentene. Tilsvarende er det langt flere gutter som har begått innbrudd, hærverk eller utøvet vold mot noen. Bare på noen få områder er det ikke signifikante forskjeller mellom gutter og jenter. Det gjelder to forhold, sniking på buss, tog og lignende og å være borte en hel natt «uten at foreldrene visste hvor du var». Spesielt er det store forskjeller mellom gutter og jenter når det gjelder grovere tyveri, innbrudd, hærverk og utøvelse av ulke former for vold. Med

noen unntak forekommer de handlingene det er spurt etter relativt sjeldent. Det er derfor betydelig usikkerhet knytta til tallene.

Hvilket mønster finner vi når det kontrolleres for etnisitet?

Tabell 7.5: Om den enkelte i løpet av siste år har utført ulike kriminelle eller antisosiale handlinger kontrollert for etnisitet:

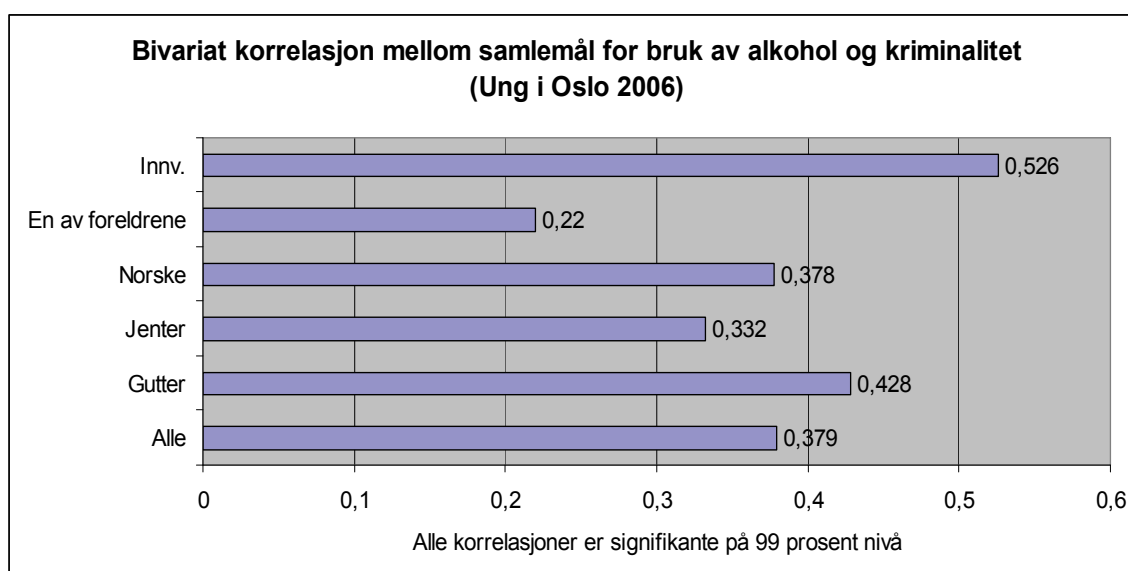
Har du i løpet av de siste 12 måneder...	En av foreldrene		Innv.	P=
	Norske			
...stjålet noe til en verdi av mer enn tusen kroner?	1,8	1,3	4,1	,021
...mobbet eller plaget andre?	6,0	7,0	8,4	,291
...stjålet penger eller noe annet fra en venn?	2,0	2,2	3,5	,227
...sprayet på vegger, busser, T-baner og lignende?	2,5	2,2	4,1	,241
...truet til deg penger eller ting?	1,0	,4	3,8	,000
...vært i slåsskamp hvor du har brukt våpen (for eksempel kniv)?	,9	,9	3,5	,001
...brutt deg inn for å stjele noe?	1,3	1,3	3,5	,014
...med vilje ødelagt eller knust vindusruter, buss, seter, telefonkiosker, postkasser eller lignende?	3,2	2,2	4,6	,239
...lurt deg fra å betale på buss, tog eller lignende?	26,8	26,9	16,4	,000
...vært borte en hel natt uten at foreldrene dine visste hvor du var?	6,3	6,3	5,8	,930
...stjålet bil eller motorsykkel?	1,0	,4	3,6	,001
...tatt varer fra butikk uten å betale?	7,0	6,8	6,1	,827
...vært i krangel eller slagsmål med noen som har en annen hudfarge eller kulturell bakgrunn enn din egen?	4,0	4,5	5,5	,463
...truet noen eller utøvet vold mot noen?	3,4	3,1	4,4	,626
...tyvlånt sykkel eller moped?	1,7	,9	4,1	,009

Ut fra disse tallene på sjørrapportert kriminalitet er det på en del områder til dels betydelige forskjeller. 0,9 prosent både av de norske og av de med den ene av foreldrene født i Norge har vært i slåsskamp med våpen, mot 3,5 prosent av unge med innvandrerbakgrunn. Det er også klart flere av unge med innvandrerbakgrunn som har truet til seg ting eller begått tyveri av bil, motorsykkel, moped eller sykkel. Tilsvarende er det flere unge med innvandrerbakgrunn som har stjålet noe til en verdi av mer enn 1000 kroner eller begått innbrudd. Både blant de norske og blant de med en av foreldrene født i Norge og den andre i et annet land. er det 1,3 prosent som oppgir at de har begått innbrudd. Blant unge med innvandrerbakgrunn er dette tallet 3,5 prosent.

På en del andre områder er det ikke signifikante forskjeller. Det gjelder, mobbing, tagging, hærverk, nasking i butikker og trusler om vold. På ett område er unge med innvandrerbakgrunn mer lovlydige enn andre ungdommer. Det gjelder sniking på buss og bane. 16,4 prosent i denne ungdomsgruppa har lurt seg «fra å betale på buss, tog eller lignende», mot mellom 26 og 27 prosent av resten av ungdomsgruppa.

Spesielt for tyverier og noen former for voldspreget atferd er det tydelige forskjeller ut fra etnisitet. Dette er også atferd som påkaller seg politiets og rettsvesenets oppmerksomhet. Tendensen til at unge med innvandrerbakgrunn begår flere alvorlige kriminelle handlinger samsvarer med registrert kriminalitet hos Oslopolitiet (SaLTo handlingsprogram 2009–2012). I 2007 var 60 prosent av gjengangerne i aldersgruppa opp til 23 år innvandrere. En gjenganger er her definert som registrert for tre eller flere forhold.

Ut fra disse spørsmåla er det på enkleste måte konstruert et samlemål for kriminalitet. Det er tatt utgangspunkt i hvor mange av disse handlingene den enkelte har utført siste år. De to måla for kriminalitet korrelerer sterkt med hverandre (Pearsons korrelasjon = ,547). Den følgende figuren viser sambandet mellom dette målet på kriminalitet og bruk av alkohol.



For alle grupper er det en sammenheng mellom bruk av alkohol og verdi på samlemålet for kriminalitet. Det betyr ikke at alle som drikker er involvert i kriminalitet, men at de som oppgir at de har vært involvert i kriminalitet

eller asosiale handlinger har større sannsynlighet for å drikke enn andre. Denne sammenhengen er sterkere for ungdom med innvandrerforeldre enn for andre, og den er sterkere for gutter enn for jenter. Mønsteret er nokså identisk med hva vi fant ut fra samlemålet basert på spørsmål om ulike former for antisosial eller asosial atferd i Youth in Europe.

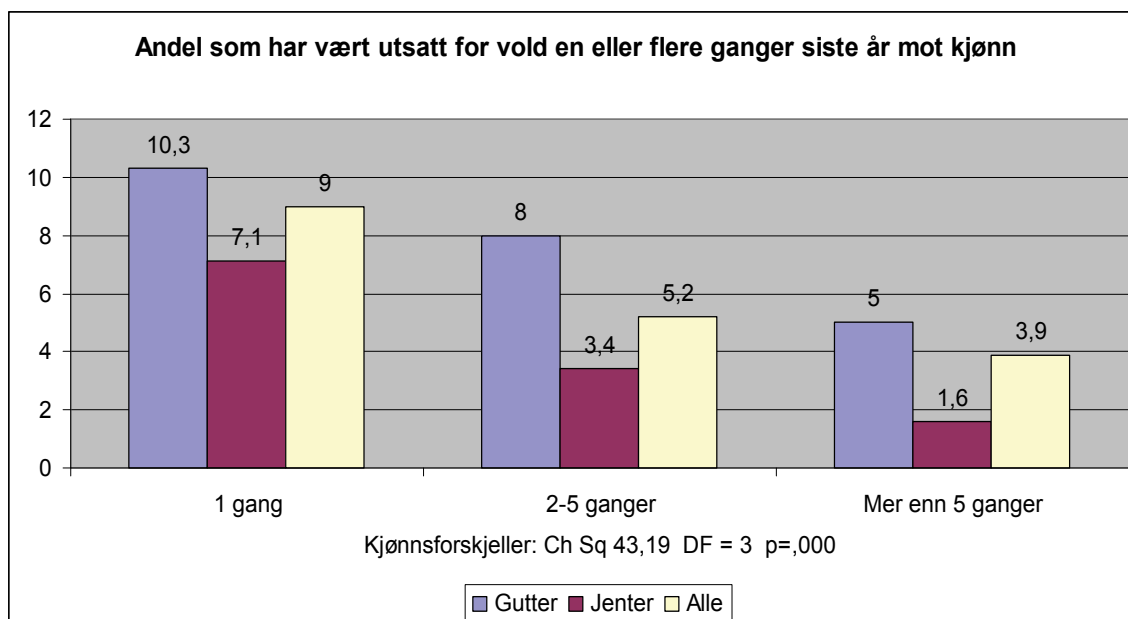
7.4 Vold

Hvor utbredt er vold i ungdomsmiljøene. Spørreskjemaet har flere inntak til denne problemstillingen. To spørsmål har følgende formulering:

- Har du i løpet av siste år blitt utsatt for vold?
- Har du i løpet av siste år brukt vold mot noen?

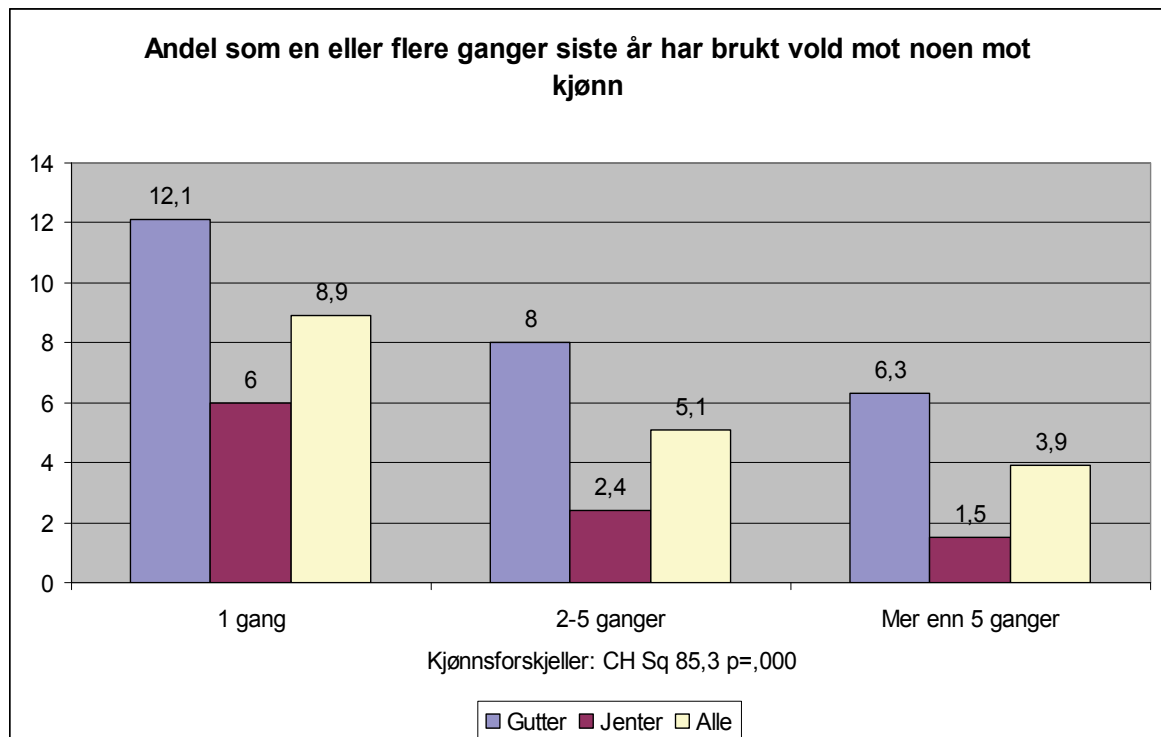
Svarene er delt inn i «aldri», «en gang», «to til fem ganger» og mer enn «fem ganger».

Følgende figur viser utsatthet for vold fordelt på kjønn:

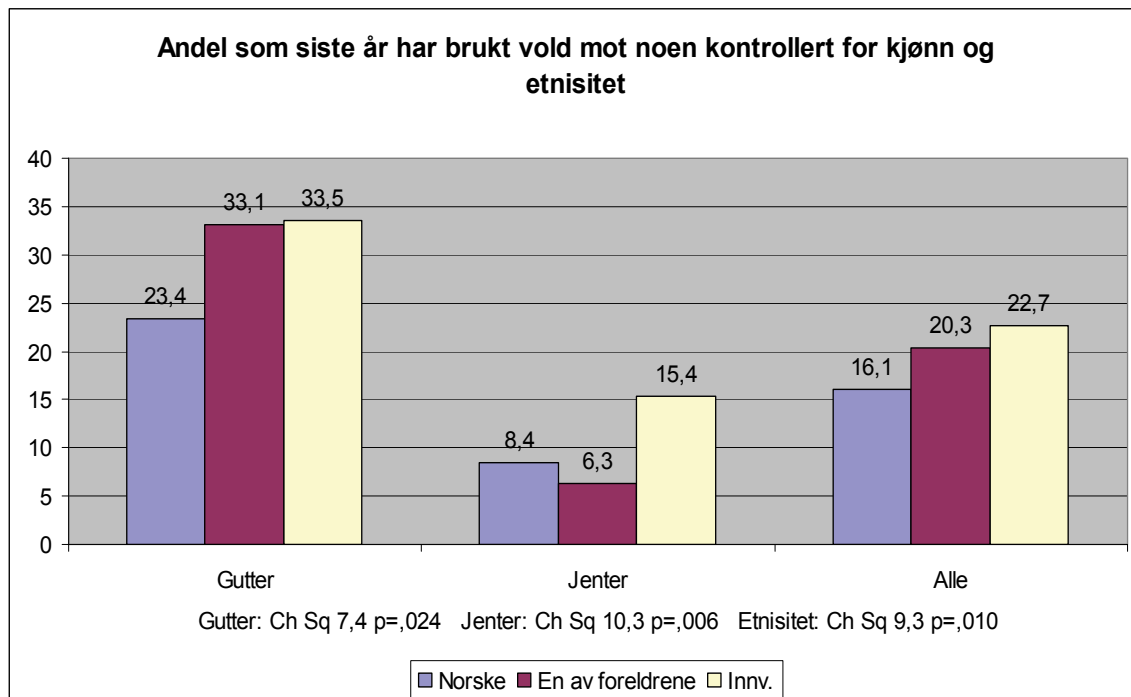


Gutter er klart mest utsatt for vold. Spesielt er det stor forskjell mellom gutter og jenter i andel som har vært utsatt for vold flere ganger. Blant guttene er det 23,3 prosent som siste år oppgir at de har vært utsatt for vold en eller flere ganger. Tilsvarende tall for jenter er 12,4 prosent. Tendensen går i retning av at de norske er minst utsatt for vold. Det gjelder spesielt for gutter. Forskjellene er imidlertid så små at de ikke er signifikante.

Hvordan samvarierer bruk av vold med kjønn?

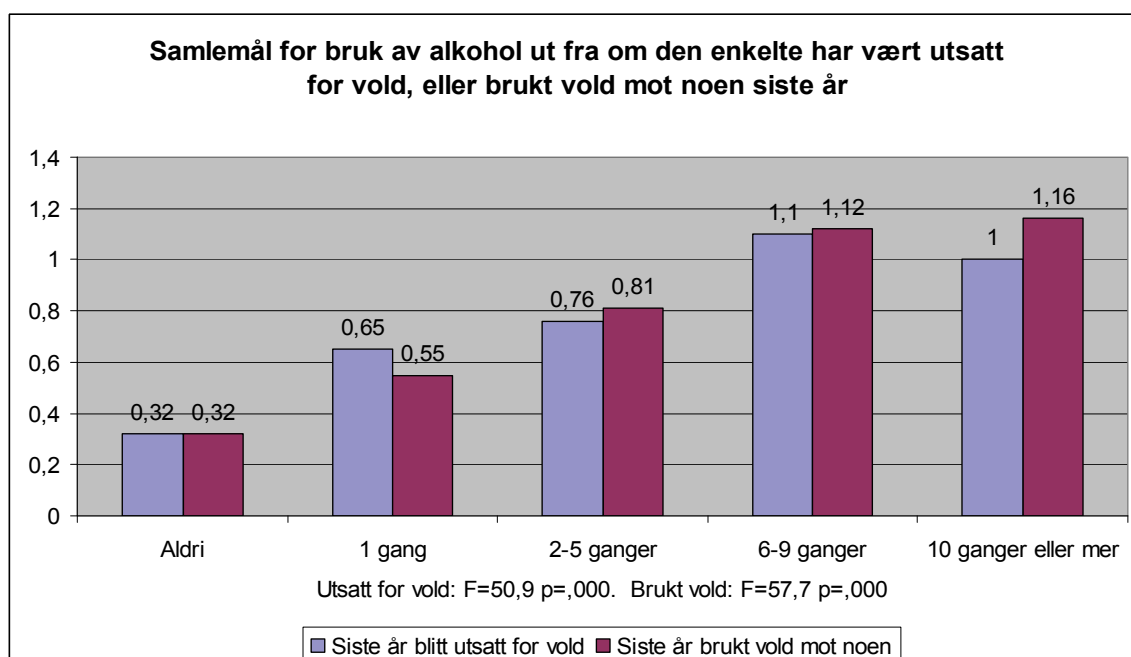


Gutter er de som klart utøver vold mest. Spesielt er det store forskjeller i andelen gutter og jenter som utøver vold flere ganger. Samla er det 73,6 prosent av guttene mot 90,1 prosent av jentene som ikke har utøvet vold mot noen siste år. Mønsteret ligner svært på det vi fant for andel som har vært utsatt for vold. Hvordan er fordelingen ut fra etnisitet? Her er andel som en eller flere ganger har blitt utsatt for vold kontrollert for etnisitet og kjønn.



Både samla og for gutter og jenter hver for seg er det signifikante etniske forskjeller i retning av at de norske bruker, eller utøver, minst vold. Blant jentene er det unge med innvandrerbakgrunn som utøver mest vold. For guttene er det ingen forskjell mellom de som har den ene av foreldrene født i Norge og den andre i et annet land og de med innvandrerbakgrunn.

I hvilken grad samvarierer fordelingen på de to spørsmåla om den enkelte sist år har «blitt utsatt for vold» og om den enkelte sist år har «brukt vold mot noen» med samlemålet for alkoholbruk?



Det er bare små forskjeller mellom de to fordelingene. At det er en sterk sammenheng mellom bruk av alkohol og utøvelse av vold er ingen nyhet. Litt mindre opplagt er det at de som utsettes for vold også i stor grad har brukt alkohol. En grunn kan ligge i at unge som drikker lett kommer opp i voldelige situasjoner. Den som blir angrepet har dessuten lett for å ta igjen. Dermed kan det være at den enkelte unge både utøver og utsettes for vold i den samme sosiale situasjonen.

Tematikken vold er også belyst mer konkret gjennom et batteri av spørsmål der det spørres etter ulike typer vold:

Tabell 7.6: Ulike former for voldelig atferd (sist år) kontrollert for kjønn:

	En gang			To eller flere ganger		
	Gutter	Jenter	Snitt	Gutter	Jenter	Snitt
Slått til noen	13,9	11,7	12,7	19,1	8,5	13,6
Slått noen ned	8,3	2,3	5,2	10,2	2,4	6,2
Sparket noen	11,1	7,8	9,4	15,8	9,2	12,4
Fiket til noen	13,0	13,3	13,1	18,3	11,3	14,7
Tatt nakketak på noen	10,4	2,6	6,3	18,5	2,5	10,2
Truet noen med vold	8,9	4,6	6,7	14,8	3,7	9,0
Truet noen til å ha seksuelle handlinger med deg	1,5	,2	,9	4,5	,8	2,6
Truet noen til å ha samleie med deg	1,4	,6	1,0	4,5	,8	2,6

For alle handlinger er forskjellene mellom gutter og jenter signifikante på 99 prosent nivå.

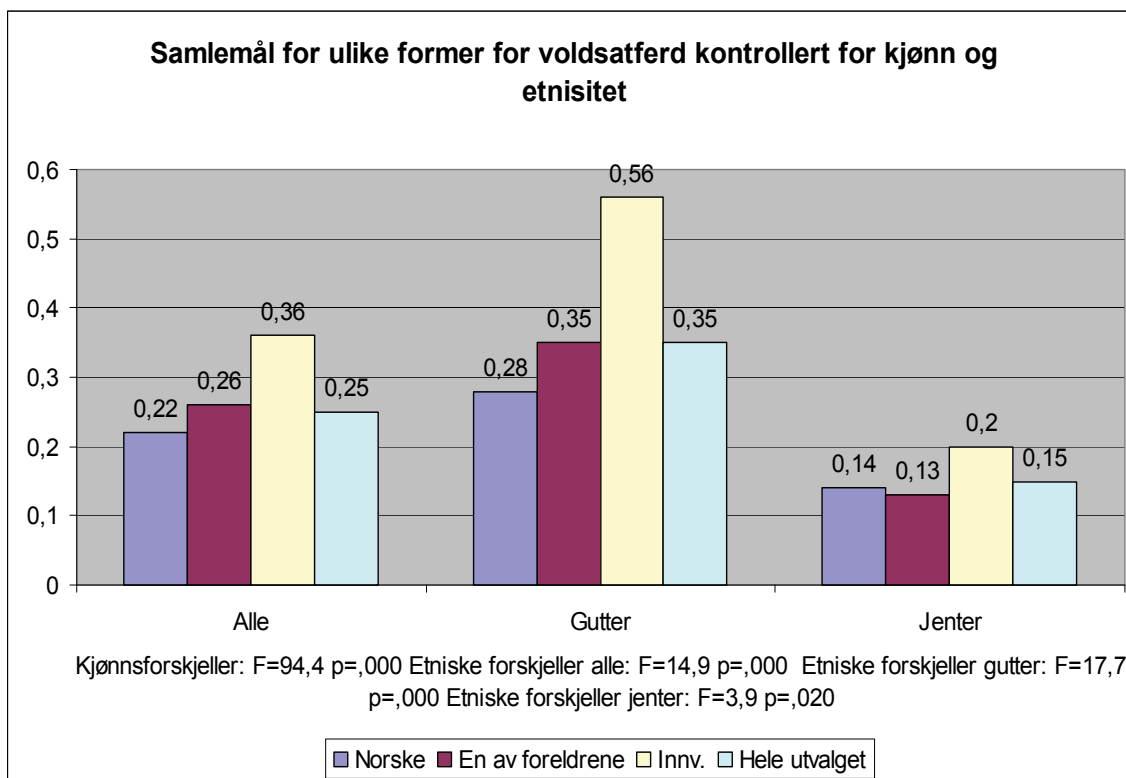
Mest vanlig er det å slå til noen eller fike til noen. Gutter slår langt oftere enn jenter. Guttene fiker også oftere enn jenter, men her er det ikke så store forskjeller. Selv om guttene er i klart flertall er det også ganske mange jenter som har sparket til noen. Å slå noen ned er nesten bare noe som gutter driver med. Det samme gjelder nakketak og trusler om vold. Det kan være vanskelig å skille mellom å true noen til å ha seksuelle handlinger med deg og å true noen til samleie. 1,4 prosent av guttene har truet noen til å ha samleie en gang, mens 4,5 prosent krysser av for at de har gjort dette flere ganger. Tilsvarende er det 0,6 prosent av jentene som svarer at de har truet noen til samleie en gang mens 0,8 prosent har gjort dette flere ganger.

Tallene for å ha «truet seg til seksuelle handlinger» eller å ha «truet seg til samleie» kan virke høye. Det finnes få andre undersøkelser å sammenligne

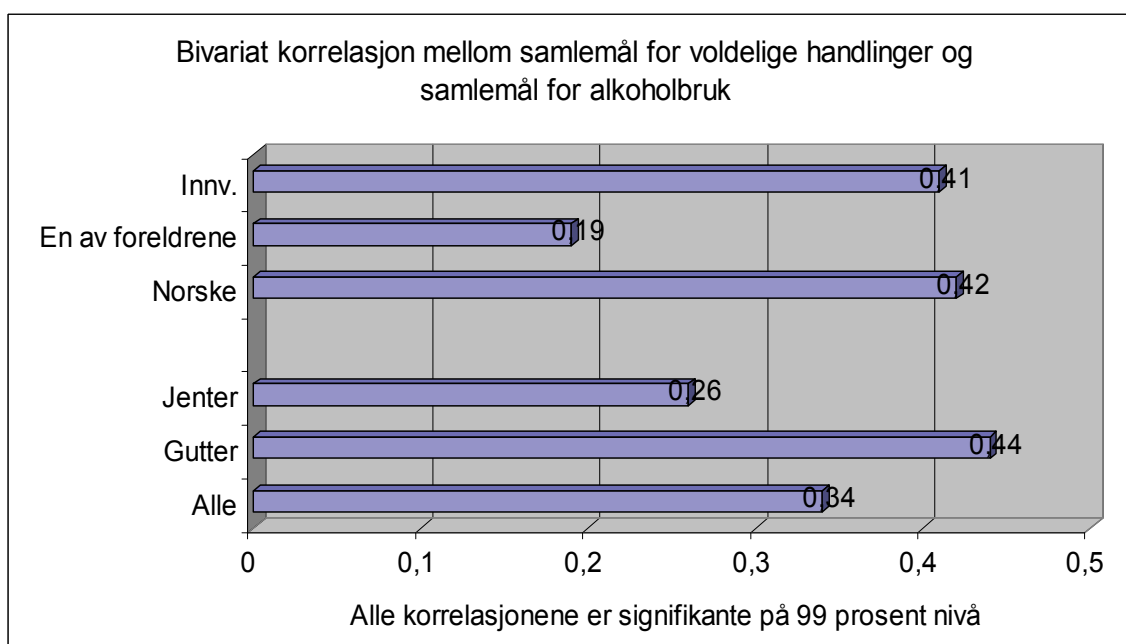
med. LUVO-undersøkelsen av 18-åringene hadde et liknende spørsmål med (Mossige og Stefansen 2007). Selv om formuleringen i LUVO burde favne om flere tvetydige situasjoner, var det langt færre (under en prosent, ikke publiserte tall) som oppga at de hadde tatt del i slike handlinger. Mest sannsynlig er våre tall her for høye og skyldes overrapportering. Temaet spørsmålet tar opp er slik at enkelte av de 15-årige guttene i vårt utvalg kan ha falt for fristelsen til å overspille. Alternativt er dette svært sensitiv informasjon som 18-åringene er mer forsiktige med å gi fra seg.

Omfanget av slike handlinger, som kan leses ut av Osloundersøkelsen 2009, stemmer likevel ganske godt med en undersøkelse gjennomført av Pedersen og Skrondal (1996). De fulgte et representativt utvalg av ungdommer i Oslo og Akershus over lengre tid. 17 prosent av jentene hadde blitt utsatt for seksuelle overgrep – 7 prosent i barndommen, 6 prosent i tidlig ungdom (13–16 år) og 4 prosent i seinere ungdom (17–19 år). Én prosent av guttene rapporterte det samme. Overgrepene retta mot barn blei stort sett begått av omsorgspersoner, mens det var jamnaldrende gutter som sto bak overgrepene som fant sted i tenåra. I en nasjonal helseundersøkelse om voldsutsatt ungdom, gjennomført av Folkehelseinstituttet, fant Schou, Dyb og Graff-Iversen (2007) tilsvarende tall. 6,1 prosent av jentene og 1,6 prosent av guttene hadde siste år vært utsatt for et seksuelt overgrep. Utvalget i denne undersøkelsen var på nesten 16 000 ungdommer i aldersgruppa 15 til 16 år. Videre finner Mossige og Abrahamsen (2007) at av 17-årige jenter hadde 9 prosent hatt ufrivillig samleie, 7,2 prosent hadde vært tvunget til munnsex og 2,7 prosent til anal sex. Overgrepstallene er til dels betydelig høyere for 18- og 19-årige jenter. Utvalget besto av nesten 5000 elever på videregående skole i Norge.

Disse ulike formene for voldelig atferd er omgjort til et samlemål og varierer fra 0 til 2. 58,0 prosent av de unge skårer 0. Den følgende figuren viser fordeling ut fra kjønn og etnisitet.



Målt på denne måten er det i tillegg til de markerte forskjellene mellom gutter og jenter også klare etniske forskjeller. Unge med innvandrerbakgrunn utøver mest vold. Det gjelder i særlig grad guttene, men også jenter med innvandrerbakgrunn utøver signifikant mer vold sammenliknet med norske jenter, og jenter som har den ene av foreldrene født i Norge og den andre i et annet land.



For alle grupper er det en tydelig og sterk positiv korrelasjon mellom samle-målet for voldelig atferd og samle-målet for alkoholbruk. Sammenhengen er likevel sterkere for gutter sammenliknet med jenter. Det kan ha samband med at gutter generelt utøver mer voldelig atferd. Mellom norske og unge med innvandrerbakgrunn er det ingen forskjeller. Derimot er denne sammenhengen klart svakere for unge som har en av foreldrene født i Norge og den andre i et annet land.

7.5 Sammendrag antisosiale handlinger

- Det er en klar, statistisk sammenheng mellom alkoholbruk og de to samle-måla for ulike – former for antisosial atferd og kriminalitet.
- Sammenhengen mellom kriminalitet, ulike former for antisosial atferd og bruk av rusmidler, er klart tydeligere for gutter enn for jenter, og tydeligere for unge med innvandrerforeldre.
- Blant guttene er det 27,3 prosent som siste år har vært utsatt for vold en eller flere ganger. Tilsvarende tall for jenter er 14,4 prosent.
- Det er en tydelig og positiv sammenheng mellom det å ha vært utsatt for vold og bruk av alkohol.
- Gutter er de som klart utøver vold mest. 26,4 prosent av guttene mot 9,9 prosent av jentene har utøvet vold siste året.
- Det er en sterk, positiv sammenheng mellom utøvelse av vold og bruk av alkohol. Desto flere voldelige handlinger den enkelte har begått desto større er sjansene for å drikke alkohol.

8 Sammenfatning

8.1 Bruk av alkohol

Langs ulike linjer har vi drøfta de unges bruk av alkohol relatert til hvordan atferd, verdier, venner, foreldre og holdninger påvirker hvor mye de unge drikker.

For unge er øl den klart vanligste formen for alkohol, fulgt av rusbrus, vin og brennevin. Mens 40,9 prosent hadde drukket øl siste måned var det 27,2 prosent som hadde drukket rusbrus. 17,3 prosent hadde drukket brennevin.

Jentene drikker oftere rusbrus og vin, mens guttene drikker mest brennevin. Det er ingen forskjeller på hvor ofte gutter og jenter drikker øl. Samla ser det ikke ut til å være vesentlige forskjeller i drikkemønsteret mellom gutter og jenter. Derimot drikker unge med innvandrerbakgrunn langt mindre enn både norske og de som har den ene av foreldrene født i Norge og den andre i et annet land. Denne sammenhengen gjelder uansett alkoholtype.

I hele utvalget er det 33,3 prosent som sier at de aldri har drukket alkohol, mens 62,1 prosent svarer at de aldri har vært fulle. 37,9 prosent har drukket alkohol og blitt fulle. Omsatt innebærer det at i underkant av 30 prosent har drukket alkohol, men ikke blitt fulle. Ut fra ulike mål på de unges drikkevaner er det videre bygget opp et samlemål for bruk av alkohol.

Drøftinga så langt har avdekka en rekke prediktorer eller forhold som samvarierer med hvor mye alkohol de unge drikker. I fortsettelsen skal det nærmere avklares hva som er de viktigste formene for samvariasjon med alkoholbruk, og gjennom det bygge opp et bilde av kjennetegnene til de ungdommene som drikker mye. Ved nærmere å beskrive kjennetegn til unge som drikker mye alkohol, blir det også tydeligere å se hvordan alkoholbruk blant ungdom kan forebygges.

Årsakene til at unge drikker er svært komplisert, og for å gi et enklere bilde er det brukt multippel lineær regresjon. Denne teknikken brukes for å måle hvilken sjølstendig effekt et sett med uavhengige variabler har i forhold

til den avhengige variabelen. De enkelte uavhengige variablene blir kontrollert for hverandre, for å måle den innbyrdes styrken. Den avhengige variabelen i vår analyse er fremdeles samlemålet for alkoholbruk, som er brukt gjennomgående, som indikator på hvor mye de unge drikker.

For hver arena eller temaområde er det så langt i rapporten identifisert en rekke forhold eller variabler som bivariat – i større eller mindre grad – samvarierer med bruk av alkohol. Det gjelder forholdet til foreldrene, skolen og fritidsaktiviteter, men også mer diffuse størrelser som kulturelle verdier og koder og det sosiale livet og de relasjonene de unge har til venner og kamerater. Det er også sett på omfanget av negative handlinger i form av vold og kriminalitet. Disse arenaene eller temaområdene skal drøftes hver for seg.

8.2 Foreldre

I hvilken grad, og på hvilke måter, har familiesituasjon, familieressurser og de relasjonene unge har til sine foreldre, konsekvenser for hvor mye ungdom drikker? Det er sett på en rekke ulike forhold. Problemstillingen er: Hvilke sider ved relasjonene mellom de unge og foreldrene er det som kontrollert for hverandre i sterkest grad samvarierer med bruk av alkohol?

Flertallet av de unge bor sammen med mor og far. Det gjelder for 64,9 prosent av hele utvalget. Spesielt i innvandremiljøene er det mest vanlig å bo sammen med mor og far. Mens 73,2 prosent av ungdom med innvandrerbakgrunn bor sammen med mor og far gjelder det bare for 53,6 prosent av unge som har den ene av foreldrene født i Norge og den andre i et annet land. Familiens sammensetning samvarierer sterkt med bruken av alkohol. Spesielt går det et skille mellom de som bor i en tradisjonell kjernefamilie, og de som ikke gjør det – i retning av at unger i tradisjonelle kjernefamilier drikker mindre.

Det ser ikke ut til å være noen tydelig sammenheng mellom hvor lang utdanning foreldrene har og bruk av alkohol. Vi finner heller ikke noen sammenheng mellom alkoholbruk og foreldrenes yrkesdeltaking.

Fattigdom er målt på ulike måter. For det første er det et rent subjektivt mål der den enkelte blir bedt om å vurdere hvor god økonomi familien har sammenliknet med andre familier. For det andre er det et batteri på fire spørsmål, der det noe mer konkret, spørres etter hvor robust foreldrenes

økonomi er. Mangler foreldrene penger til å betale for fritidsaktiviteter, til å ha bil, eller til å betale for mat, husleie, telefon og så videre? Felles for disse to framgangsmåtene er at det skilles ut ei lita gruppe som klart kan defineres som fattige.

I hele utvalget er det 3,1 prosent som mener at deres familie har «noe dårligere» eller «mye dårligere» økonomi enn andre familier. Brutt ned på etnisitet gjelder dette for 2,0 prosent av de norske og 6,7 prosent av de med innvandrerbakgrunn. Tilsvarende er det 2,5 prosent av de norske, mot 7,8 prosent av de med innvandrerbakgrunn som hevder at foreldrene mangler penger til å betale for ulike fritidsaktiviteter.

Det er ikke noen lineær sammenheng med økonomi og alkoholbruk – for eksempel i retning av at unge med god økonomi drikker mer. Likevel er det ett unntak. De aller fattigste drikker mest. I den videre analysen er derfor de 6,7 prosentene av de unge som skårer høyest på samlemålet for fattigdom, skilt ut.

Nærhet og omsorg er definert ut fra et batteri av spørsmål om hvor lett eller vanskelig det er for den unge å oppnå eller motta råd, samtaler, nærhet og omsorg fra foreldrene. Generelt er denne type sosial, emosjonell og kommunikativ nærhet mest utbredt blant de norske og noe mindre utbredt blant unge med innvandrerbakgrunn. Det er små eller ingen forskjeller mellom gutter og jenter. Bivariat er sammenhengen klar i retning av at nærhet og omsorg mellom foreldre og unge reduserer sjansene til å drikke alkohol.

Enda et batteri av spørsmål omhandler tre ulike dimensjoner i forholdet mellom foreldre og barn. Det gjelder regler og grensesetting, foreldrenes innsyn, kunnskap og oversikt over hva de unge foretar seg på fritida og i hvilken grad foreldrene er innvevet i et nettverk med vennenes foreldre.

Når det gjelder de reglene og grensene foreldrene prøver å sette for hva de unge får lov til, opplever gutter og jenter små forskjeller. Derimot er det tydelig at unge med innvandrerbakgrunn i størst grad forholder seg til regler og grenser. Bivariat reduserer mye regler og grenser tendensen til at de unge drikker alkohol. Denne sammenhengen er likevel ikke sterk.

Dimensjonen som omhandler foreldrenes innsyn, oversikt og kunnskap om hva de unge foretar seg på fritida, samvarierer nokså sterkt både ut fra

kjønn og etnisitet. Det er en tydelig tendens til at jentene blir mer passa på, og at foreldrene i større grad har oversikt over hva jentene foretar seg. Forskjellene mellom de norske og unge med innvandrerbakgrunn er minimale. Derimot er det tydelig at unge, som har den ene av foreldrene født i Norge og den andre i et annet land, i mindre grad blir kontrollert av foreldrene. Mye innsyn fra foreldrene samvarierer klart med at de unge drikker mindre.

For den dimensjonen som omhandler i hvilken grad foreldrene er innvevet i nettverk, slik at de kjenner og omgås foreldrene til de unges venner, er det ingen signifikante forskjeller ut fra kjønn. Derimot er det tydelige etniske forskjeller slik at denne typen nettverk er mest utbredt blant de norske og minst i innvandremiljøene. Bivariat er det en tendens til at denne typen familiære nettverk reduserer sjansene til at unge drikker alkohol.

Knyttet til sosial bakgrunn og relasjoner mellom unge og deres foreldre er det identifisert følgende dimensjoner eller variabler som bivariat samvarierer med de unges alkoholbruk.

Tabell 8.1: Dimensjoner eller variabler knyttet til de unges relasjoner til sine foreldre, som bivariat samvarierer med bruk av alkohol:

<i>Om den unge bor sammen med begge foreldrene eller ikke</i>	Variabelen har verdiene 0 og 1. 0 innebærer at de unge ikke bor sammen med begge foreldrene
<i>Fattigdom</i>	6,7 prosent av de fattigste er skilt ut. Disse har verdien 1. Resten har verdien 0
<i>Mottar sosial støtte fra foreldrene</i>	Samlemålet varierer fra 0 til 3. Høy verdi viser at det er lett å motta sosial støtte
<i>Regler og grenser</i>	Samlemålet varierer fra 0 til 3. Høy verdi viser mye regler og grenser
<i>Innsyn</i>	Samlemålet varierer fra 0 til 3. Høy verdi viser mye innsyn
<i>Foreldrenettverk</i>	Samlemålet varierer fra 0 til 3. Høy verdi viser et tett foreldrenettverk

Når disse variablene kontrolleres for hverandre, hvilke av variablene opprettholder en sjølstendig effekt eller samvariasjon relatert til hvor mye de unge drikker?

Tabell 8.2: Regresjon med uavhengige variabler: Regler og grenser, Innsyn, Foreldrenettverk, Sosial støtte, Bor med begge foreldrene, Fattigdom mot samle-mål for alkoholbruk som avhengig variabel:

	Beta (B)	Standard-Feil	Standardisert Beta	Signifikans
Regler og grenser	,093	,020	,125	,000
Innsyn	-,333	,026	-,405	,000
Foreldrenettverk	,067	,017	,104	,000
Sosial støtte fra foreldrene	-,007	,019	-,009	,712
Bor sammen med begge foreldrene	-,116	,026	-,104	,000
Fattigdom	,043	,048	,021	,372
Konstant	,900	,054		,000

R = ,350 Forklart varians (R.sq)=,122 Korrigert R.sq = ,119

Konstantleddet i regresjonsligningen forteller hva verdien på den avhengige variabelen vil være dersom verdien på alle de uavhengige variablene settes lik 0. Her er konstantleddet 0,90. Det innebærer at om den unge ikke bor sammen med begge foreldrene, lever i en svært fattig familie, og utover dette skårer lavest mulig verdi på regler og grenser, innsyn, foreldrenettverk og sosial støtte, vil han eller hun i gjennomsnitt skåre 0,90 på samlemålet for alkoholbruk.

Beta (B) er en stigningskoeffisient som uttrykker hvor mye tendensen til å drikke alkohol forventes å endre seg når verdien på den enkelte uavhengige variabelen øker med en enhet. Koeffisienten Beta (B) er ikke bare avhengig av hvor sterkt sambandet er mellom avhengig og uavhengig variabel, men også hvor fingradert skalaen for den uavhengige variabelen er konstruert. Standardisert Beta (SB) er et mål som skal korrigere for dette, og uttrykker den relative styrken til den enkelte uavhengige variabelen (den standardiserte regresjonskoeffisienten). Forklart varians (R.Sq) er et uttrykk for modellens forklaringskraft, eller hvor stor del av variasjonen i den avhengige variabelen som fanges opp. Her ligger forklart varians på rundt 12 prosent. Sosial bakgrunn og relasjoner mellom unge og deres foreldre, slik dette her er målt og beskrevet, forklarer altså 12 prosent av variasjonen i de unges alkoholbruk.

Kontrollert for andre variabler viser det seg at fattigdom ikke har noen sjølstendig effekt. Den bivariate sammenhengen vi fant mellom fattigdom og alkoholbruk blir borte. Det kan for eksempel skyldes at det i fattige familier er andre kommunikasjonsformer mellom foreldrene og de unge, og at det er dette forholdet som forklarer at unge fra fattige familier drikker mer. En

annen mulig forklaring kan ligge i at fattige unge ikke så ofte lever samme med mor og far. Dimensjonen som er kalt sosial støtte mister også signifikans. Om det er lett eller vanskelig å oppnå støtte, fortrolige samtaler, råd eller nærhet og omsorg, påvirker ikke hvor mye den enkelte unge drikker når det kontrolleres for andre familienære forhold.

Fire dimensjoner står seg. Det er fremdeles slik at de unge som bor sammen med begge sine foreldre drikker mindre. Sterkest er effekten for den dimensjonen som er kalt innsyn (SB -,405). Vi vet ikke om det innsynet foreldrene har er resultat av at foreldrene er særskilt aktive med å skaffe seg oversikt over hva barna gjør på fritida, eller om det er slik at unge som ikke drikker, har mindre å skjule, og derfor mer åpent forteller foreldrene hva som foregår.

Kontrollert for disse andre dimensjonene som inngår i regresjonen, skjer det noe spesielt både med foreldrenettverkets påvirkning, og med effekten av regler og grenser. Korrelasjonens fortegn endres fra relativt svak, men signifikant minus, til relativt svak, men signifikant pluss. Både mye regler og grenser og et tett foreldrenettverk har en tendens til å øke sjansene for at den unge drikker alkohol. I de bivariate analysene blei derimot disse sjansene redusert.

Med kjent fasit er det lett å argumentere for at slike sammenhenger ikke er urimelige. Mye regler og grenser kan ha opphav i en familiesituasjon fylt av konflikter. Videre kan noen av disse konfliktene handle om de unges livsførsel og for eksempel deres bruk av alkohol. Tilsvarende vet vi ikke hva som er grunnlaget for dette foreldrenettverk. Hva gjør foreldrene når de er sammen med andre foreldre på fritida? Møtes de i avholdslosjen, eller drikker og fester de sammen? For ungdom er det vist at bruk av alkohol har en slik sosial komponent. Tilsvarende kan gjerne også være tilfelle for foreldregenerasjonen.

8.3 Skoletilpasning

I hvilken grad påvirker eller samvarierer de erfaringene og opplevelsene den enkelte unge høster som elev, med deres bruk av alkohol? Det er sett på karakterer, holdninger til skolen, skulk, fravær og konflikter. Hvilke av disse

dimensjonene er det som – kontrollert for hverandre – i sterkest grad samvarierer med de unges drikking?

Sjøl om skolen er tillagt mange oppgaver i samfunnet, er den ytterste målestokken de karakterene han eller hun oppnår. I snitt har elevene best karakterer i norsk og engelsk – og dårligst i matematikk. Jentene får best karakter i engelsk og norsk, mens det ikke er tydelige kjønnsforskjeller i matematikk. Unge med innvandrerbakgrunn får gjennomgående dårligere karakterer. Det er en svak tendens i retning av at unge som oppnår gode karakterer drikker mindre.

Et sett utsagn eller påstander er laget for å få fram i hvilken grad de unge har negative opplevelser og holdninger til skolen. Påstandene spenner fra at det er kjedelig på skolen og at skolearbeidet er meningsløst, til et ønske om å slutte og mangel på innsats i skolearbeidet. Generelt gir guttene i sterkest grad uttrykk for negative erfaringer og ulike former for mistilpassing. Ut fra etnisitet er det bare mindre og ikke systematiske forskjeller. Det er bygget opp et samlemål for mistilpasning som bivariat korrelerer klart positivt med bruk av alkohol.

Skulk og andre former for fravær er et utbredt fenomen. I løpet av siste måned hadde 51,4 prosent av de unge vært fraværende en eller flere ganger på grunn av sykdom. 15,9 prosent hadde vært fraværende på grunn av skulk, mens hele 37,9 prosent hadde vært fraværende av andre grunner. Jentene har en liten, men signifikant, tendens til å være mest borte fra skolen av ulike grunner. Ut fra etnisitet er det de norske som er minst borte og unge med innvandrerbakgrunn som er mest borte. Uavhengig av grunnen som oppgis, er det en sammenheng mellom mye fravær og høyt forbruk av alkohol.

Mellom fire og fem prosent har det siste året blitt innkalt til rektor for noe galt de har gjort og tilsvarende er det mellom fire og fem prosent som har hatt en «voldsom» krangel med en lærer. Langt flere har skulka det siste året. Det gjelder 16,6 prosent. Jentene skulker mest mens guttene i større grad kommer opp i voldsomme konflikter. Ut fra etnisitet er det bare mindre forskjeller. Basert på disse tre forholda er det laget et enkelt samlemål for skolekonflikter.

De unge gir også en egenvurdering eller evaluering av hvor flinke de sjøl mener at de er. Til tross for at det er en systematisk tendens til å overvurdere seg sjøl er det stort samsvar med oppnådde karakterer og egnevaluering. Det

er ikke systematiske forskjeller ut fra kjønn. Derimot er det en tendens til at flere med innvandrerbakgrunn vurderer seg sjøl som svake elever. Egen- evalueringen korrelerer med bruk av alkohol slik at de som gir seg sjøl en god attest drikker mindre.

To spørsmål omhandler videre utdanningsløp. Det første spør etter hvilke umiddelbare planer den enkelte har etter fullført grunnskole. Det skilles mellom «ikke noe», begynne å «jobbe», begynne på «yrkesfag» og begynne på «allmennfag». Flest jenter, 82,1 prosent mot 71,8 prosent av guttene, har planer om å begynne på allmennfag. Ut fra etnisitet er det ingen forskjeller. Desto mer ambisiøse framtidsplanene er, fra «ikke noe» til å «begynne på allmennfag», desto mindre alkohol drikker de unge. Relatert til de unges drikkemønster er det en tilnærmet lineær sammenheng ordnet ut fra ambisjoner. Tilsvarende er det et spørsmål om hvor sannsynlig det er at den enkelte vil begynne å studere på universitetet. Igjen er det flest jenter som har høye akademiske planer. Heller ikke her er det forskjeller ut fra etnisitet.

Relatert til de unges skolegang, erfaringer, mestring og ambisjoner, er det identifisert følgende dimensjoner eller variabler som bivariat samvarierer med de unges alkoholbruk.

Tabell 8.3: Dimensjoner eller variabler knytta til de unges opplevelse av skole og elevrolle, som bivariat samvarierer med bruk av alkohol:

<i>Snittkarakterer i engelsk, norsk og matematikk</i>	Variabelen har verdier fra 0 til 5. 5 impliserer 6 i alle fag.
<i>Samlemål for mistilpasning på skolen</i>	Målet varierer fra 0 til 4. 4 viser høy grad av mistilpasning
<i>Sykdomsfravær</i>	Målet varierer fra 0 til 5. 5 indikerer mest sykefravær.
<i>Skulkefravær</i>	Målet varierer fra 0 til 5. 5 indikerer mest fravær på grunn av skulk.
<i>Fravær av «andre grunner»</i>	Målet varierer fra 0 til 5. 5 indikerer mest fravær av «andre grunner».
<i>Skolekonflikt</i>	Målet varierer fra 0 til 3. Høy verdi viser til mange konflikter.
<i>Egenevaluering som elev</i>	Målet varierer fra 0 til 6. Høy verdi er positiv egenevaluering.
<i>Videre ambisjoner etter fullført grunnskole</i>	Variabelen går fra «jobbe» som har verdien 0 til «allmennfag» som har verdien 3.
<i>Vil begynne å studere på universitetet</i>	Variabelen varierer fra 0 til 3. Høy verdi uttrykker sterkere ønske om å studere.

Når disse ulike skolevariablene kontrolleres for hverandre, hvilke av variablene opprettholder en sjølstendig effekt eller samvariasjon relatert til hvor mye de unge drikker?

Tabell 8.4: Regresjon med uavhengige variabler: Snittkarakterer, mistilpasning, sykdomsfravær, skulkefravær, fravær av andre grunner, skolekonflikt, egen- vurdering, videre akademiske ambisjoner og vil studere mot samlemål for alkohol- bruk som avhengig variabel:

	Beta (B)	Standard- Feil	Standardisert Beta	Signifikans
Snittkarakterer	,062	,021	,101	,003
Mistilpasning på skolen	,139	,019	,208	,000
Sykdomsfravær	,012	,010	,032	,227
Skulkefravær	,023	,016	,043	,155
Fravær av andre grunner	,010	,011	,025	,357
Skolekonflikt	,228	,023	,255	,000
Egenevaluering som elev	-,043	,013	-,110	,001
Videre akademiske ambisjoner	,006	,028	,006	,843
Vil studere	,037	,017	,064	,029
Konstant	,015	,091		,871

R = ,409 Forklart varians (R.sq)=,168 Korrigert R.sq = ,163

Bivariat var det en liten tendens til at de som får gode karakterer drikker mindre. Spesielt var dette tilfelle for matematikk. Kontrollert for disse andre dimensjonene blir derimot denne sammenhengen positiv. De som får gode karakterer drikker noe mer. Derimot er det fremdeles slik at egen- evalueringen som elev, korrelerer negativt med bruk av alkohol. Unge som har høy selvtillit som elev drikker mindre. Mistilpasning, mistrivsel og dårlig innsats på skolen korrelerer fremdeles sterkt positivt (SB=,208) med bruk av alkohol. Det samme gjelder for skolekonflikter. De unge som har blitt sendt til rektor eller hatt en voldsom krangel med en lærer drikker mer (SB=,255).

Det er en liten tendens til at unge som vil studere drikker mer. Bivariat var det slik at de som så det som sannsynlig at de ville begynne å studere drakk mindre. Igjen er altså sammenhengen snudd når det kontrolleres for konflikter og mistilpasning. Utfallet er ikke overraskende og følger samme mønster som det vi fant for karakterer. Derimot forsvinner denne sammen- hengen når det gjelder «videre utdanningsplaner». Heller ikke ulike former for fravær står seg kontroller for andre variabler.

Vi står igjen med to sterke prediktorer for økt bruk av alkohol: mistilpasning og skolekonflikt. Gode karakterer ser også ut til å øke sjansene for å drikke alkohol, mens det å ha et høyt selvbilde som elev minsker sjansene til å drikke alkohol.

8.4 Kulturelle koder

Holdningene og verdiene til den enkelte unge signaliserer i større eller mindre grad avstand og konflikt i forhold til voksensamfunnet. I hvilken grad er det samband mellom slike koder og bruken av alkohol når ulike verdsett kontrolleres for hverandre?

De unge får spørsmål om hvor sterk tillit de har til samfunnets ulike institusjoner. Det dreier seg om politi og rettsvesen, stortinget, helsevesenet med mer. Størst tillit har helsevesenet fulgt av politiet og rettsvesenet. 78,4 prosent har «sterk» eller «ganske mye tillit» til helsevesenet. Minst tillit har kirken. Med unntak av kirken er det slik at de som har mye tillit har en tendens til å drikke mindre. Jenter viser gjennomgående mest tillit. Ut fra etnisitet er det en tendens i retning av at unge med innvandrerbakgrunn har minst tillit. Dette kan tolkes i retning av at unge med innvandrerbakgrunn er mindre integrert i det norske samfunnet.

Fravær av regler eller anomi uttrykker en følelse av at livet er meningsløst og av at samfunnet mangler faste regler og rammer. I spørreskjemaet er det et batteri av påstander som er ment å skulle fange opp denne dimensjonen. Mange unge, og flest gutter, opplever at leveregler og faste prinsipper er tøyelige begreper. Norske ungdommer skårer klart lavest, mens unge med innvandrerbakgrunn i størst grad opplever slike leveregler som tøyelige.

Et batteri av utsagn måler hva som gir status og respekt i ungdomsbefolkningen. Fem av disse utsagna er omgjort til et samlemål for aktiviteter som voksensamfunnet har et negativt forhold til. Det gjelder å røyke, bruke hasj eller cannabis, drikke alkohol, naske og være i opposisjon til voksne. To andre av disse av utsagna er omgjort til et samlemål som voksensamfunnet bifaller og har et positivt forhold til: Å gjøre det godt på skolen og å gjøre det godt i idrett. De unge som mener negative handlinger gir status og respekt drikker mer, mens de unge som mener at positive handlinger gir status og respekt drikker mindre.

Det moderne Oslo framstår som en multireligiøs by. Fremdeles er det likevel flest som bekjenner seg til kristendommen. I utvalget er det samla 45,8 prosent som enten sier de tilhører statskirka eller en annen kristen religiøs menighet. 16,0 prosent svarer at de er muslimer, mens 32,5 prosent oppgir at de ikke er med i noe trossamfunn. Unge med innvandrerbakgrunn skiller seg ut gjennom at flest i denne gruppa er muslimer og færre er med i statskirka. Samtidig er det færre i denne gruppa som ikke er med i noe trossamfunn.

Et annet mål viser hvor sterkt de unge tror på en gud og hvilken rolle religionen har i dagliglivet til den enkelte. Unge med innvandrerbakgrunn er klart mest religiøse ut fra disse kriteriene. Videre er det en tendens til at jenter er mer religiøse enn gutter.

Ut fra de kulturelle kodene og verdiene som her er identifisert, står vi igjen med følgende dimensjoner som bivariat samvarierer med de unges alkoholbruk.

Tabell 8.5: Dimensjoner eller variabler knytta til kulturelle koder og verdier, som bivariat samvarierer med bruk av alkohol:

<i>Tillit til institusjoner</i>	Samlemålet for tillit varierer fra 0 til 3. Tre viser mye tillit.
<i>Fravær av regler</i>	Målet for fravær av regler går fra 0 til 4. Høy verdi viser mye fravær av regler.
<i>Status og respekt for negative handlinger</i>	Målet går fra 0 til 4 og er ordna slik at høy verdi gir mye status og respekt.
<i>Status og respekt for positive handlinger</i>	Målet går fra 0 til 4 og er ordna slik at høy verdi gir mye status og respekt.
<i>Muslim</i>	Muslim har verdien 1 og alle andre religionsformer inkludert «ingen» har verdien 0.
<i>Styrke i religiøs tro</i>	Samlemål med verdier fra 0 til 3, som er den høyeste verdien for styrken i den religiøse overbevisningen.

Når disse ulike, kulturelle kodene og verdiene kontrolleres for hverandre, hvilke koder og verdier opprettholder en sjølstendig effekt eller samvariasjon relatert til hvor mye de unge drikker?

Tabell 8.6: Regresjon med uavhengige variabler: tillit, fravær av regler, respekt for negative handlinger, respekt for positive handlinger, muslim eller ikke og styrke i religiøs tro mot samlemål for alkoholbruk som avhengig variabel:

	Beta (B)	Standard- Feil	Standardisert Beta	Signifikans
Tillit til institusjoner	-,078	,027	-,147	,004
Fravær av regler	,056	,026	,112	,031
Respekt negative handlinger	,090	,024	,200	,000
Respekt positive handlinger	-,042	,026	,085	,102
Muslim	-,233	,051	-,237	,000
Styrke i religiøs tro	-,028	,026	-,059	,283
Konstant	,185	,123		,135

R =,441 Forklart varians (R.sq)=,194 Korrigert R.sq =,180

Samla forklarer modellen 18,0 prosent av variansen. Tillit til ulike samfunnsinstitusjoner holder seg som en sjølstendig forklaring. Sterk tillit korrelerer negativt med sjansene til å drikke alkohol. Fravær av regler står seg også, men denne sammenhengen korrelerer bare svakt positivt med tendensen til å drikke alkohol. Å være muslim samvarierer sterkt negativt med å drikke alkohol (SB= -,237). Det innebærer at kontrollert for disse andre dimensjonene, som inngår i regresjonsanalysen, drikker muslimske ungdommer mindre. Derimot er det ingen sammenheng mellom styrken i den religiøse overbevisningen og hvor mye den enkelte drikker.

Å gi status og respekt til handlinger som voksensamfunnet har et negativt forhold til, korrelerer sterkt positivt med tendensen til å drikke alkohol (SB=,200). Derimot er det ikke noen signifikant sammenheng mellom å gi status og respekt til handlinger som voksensamfunnet bifaller og drikking.

Oppsummert reduserer både tillit til ulike samfunnsinstitusjoner og det å bekjenne seg til islam, sjansene til å drikke alkohol. Respekt for negative handlinger øker derimot sjansene for å drikke alkohol. Det samme gjelder til en viss grad for fravær av regler.

8.5 Fritid og jamnaldermiljø

Det som foregår på fritida og i jamnaldermiljøet skjer i større eller mindre grad på avstand fra voksne. Derfor opplever unge også ulik grad av uformell sosial kontroll. I hvilken grad har ulike aktiviteter og former for samvær på fritida konsekvenser for hvor mye den enkelte unge drikker?

De fleste svarer at de er med i en gjeng av unge som holder sammen. Det gjelder for 42,8 prosent av de unge. Ytterligere 18,3 prosent svarer at de er sammen med en eller to faste som også er sammen med en gjeng. Unge med norsk bakgrunn er mest sammen i gjenger og unge med innvandrerbakgrunn minst. Det er små forskjeller ut fra kjønn. Unge som svarer at de er sammen med en eller to faste drikker minst.

11,9 prosent er sammen med jamnaldrende mindre enn en gang i måneden «uten at det er voksne til stede». Mens 10 prosent svare at de er sammen med jamnaldrene 1–2 ganger i måneden. Hver femte unge har bare liten kontakt med andre unge på fritida. Unge med innvandrerbakgrunn er minst sammen med venner. Forskjellene mellom gutter og jenter er ikke store. De sosialt superaktive som er sammen med venner fire ganger i uka eller mer, skiller seg ut gjennom at de drikker betydelig mer enn andre unge.

For de aller fleste unge er jamnaldermiljøet et nært og varmt tilholdssted, hvor de kan få både råd og hjelp og sosial støtte. Jenter mottar mest av denne typen støtte og nærhet fra jamnaldrende og unge med innvandrerbakgrunn minst. Med unntak av råd om skole og utdanning, er det tydelig at unge som har lett for å motta sosial støtte fra jamnaldrende drikker mer.

I hvor stor grad oppsøker unge møteplasser som mer spesifikt er knytta til en ungdomssosialitet, og der den uformelle kontrollen fra foreldre og nærmiljø er svak? Denne formen for atferd er kalt for «ute på livet». Generelt er jentene oftere «ute på livet». Spesielt gjelder dette for de norske jentene. Blant unge med innvandrerbakgrunn går tendensen tvert om i retning av guttene er mest «ute på livet». Samla er det ikke forskjeller ut fra etnisitet.

Et samlemaal for finkulturelle aktiviteter er satt sammen av besøk på teater, klassisk konsert og museer og kunstutstillinger. Bivariat korrelerer målet positivt med bruk av alkohol. I utvalget er det unge med innvandrerbakgrunn som i størst grad besøker disse institusjonene. Det er ikke systematiske forskjeller mellom gutter og jenter.

Det er ingen generell signifikant sammenheng mellom aktivitet i organisasjoner og bruk av alkohol. Heller ikke når det gjelder ulike former for fysisk aktivitet eller trening, er det noen entydig sammenheng med hvor mye den enkelte unge drikker.

Ut fra de ulike formene for samværsmonster og aktiviteter på fritida som her er identifisert, står vi igjen med følgende dimensjoner som bivariat samvarierer med de unges alkoholbruk.

Tabell 8.7: Dimensjoner eller variabler knytta til ulike former for samvær og aktiviteter, som bivariat samvarierer med bruk av alkohol:

<i>Sammen med en eller to faste</i>	Sammen med en eller to har verdien 1. Alle andre kombinasjoner har verdien 0.
<i>Mye samme med venner</i>	4 ganger per uke eller mer har verdien 1. Alle andre kombinasjoner har verdien 0.
<i>Mottar Sosial støtte fra venner</i>	Samlemålet sosial støtte varierer fra 0 til 3. Høy verdi viser at det er lett å motta sosial støtte.
<i>Ute på livet</i>	Målet varierer fra 0 til 4. Høy verdi viser mye ute på livet.
<i>Finkulturelle aktiviteter</i>	Samlemålet varierer fra 0 til 4. Høy verdi viser mange besøk på ulike finkulturelle institusjoner.

Når disse ulike formene for samværsmonster og aktiviteter kontrolleres for hverandre, hvilke av variablene opprettholder en sjølstendig effekt eller samvariasjon relatert til hvor mye de unge drikker?

Tabell 8.8: Regresjon med uavhengige variabler: Sammen med en eller to faste, mye sammen med venner, sosial støtte fra venener, ute på livet og finkulturelle aktiviteter mot samlemål for alkoholbruk som avhengig variabel:

	Beta (B)	Standard-Feil	Standardisert Beta	Signifikans
Sammen med en eller to faste	-,151	,027	-,129	,000
Mye samme med venner	,105	,025	,099	,000
Sosial støtte fra venner	,044	,017	,060	,008
Ute på livet	,278	,021	,404	,000
Finkulturelle aktiviteter	-,076	,020	-,106	,000
Konstant	-,014	,043		,753

R = ,453 Forklart varians (R.sq)=,205 Korrigeret R.sq =,203

Samla forklarer modellen 20,3 prosent av variansen. Kontrollert for andre variabler for ulike former for samvær, intimitet og aktiviteter med jamnaldrende, er det fremdeles slik at unge som er mye sammen med venner drikker mer. Tilsvarende er det slik at unge som får mye sosial støtte fra venner, drikker mer. De unge som er mest sammen med en eller to faste, og som derfor ikke i så stor grad er sammen med større grupper av unge, bruker mindre alkohol. Disse sammenhengene er likevel betydelig redusert i styrke.

Mye av effekten av disse variablene ser ut til å bli tappa av den dimensjonen som er kalt «ute på livet». Å være mye ute på livet sammen med andre unge korrelerer meget sterk ($SB=,404$) med bruk av alkohol. Sammenhengen forteller at svært mye av de unges drikking er knytta til deres egen sosialitet, og foregår i denne typen sosiale settinger. Unge sitter ikke hjemme alene og drikker.

Kontrollert for disse andre dimensjonene, endres samvariasjonen mellom finkulturelle aktiviteter og bruk av alkohol, retning. Unge som i stor grad oppsøker slike finkulturelle tilbud drikker mindre – og ikke mer slik den bivariate fordelingen viste. Forklaringen kan ligge i at slike ungdommer tilstreber en moden og voksen væremåte, og at de er relativt mye ute – uten at de av den grunn drikker spesielt mye alkohol. Disse ungdommene beveger seg i andre sosiale settinger enn et uteliv knytta til gatehjørner, opphold i sentrum eller på fest.

8.6 Antisosial atferd og kriminalitet

Det er tydelige og sterke positive korrelasjoner mellom ulike former for kriminalitet og antisosiale handlinger på den ene sida, og på den andre sida – tendensen til å drikke alkohol. Vi kan stille spørsmål om i hvor sterk grad disse to formene for atferd skyldes de samme bakenforliggende faktorene. Er mye bruk av alkohol i denne aldergruppa og utagerende atferd ulike uttrykk for felles underliggende årsaker?

Kriminalitet er målt på to ulike måter. Det første er henta fra Youth in Europe og består av seks ulike handlinger – fra å stjele kinobilletter til innbrudd. Det andre målet er henta fra Ung i Oslo 2006 og består av i alt 15 ulike handlinger. Igjen er spredningen stor – fra sniking på buss, trikk og bane til vold og innbrudd. Gutter begår klart mest kriminalitet. Det er også en tendens til at unge med innvandrerbakgrunn begår mer kriminalitet. Spesielt gjelder dette voldskriminalitet.

Flere spørsmål dekker ulike former for vold og utsatthet for vold. 19,4 prosent svarer at de siste år har vært utsatt for vold i en eller annen form. Av disse er det klart flest gutter. Ut fra etnisitet ser det ut til at norske ungdommer er minst utsatt for vold. Denne sammenhengen er likevel ikke signifikant. Å ha vært utsatt for vold korrelerer bivariat klart positivt med drikking. Sammenhengen kan dels forklares med at kan være en fin grense

mellom å bli utsatt for vold og det å utøve vold mot andre. I tillegg kommer at vold ofte skjer i sammenhenger der det drikkes alkohol.

Det er gutter som utøver mest vold. 26,4 av guttene svarer at de siste år har utøvet vold mot noen, mot 9,9 prosent av jentene. Både for gutter og jenter er det etniske forskjeller i retning av at de norske utøver minst vold. Videre er ulike former for voldelig atferd omgjort til et samlemål. Det handler både om konkret voldelig atferd i form av slag, slåssing og spark og ulike former for trusler om vold.

Ut fra de ulike formene vold og mål på kriminell og antisosial atferd som her er brukt, står vi igjen med følgende dimensjoner som bivariat samvarierer med de unges alkoholbruk.

Tabell 8.9: Dimensjoner eller variabler knytta til ulike former for vold, kriminalitet og antisosiale handlinger, som bivariat samvarierer med bruk av alkohol:

<i>Kriminalitet målt ved seks ulike handlinger ut fra: «Youth in Europe»</i>	Samlemålet går fra 0 til 1. Høy verdi tilsvarer mye kriminalitet.
<i>Kriminalitet målt ved 15 ulike handlinger ut fra: «Ung i Oslo 2006»</i>	Samlemålet går fra 0 til 1. Høy verdi tilsvarer mye kriminalitet.
<i>Utsatthet for vold</i>	Målet går fra 0 til tre. Tre viser utsatthet for vold minst 6 ganger eller mer siste år.
<i>Utøver vold</i>	Målet går fra 0 til tre. Tre viser utøvelse av vold minst 6 ganger eller mer siste år.
<i>Samlemål for voldelig atferd</i>	Målet varierer fra 0 til 2. Høy verdi viser mye voldsatferd.

Når disse variablene om vold og kriminalitet kontrolleres for hverandre, hvilke av variablene opprettholder en sjølstendig effekt eller samvariasjon relatert til hvor mye de unge drikker?

Tabell 8.10: Regresjon med uavhengige variabler: kriminalitet: «Youth in Europe», kriminalitet: «Ung i Oslo 2006», utsatthet for vold, utøver vold og samlemål for voldelig atferd mot samlemål for alkoholbruk som avhengig variabel:

	Beta (B)	Standard-Feil	Standardisert Beta	Signifikans
Kriminalitet: «Youth in Europe»	,498	,073	,198	,000
Kriminalitet: «Ung i Oslo 2006»	,812	,114	,188	,000
Utsatthet for vold	,055	,024	,076	,024
Utøver vold	,032	,027	,45	,246
Samlemål for voldelig atferd	,095	,037	,080	,011
Konstant	,261	,013		,000

R = ,468 Forklart varians (R.sq)=,219 Korrigert R.sq = ,213

Samla forklarer denne modellen 21,3 prosent av variansen. Sterkest forklarings effekt har de to ulike måla på kriminalitet. Hver av dem forklarer omtrent like mye. Både det å være utsatt for vold og samlemålet for voldelig atferd, fortsetter å vise signifikans. Disse sammenhengene blir likevel tydelig svekka. Spørsmålet om hvor ofte den enkelte utøver vold mister imidlertid betydning. Effekten tappes antakelig dels av samlemålet for voldelig atferd og dels av de to samlemåla for kriminalitet.

Når denne modellen kjøres med de to kriminalitetsmåla hver for seg, blir det på nytt bekrefta at de har omtrent lik forklarings effekt. Med «Youth in Europe» og uten «Ung i Oslo 2006» gir modellen en samla forklart varians på 19,3 prosent. Forklart varians blir 19,5 prosent med «Ung i Oslo 2006» og uten «Youth in Europe». I stedet for å velge mellom ett av dem, er disse to måla slått sammen til et mål for kriminalitet. I dette nye sammenslåtte målet inngår det til sammen 21 ulike handlinger eller former for atferd. Det nye målet for kriminalitet gir følgende regresjonsløsning:

Tabell 8.11: Regresjon med uavhengige variabler: Sammenslått samlemål for kriminalitet, utsatthet for vold, utøver vold og samlemål for voldelig atferd mot samlemål for alkoholbruk som avhengig variabel:

	Beta (B)	Standard- Feil	Standardisert Beta	Signifikans
Sammenslått samlemål for kriminalitet	1,051	,090	,324	,000
Utsatthet for vold	,060	,024	,082	,015
Utøver vold	,031	,027	,043	,260
Samlemål for voldelig atferd	,096	,037	,080	,010
Konstant	,266	,013		,000

R = ,458 Forklart varians (R.sq)=,210 Korrigert R.sq =,208

Samlemålet for voldelig atferd gir fremdeles et lite, men signifikant, bidrag til å forklare hvor mye de unge drikker (SB=,080). Det samme gjelder utsatthet for vold (SB=,082). Derimot gir målet som viser hvor ofte den enkelte utøver vold, heller ikke signifikante utslag i denne modellen. Effekten av det sammenslåtte samlemålet for kriminalitet er svært sterk (SB=,324).

Modellen viser samvariasjon. Derfor kan det like gjerne være drikking som fører til kriminalitet, eller felles bakenforliggende årsaker som både samvarierer med kriminalitet og bruk av rusmidler. Hvis det er de samme dimensjonene eller variablene som forklarer eller samvarierer både med rus

og kriminalitet, vil mye av den sterke samvariasjonen bli borte når det i fortsettelsen kontrolleres for andre av de dimensjonene som er identifisert.

8.7 Samlende analyser

Analysen av de unges forhold til sine foreldre ga en dominerende og sterk faktor som påvirker de unges drikkemønster. Hvor mye innsyn, oversikt og kunnskap foreldrene har om hva de unge foretar seg på fritida, synes å være avgjørende. De unge vet langt på veg hva foreldrene vet, og hva foreldrene ikke har kunnskap om. Derfor er det grunn til å mene at bildet som framkommer er dekkende. Samtidig kan det være ulike grunner til at foreldrene har innsyn. Målet forteller noe om foreldrenes oppdragelsespraksis, og hvor stor innsats de legger i å følge med på hva de unge foretar seg. Likevel kan det være slik at unge som ikke drikker eller som ikke gjør andre ting foreldrene ikke liker, har mindre å skjule. De er derfor mer åpne og sannferdige overfor sine foreldre.

I analysen av de unges relasjoner til skolen og hva som har betydning for hvor mye de unge drikker, er det to sterke prediktorer som slår ut: mistilpasning og konflikter på skolen. Mistilpassa elever kjeder seg, de vil gjerne slutte, finner skolen meningsløs og de er dårlig forberedt til undervisninger.

Gode karakterer ser i den bivariate analysen ut til svakt å korrelere med at de som drikker lite får bedre karakterer. Den multivariate analysen gir et motsatt utfall. Sammenhengen er derfor usikker. Prektige unge elever med sjøltillit og høyt selvbilde som elev, drikker mindre. Ulike former for fravær eller videre utdanningsplaner gir liten effekt og er derfor utelatt.

I analysen av de unges kulturelle koder og verdier er det tre dimensjoner som blir stående igjen. Det gjelder om den enkelte har tillit til ulike samfunnsinstitusjoner. Kontrollert for andre verdier korrelerer mye tillit stabilt negativt med å drikke alkohol. Samtidig er det slik at de unge som oppfatter at det å utføre handlinger, eller vise holdninger, som av de voksne oppfattes som negative, drikker klart mer. Bruk av alkohol går altså sammen med en type protest eller avstand fra voksenverdier.

Å være muslim reduserer sjansene til å drikke alkohol. Samtidig har de aller fleste unge som er muslimer, innvandrerbakgrunn. Spørsmålet blir om

det er innvandrerbakgrunn eller det å bekjenne seg til islam som primært reduserer sjansene til å drikke alkohol.

Derimot viser styrken i den religiøse overbevisningen ingen effekt. Hvor viktig troen er, eller om den enkelte ber regelmessig, går på religiøse møter, leser i skriften og så videre, påvirker ikke hvor mye den enkelte drikker. Fravær av regler eller anomie, slik begrepet her er operasjonalisert, gir heller ikke noe overbevisende utslag på hvor mye den enkelte drikker.

I analysen av fritid og samværet med venner er det ett karakteristisk trekk som overskygger alt annet. De unge som er mye ute på livet drikker klart mer alkohol. Det innebærer at unge som i stor grad prøver seg ut på ungdomsspesifikke arenaer som å være i sentrum, står og henger på gatehjørner, er på ungdomsfester eller på kafeer og snackbarer, drikker mer.

Et samværsmonster der den enkelte unge er mye sammen med en eller to faste, og dermed i mindre grad sammen med en gjeng, eller en større gruppe av ungdom, bidrar til å redusere bruken av alkohol. De som derimot er mye sammen med venner drikker mer.

Å ha lett for å motta sosial støtte fra sine venner korrelerer bare svakt positivt med å drikke alkohol. Bivariat var det en positiv sammenheng mellom å delta i såkalt finkulturelle aktiviteter og å drikke mye alkohol. Kontrollert for andre fritidsaktiviteter og ulike former for samvær med venner blir denne sammenhengen snudd til å være negativ. Disse to siste dimensjonene er ikke tatt med i den videre analysen.

I den videre analysen er også det sammensatte samlemålet for kriminalitet tatt med. Derimot er de spesifikke spørsmåla om ulike former for vold utelatt. Sammenhengene var her svake. Dessuten dekkes mye av denne typen atferd gjennom det sammensatte målet for kriminalitet.

Ut fra de multivariate analysene som er gjennomført, for hver arena eller temaområde, står vi igjen med et sett variabler eller dimensjoner. Disse dimensjonene har vist seg å være robuste og gir forklaringskraft kontrollert for andre variabler.

Tabell 8.12: Dimensjoner eller variabler knytta til ulike områder av livet som bivariat samvarierer med bruk av alkohol:

<i>Innsyn</i>	Samlemålet varierer fra 0 til 3. Høy verdi viser mye innsyn.
<i>Samlemål for mistilpasning på skolen</i>	Målet varierer fra 0 til 4. 4 viser høy grad av mistilpasning
<i>Skolekonflikt</i>	Målet varierer fra 0 til 3. Høy verdi viser til mange konflikter.
<i>Egenevaluering som elev</i>	Målet varierer fra 0 til 6. Høy verdi er positiv egenevaluering.
<i>Tillit til institusjoner</i>	Samlemålet for tillit varierer fra 0 til 3. Tre viser mye tillit.
<i>Status og respekt for negative handlinger</i>	Målet går fra 0 til 4 og er ordna slik at høy verdi gir mye status og respekt.
<i>Muslim</i>	Muslim har verdien 1 og alle andre religionsformer inkludert «ingen» har verdien 0.
<i>Innvandrerbakgrunn</i>	Innvandrerbakgrunn har verdien 1. Alle andre har verdien 0.
<i>Ute på livet</i>	Målet varierer fra 0 til 4. Høy verdi viser mye ute på livet.
<i>Sammen med en eller to faste</i>	Sammen med en eller to har verdien 1. Alle andre kombinasjoner har verdien 0.
<i>Mye samme med venner</i>	4 ganger per uke eller mer har verdien 1. Alle andre kombinasjoner har verdien 0.
<i>Sammenslått samlemål for kriminalitet</i>	Det sammenslåtte samlemålet går fra 0 til 1 der 1 er mye kriminalitet.

Hva blir utfallet når disse dimensjonene kontrolleres for hverandre? Hvilke av variablene opprettholder en sjølstendig effekt eller samvariasjon relatert til hvor mye de unge drikker?

Tabell 8.13: Regresjon med uavhengige variabler: Innsyn, mistilpasning, skolekonflikt, egevaluering som elev, tillit til institusjoner, respekt for negative handlinger, å være muslim, å være innvandrere, ute på livet, sammen med en eller to faste, mye sammen med venner og sammenslått samlemål for kriminalitet mot samlemål for alkoholbruk som avhengig variabel:

	Beta (B)	Standard-Feil	Standardisert Beta	Signifikans
Innsyn	-,070	,018	-,085	,000
Mistilpasning på skolen	,043	,016	,065	,007
Skolekonflikt	,053	,021	,060	,012
Egevaluering som elev	-,016	,008	-,042	,054
Tillit til institusjoner	-,020	,015	-,028	,185
Respekt negative handlinger	,067	,014	,106	,000
Å være muslim	-,264	,040	-,184	,000
Innvandrerbakgrunn	-,040	,035	-,032	,250
Ute på livet	,169	,015	,245	,000
Sammen med en eller to faste	-,098	,024	-,084	,000
Mye sammen med venner	,099	,022	,093	,000
Sammenslått samlemål for kriminalitet	,761	,082	,235	,000
Konstant	-,011	,080		,890

R = ,626 Forklart varians (R.sq)=,392 Korrigert R.sq = ,387

Unge som drikker mye har to dominerende karakteristiske trekk. De er mye ute på livet og ferdes i sosiale settinger der den uformelle, sosiale kontrollen fra foreldre og andre nære voksne, er svak. Videre er det, også kontrollert for andre variabler, en tett kobling mellom ulike former for kriminell eller antisosial atferd og bruk av rusmidler.

De andre dimensjonene får mindre plass. Tillit til ulike samfunnsinstitusjoner holder seg ikke lenger som en signifikant sjølstendig årsak til at unge drikker mindre. Egenvurdering som elev er heller ikke lenger signifikant på 95 prosent nivå.

Fremdeles er det slik at unge som er mistilpassa på skolen, og som lett kommer opp i konflikter med lærere, har en tendens til å drikke mer. Disse sammenhengene er likevel kraftig svekka. Grunnen er at mye av denne atferden samvarierer både med kriminalitet og med det å være mye ute på livet. Spesielt er samvariasjonen mellom skolekonflikt og kriminalitet høy (Pearsons korrelasjon = ,564). Ungdommer som lett kommer i opposisjon til lærere, og som er mistilpassa på skolen, har rett og slett sin oppmerksomhet

andre steder. De trekkes mot en ungdomssosialitet og ungdomsarenaer der det inngår både bruk av alkohol og ulike former for kriminell og antisosial atferd.

Tilsvarende er betydningen av hvem den enkelte er sammen med, og hvor mye han eller hun er sammen med venner, svekka. Fremdeles er det likevel slik at de som mest er sammen med en eller to faste drikker mindre, og de som er mye sammen med venner drikker mer. Igjen er forklaringen at mye av effekten av vennemønster tappes av de to dominerende sammenhengene: mye ute på livet og kriminell og antisosial atferd.

Heller ikke foreldrenes innsyn, oversikt og kunnskap om hva de unge foretar seg på fritida, samvarierer like sterkt med hvor mye de unge drikker. Det er tydelig at unge som lever et regulert liv, i samsvar med det foreldrene forventer, er lettere å passe på. De har mindre å skjule og foreldrene har bedre oversikt. Omvendt er det slik at desto bedre foreldrenes oversikt er, desto mindre behov har foreldrene for denne oversikten. Unge som derimot er mer utagerende og som oftere beveger seg i sosiale settinger der det inngår både kriminalitet og omgang med alkohol, skjuler mer av sin fritid for foreldrene.

Derimot, det å være muslim holder seg som en sterk og sjølstendig forklaring til at unge drikker mindre alkohol. I denne sammenhengen er det bekjennelsen til en religionsform som slår ut, og ikke om den enkelte har innvandrerbakgrunn eller ikke. Kontrollert for andre variabler har innvandrerbakgrunn ingen signifikant effekt på hvor mye unge drikker. Heller ikke i en enklere regresjonsanalyse der det bare inngår etnisitet og om den enkelte bekjenner seg til islam eller ikke, gir innvandrerbakgrunn signifikant utslag på hvor mye den enkelte drikker.

Egne holdninger i form av å gi respekt og anerkjennelse til unge som utfører handlinger som av de voksne oppfattes som negative, beholder også mye av sin forklaringskraft. Holdninger verdier og normer hos den enkelte unge er altså en sjølstendig forklaring. Det er ikke bare slik at holdninger tilpasses livsstil og det som passer ut fra øyeblikkets behov og fristelser.

Den følgende tabellen viser den samme regresjonsmodellen når de to dominerende karakteristiske trekka – kriminalitet og ute på livet – er fjerna.

Tabell 8.14: Regresjon med uavhengige variabler: Innsyn, mistilpasning, skolekonflikt, egenevaluering som elev, tillit til institusjoner, respekt for negative handlinger, å være muslim, sammen med en eller to faste og mye sammen med venner mot samlemål for alkoholbruk som avhengig variabel:

	Beta (B)	Standard-Feil	Standardisert Beta	Signifikans
Innsyn	-,108	,019	-,131	,000
Mistilpasning på skolen	,082	,017	,122	,000
Skolekonflikt	,173	,020	,194	,000
Egenevaluering som elev	-,010	,009	-,026	,273
Tillit til institusjoner	-,019	,016	-,028	,227
Respekt negative handlinger	,105	,014	,167	,000
Å være muslim	-,197	,042	-,138	,000
Innvandrerbakgrunn	-,048	,038	-,037	,206
Sammen med en eller to faste	-,148	,025	-,126	,000
Mye sammen med venner	,165	,022	,155	,000
Konstant	,200	,084		,018

R = ,548 Forklart varians (R.sq)=,301 Korrigert R.sq = ,297

Denne modellen forklarer 29,7 prosent av variansen, mens modellen der ute på livet og kriminalitet inngår, forklarer 38,7 prosent. Kriminalitet og ute på livet gir altså på egen hånd et tillegg i forklart varians på 9,0 prosent.

Når kriminalitet og ute på livet fjernes ser vi at samvariasjonene til de andre dimensjonene øker. Det gjelder foreldrenes innsyn og oversikt som nå tydelig reduserer sjansene til å drikke alkohol. Konsekvensene av dårlige relasjoner til skolen blir klarere. Det gjelder både mistilpasning (SB =,122) og i høyere grad konflikter med lærerne (SB =,194).

Ulike former for samvær med venner, om ungdom er sammen med en eller to faste, eller svært mye sammen med venner, gir tydelige utslag. Spesielt å være mye sammen med venner, her definert som fire ganger eller mer per uke, korrelerer sterkt (SB =,155) med drikking. Det samme gjelder for holdninger. Både å være muslim og det å ha verdier som premierer handlinger som de voksne oppfatter negativt, korrelerer sterkt med å drikke mye alkohol.

Heller ikke denne modellen gir sjølstendig forklaringskraft til om de unge har tillit til ulike samfunnsinstitusjoner. Det samme gjelder for den egenevalueringen den enkelte foretar av seg sjøl som elev og om den enkelte har innvandrerbakgrunn eller ikke.

De ulike formene for samvariasjon med hvor mye den enkelte drikker, som her er identifisert, gjelder dette i like stor grad for gutter og jenter? Finner vi tydelige forskjeller ut fra kjønn? I analysen er egnevaluering som elev, tillit til samfunnsinstitusjoner og om den enkelte har innvandrerbakgrunn, utelatt. For å gjøre sammenlikningen mer oversiktlig er det bare sett på standardisert beta (SB).

Tabell 8.15: Regresjon med uavhengige variabler: Innsyn, mistilpasning, skolekonflikt, respekt for negative handlinger, å være muslim, ute på livet, sammen med en eller to faste, mye sammen med venner og sammenslått samlemål for kriminalitet mot samlemål for alkoholbruk som avhengig variabel:

	Standardisert Beta (SB):		Signifikans:	
	Gutter	Jenter	Gutter	Jenter
Innsyn	-,061	-,133	,047	,000
Mistilpasning på skolen	,133	,070	,000	,018
Skolekonflikt	,029	,074	,415	,019
Respekt negative handlinger	,131	,091	,000	,002
Å være muslim	,217	,179	,000	,000
Ute på livet	,187	,292	,000	,000
Sammen med en eller to faste	-,089	-,068	,002	,017
Mye sammen med venner	,088	,101	,002	,001
Sammenslått samlemål for kriminalitet	,312	,170	,000	,000

Gutter: R = ,652 Forklart varians (R.sq)=,425 Korrigert R.sq = ,418
 Jenter: R = ,619 Forklart varians (R.sq)=,389 Korrigert R.sq = ,376

Modellen gir en litt sterkere forklart varians for gutter sammenliknet med jenter – 41,8 prosent for guttene mot 37,6 prosent for jentene. Først og fremst skiller gutter og jenter seg gjennom at kriminalitet i mye større grad samvarierer med drikking for gutter. Forklaringen ligger i at gutter jevnt over utfører mange flere kriminelle eller antisosiale handlinger. Dermed blir også rommet for variasjon større. Til gjengjeld samvarierer det å være mye ute på livet sterkere med bruk av alkohol for jentene.

Om foreldrene har innsyn eller ikke i hva de unge foretar seg på fritida, samvarierer sterkere med drikking for jentene. Årsaken kan være at foreldrene er mer opptatt av hva jenter foretar seg og at de derfor blir sterkere kontrollert. Konflikter med lærere er ikke signifikant for gutter. Det ser ut til at denne sammenhengen tappes av kriminalitet. Til gjengjeld er gutter som mistrives på skolen mer utsatt for å drikke. Guttenes bruk av alkohol styres

også i større grad av holdninger. Det gjelder både om den enkelte er muslim eller ikke og om den enkelte gir respekt og anerkjennelse til handlinger som voksensamfunnet oppfatter som negative. Om den enkelte er mye sammen med venner eller ikke slår nokså likt ut for gutter og jenter.

8.8 Hva fant vi?

Hva er årsakene til at ungdom drikker? Det er en stor utfordring å kunne gi et presist svar på hvor mye av dette spørsmålet som er besvart, gjennom de analysene som her er gjennomført. Selv den mest omfattende modellen forklarer bare 38,7 prosent av variansen. Legges kjønn inn i modellen øker forklaringskraften til rundt 40 prosent. Det innebærer at 60 prosent ikke er forklart.

Heldigvis er mennesker ulike. Det gjelder også for ungdom. Hvert enkelt individ er unikt og reagerer forskjellig på ulike sosiale situasjoner og forhold. To ungdommer kan tilsynelatende vokse opp under de samme vilkåra, og deres sjanser og muligheter i livet framtrer som like. Likevel kan de banene livsløpene deres tar, utvikle seg i svært ulike retninger. Det aller meste av det som modellen ikke har forklart, må derfor tilskrives at dette handler om individer med unike disposisjoner, preferanser og målsettinger. Det er ikke alle i en vennegjeng som drikker like mye, eller som er like tilbøyelige til å begå kriminelle eller antisosiale handlinger.

Et annet problem ligger i usikkerhet ved de måleinstrumentene og de variablene som er valgt for å forklare grunner til at unge drikker. Noen av spørsmåla legger vekt på å få fram konkret informasjon. Det gjelder opplysninger om kjønn, etnisk bakgrunn, karakterer, hvor ofte den enkelte har vært borte fra skolen siste år, foreldrenes utdanning og så videre. Forutsatt at unge gir korrekte opplysninger, er dette presist målt. Andre variabler overlater mye til elevenes subjektive skjønn. Et eksempel er spørsmål om fattigdom. Den enkelte unge avgjør om han eller hun mener at familien har en gjennomsnittlig økonomi – eller langt under gjennomsnittet. De vurderingene som foretas av slike spørsmål vil i noen grad variere fra individ til individ. Forklaringskraften eller samvariasjonen blir dermed svekka.

Enda vanskeligere blir det for mange av de samlemåla som er brukt. Her er utgangspunktet ofte abstrakte begrep, dimensjoner eller former for

livsførsel som på ulike måter har relevans for hvor mye de unge drikker. Problemet er at slike størrelser ikke alltid blir målt direkte, men gjennom operasjonaliseringer. Et eksempel er anomi eller fravær av regler. Anomi er en tilstand definert gjennom mangel på normer og faste retningslinjer for hva som er rett og galt. Vi måler ikke anomi direkte, men gjennom et batteri av utsagn som er ment å skulle være dekkende for det teoretiske begrepet anomi. Tilsvarende innvendinger kan rettes mot målene for sosial støtte, grensesetting, mistilpasning på skolen med flere.

Den mest alvorlige innvendingen ligger i at vi ikke kan vite hva som er årsak og hva som er samvariasjon. Muslimer drikker mindre enn andre unge. Her er det lett å tenke at det er religionsformen og de tradisjonene, reglene og normene som er knytta opp til den, som påvirker hvor mye de unge drikker. Det blir spekulativt å tenke at unge som drikker lite, av den grunn konverterer til å bli muslimer.

Derimot blir det straks vanskeligere å skille årsaker og samvariasjon for sammenhengen mellom kriminalitet og bruk av rusmidler. Vi vet at unge som er tilbøyelige til å begå kriminelle eller antisosiale handlinger, også er tilbøyelige til å drikke mye. Derimot har vi bare begrensa kunnskap for å kunne avgjøre om kriminalitet medfører drikking, eller tvert om: drikking medfører kriminalitet. Det er lett å tenke at begge deler er rett. Unge som drikker er mer tilbøyelige til å begå kriminelle handlinger. En del kriminelle handlinger, som det å utøve vold, er tett linka til bruk av alkohol. Omvendt er det lett å tenke at unge som begår ulike kriminelle og antisosiale handlinger også lettere bygger ned sperrer mot overdreven bruk av alkohol og andre rusmidler.

Analysene indikerer at det her i betydelig grad handler om felles bakenforliggende årsaker. Drikking og kriminelle handlinger inngår til en viss grad i en livsstil eller samla pakke. Likevel er det slik at de felles bakenforliggende årsakene som her er identifisert, ikke fjerner samvariasjonen mellom alkohol og kriminalitet. Alt tyder derfor på at dette er et selvstendig forhold og ikke kan reduseres til ulike sider ved det samme bakenforliggende fenomenet.

Uansett er det tegnet et sammensatt bilde av unge som drikker. Drikking er i høy grad knytta til en ungdomssosialitet. Unge som drikker

mye er samtidig mye sammen med venner og jamnaldrende. Samværet skjer ofte i sosiale settinger og kontekster som bare i liten grad er kontrollert av nære voksne. Disse ungdommene unndrar seg også i større grad innsikt og kontroll fra foreldrene.

Videre har unge med et tett drikkemønster et vanskeligere forhold til skolen. De er mer borte og opplever i større grad mistrivsel og mistilpasning på skolen. Unge som drikker mye, kommer oftere i konflikter med lærere og de legger mindre innsats i skolearbeidet. Skolen er ikke i like stor grad deres arena sammenliknet med jamnaldersgruppa og sosiale aktiviteter på fritida.

På et mer personlig plan favoriserer og dyrker disse ungdommene noen handlingstrekk der de synes at det å være i opposisjon og det å drive med aktiviteter som voksne misliker, er greit. De viser også mindre tillit til ulike samfunnsinstitusjoner. Disse trekkene viser klart at drikking i denne alderen langt fra er ledd i en kulturell tilpasning og utvikling i retning av at de tar til seg voksensamfunnets verdier. Tvert om, det ligger et element av avstand, konflikt og marginalisering til grunn for de unges tidlige drikking.

Kortfatta kan drøftingen og konklusjonene i denne rapporten oppsummeres i følgende oversikt:

Tabell 8.16: Oversikt over dimensjoner eller kjennetegn som kontrollert for hverandre, øker eller minker sjansene for at 15-åring drikker alkohol:

Følgende øker sjansene for at den unge drikker alkohol:	Følgende reduserer sjansene for at den unge drikker alkohol:
Mistilpasning på skolen	Foreldrenes innsyn
Konflikter med lærere	Å være muslim
Gir respekt og status til negative handlinger	Å være mest sammen med en eller to faste
Ute på livet	
Mye sammen med venner	
Kriminalitet	

Summary

This report investigates drinking habits among 15 year old young people living in Oslo. The main ambition is to reveal factors that promote and prohibit drinking in this age group. The data material is a survey data collection with 1895 respondents from the last grade in the lower secondary school [ungdomsskolen]. The study is part of *Youth in Europe* – a study conducted in several european countries.

Maladjustment at school, conflicts with teachers, having values that depart from mainstream society, spending much time with friends and being involved with criminal activities was found to increase the probability of drinking in this age group. On the other hand, having parents that were familiar with the youths spare time activities, being a Muslim and not spending much time with friends were found to reduce the probability of drinking in this age group.

Litteraturliste:

- Aas, H., N., (1995): *Alcohol expectancies and socialization*. Bergen: Research Center for Health
- Allison, P.D., (1999): *Multiple regression – A primer*. Pine Forge Press.
- Amundsen, B.: I himmelen og på jorden. Noen perspektiver på slekt og religion i Norge etter reformasjonen. I Winge, H. (red): *Slekt og Lokalsamfunn*. Norsk lokalhistorisk institutt Oslo 1998.
- Andersen, S. A., Kolle, E., Steene-Johannessen, J., Ommundsen, Y., Bo Andersen, J., (2008): *Fysisk aktivitet blant barn og unge i Norge. En kartlegging av aktivitetsnivå og fysisk form hos 9- og 15-åringene*. 02.2008. Helsedirektoratet.
- Bakken, A. (2007): Ungdomsskolens klasseskiller. I: Strandbu, Å., Øia, T. (red): *Ung i Norge. Skole, fritid og ungdomskultur*. Cappelen Akademisk forlag.
- Bakken, A., Borg, E., Hegna, K., Backe-Hansen, E. (2008): *Er det skolens skyld? En kunnskapsoversikt om skolens bidrag til kjønnsforskjeller i skoleprestasjoner*. NOVA-Rapport nr. 4/2008.
- Bakken, A. (2003): *Minoritetspråklig ungdom i skolen*. NOVA Rapport nr. 15/2003.
- Bronfenbrenner, U. (1973): *Barn i to verdener*. Oslo: Gyldendal.
- Becker, H. S. (1966) «Becoming a marijuana user» i *Outsiders. Studies in the sociology of deviance*. New York: The Free Press.
- Christie, N.: *Hvor tett et samfunn?* Oslo 1982.
- Dean, D. (1961). Alienation: It's meaning and measurement. *American Sociological Review*, 25: 753–758.
- Durkheim, E. (1991): Selvmordet i en sosiologisk undersøkelse. I Emile Durkheim; utvalg og innledning ved Dag Østerberg. Oslo.
- Ellingsen, F. (1998): Kartlegging av styrke, bevegelighet, koordinasjon og utholdenhet blant skoleelever i Akershus 1968 og 1997. Oslo.
- Epland, J (2001): *Barn i husholdninger med lav inntekt. Omfang, utvikling, årsaker*. Oslo: Statistisk sentralbyrå, rapport 2001:9.

- Giddens, A. (1991): *Modernity and Self-Identity. Self and Society in the Late Modern Age*. Cambridge: Polity Press.
- Hammer, T. og Vaglum, P. (1989) The increase in alcohol consumption among women. A phenomenon related to accessibility or stress? A general population study. *British Journal of Addiction* **84**, 767–775.
- Hauge, R. (1968) *Gjengkriminalitet og ungdomskultur*. Universitetsforlaget. Oslo.
- Hauge, R. (2004) *Kriminalitetens årsaker* Universitetsforlaget. Oslo.
- Heggen, K., Øia, T. (2005): *Ungdom i endring – mestring og marginalisering*. Abstrakt forlag Oslo 2005.
- Heggen, K., Jørgensen, G. og Paulgaard, G. (2003): *De andre. Ungdom, risikosoner og marginalisering*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Helland, H., Øia, T.: *Forebyggende ungdomsarbeid*. Fagbokforlaget Oslo 2000.
- Hibell, B. m. fl. (2009): *The ESPAD Report. Substance Use Among Students in 35 European Countries. The Swedish Council for Information On Alcohol and Other Drugs*. Stockholm 2009.
- Hirschi, T. (1969): *Causes of Delinquency*. California 1969.
- Hjelset, S. (1999): *Fysiske prøver for vernepliktige menn*. Norges idretts-høgskole, forsvarets institutt. Publikasjon nr. 3.
- Horverak, Ø., Bye, E. K. (2007) *Det norske drikkemønsteret. En intervjustudie basert på intervjudata fra 1973–2004*. Sirusrapport Oslo: Sirus
- Irgens-Jensen, O. og Rud, M. G. (1977): *Bruk av stoffer, alkohol og tobakk blant gutter og jenter i Oslo 1968–1976*. Oslo: Universitetsforlaget
- Jensen, A-M., Clausen S-E. (2000): *Barndom – forvandling uten forhandling? Samboerskap, foreldreskap og søskenskap*. NIBR rapport 2000/6.
- Krange, O. Øia, T. (2005): *Den nye moderniteten – ungdom, individualisering, identitet og mening*. Cappelen akademiske Oslo 2005.
- Krange, O. og Pedersen, W. (1999): Å angre på sex. *Sosiologisk tidsskrift* 7 (1): s. 45–70.
- Kristiansen, J. F., Flatebø, G., Modig, I. (2006): *Dette er Norge. Hva tallene forteller*. Statistisk sentralbyrå.
- Lien, I.-L. og Haaland, T. (1998): *Vold og gjengatferd. En pilotstudie av et ungdomsmiljø*. Oslo: NIBR/Ungdom mot vold.

- Lien, N. og Klepp, K-I. (2009): Overvekt og fedme – den tunge folkehelseutfordringen. I Klepp, K-I. og Aarø, L.E. (2009): *Ungdom livsstil og helsefremmende arbeid*. Gyldendal akademisk.
- Mead, M. (1971): *Broen over generasjonskløften*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Mossige, S. Og Stefansen, K. (red)(2007) *Vold og overgrep mot barn og unge. En selvrapporderingsstudie blant avgangselever i videregående skole*. NOVA Rapport nr. 20/07.
- Mossige, S., og Abrahamsen, S. (2007): *The Baltic Sea Regional study on adolescents' sexuality – Resultater fra den norske delen* (No.18): Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA).
- Nordahl, T. (2000): *En skole – to verdener. Et teoretisk og empirisk arbeid om problematferd og mistilpasning i et elev- og lærerperspektiv*. Oslo: NOVA.
- Nordahl, T. (2009): Barnets rett til utdanning og realiteter i norsk skole. I Hjermann, R. og Haanes, K. (2009): *Barn*. Universitetsforlaget.
- Pape, H. (1995) *Karakteristika ved ungdomskriminalitet og unge lovbrøyttere*. Oslo: Politihøgskolen
- Pape, H. (1996): Tenåringsdrikking i et utviklingspsykologisk perspektiv. *Norsk epidemiologi*, 6, s. 85 – 90.
- Pape, H. (2009): «Berusende ungdomstid» i Hjermann, R. og Haanes, K. (red): *BARN*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Pape, H., Storvoll, E. E. (2005): «Foreldrelanging» og ungdomsfyll. *Tidsskrift for ungdomsforskning*, 5, s. 51–70.
- Pape, H., Storvoll, E. E., Rossow, I. (2006): Så feil kan man ta! En studie av unge menneskers kunnskap om alkohol og narkotikabruk. *Tidsskrift for ungdomsforskning*, 6, s. 97–109.
- Pape, H. og Storvoll, E. E. (2006): «Teenagers' «use» of non-existent drugs. A study of false positives». *Nordisk Alkohol- & Narkotikatidsskrift*; 23 (English supplement)
- Pape, H., Storvoll, E. E. (2007): «Ungdom og narkotikabruk – mot normalt?» i Kvalem, I. L. og Wichstrøm, L. (red.): *Ung i Norge. Psykososiale utfordringer*. Oslo: Cappelen akademiske forlag
- Parsons, T. (1965): «Young in the Context of American Society.» I: Erikson, E.H.: *The Challenge of Youth*. Garden City N.Y.: Doubleday.

- Petersen, T. (1983): Hva skal vi med standardiserte regresjonskoeffisienter? En kritisk kommentar. I *Tidsskrift for samfunnsforskning*. Årg. 24, nr. 4 s389–391.
- Pedersen, W. (1990) Korrelasjonene: tre koder for bruk av rusmidler. *Tidsskrift for samfunnsforskning* 31, s. 511–533
- Pedersen, W. (1993): «Forebyggende foreningsliv?» *Tidsskrift for samfunnsforskning* 34, s. 199–218.
- Pedersen, W. (1998): *Bittersøtt. Ungdom, sosialisering, rusmidler*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Pedersen, W. og Skrondal, A. (1996): Alcohol and Sexual Victimization: A Longitudinal Study of Norwegian Girls. *Addiction*, 91(4):565–581.
- Piaget, J. (1973): *Barnets psykiske utvikling*. Oslo: Gyldendal.
- Rommetveit, R., (1955): *Social norms and roles*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Rossow, I, Amundsen, A (1996): The disadvantage of being advantaged? On a social gradient in excess mortality among alcohol abusers *Addiction* 91, s. 1821–1829.
- Rossow, I., Pape, H. og Storvoll, E. E. (2005): «Beruselsens kilder – hvordan ungdom skaffer seg alkohol». *Tidsskrift for Den norske legeförening*; 125: 1160–2
- Rossow, I. Klepp, K-I. (2009): Rusforebyggende arbeid. I Klepp, K-I. og Aarø, L.E. (2009): *Ungdom livsstil og helsefremmende arbeid*. Gyldendal akademisk.
- Saabye Christensen L. (1984/91): *Beatles*. Cappelens utvalgte 11. opplag.
- Saglie, J. (1994): *Norske drikkekulturer. Geografi, sosial bakgrunn, livsstil og tilgjengelighet*. Oslo: SIFA-rapport 1/1994
- Salto handlingsprogram 2009–2012. Kriminalitetsforebygging blant barn og unge i Oslo. Utgitt av Politiet og Oslo kommune.
- Sandberg, N., Markussen, E. (2007): Reformen i utdanningssystemet – hva har de ført til? I: Strandbu, Å., Øia, T. (2007): *Ung i Norge. Skole, fritid og ungdomskulturer*. Cappelen akademiske forlag.
- Sandbæk, M. (2002): *Barn og unges levekår og velferd. Kunnskapsbilder og forskningsbehov*. NOVA Rapport 1/2002.
- Schou, L., Dyb, G., Graff-Iversen, S. (2007): *Voldsutsatt ungdom i Norge. Resultater fra helseundersøkelser i seks fylker*. Nasjonalt folkehelseinstitutt. Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress. Rapport 2007/8.

- Sivesind, K.H., Ødegård, G. (2003): «Makt i de frivillige hender. Skaper frivillige ungdomsorganisasjoner engasjerte samfunnsborgere?» I: Engelstad, F. og Ødegård, G.: *Ungdom, makt og mening*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Skrondal, A.: *Latent Trait, Multilevel and Repeated Measurement Modelling with Incomplete Data of Mixed Measurement Levels*. Oslo 1996.
- Stene, R., J., og Thorsen, S., L. (2007) Mindre vinnng og mer rus. Notat Statistisk Sentralbyrå 2007.
- Storvoll, E. E., Pape, H. (2006): «Ungdom, foreldre og rusmiddelbruk» i Kvaalem, I. L. og Wichstrøm, L. (red.): *Ung i Norge. Psykososiale utfordringer*. Oslo: Cappelen akademiske forlag.
- Storvoll, E. E., Krangle, O.** (2003): *Osloungdom og rusmiddelbruk: utbredelse og muligheter for forebygging*. NOVA Rapport 26/2003.
- Strandbu, Å., Bakken, A. (2007): *Aktiv Osloungdom*. NOVA Rapport 2/2007
- Strandbu, Å., Bakken, A. (2009): Ungdomstid – identitet, kvalifisering og endring. I Hjeman, R. og Haanes, K. (red): *Barn*. Universitetsforlaget. Oslo.
- Telhaug, A. O. (1992): «Den moderne barndommen som utvidet institusjonali-
sering.» I: Telhaug, A.O. og Aasen, P.: *Takten, takten, pass på takten. Studier i den offentlige oppdragelsens historie*. Oslo: Ad notam Gyldendal.
- Thrasher, F.M. (1936): *The Gang*. Second Revised Edition. Chicago: University of Chicago Press.
- Torsheim, T., Samdal, O., Wold, B., Hetland, J. (2004): *Helse og trivsel blant barn og unge*. HEMIL rapport nr 3.
- Townsend, P. (1983): *Poverty in the United Kingdom. A Survey of Household Resources and Standards of Living*. Harmondsworth: Penguin. [NB Årstall i Bibsys for Penguin-utgaven: 1979]
- Valset, K., Øia, T.: *Dokumentasjon «Ung i Oslo 2006»*. NOVA Temahefte 2/06.
- Varang, K. (2009): Oppsummering av erfaringer fra gjennomføring av Youth in Europe-undersøkelsen 2009. Notat Oslo kommune.
- Vedøy, T. F. og Amundsen, E. J. (2008): *Rusmiddelbruk blant personer med innvandrerbakgrunn – Oversikter fra befolkningsundersøkelser*. Oslo: SIRUS-rapport 1/2008.
- Vedøy, T. F., Skretting, A. (2009): *Ungdom og rusmidler. Resultater fra spørre-
skjemaundersøkelser 1968–2008*. Sirusrapport. Oslo: Sirus

- Vestel, V., Bakken, A., Moshuus, G. og Øia, T. (1997) *Ungdomskulturer og narkotikabruk*. NOVA-tema 1/97
- West Pedersen, A. (2002): *Om fattigdomsbegrepet og dets implikasjoner for praktisk politikk*. NOVA Rapport 1/002.
- Wichstrøm, L. (1996): *Psykisk utvikling i ungdomstida*. Oslo: Cappelen Akademisk forlag.
- Ytrehus, S. (2004): *Fattige barn I Norge. Hvem er de og hvor bor de?* Fafo-rapport 445/2004.
- Øia, T. (1998): *Generasjonskløften som blei borte. Ungdom, innvandrere og kultur*. Oslo: Cappelen akademisk.
- Øia, T. (2003): *Innvandrerungdom – kultur, identitet og marginalisering*. NOVA Rapport 20/03, Oslo.
- Øia, T. (red) (2007): *Ung i Norge. Skole, fritid og ungdomskultur*. Cappelen Akademisk forlag.
- Øia, T. (2007): *Ung i Oslo. Levekår og sosiale forskjeller*. NOVA Rapport 6/07.
- Øia, T. (2007): *Bruk av alkohol — tilpasning eller marginalisering? 10ende klassinger i Oslo*. Oslo kommune 2007.
- Øia, T. (2009): *Bedre enn sitt rykte. Ungdom og oppvekst i Bamble*. NOVA-rapport 6/09.
- Øia, T., Krange, O., Skevik Grødem, A.: (2006): *Fattige innvandrerbarn*. NOVA rapport 16/06.
- Øia, T. og Vestel, V. (2007): *Møter i det flerkulturelle*. NOVA rapport 21/07.
- Østerberg, D. (1974): *Emil Durkheims samfunnslære*. Oslo.
- Aas, H., Klepp, K-I. (1992): Adolescents' alcohol use related to perceived norms. *Scandinavian Journal of Psychology*, 33, 315–325.

Vedlegg: Tabelloversikter på bydel og skole:

Bydel	Skole	Antall elever 10. trinn	Besvart	Bruker-navn bestilt
Alna	Ellingsrud skole	97	84	99
Alna	Gran skole	55	36	59
Alna	Haugerud skole	134	ikke deltatt	ikke deltatt
Alna	Lindeberg skole	56	25	55
Bjerke	Linderud skole	63	47	63
Bjerke	Veitvet skole	46	ikke deltatt	ikke deltatt
Bjerke	Årvoll skole	124	46	117
Frogner	Majorstuen skole	105	58	101
Frogner	Ruseløkka skole	74	18	70
Frogner	Uranienborg skole	63	0	59
Gamle Oslo	Hersleb skole	89	19	30
Gamle Oslo	Hovin skole	94	55	77
Gamle Oslo	Jordal skole	151	95	140
Grorud	Apalløkka skole	119	34	55
Grorud	Bjøråsen skole	85	20	21
Grorud	Groruddalen skole	93	0	90
Grünerløkka	Sinsen skole	53	9	9
Nordre Aker	Engebråten skole	220	147	218
Nordre Aker	Nordberg skole	183	87	186
Nordstrand	Brannfjell skole	175	81	108
Nordstrand	Karlsrud skole	49	26	47
Nordstrand	Kastellet skole	54	15	60
Nordstrand	Lambertseter skole	50	11	11
Nordstrand	Nordseter skole	181	9	20
S.Nordstrand	Bjørnholt skole	131	0	13
S.Nordstrand	Hauketo skole	84	30	82
S.Nordstrand	Holmlia skole	153	64	77
S.Nordstrand	Lofsrud skole	122	17	19
Sagene	Bjølsen skole	67	53	69
Sagene	Sagene skole	49	36	46
St.Hanshaug	Ila skole	94	11	19
St.Hanshaug	Marienlyst skole	108	79	99
Stovner	Haugen skole	43	9	11
Stovner	Haugenstua skole	108	75	107
Stovner	Rommen skole	60	ikke deltatt	ikke deltatt
Stovner	Stasjonsfjellet skole	75	23	76
Stovner	Tokerud skole	98	10	90
Ullern	Bjørnsletta skole	42	38	43
Ullern	Øraker skole	118	101	118
Vestre Aker	Hovseter skole	190	145	166
Vestre Aker	Midtstuen skole	148	0	150
Vestre Aker	Ris ungdomsskole	149	51	62
Østensjø	Abildsø skole	90	33	41
Østensjø	Bøler skole	52	48	53
Østensjø	Høyenhall skole	87	ikke deltatt	ikke deltatt
Østensjø	Oppsal skole	50	16	18
Østensjø	Skullerud skole	67	7	19
Østensjø	Skøyenåsen skole	144	127	130
	skoler:	antall elever	besvart	Brukernavn
	47	4742	1895	3203

Skole	Antall elever 10. trinn	Besvart	Bydel	Bruker-navn bestilt
Abildsø skole	90	33	Østensjø	41
Apalløkka skole	119	34	Grorud	55
Bjølsen skole	67	53	Sagene	69
Bjørnholt skole	131	0	S.Nordstrand	13
Bjørnsletta skole	42	38	Ullern	43
Bjøråsen skole	85	20	Grorud	21
Brannfjell skole	175	81	Nordstrand	108
Bøler skole	52	48	Østensjø	53
Ellingsrud skole	97	84	Alna	99
Engebråten skole	220	147	Nordre Aker	218
Gran skole	55	36	Alna	59
Groruddalen skole	93	0	Grorud	90
Haugen skole	43	9	Stovner	11
Haugenstua skole	108	75	Stovner	107
Haugerud skole	134	Ikke deltatt	Alna	ikke deltatt
Hauketo skole	84	30	S.Nordstrand	82
Hersleb skole	89	19	Gamle Oslo	30
Holmlia skole	153	64	S.Nordstrand	77
Hovin skole	94	55	Gamle Oslo	77
Hovseter skole	190	145	Vestre Aker	166
Høyenhall skole	87	Ikke deltatt	Østensjø	ikke deltatt
Ila skole	94	11	St.Hanshaug	19
Jordal skole	151	95	Gamle Oslo	140
Karlsrud skole	49	26	Nordstrand	47
Kastellet skole	54	15	Nordstrand	60
Lambertseter skole	50	11	Nordstrand	11
Lindeberg skole	56	25	Alna	55
Linderud skole	63	47	Bjerke	63
Lofsrud skole	122	17	S.Nordstrand	19
Majorstuen skole	105	58	Frogner	101
Marienlyst skole	108	79	St.Hanshaug	99
Midtstuen skole	148	0	Vestre Aker	150
Nordberg skole	183	87	Nordre Aker	186
Nordseter skole	181	9	Nordstrand	20
Oppsal skole	50	16	Østensjø	18
Ris ungdomsskole	149	51	Vestre Aker	62
Rommen skole	60	Ikke deltatt	Stovner	ikke deltatt
Ruseløkka skole	74	18	Frogner	70
Sagene skole	49	36	Sagene	46
Sinsen skole	53	9	Grünerløkka	9
Skullerud skole	67	7	Østensjø	19
Skøyenåsen skole	144	127	Østensjø	130
Stasjonsfjellet skole	75	23	Stovner	76
Tokerud skole	98	10	Stovner	90
Uranienborg skole	63	0	Frogner	59
Veitvet skole	46	Ikke deltatt	Bjerke	ikke deltatt
Årvoll skole	124	46	Bjerke	117
Øraker skole	118	101	Ullern	118
skoler:	antall elever	besvart		Brukernavn
47	4742	1895		3203